<36608642090018

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ἘΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

(ἀδελφοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου)

τὰ εὑρισκόμενα πάντα.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII NYSSENI

BASILII MAGNI FRATRIS

QUÆ SUPERSUNT OMNIA

IN UNUM CORPUS COLLEGIT,

AD FIDEM CODD. MSS RECENSUIT,

LATINIS VERSIONIBUS QUAM ACCURATISSIMIS INSTRUXIT

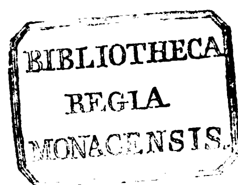
ET GENUINA A SUPPOSITITIIS DISCREVIT

GEORGIUS H. FORBESIUS.

TOMUS PRIMUS.

BURNTISLAND:
E TYPOGRAPHEO DE PITSLIGO.

1855.

VIRO HONORATISSIMO

GULIELMO E. GLADSTONE,

EO QUOD

IN ECCLESIA SCOTICA

AUXILIANDA, STABILIENDA,

IN ECCLESIA ANGLICANA

REFORMANDA, LIBERANDA

EGREGIAM OPERAM LOCAVERIT;

IN REPUBLICA ORDINANDA

ÆRARIOQUE GUBERNANDO

ET CHRISTIANI HOMINIS ET PRÆSTANTISSIMI ADMINISTRATORIS

OFFICIUM IMPLEVERIT;

NEC MINUS ANIMI

BENEFICIORUM PLUS SIMPLICI VICE ACCEPTORUM

GRATI TESTIMONIUM

HANC SANCTI GREGORII NYSSENI OPERUM EDITIONEM

D.

ESSE VOLUIT

GEORGIUS H. FORBESIUS.

MONITUM.

Apologia in Hexaemeron D. Basilii ab omnibus ut Gregorii nostri genuinus fœtus agnoscitur, nec unquam (quod sciam) in dubium revocata est. Et meritò quidem. Nam non solum phrasis et loquendi genus, omnino auctorem nostrum sapiunt, sed clausulæ complures in opere ejus maximo contra Eunomium inveniuntur. Codices quoque omnes ei tribuunt.

Qui autem in usum editionis nostræ venerunt, hi sunt:—

a. Monach. 23, chartaceus, charta solida et lævi, titulis et initialibus miniatis, Charactere minuto ac nitido, manu diversa, in folio, prototypo suo adæquatus, foliorum 415., a Cornelio Naupliensi Murmureo, Andreæ filio, Venetis agente, exaratus, Sæc. xvi. medio, bene conservatus et inscriptus.

Hunc codicem, necnon eum quem d insignivi, contulit pro me D. G. Krabingerus; sed, ut suspicor, non paucas lectiones omisit, quas tamen supplet h, qui arctissimam cum eo cognationem habet, etiam in correctionibus nonnullis interlinearibus, quas ambo exhibent.

b. Oxon. 3036 sæculi xvi chartaceus, forma maxima; literis minusculis, satis accurate scriptus.

Oxonii degens anno 1845 contuli, sed et in eo multas varietates omissas doleo, propter strepitum loquentium, quem valdè miror in illâ celeberrimâ Bibliothecâ permissum esse.

c. Musæi Britannici 16. D. I. sæculi xiii. aut xiv. ut puto; literis minusculis accurate scriptus.

In Asiâ autem exaratus esse videtur; nam sæpe λημφθεὶς &c. pro ληφθεὶς &c. habet, de quo scribendi modo, vide commentatores in codicem Alexandrinum Sanctæ Scripturæ. Multos tractatus Gregorii continet, de quibus vide Catalogum. Correctiones habet haud paucas, sed atramento ita evanido scriptas, ut vereor ne oculum meum fugerint complures.

Anno 1845 diligenter contuli. Cum ed. non raro solus concinit.

d. Monach. 191, chartaceus, charta solida et lævi, titulis et initialibus miniatis, charactere minuto et nitido, columna duplici; in folio, foliis 314, madefactus et labes passus, Sæc. xvi, inscriptus.

Contulit Krabingerus.

e. Reg. 479. "Codex partim membranaceus, partim chartaceus, Constantinopoli nuper in Bibliothecam Regiam illatus."

Tertio loco continet tractatum hunc, licèt catalogus eum non indicet.

"Hujusce codicis pars membranacea et major sæculo xiii, pars chartacea sæculo xv. videtur exarata."

Partem vetustiorem per literam majusculam E insignivi.

f. Coislin. 253; "membranaceus, xiii. circiter sæculi. Calligraphus tamen ix. sæculi formam characterum imitatus est."
g. Reg. 1268; "Membranaceus, Fonteblandensis, sæculo xii. exaratus." Decimo loco continet Apologiam pro Hexaemeron. Plures lectiones singulares habet.
h. S. Marci 67. sæc. xi. fine mutilus. cum a semper concordat. anno 1847, diligenter contuli.

Non possum autem non commemorare benevolentiam quâ me, licèt ei prorsus ignotum nec ullas literas commendatorias ferentem, excepit doctiss. *Abbate Giuseppe Valentinelli*, Bibliothecæ illius præfectus. Non solum diebus feriis mihi omnem facilitatem codices hujus celebratissimæ Bibliothecæ examinandi exhibuit, sed etiam Dominicis mihi eos conferre permisit. Hoc autem modo (qui solus mihi competit) gratias ei publicè agere volo.

k. Vatic. 405 memb. sæc. circiter xii.
l. Vatic. 697 memb. sæc. circiter xi. valde inaccurate scriptus.
m. Vatic. 1433, sæc. x—xi, "bonæ notæ liber, et reliquis antecellens: olim Cardinalis Sirleti. Contulimus eum ultimo loco. complectitur Gregorii Nysseni opera multa (num. 69.)" cum. b. d. non infrequenter concordat.

Hos autem tres codices peraccuratè pro me contulit Th. Heysius.

Præter hos codices, hic illic inspexi Nanianum 78 sæculi xvi, necnon Taurin. 71 sæc. xv. sed cùm comperissem cum textu impresso prorsus conspirare, eos conferre non operæ pretium existimavi.

Inter codd. Barrocc. memoratur "Apologia pro Hex." in cod. 144 sæc. xi, et optimæ notæ; sed hujus tractatûs unum solum folium superest.

In Bibliothecâ Coislinianâ cod. 229 sæc ix. hunc tractatum continebat, sed nunc ibi non extat.

Nequis autem, Catalogo Parisiensi fretus, me existimet plures codices illius Bibliothecæ neglexisse. Is enim Catalogus (ut omnibus doctis constat) valdè inaccuratus est. codices (e. g.) 503 et 940 qui in eo recensentur, fragmenta tantùm perbrevia hujus tractatûs continent.

De textu edito, nihil dicendum necesse. Primùm stampatum fuit (ut puto) anno 1618. Mendis ubique scatet, quibus in editione 1638 multa vitia typographica accesserunt.

De indole horum codicum hæc pauca observare sufficiat. a et h semper concordant, necnon b et d. Ex codice quodam familiæ a, h, in f à correctore multæ lectiones interlineares exscriptæ sunt.

Compluribus autem indiciis mihi persuasum est, quòd correctiones in f ortæ sint ex collatione cum codice quodam familiæ a h, et non (è contrario) quòd codex quidam correctus ut f. fons fuerit unde scriba talem codicem nactus, descripsit familiam a h, correctiones in textu inserendo et multas alias v v ll addendo.

Nam primo si ita fuisset, fieri non potuit quin utraque lectio in textum aliquando irrepsisset; quod tamen vix deprehendi.
2. p. 37 l. 31 ex ἀμάρτοι ἐπεὶ orta est lectio τοῦ a h ἀμάρτοιεν εἰ, literâ π in ν mutatâ; in f autem sigla ˜ i. e. εν supra pingitur, sed ἐπεὶ non mutatur. Præterea, multas lectiones omisit corrector.

Tum denique ex MS. quodam ita correcto, (non autem ex f) l descriptus est, in quo scriba utramque lectionem sæpe apposuit.

c cum edito sæpe solus concinit.

Mihi autem maximè placent lectiones codicum e f 1 g k, præsertim quando cum b d m concordant. Familia a h manum emendatricem experta est.

Versionem Sifani, multis in locis emendatam, restitui, utpote longè præstantiorem translatione Zini, quâ in editionibus Parisiensibus usi sunt, "quia feria 4 post Ascensionem de sermone quodam ex eâ legitur in Breviario Romano nuper ex decreto Concilii Tridentini restituto, ita ut ab Ecclesiâ probatus esse videretur hic interpres:" ratio sanè magis pia, quàm docta. Sifanus autem codicem omnino conspirantem cum l nactus est; et Zinus codicem qui ad familiam b d m prope accedit.

Paginas editionis 1638 (cui hic consentit ed. 1618) in mg. notavi, nec non (uncis inclusas) paginas versionis Sifani.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΕΞΑΗΜΕΡΟΥ

ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΑΥΤΟΥ.

Tom. 1, pag. 1. (pag. 283.) Τί[a] ταῦτα ποιεῖς, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, κατατολμᾷν ἡμᾶς
τῶν ἀτολμήτων ἐγκελευόμενος, καὶ πράγμασιν ἐγχειρεῖν τοιούτοις,
ὧν οὐ τὸ τυχεῖν μόνον ἐστὶν[b] ἀμήχανον, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐγχειρῆσαι,
κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἀνέγκλητον; Τῶν γὰρ κατὰ θείαν
B ἐπίπνοιαν[c] ἐν τῇ κοσμογενείᾳ[d] φιλοσοφηθέντων τῷ μεγάλῳ
Μωϋσῇ τὰ δοκοῦντα κατὰ τὴν πρόχειρον τῶν γεγραμμένων
σημασίαν ὑπεναντίως ἔχειν, ἐπέταξας ἡμῖν διά τινος ἀκολούθου
διανοίας εἰς εἱρμὸν ἀγαγεῖν, καὶ συμφωνοῦσαν πρὸς ἑαυτὴν ἀπο-
δεῖξαι τὴν[e] ἁγίαν γραφήν· Καὶ ταῦτα, μετὰ τὴν θεόπνευστον
2 ἐκείνην τοῦ πατρὸς * ἡμῶν εἰς τὸ προκείμενον θεωρίαν, ἣν οἱ
ἐγνωκότες πάντες οὐδὲν ἔλαττον τῶν αὐτῷ τῷ[f] Μωϋσῇ πεφιλο-
σοφημένων θαυμάζουσιν· εὖ[g] εἰκότως, οἶμαι, τοῦτο ποιοῦντες· ὃν
γὰρ ἔχει λόγον πρὸς τὸν κόκκον ὁ ἄσταχυς, καὶ ἐξ ἐκείνου ὤν,
κἀκεῖνο[h] μὴ ὤν· μᾶλλον δὲ, ἐκεῖνο μὲν ὢν τῇ δυνάμει, παρηλ-
λαγμένος δὲ μεγέθει καὶ κάλλει καὶ ποικιλίᾳ καὶ σχήματι· τὸν
αὐτὸν[i] εἴποι τις ἂν ἐπέχειν λόγον, πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου Μωϋ-
σέως φωνὴν τὰ παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου διὰ φιλοπονωτέρας
B θεωρίας ἐξεργασθέντα νοήματα· ἃ γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν ἐν[j] ὀλίγοις
τε καὶ εὐπεριγράπτοις τοῖς ῥήμασι, ταῦτα διὰ τῆς ὑψηλῆς
φιλοσοφίας ὁ διδάσκαλος ἡμῶν αὐξήσας, οὐχὶ ἄσταχυν ἀλλὰ
S. Matt. 13. 31, 32. δένδρον ἐποίησε (κατὰ τὸν ὁμοιωθέντα τῇ βασιλείᾳ[k] τοῦ σινάπεως
κόκκον, τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ γεωργοῦντος ἀποδενδρούμενον) ὥστε
γενέσθαι πανταχόθεν[l] αὐτὸν ἀμφιλαφῆ τοῖς νοήμασι, καὶ διη-
πλωμένον ἀντὶ κλάδων τοῖς δόγμασι, καὶ τῷ σκοπῷ τῆς εὐσεβείας
εἰς ὕψος ἀνατεινόμενον, ὡς καὶ τὰς ὑψηλάς τε καὶ μετεωροπό-
ρους[m] ψυχὰς, ἃς πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὸ εὐαγγέλιον ὀνομάζει,

[a] Τί addidi ex a b c d e f g h k l m Bar. 144 et Sif. In Catal. Cod. Taur. dicitur hic tractatus à voce ταῦτα incipere in cod. 71 illius Biblioth. Quum autem margines interiores foliorum à madore valde corruptæ à Bibliopegâ chartâ opertæ sint, nihil certi de lectione affirmari potest; et credo quòd catal. confector ad editionem solum respexisset. Idem forte dicendum est de Iriarte, qui in Catal. Cod. Matrit. codicis meminit qui (ut ait) sic incipit.

GREGORII EPISCOPI NYSSENI

APOLOGIA

IN

HEXAEMERON

AD PETRUM FRATREM.

1. Cur hæc facis, O homo Dei ut nos adhorteris ad audendum non tentanda, et ad ejusmodi res aggrediendum, quas non modò assequi impossibile sit, sed, ut mea quidem opinio fert, ne aggredi quidem quisquam possit absque reprehensione? Jussisti enim, ut ex iis quæ afflatu divino à magno Moyse de creatione mundi philosophicè tradita sunt, quæ juxta eam quæ in promptu est, ac prima sese offert, scriptorum significationem, inter se contraria esse videntur, per quandam aptam et convenientem interpretationem in seriem deducam, et secum concordantem ostendam Sanctam Scripturam; idque post divinam illam patris nostri in propositum argumentum commentationem; quam qui legerunt omnes nihilo secius, quàm ea quæ ab ipso Moyse philosophicè scripta sunt, admirantur; rectè ac meritò, opinor, hoc facientes; quam enim proportionem spica habet ad granum, quum et ex illo sit, et illud non sit; imò verò, quum potentiâ ac vi quidem illud sit, sed magnitudine, pulchritudine, varietate et formâ differat, atque diversus sit: eandem quis dicere possit habere proportionem ad magni Moysis verba, eos, qui à magno Basilio per diligentiorem commentationem elaborati sunt intellectus. Quæ enim ille paucis circumscriptisque ac definitis verbis narravit: ex his per sublimem philosophiam à se amplificatis præceptor noster non spicam, sed arborem effecit: (ad similitudem grani sinapis comparati regno cælorum, quod in corde colentis in arborem excrescit:) quæ intellectibus undique densa fiat et dilatetur, et loco ramorum præceptis et sententiis patula sit, ac pietatis proposito surgat in altum, ut etiam altæ sublimiaque petentes animæ, quas Evangelium volucres cæli nominat, in magnitu-

[b] ἐστι μόνον a h. Tum ἀλλ' οὐδὲ recepi ex c e f g Taur. Ed. ἀλλὰ οὐδὲ.

[c] ἐπίνοιαν a h k. [d] ita a c e f g h Bar. κοσμογενίᾳ l κοσμογονίᾳ ed. Tum in scribendo μωϋσῇ variant codices ut semper; alii enim habent μωϋσῇ, alii μωσῇ, alii μωϋσεῖ, alii μωσεῖ; quod semel observare sufficiat.

[e] ἁγίαν] θείαν καὶ ἁγίαν a f 2 h. θείαν l. Sif. [f] τῷ + a b c d e f g h k l Bar. Taur. [g] εὖ καὶ ed. et Sif. sed εὖ om. Bar. Zin. abrasum est in c. καὶ om. b c d e f 1 g k m Bar. Taur. Zin. [h] κἀκείνου b d g. mox ἐκείνου b d.

[i] ταὐτὸν a b d f h l m Bar. tum ante εἴποι b d + τινα. [j] ἐν om. a f h Bar. mox τοῖς om. b c d. [k] post βασιλείᾳ + b d Sif. Zin. τῶν οὐρανῶν.

[l] πανταχόθεν om. c αὐτὸν om. d Bar. [m] μετεωροπορούσας ψ. sine ἃς g et paulo post ὀνομάζειν δύν. tum post οὐρανοῦ + καὶ h.

C δύνασθαι τῷ μεγέθει τῶν τοιούτων κλάδων ἐννοσσεύειν· καλιὰ γάρ
τις [n] οἷόν ἐστι ψυχῆς, ἡ περὶ τὸ ζητούμενον συγκατάθεσις, τὴν
ἄστατον τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύνην, καθάπερ τινὰ πολυπλανῆ
πτῆσιν, ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἀναπαύουσα·

2. Πῶς οὖν ἐστι, τῷ τοιούτῳ καὶ τηλικούτῳ δένδρῳ τῶν λόγων
ἀντιφυτεῦσαι τὴν βραχεῖαν τῆς διανοίας ἡμῶν ἀποσπάδα; [nn] ἢ
τοῦτο μὲν οὔτε σὺ κελεύεις, οὔτ᾽ ἂν ἐγὼ δεξαίμην ποτε, τὸ ἐξ
ἐναντίου [o] τῇ τοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ διδασκάλου φιλοπονίᾳ τὸν
ἡμέτερον ἀντιτεθῆναι [p] πόνον; ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ γεωργοὶ θαυμα-
D τοποιοῦσι, καρπῶν διαφορὰν ἐν ἑνὶ φυτῷ σοφιζόμενοι, (ὁ δὲ τρόπος
τῆς φυτοκομίας [q] οὗτός ἐστι· βραχύ τι φύλλον ἐξ ἑτέρου δένδρου
μετὰ [r] τοῦ ὑποκειμένου τῇ βάσει φλοιοῦ ἀποσύραντες, ἄλλῳ
[s] ἴσ. ἐν τομαῖς. φυτῷ μείζονι, κατά τι μέρος ἐντομῆς [s] τὸν φλοιὸν ἐναρμόζουσιν,
ὡς [t] τῇ φυσικῇ τοῦ μείζονος ἰκμάδι τὸ ἐντεθὲν ἐκεῖνο πιαινόμενον,
εἰς κλάδον ἀναφυῆναι· [u]) οὕτω καὶ αὐτὸς τὴν ἐμὴν διάνοιαν,
(284) (οἷόν τινα βραχὺν μίσχον [x] τῇ ἰκμάδι τοῦ μεγάλου δένδρου,) τῇ
τοῦ διδασκάλου ἡμῶν σοφίᾳ [y] ἐνείρας, κλάδος ἐκείνου γενέσθαι
3 πειράσομαι, ἐμφυόμενος [z] ὡς ἔστι μοι δυνατὸν τοῖς νοήμασι, καὶ
τῇ χορηγίᾳ τῆς * ἐκεῖθεν ἐνδιδομένης ἡμῖν ἀφορμῆς ἐπαρδόμενος·

3· Οἶμαι γὰρ ἐγὼ, μὴ καλῶς τινας τὸν σκοπὸν τῶν εἰς τὴν
Ἑξαήμερον αὐτῷ πεπονημένων ἐπεγνωκέναι, οὗ χάριν αἰτιῶνται
τὸ μήτε [a] περὶ τοῦ ἡλίου σαφῆ παραδεδόσθαι τὴν γνῶσιν αὐτοῖς,
πῶς μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ φωστὴρ οὗτος [b] μετὰ τῶν ἄλλων ἀστέ-
ρων κατασκευάζεται, ὡς ἀδύνατον ὂν ὄρθρῳ καὶ ἑσπέρᾳ διορισθῆναι
τὸ ἡμερήσιον μέτρον, εἰ μὴ πάντως ὁ ἥλιος ἑσπέραν μὲν δυόμενος
ὄρθρον δὲ ἀνατέλλων ποιήσειεν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τῶν δύο
B οὐρανῶν δημιουργίαν οὐ παραδέχονται, λέγοντες, εἰ καὶ τρίτου
2 Cor. 12. 2. μέμνηται οὐρανοῦ [c] ὁ ἀπόστολος, οὐδὲν ἧττον μένειν [d] ἐν τῷ μέρει
τούτῳ τὸ ἄπορον· διότι ἐν ἀρχῇ γεγονότος ἑνὸς οὐρανοῦ, μετὰ
ταῦτα δὲ τοῦ [e] στερεώματος, ἄλλου δὲ οὐρανοῦ [f] δημιουργίας
μὴ προσγραφείσης τῷ Μωϋσῇ, [g] ἀναπόδεικτόν ἐστι τὸ καὶ τρίτον
οὐρανὸν ἐπὶ τοῖς δύο [h] τούτοις νοεῖν, τῷ μήτε μετὰ τὸ στερέωμα
γεγενῆσθαι [i] ἄλλον, μήτε τὸν τῆς ἀρχῆς λόγον συγχωρεῖν προεπι-
νοεῖν τι πρεσβύτερον· εἰ γὰρ ἐν ἀρχῇ γέγονεν οὐρανὸς, [k] δῆλον ὅτι

[n] τις om. a h tum κατάθεσις k [nn] sic a b c e f g h l m—ed. ὑποσπ. tum ἢ Sif.
[o] ἐξ ἐναντίου] ἐξερευνηθὲν c in rasura [p] ἀντιθεῖναι b d e [q] φυτηκομίας c e
[r] μετὰ om. g [s] sic a c g h k Taur. ex corr. ἓν, τομῆς ed. et Taur. a pr. m. ἐν τόμαῖς e ἐν τομαῖς b d Zin. ἐντομαῖς m ἓν τομῇ f ἐντ̈ομῇ l (̈ signum est corruptionis in codicibus sequioris ævi haud infrequens) ἐν τομῇ Sif. qui vertit 'incisione facta.' [t] ita a b c e f g h k l m ed. ἵνα
[u] ita a c d e f h l m Taur. ἀναφυεῖναι b ἀναφυὲν, g ἀναφύεται k ἀναφυῆται ed.
[x] ita a b d e f g h k l m Taur. ὄσχον c μόσχον ed.

dine ejusmodi ramorum nidos construere et nidulari possint. Nam veluti nidus quidam animæ est, de quaque re in disceptatione positâ assensio: quæ instabilem mentis curiositatem, tanquam errabundum quendam volatum in sese acquiescere facit.

2. Quî igitur fieri potest, ut tali ac tantæ arbori sermonum exiguum nostræ mentis stolonem ex adverso pangam? Certè, hoc quidem nec tu jubes, neque ego unquam suscipiam, ut ex adverso patris et magistri industriæ laborem nostrum opponam: sed sicut agricolæ mirâ arte atque solertiâ efficiunt, ut in unâ plantâ fructus diversi nascantur: (id autem assequuntur inserendi artificio, quod ejusmodi est: ubi exiguum quoddam germen unà cum cortice, qui basi illius subest, ex aliâ arbore detraxerunt, alteri plantæ majori in aliquâ parte incisionis, corticem injungunt, ut naturali majoris arboris humore insitum illud germen alatur, et sic in ramum excrescat:) ita meam etiam ipse cogitationem, (tanquam parvum quendam surculum humori magnæ arboris,) magistri nostri sapientiæ inserens, intellectibus quoad ejus à me fieri potest inhærescens, et inde nobis suppeditatâ materiâ atque facultate irrigatus, ramus illius evadere conabor.

3. Arbitror enim ego quosdam haud rectè intellexisse quid sibi proposuerit in iis, quæ in hexaemeron elaboravit: cujus rei gratia, queruntur, quòd neque notitiam solis quam illis dedit, perspicuam fuit, quomodo post treis dies hoc luminare cum sideribus cæteris conditus fuerit, quasi fieri non possit, ut diluculo et vespero diurnum temporis spatium definiatur, nisi omnino sol vesperum quidem occidens, et oriens diluculum efficeret. Eodem itidem modo duorum etiam cælorum creationem non approbant dicentes, quòd quum et de tertio quodam cœlo mentionem faciat apostolus, dubitationem in hac parte adhuc manere: propterea quòd, quum in principio unum factum sit cœlum, postea verò firmamentum, alius autem cœli creationem à Moyse ascriptum non sit, demonstrari res non possit, siquis præter hæc duo etiam tertium cœlum intelligendum putet, quia neque post firmamentum factum sit aliud, neque principii ratio patiatur, ut quidquam antiquius cogitemus. Nam si in principio factum est cœlum: per-

[y] τῆς σοφίας a f 2 h l Sif. τῇ φιλοσοφίᾳ k [z] ἐκφυομ. a h tum ἐκδιδομένης k
[a] μὴ b d e (male; ad ὡσαύτως δὲ καὶ spectat) tum παραδίδοσθαι m
[b] ita a c f h k l Sif. οὔτ' ἂν ed. g Taur. Zin. om. b d e m. tum ἄστρων a b d f h l m [c] οὐρανοῦ μέμνηται b d Zin. [d] μένει b d g tum τοῦτο b d e. om. a h
[e] ante στερεώματος + δευτέρου a f 2 h l Sif. mox ἀλλ' οὐδὲ b d
[f] ed. + τοῦτ' ἔστι δευτέρας quod om. a b d e f g h l m Sif. Zin. tum pro δημιουργίας μὴ προσγραφείσης, m Zin. habent οὐ μὴ προσγραφέντος
[g] Μωϋσῇ] τόμῳ b d f 1 g m τῷ τόμῳ καὶ τῷ Μωϋσῇ l Sif.
[h] τοῖς δύο om. c tum ἐννοεῖν g [i] γενέσθαι b d tum προσεπινοεῖν d g
[k] ὁ οὐρανὸς c e f g k l m (male; significat enim 'unum e numero cœlorum.') Monuit me nunc doctissimus C. Marriottus, lectionem receptam bene se habere, sed paullo supra εἰ καὶ et à me et à Zino malè verti, cùm reddi debeat, 'etsi;'

ἀπὸ τότε ἡ κτίσις ἤρξατο· (οὐ γὰρ ἂν ἀρχὴ κατωνομάσθη ὑπὸ
τοῦ λόγου εἰ ἄλλην εἶχεν ἀρχὴν ἑαυτῆς ὑπερκειμένην· τὸ γὰρ
C δευτερεῦον κατὰ τὴν τάξιν οὔτε [kk] ἔστιν ἀρχὴ οὔτε λέγεται·) ἀλλὰ
μὴν καὶ τρίτου οὐρανοῦ μνήμην πεποίηται ὁ Παῦλος,[l] ὃν ἡ
δημιουργία οὐκ ἔχει· ἄρα καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ δευτέρου [ll] μνήμη
τῶν ζητουμένων ἐστί·

4. Οἱ ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα προφέροντες, οὔ μοι
δοκοῦσιν ἐπεσκέφθαι τὸν σκοπὸν τῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν διδασκαλίας,
ὃς δήμῳ τοσούτῳ διαλεγόμενος ἐν ἐκκλησίᾳ μυριανδρούσῃ,[m]
κατάλληλον ἐξ ἀνάγκης ἐποιεῖτο τοῖς δεχομένοις τὸν λόγον· Ἐν
γὰρ τοσούτοις τοῖς ἀκούουσι, πολλοὶ μὲν ἦσαν καὶ οἱ τῶν ὑψηλο-
D τέρων ἐπαΐοντες λόγων· πολλαπλασίους δὲ οἱ τῆς λεπτοτέρας
ἐξετάσεως τῶν νοημάτων οὐκ ἐφικνούμενοι, ἄνδρες ἰδιῶται καὶ
βάναυσοι ταῖς ἐπιδιφρίοις ἐργασίαις προσασχολούμενοι, καὶ ὁ ἐν
γυναιξὶ λαὸς τῶν τοιούτων μαθημάτων ἀγύμναστος,[n] καὶ ἡ
νεολαία τῶν παίδων, καὶ οἱ παρηλικέστεροι κατὰ τὸν χρόνον·
πάντες οὗτοι [o] τοιούτων ἐδέοντο λόγων, τῶν μετά τινος εὐλήπτου
ψυχαγωγίας διὰ τῆς φαινομένης κτίσεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ [p]
καλῶν, πρὸς τὴν τοῦ πεποιηκότος τὰ πάντα γνῶσιν χειραγωγούν-
4 των· * ὥστε εἰ μὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τοῦ μεγάλου διδασκαλίας
κρίνοι [q] τις τὰ λεγόμενα, λείπει τοῖς εἰρημένοις [r] οὐδέν· οὐ γὰρ
ἀγωνιστικώτερον ἐνεστήσατο λόγον πρὸς τὰς τῶν ζητημάτων
ἐνστάσεις ἐκθύμως διαπλεκόμενος, ἀλλὰ τῆς ἁπλουστέρας τῶν
[s] ἴσ. ὅλος. ῥημάτων ἐξηγήσεως ὁ λόγος [s] ἦν, ὥστε πρόσφορον τῇ ἁπλότητι
τῶν ἀκουόντων παραθέσθαι τὸν λόγον, μετὰ τοῦ [ss] καὶ τοῖς τῶν
μειζόνων ἀκροαταῖς συναναβαίνειν πως αὐτοῦ τὴν ἐξήγησιν, τὰ
(285) ποικίλα μαθήματα τῆς ἔξω φιλοσοφίας παραδεικνύουσαν· ὥστε
B παρὰ μὲν τῶν πολλῶν νοεῖσθαι, παρὰ δὲ τῶν ὑπερεχόντων
θαυμάζεσθαι·

Exod. 24. 2. 5. Εἰ δὲ σύ, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Σιναίου ὄρους, καταλιπὼν
κάτω [t] τὸν πολὺν λαόν, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ὑψωθεὶς τὴν διάνοιαν,
συνεισελθεῖν [u] φιλονεικεῖς τῷ μεγάλῳ Μωϋσῇ εἰς τὸν γνόφον τῆς
τῶν ἀπορρήτων θεωρίας, ἐν ᾧ ἐκεῖνος γενόμενος εἶδέ τε τὰ ἀθέατα
καὶ τῶν ἀλαλήτων ἐπηκροάσατο,[v] καὶ ζητεῖς γνῶναι τὴν ἀναγκ-
αίαν τῆς κτίσεως τάξιν, πῶς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς [x] γῆς γεγονότων,
τὸ μὲν φῶς ἀναμένει τὸ θεῖον πρόσταγμα πρὸς τὸ γενέσθαι φῶς,

sic quoque Sifanus vertit; 'Etiamsi tertii cæli mentionem faciat apostolus, nihilominus in hac parte dubium manere.'

[kk] ita codd. οὔτ' ed. [l] ποιεῖται b d f 1 m Zin. ποιῆται l ὁ Παῦλ. πεπ. a f 2 h l

[ll] "Locus corruptus videtur, nisi pro δευτέρου legas τρίτου." Sif. Bene se habet locus, ut mihi videtur. Moyses enim primum cœlum supremum commemorat, necnon firmamentum quod ultimum est. et post quod nullum aliud factum est; si ergo tres sunt, necesse est ut inter hæc duo, secundum quoddam cœlum creatum fuisset.

spicuum est, quòd ex illo temporis puncto creatio cepit. Non enim principium à Scripturâ nominatum esset, si principium aliud se superius haberet; nam quod ordine secundum est, neque est, neque dicitur principium. Atqui etiam tertii cœli, quod in historiâ creationis mundi non continetur, Paulus mentionem facit. Ergo etiam hîc secundi mentio in quæstione ac disceptatione versatur.

4. Qui igitur hæc et ejusmodi proferunt, non videntur mihi considerasse intentionem, consilium atque propositum patris nostri doctrinæ; qui quum apud tantum populum in concione multitudinis innumeræ verba faceret, necessariò sermonem pro audientium intelligentiâ moderabatur. Nam inter tot auditores multi quidem erant, qui vel sublimiores sermones intelligerent: multo verò plures, qui subtiliorem intellectuum scrutationem et excussionem non assequerentur, homines idiotæ, imperiti et rudes, artifices manuum mercede inopiam tolerantes, sedentario operi quæstuique intenti, mulierum item vulgus in ejusmodi disciplinis non exercitati, et cœtus puerorum, quique ætate provectiores erant. omnes hi sermonibus ejusmodi opus habebant, qui cum quadam perceptu facili animi delectatione per apparentes creaturas, et ea, quæ in ipsis rebus creatis bona considerarentur, ad cognitionem Factoris universarum rerum quasi manu eos ducerent. Itaque siquidem ad propositum magni illius doctrinæ quis exigat et excutiat ea, quæ dicuntur, nihil dictis ejus deest. Non enim contentiosiorem instituerat orationem, ut qui adversus eos, qui hujusmodi quæstionibus instarent et urgerent, promptè dimicaret: sed simplicioris verborum expositionis sermo erat, ut simplicitati audientium accommodatam orationem proponeret; et nihilominus, quòd unà cum idoneis ad accipiendum majora auditoribus quodammodo expositio ejus ascenderet, varias externæ philosophiæ disciplinas obiter ostendens, ut cùm à vulgo intelligeretur, tum doctrinâ præstantibus esset admirationi.

5. Quòd si tu, sicut in monte Sinai multitudine infrà relictâ, mente super alios erectus unà cum magno Moyse ad caliginem arcanarum rerum contemplationis: (in quâ caligine cùm esset ille res aspectum fugientes vidit, et audivit ea, quæ proferenda non sunt,) ascendere contendis, et necessarium creationis ordinem cognoscere desideras: qua ratione, quum cœlum et terra facta essent, lux quidem divinum jussum expectaret, quo fieret lux: tenebræ autem etiam absque jussu

[m] sic codd. ed. πολυανδρούσῃ [n] ἀγύμναστοι b d m. f utramque lect. habet.
[o] οὗτοι] οἳ a h mox τῶν τοιούτων ed. sed codd. omnes om. τῶν.
[p] sic b d f l m Reg. 940. ed. ταύτῃ [q] ita codd. et Sif.—ed. διδασκάλου κρίνει. [r] προειρημένοις b d m Sif. ('perperam; nam τὰ προειρημένα ea tantùm sunt quæ à nobismet ipsis ante dicta sunt.' Heyse.) tum οὐδὲ pro οὐ k et ἀγωνιστικὸν a h et ante λόγον + τὸν m. [s] ὅλος ed. ὁ λόγος a c d f h l m Sif. om. g Reg. 940
[ss] τοῦ om. a h. post καὶ ponit Reg. 940 [t] κάτω om. a h [u] συνανελθεῖν a f 2 h l
[v] ita codd. ed. ἔπη ἠκροάσατο [x] τῆς om. a h et πρὸς τὸ om. b d et ἣν om. b

τὸ δὲ σκότος καὶ ἄνευ προστάγματος ἦν· καὶ εἰ μηδὲν ἔδει τῷ [y]
C φωτὶ πρὸς τὸ καταλαμπρύνειν τὸν ὑποκείμενον ἀέρα, καὶ νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ διορίζειν τὸν χρόνον, τίς ἦν [z] χρεία τῆς τοῦ ἡλίου κατασκευῆς; καὶ εἰ καταρχὰς μετὰ τοῦ οὐρανοῦ γέγονεν ἡ γῆ, πῶς ἀκατασκεύαστον τὸ γεγενημένον ἐστί; τὸ γὰρ κατασκευάσαι καὶ τὸ ποιῆσαι οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν κατὰ τὴν ἔννοιαν· εἰ οὖν ταὐτόν [a] ἐστι τὸ [aa] ποιῆσαι τῷ [b] κατασκευάσαι, πῶς τὸ πεποιημένον ἐστὶν ἀκατασκεύαστον; καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ἐπαπορούμενα, ὡς οὐ δυνατὸν ὂν [c] ἄνω τῆς οὐρανίας ἀψίδος ἐν τῷ
D σφαιροειδεῖ σχήματι τὸ ῥευστὸν ἐφιζῆσαι· πῶς γὰρ ἂν [d] ἐφιδρυνθείη τῷ κυρτῷ ἡ ὑγρότης, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἀπὸ τοῦ ἀεὶ κορυφουμένου τῆς σφαίρας πρὸς τὰ ἐπικλινῆ τοῦ σχήματος τοῦ ὑγροῦ μεταρρέοντος; πῶς δὲ, τοῦ ὑποκειμένου ἀστατοῦντος, ἐν ἑαυτῇ ἕξει τὸ στάσιμον, ἀεὶ τῆς ἰδίας ἀπολισθαίνουσα βάσεως; πῶς δὲ οὐ σκεδασθήσεται, τῆς ὀξυτάτης τοῦ πόλου περιφορᾶς τὸ ἐφιζάνον πάντως ἀποπτυούσης; [e] Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ δαπανᾶσθαι τὴν ὑγρὰν φύσιν ἀπίθανον τοῖς ἀντιλέγουσι φαίνεται, διὰ τὸ πάντοτε ἐν ἴσῳ τῷ μέτρῳ τὰ τῶν ὑδάτων ὁρᾶσθαι συστήματα, ἐν πηγαῖς τε καὶ ποταμοῖς καὶ θαλάσσῃ καὶ λίμναις, πλὴν εἴ τινες τῶν
5 πηγῶν ἐπιπόλαιον [f] ἔχουσαι τὴν τοῦ ὕδατος * χορηγίαν ἐκ [g] διαπηδήσεως ὄμβρων ἢ χιόνων πηγάζουσιν, αἳ [h] χειμάρρου τρόπον τῇ ἄνωθεν ἐπιρροῇ συναπολήγουσί τε καὶ συναύξονται· ἐφ᾽ ὧν δὲ ἀένναον προχεῖται τὸ ῥεῖθρον, μηδεμιᾶς ἐλαττώσεως ἢ αὐξήσεως γινομένης, [i] ἀναγκαίως τὸ μηδὲν ἀναλίσκεσθαι [j] τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ὁμολογεῖται· οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸ δαπανώμενον ἐν τῷ ἴσῳ μέτρῳ πρὸς τὸ διηνεκὲς διαμένειν. Ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ πῦρ, εἴπερ τῷ ὄντι δαπανητικὸν τοῦ ὕδατος ἦν, [k] ἔμενεν ἂν ἐπὶ τοῦ ἰδίου μέτρου ἀναυξές τε καὶ ἄτροφον· οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν τῇ δαπανωμένῃ ὕλῃ
B τὴν [l] τοῦ πυρὸς μὴ συναύξεσθαι φύσιν. Εἰ οὖν ταῦτα σὺ καὶ τὰ τοιαῦτα πολυπραγμονῶν, ὁ πᾶσι τοῖς ὑψηλοῖς ἐπεκτεινόμενος, καὶ τὰ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς τοῦ Μωϋσέως ὀπτασίας κείμενα, αὐτός τε ἰδεῖν [m] ἐπιθυμεῖς [n] καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς [o] τοῖς πολλοῖς ἀγαγεῖν, ἐγὼ μὲν [p] συμβουλεύσαιμ᾽ ἂν τῇ φρονήσει σου μὴ πρὸς ἄλλον βλέπειν, ἀλλὰ [q] πρὸς τὴν ἐν σοὶ χάριν, καὶ τῷ πνεύματι τῆς ἀποκαλύψεως, τῷ διὰ τῶν προσευχῶν σοι φανερουμένῳ, τὰ θεῖα βάθη διερευνᾶσθαι·

[y] ἐνδεῖ τῷ b d e ἦν τῷ m ἐδεῖτο h ἔδει τὸ c 1 ni fallor. tum τὸ καταλαμπρύνειν om. c τὸ καὶ λαμπρύνειν habent h f l tum ἀποκείμενον c.
[z] ante χρεία + ἡ a f h l [a] ita a b c d e f g h l ταὐτό ed. [aa] τοῦ b τῷ e g [b] τῷ] τὸ a e f g h l [c] ὂν om. b d et οὐρανίας pro οὐρανίου exhibent a b d f g h k—ἀψῖδος d g ἀψίδος e l [d] ἂν accessit ex a b c d e f g h k l ex corr.

essent. item si luci nullâ re opus est ad illustrandum aerem subjectum, et ad tempus die ac nocte definiendum: quid opus esset solis fabricatione? Item si in principio cum cœlo terra facta est: quo pacto inconditum esset id, quod factum est. nam condere et facere, nihil, quod ad sensum et significationem attinet, inter se videntur differre. si igitur idem est, facere et condere: quî fieret, ut id, quod factum est, inconditum esset? Item quæ de humidâ naturâ in dubio versantur, quasi fieri non possit, ut super cœlestem cameram in figurâ globosâ natura fluida resideat. Nam quo pacto humor in convexo insistere possit, quum omnino necesse sit, ut ab eâ parte globi, quæ attollatur, ad devexas figuræ ejus partes humor semper transmanet? quâ ratione item, quum subjectum solum instabile sit, stabilitatem in sese habebit, semper ab suâ basi delabens? quomodo non diffundetur ac dissipabitur, incitatissimâ conversione poli omnino rejiciente et excutiente quicquid insideat? Quinetiam naturam humidam absumi, adversariis non probabile videtur, propterea quòd semper in pari modo conspiciantur collectiones aquarum, tum in fontibus et amnibus, tum in mari et lacubus: præterquam siqui fontes superficiali aquâ suppeditati ex pluviâ aut nive per subterraneos meatus manante atque transiliente scaturiunt, qui torrentis in modum, unà cum aquâ supernè affluente nunc deficiunt, nunc crescunt. ubi autem perennis rivus profunditur, quum nulla vel diminutio fiat, vel incrementum accedat, res ipsa fateri cogit, conceditur nihil de humidâ absumi naturâ. non enim probabile est, id, quod absumitur, in eâdem perpetuò manere mensurâ. Ac ne ignis quidem, si reverà vim consumendi aquam haberet, in suâ mensurâ absque incremento quasi nihil à nutrimento adjutus maneret. Fieri enim non potest, ut natura ignis ab eâ, quæ absumitur, materiâ, non augeatur. Si igitur hæc et ejusmodi tu, qui ad omnia sublimia eniteris, magno studio inquirens, etiam ea, quæ in caligine Mosaicæ visionis sita sunt, et ipse videre, et in conspectum vulgi producere cupis: equidem prudentiæ tuæ author fuerim, ut non alium spectes, sed eam potius gratiam, quæ in te est, et Spiritu revelationis, qui per orationes se tibi offert, divinas profunditates perscruteris.

[e] ita codd.—ed. ἀποκρουούσης tum θαλάσσαις a h [f] ita a c e f g h k m ἐπιπόλεον b d 'in oppidis' Sif. ἐπιπολαίαν ed. mox ἔχουσι b d et τῶν ὑδάτων m
[g] ita codd. ed. καί. [h] αἳ] ἢ b d f l Sif. ἃ m. tum συναυξάνοντι c.
[i] ita a b d f g h l m. ed. γενομένης [j] ἀλίσκεσθαι b d ἀλίσκεσθαι e
[k] ἦν om. et ἔμεινεν pro ἔμενεν habent b d [l] τὴν accessit ex codd.
[m] ἐπιθυμεῖς ad συμβουλεύσαιμ' ἂν addidi ex codd. et verss. [n] ἐπεθύμεις a h
[o] τοὐμφανὲς b d f g l [p] οὖν post μὲν + a f 2 h l [q] ἀλλ' ἢ a f 2 l ἀλλὴ h

Gal. 5. 13. 6. Ἐπειδὴ[r] δὲ χρὴ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν νόμον, δουλεύειν[s]
ἀλλήλοις δι᾽ ἀγάπης ἡμᾶς· ἴδιον δὲ τῆς ἐπαινετῆς δουλείας ἐστι,
τὸ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ ἐπιτάγματα· διὰ βραχέων, ὡς ἔστι
C δυνατὸν, τὴν περὶ τούτων ὑπόληψιν ἐκκαλύψαι πειράσομαι, τῇ
σῇ προσευχῇ συμμάχῳ πρὸς τὸν λόγον χρώμενος. Τοῦτο δέ μοι
πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως διαμεμαρτυρήσθω, τὸ μηδὲν ἡμᾶς ἀντιδογ-
ματίζειν τῷ ἁγίῳ Βασιλείῳ περὶ τῶν κατὰ τὴν κοσμογονίαν[t]
αὐτῷ φιλοσοφηθέντων, μηδ᾽ ἂν πρὸς ἑτέραν ἐξήγησιν ἔκ τινος
(286) ἀκολουθίας ὁ λόγος ἔλθῃ· ἀλλ᾽ ἐκεῖνα μὲν κεκρατήσθω,[u] καὶ
μόνης τῆς θεοπνεύστου διαθήκης τὰ δευτερεῖα[v] φερέσθω· τὰ δὲ
ἡμέτερα ὡς ἐν γυμνασίᾳ[w] τινὶ στοχαστικῶς[x] ἐπιχειρούμενα τοῖς
ἐντυγχάνουσι προκείσθω, μηδεμιᾶς μηδενὶ διὰ τούτων βλάβης
D προσγινομένης, εἴ τι παρὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν ἐν τοῖς λεγομένοις
εὑρίσκοιτο· οὐ γὰρ δόγμα τὸν λόγον ποιούμεθα, ὥστε ἀφορμὴν
δοῦναι τοῖς διαβάλλουσιν· ἀλλ᾽ ὁμολογοῦμεν ἐγγυμνάζειν[y] μόνον
ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν τοῖς προκειμένοις νοήμασιν, οὐ διδασκαλίαν
ἐξηγητικὴν τοῖς ἐφεξῆς ἀποτίθεσθαι. Τὸ μὲν οὖν συμπλέκεσθαι
πρὸς τὰς ἐνστάσεις τὰς ἀπὸ τῆς ἁγίας[z] γραφῆς ἡμῖν προτεινο-
6 μένας * καὶ ἐκ τῶν παραπόδας[a] παρὰ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν
[a] ἴσ. περὶ πόδα. ἑρμηνευθέντων, ὅσα δοκεῖ μὴ συμβαίνειν ταῖς κοιναῖς ὑπολήψεσι,
μηδεὶς ἀπαιτείτω τὸν ἐμὸν λόγον· οὐ γὰρ τοῦτό μοι πρόκειται, τὸ
συνηγορίαν τινὰ τοῖς ἐκ τοῦ προχείρου φαινομένοις ἐναντιώμασιν
ἐπινοῆσαι· ἀλλά μοι συγχωρηθήτω κατ᾽ ἐξουσίαν πρὸς τὸν ἴδιον
σκοπὸν τὴν τῶν ῥητῶν ἐξετάσαι διάνοιαν· εἴπως ἡμῖν γένοιτο
δυνατὸν, συμμαχίᾳ Θεοῦ, μενούσης τῆς λέξεως ἐπὶ τῆς ἰδίας
B ἐμφάσεως, συνηρτημένην τινὰ καὶ ἀκόλουθον ἐν τῇ κτίσει τῶν
γεγονότων ἐπινοῆσαι τὴν θεωρίαν.

Gen. 1. 1. 7. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐφεξῆς ὅσα περιέχει τῆς κοσμογενείας[b] ὁ λόγος.
Τὰ μὲν δὴ γεγενημένα κατὰ τὴν Ἑξαήμερον ταῦτα. Χρὴ δὲ,
οἶμαι, πρὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν γεγραμμένων, ἐκεῖνο διομολογηθῆναι
τῷ λόγῳ, ὅτι ἐπὶ τῆς θείας φύσεως σύνδρομός ἐστι τῇ βουλήσει ἡ
δύναμις, καὶ μέτρον τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα γίνεται·
τὸ δὲ θέλημα σοφία ἐστί· σοφίας δὲ ἴδιον, τὸ μηδὲν ἀγνοεῖν ὅπως
ἂν τὰ καθ᾽ ἕκαστον γένοιτο· τῇ δὲ γνώσει συμπέφυκε καὶ ἡ
C δύναμις· ὥστε[c] ὁμοῦ τε[d] ἔγνω τὸ δέον γενέσθαι, καὶ συνέδραμεν ἡ
ἐξεργαστικὴ τῶν ὄντων ἰσχὺς, τὸ νοηθὲν εἰς ἐνέργειαν ἄγουσα, καὶ
οὐδὲν μετὰ τὴν γνῶσιν ἐφυστερίζουσα, ἀλλὰ συνημμένως καὶ

[r] ita a b f h k l—ed. ἐπεὶ χρὴ om. b d f 1 et νόμον pro λόγον habet c
[s] ita a b d f h k l m ed. εἴκειν. [t] κοσμογένειαν a c f m κοσμογένιαν g 1.

6. Sed quoniam, juxta apostolicam legem, per dilectionem servire nos invicem alios aliis oportet: atque laudabilis servitutis proprium est mandatis obedire et ad effectum deducere jussa: quàm fieri potest paucissimis, oratione tuâ ad sermonem adjutrice fretus, de his quæstionibus quid sentiam et existimem, patefacere et exponere conabor. Sed antequam rem aggrediar, hoc à me protestatum sit, nos nequaquam contraria atque diversa tradere ab iis, quæ ab sancto Basilio de mundi creatione atque origine philosophicè scripta sunt: ne si ad alteram quidem expositionem ex consequentiâ quadam oratio devenerit. sed illa quidem authoritatem suam obtineant, et ab uno divino testamento secundas parteis ferant: nostra verò tanquam in gymnasio quodam conjecturalibus argumentis collecta legentibus proposita sint, nullo quenquam per hæc detrimento contingente, si quid à communi opinione diversum inter ea, quæ dicuntur, deprehendatur. Non enim pro decreto certâque ac stabili sententiâ sermonem habemus, ut calumniantibus et obtrectantibus materiam et occasionem præbeamus: sed confitemur nos ingenium ac mentem nostram in propositis intellectibus duntaxat exercere, non doctrinam expositricem posteris relinquere. Atque ut confligam quidem cum iis, qui de sanctâ scripturâ propositis quæstionibus nos urgent, et quæcunque ex iis, quæ præceptor noster verbum pro verbo reddens interpretatus est, cum communibus opinionibus non congruere et convenire videntur, ea nequis requirat à meo sermone. Non enim hoc mihi propositum est, ut patrocinium ac defensionem aliquam excogitem iis, quæ primo aspectu contraria esse videntur: sed permittatur mihi, ut ad arbitrium ac liberè ad meum propositum accommodatè excutiam sententiam verborum. si quo modo nobis contingere possit, ut auxilio Dei, manente dictione in suâ significatione, aptam et consentaneam in creatione rerum commentationem excogitemus.

7. In principio fecit, inquit, Deus cœlum et terram, &c. quæcunque continet liber De origine mundi. Atque ea quidem, quæ spatio sex dierum facta sunt, hæc sunt. Oportet autem opinor, antequam scripta excutiantur, illud in hoc commentario non amplius esse controversum, sed certum ac firmum, quod in divinâ naturâ cum voluntate potentia concurrat, ac modus potentiæ Dei voluntas existat. porrò voluntas sapientia est: sapientiæ autem proprium est, nullo modo ignorare, quâ ratione res singulæ fiant. cognitioni verò potentia quoque connexa est. itaque simulatque cognovit et statuit quid fieri oporteat, etiam effectrix rerum vis concurrit, quæ quod mente conceptum est, ad actionem et effectum deducat, et cognitionem atque decretum nullo modo moretur, sed continenter nulloque intervallo unà cum voluntate opus

[u] κρατείτω b d [v] δεύτερα b d f 1 m et φερέτω b d [w] ita c e f g h k l m ed. γυμνασίῳ [x] ita b c e f g h k l m. ed. σχολαστικῶς et μηδὲν b d.
[y] γυμνάζειν a h mox τὰς ante ἀπὸ om. h [z] ἁγίας] θείας a h
[a] sic b c2 d m παραπόδα e περὶ πόδα ed. παρὰ om. h. [b] ita a c e h m κοσμογονίας ed. [c] ὥστε] ὅτι a f 2 h. ὅτι ὥστε l. [d] τε et καὶ + codd.

ἀδιαστάτως συναναδείκνυται τῇ βουλῇ [e] τὸ ἔργον· δύναμις γάρ
ἐστιν ἡ βουλὴ, κατὰ ταὐτὸν [f] καὶ ὅπως ἂν τὰ ὄντα γένοιτο προ-
βουλεύουσα, καὶ τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν τῶν νοηθέντων ὕπαρξιν
ἐκπορίζουσα· ὡς ὁμοῦ τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ περὶ τὴν κτίσιν νοεῖσθαι,
τὸ θέλημα, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν, τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων. τούτου
δὲ οὕτως ἔχοντος, οὐκέτ' ἄν τις στενοχωροῖτο περὶ τῆς ὕλης διερ-
D ευνώμενος, τὸ πῶς καὶ τὸ πόθεν ἐπιζητῶν· οἷα δὴ λεγόντων ἐστὶν
ἀκούειν, "εἰ ἄϋλός ἐστιν ὁ Θεὸς, πόθεν ἡ ὕλη; πῶς τὸ ποσὸν ἐκ
τοῦ ἀπόσου, καὶ ἐκ τοῦ ἀοράτου [g] τὸ ὁρατὸν, καὶ ἐκ τοῦ ἀμεγέ-
θους τε καὶ ἀορίστου τὸ πάντως ὄγκῳ τινὶ καὶ πηλικότητι
ὁριζόμενον; καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα περὶ τὴν ὕλην ὁρᾶται, πῶς
ἢ πόθεν παρήγαγεν ὁ μηδὲν ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει τοιοῦτον ἔχων;"
μία γὰρ ἑκάστου τῶν περὶ τῆς ὕλης προφερομένων ἡμῖν [h] ἡ λύσις,
7 τὸ μήτε ἀδύνατον τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ὑποτίθεσθαι, μήτε τὴν *
δύναμιν ἄσοφον· ἀλλὰ μετ' ἀλλήλων εἶναι ταῦτα, καὶ ἐν ἀμφότερα
(287) δείκνυσθαι, ὡς ἅμα καὶ κατὰ ταὐτὸν τῷ ἑτέρῳ συγκαθορᾶσθαι
τὸ ἕτερον· τό, τε γὰρ σοφὸν αὐτοῦ θέλημα τῇ δυνάμει τῶν
ἐνεργουμένων ἐφανερώθη, καὶ ἡ ἐνεργητικὴ αὐτοῦ δύναμις ἐν τῷ
σοφῷ θελήματι ἐτελειώθη· εἰ οὖν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ ταὐτόν [i]
ἐστιν ἥ σοφία τε καὶ ἡ δύναμις, οὔτε ἀγνοεῖ ὅπως ἂν ὕλη πρὸς
τὴν κατασκευὴν εὑρεθείη τῶν ὄντων, οὔτε [j] ἀτονεῖ τὸ νοηθὲν
προαγαγεῖν [k] εἰς ἐνέργειαν· πάντα δὲ δυνάμενος, ὁμοῦ τὰ πάντα
δι' ὧν ἡ ὕλη συνίσταται τῷ σοφῷ τε καὶ δυνατῷ θελήματι
B κατεβάλετο [l] πρὸς τὴν ἀπεργασίαν [m] τῶν ὄντων, τὸ κοῦφον, τὸ
βαρὺ, τὸ ναστὸν, τὸ ἀραιὸν, [n] τὸ μαλακὸν, τὸ ἀντίτυπον, τὸ
ὑγρὸν, τὸ ξηρὸν, τὸ ψυχρὸν, τὸ θερμὸν, τὸ χρῶμα, τὸ σχῆμα,
ο ἴσ. ἐπιγραφὴν τὴν περιγραφὴν, [o] τὸ διάστημα· ἃ πάντα μὲν καθ' ἑαυτὰ ἔννοιαί
εἰσι ψιλαὶ καὶ [p] νοήματα· οὐ γάρ τι τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ ὕλη
ἐστὶν, ἀλλὰ συνδραμόντα πρὸς ἄλληλα, [q] ὕλη γίνεται.

8. Εἰ οὖν τῷ ὑπερέχοντι τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ
πάντα οἶδε καὶ πάντα δύναται, τάχα πως προσεγγίζομεν τῇ
ὑψηλῇ τοῦ Μωϋσέως φωνῇ, ὅς [r] φησιν, Ἐν κεφαλαίῳ· (τοῦτο
γὰρ ἀντὶ τῆς ἀρχῆς ὁ [s] Ἀκύλας ἐκδέδωκε) πεποιῆσθαι παρὰ
C τοῦ [t] Θεοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· Ἐπειδὴ γὰρ εἰσαγωγικὸν
πρὸς θεογνωσίαν τὸ τῆς Γενέσεως βιβλίον ὁ προφήτης πεποίηται,
καὶ σκοπός ἐστι τῷ Μωϋσῇ, τοὺς τῇ αἰσθήσει δεδουλωμένους
χειραγωγῆσαι διὰ τῶν φαινομένων πρὸς τὰ ὑπερκείμενα τῆς

[e] καὶ ante τὸ ἔργον delevi jubent. a b c d f g h k l m [f] κατὰ ταὐτὸν] κατ' αὐτὸν k tum τὰ ὄντα] αὐτὰ a h et τὴν δύναμιν, τὴν σοφίαν inverso ord. f g l Sif.
[g] ita codd. ἀόπτου ed. [h] ἡμῖν om. b d mox ἀποτίθεσθαι g
[i] κατὰ ταὐτὸν ed. κατὰ ταυτὸν c d e g κατ' αὐτὸν a h l. mox τε accessit ex a d g h k m [j] ita a c d e f g h k m ed. οὔτ' tum ἀτονεῖ codd. ed. ἀδυνατεῖ [k] παραγαγεῖν b d f 1 m [l] κατεβάλλετο b f l [m] ἐργασίαν c g

ostenditur et exhibetur. potentia enim consilium simul est, et quomodo res fiant antè deliberans, et materias ad existentiam eorum, quæ mente concepta fuerint, curans, conficiens et subministrans: ut simul omnia, quæ à Deo proficisci oportet, ad creandum concurrere intelligantur, voluntas, potentia, sapientia, essentia rerum. Hoc quum ita sit, nemo amplius de materiâ anxiè poterit sciscitari, quomodo et unde quæque res existat, inquirens: qualia nimirum dicentes audire licet: Si expers materiæ et incorporeus est Deus, unde materia? qua ratione quantitas ex eo, quod quantitatis est expers? item ex invisibili visibile? item ex eo, quod magnitudinis expers et indefinitum est, id quod omnino pondere ac magnitudine aliquâ atque quantitate definitur? item reliqua omnia, quæcunque circa materiam cernuntur, quî vel unde produxit is, qui nihil tale habet in suâ naturâ? Nam una nobis uniuscujusque eorum, quæ de materiâ objiciuntur, solutio est, nempe, quod nec potentiæ sapientiam Dei, nec potentiam sapientiæ expertem esse ponamus: sed hæc alterum esse cum altero, et unum utraque demonstrari, ut simul et eodem tempore cum altero alterum conspiciatur. Nam et sapiens ejus voluntas potentiâ earum rerum, quæ efficiuntur, declaratur, et effectrix ejus vis, sapienti voluntate perficitur et consummatur. Si igitur in eodem et circa idem tempus et sapientia et potentia est: neque ignorat, quâ ratione materia ad rerum fabricationem inveniri possit, neque facultas ei deest, quâ facultate, quod animo conceperit et efficere statuerit, ad opus deducat. sed omnia quum possit, simul omnia, per quæ materia conflatur, sapienti pariter ac potenti voluntate ad res efficiendas præmolitus est atque congessit, leve, grave, solidum, et densum, rarum et tenue, molle, durum, humidum, aridum, frigidum, calidum; colorem, figuram, circumscriptionem, intervallum et distantiam. quæ omnia quidem per sese nudæ cogitationes sunt et mentis conceptus, et animi sensa. non enim aliquid horum per sese materia est, sed quum inter sese concurrerint, materia evadunt.

8. Si igitur excellentiâ sapientiæ atque potentiæ omnia novit et omnia potest, fortassis aliquo modo accedimus ad sublimem vocem Moysis, qui dicit, *ἐν κεφαλαίῳ*, id est, in summâ vel summatim, vel acervatim (hoc enim Aquila loco *τῆς ἀρχῆς*, id est, principii edidit) facta esse à Deo cœlum et terram. Quoniam enim propheta fecit librum originis, quo ad cognitionem Dei quasi introduceremur, propositumque Moysi est, eos qui sensui obnoxii essent, per ea, quæ apparerent quasi manu ducere ad ea, quæ sensuum comprehensionem

τὸν ἀστόν τὸ ἀραιὸν

[n] *τὸ ναστὸν, τὸ ἀραιὸν*] *τὸ ἄστατον, τὸ ῥέον* a h *ἀρέον* f 1 et in marg. à 2dâ m. *γρ. καὶ τὸ ἄστατον τὸ ῥέον*—*τὸ ναστὸν· τὸ ἀραίον·* (sic) *τὸ ἄστατον· τὸ ῥέον* l et in mg. *τὸ τέον*—Sif. cod. cum l concord. sed benè vidit eum corruptum esse

[o] ita ed. et ita conjecit Sif. *ἐπιγραφὴν* a b d f g h l MS Sifani [p] ita codd. *εἴσιν ὑψηλαὶ καὶ* k *ἐστι καὶ ψιλὰ* ed. mox *ὀνόματα* e [q] + *ἡ* a h tum *τὸ ὑπερέχον* a f 2 h l [r] *ὥ̣ς* e 1 (sed corr. à 1mâ m.) f g *ὡς* l [s] *ὁ* + a b d f h k l m

[t] *τοῦ* om. b d m et *γὰρ* om. b d

αἰσθητικῆς [u] καταλήψεως· οὐρανῷ δὲ καὶ γῇ ὁρίζεται ἡμῖν ἡ διὰ
τῆς ὄψεως γνῶσις· διὰ τοῦτο ὡς περιεκτικὰ τῶν ὄντων τὰ ἔσχατα
τῶν διὰ τῆς αἰσθήσεως [v] ἡμῖν γινωσκομένων ὁ λόγος ὠνόμασεν,
ἵνα διὰ τοῦ τὰ περιέχοντα εἰπεῖν παρὰ Θεοῦ γεγενῆσθαι,
D συμπεριλάβῃ [w] πᾶν τὸ ἐντὸς τῶν ἄκρων περιεχόμενον, καὶ ἀντὶ
τοῦ εἰπεῖν ὅτι ἀθρόως πάντα τὰ ὄντα ὁ Θεὸς ἐποίησεν, εἶπεν, Ἐν
κεφαλαίῳ, ἤτοι, ἐν ἀρχῇ πεποιηκέναι τὸν Θεὸν τὸν οὐρανὸν
καὶ τὴν γῆν. μία δὲ τῶν δύο [x] φωνῶν ἡ σημασία, τῆς τε ἀρχῆς
καὶ τοῦ κεφαλαίου· δηλοῦται γὰρ ἐπίσης δι᾽ ἑκατέρων τὸ ἀθρόον·
ἐν μὲν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ, τὸ συλλήβδην τὰ πάντα γεγενῆσθαι
παρίστησι. διὰ δὲ τῆς ἀρχῆς δηλοῦται τὸ ἀκαρές [y] τε καὶ ἀδιά-
στατον. ἡ γὰρ ἀρχὴ παντὸς διαστηματικοῦ νοήματος ἀλλοτρίως
8 ἔχει· * ὡς τὸ σημεῖον ἀρχὴ τῆς γραμμῆς, καὶ τοῦ ὄγκου τὸ
ἄτομον, οὕτω [z] καὶ τὸ ἀκαρὲς τοῦ χρονικοῦ διαστήματος·

9. Ἡ οὖν ἀθρόα τῶν ὄντων παρὰ τῆς ἀφράστου δυνάμεως τοῦ
Θεοῦ καταβολὴ, ἀρχὴ παρὰ τοῦ Μωϋσέως, εἴτουν [a] κεφάλαιον
κατωνομάσθη, ἐν ᾗ τὸ πᾶν συστῆναι λέγεται· τὰ μὲν ἄκρα τῶν
ὄντων εἰπών. τὰ δὲ [b] μέσα κατὰ τὸ σιωπώμενον τοῖς ἄκροις
συνενδειξάμενος· ἄκρα δέ φημι, διὰ τὴν ἀνθρωπίνην αἴσθησιν, ἣ
οὔτε εἰς τὰ ὑπὸ γῆν διαδύεται, οὔτε τὸν οὐρανὸν διαβαίνει. οὐκοῦν
B τοῦτο νοεῖν ἡ ἀρχὴ τῆς κοσμογονίας [c] ὑποτίθεται, ὅτι πάντων τῶν
ὄντων τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς αἰτίας καὶ τὰς δυνάμεις συλλήβδην
ὁ Θεὸς ἐν ἀκαρεῖ [d] κατεβάλετο, [e] καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ θελήματος
(288) ὁρμῇ ἡ ἑκάστου τῶν ὄντων οὐσία συνέδραμεν, οὐρανὸς, αἰθὴρ,
ἀστέρες, πῦρ, ἀὴρ, θάλασσα, γῆ, ζῶα, [f] φυτά· ἃ τῷ μὲν θείῳ
ὀφθαλμῷ πάντα καθεωρᾶτο, τῷ τῆς δυνάμεως λόγῳ δεικνύμενα,
Hist. Sus. v. 42. τῷ (καθώς φησιν ἡ προφητεία) εἰδότι πάντα πρὸ τῆς γενέ-
σεως αὐτῶν· τῇ δὲ συγκαταβληθείσῃ δυνάμει τε καὶ σοφίᾳ πρὸς
τὴν τελείωσιν [g] ἑκάστου τῶν μορίων τοῦ κόσμου, εἱρμός τις
C ἀναγκαῖος κατά τινα τάξιν ἐπηκολούθησεν, ὥστε [h] προλαβεῖν
μὲν καὶ προεκφανῆναι [i] τῶν ἄλλων τόδε τι [j] τῶν ἐν τῷ παντὶ
θεωρουμένων, καὶ οὕτω μετ᾽ ἐκεῖνο, τὸ ἀναγκαίως τῷ προλαβόντι
ἑπόμενον, καὶ ἐπὶ τούτῳ τρίτον, ὡς ἡ τεχνικὴ συνηνάγκαζε φύσις·

[u] αἰσθητῆς b c 2 f g l m tum ante γῇ delevi τῇ jubent. a b c d e f g h k m
[v] τῶν αἰσθήσεων a h et ἡμᾶς m tum ἵνα om. a h [w] συμπαραλάβῃ g
πᾶν om. a h πάντα ἀθρόως ord. inv. f l
[x] δύο om. b d [y] ἀκαριαῖον c et τε om. c et διαστατικοῦ c post ὡς + οὖν m
[z] οὕτως ed. tum ἀκαριαῖον a c f 2 h l ex corr. et ἀφράστου om. c
[a] ita a b c d h l m εἴτ᾽ οὖν e f k ἤτουν ed. tum λέγει a e h Sif. [b] + ὡς a h
[c] ταῦτα c et κοσμογενείας a c h m [d] ἀκαρὶ a h [e] ita a b d e ex corr.
g h k m κατεβάλλετο ed. [f] ita a c d e f g h k m ζῶον ed. tum Θεοῦ m

superarent: cœlo autem ac terrâ definitur ea quæ per visum nobis cognitio contingit: idcirco tanquam comprehendentia res universas eorum, quæ per sensum à nobis cognoscuntur, extrema scriptura nominavit, ut per hoc, quòd dixisset, amplectentia res cæteras à Deo facta esse, simul comprehenderet, quicquid intra extrema illa contineretur: ac pro eo, ut diceret, Omnia quæ sunt, Deus acervatim, collectim et unâ complexione fecit, dixit, In summâ sive in principio fecisse Deum cœlum et terram. Nam una duarum vocum significatio tum principii tum summæ est. significatur enim æquè per utrunque τὸ ἀθρόον, hoc est, id, quod unâ comprehensione summatim collectum, et in unum repentè conductum et congestum est. nam in summâ quidem, comprehensim omnia facta esse ostendit. per principium autem momentum temporis, quodque intervallo careat, significatur. principium enim ab omni intellectu, quo spatium et intervallum notatur, alienum est: ut punctum principium lineæ: item corporis et molis, ἄτομον, id est, corpusculum solidum et individuum: ita etiam momentum, spatii temporalis initium est.

9. Igitur ea, quæ ab inexplicabili potentiâ Dei unâ comprehensione repentè peracta est, rerum universarum congestio constitutioque, principium, sive summa à Moyse appellata est, in quâ rerum naturam universam conflatam atque constitutam esse dicitur; atque extremitates quidem rerum expressit, media verò unà cum extremitatibus per id, quod tacitum intelligitur, indicavit. Extremitates autem dico propter sensum humanum, qui neque in subterranea penetrat, neque cœlum transcendit. Quocirca principium mundi originis hoc intelligendum esse suggerit, quòd Deus omnium rerum, quæ sunt, materias et causas et vires comprehensim, in momento temporis congesserit atque molitus sit, et in primo voluntatis impetu uniuscujusque rerum natura concurrerit, cœlum, æther, stellæ, ignis, aer, mare, terra, animalia, plantæ; quæ divino quidem oculo omnia, quum ratione potentiæ ostenderentur, cernebantur, nimirum ab illo, qui, ut inquit prophetia, omnia ante ortum ipsorum novit. Potentiam autem pariter ac sapientiam in unum collatam ad perfectionem et consummationem uniuscujusque particulæ mundi series quædam necessaria per quendam modum, rationem et ordinem consequuta est, ut unum quiddam eorum, quæ in universitate rerum cernuntur, præcederet, et ante cætera existeret et ederetur, atque ita post illud id, quod necessariò præcedens exciperet ac sequeretur, secundum hoc item tertium, prout artificiosa natura cogebat, itemque quartum et

[g] τῇ τελειώσει a f 2 h l [h] + τὸ πῦρ ed. quod om. a b d e f g h l m et μὲν προλ. inverso ord. c [i] προεκφᾶναι b d f 1 προεκφάναι m προεκφῆναι a f 2 h [j] + τὸ δέ τι b τό δέ τι· f , τόδε τί e · τὸ δέ τι k , τόδε τι g τὸ δέ τι· l τό δέ τι m τὸ δὲ τινῶν d (om. quod seq. τῶν quod etiam om. h) τόδε τι om. ed. ('nimirum, lector aliquis, subjectum deesse videns, in mg. dederat; τὸ δὲ τί; quid autem? quæ ipsa verba oscitanter descriptor inseruit textui.' Heyse—bene se habet additamentum ut mihi videtur.)—tum post θεωρουμένων + πολλῶν m

τέταρτόν τε [k] καὶ πέμπτον καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κατὰ τὸ ἐφεξῆς
ἀκολουθίας,[l] οὐκ αὐτομάτῳ τινὶ συντυχίᾳ, κατά τινα ἄτακτον
καὶ τυχαίαν φορὰν, οὕτως ἀναφαινόμενα· ἀλλ' ὡς ἡ ἀναγκαία
τῆς φύσεως τάξις ἐπιζητεῖ τὸ ἐν τοῖς γινομένοις [ll] ἀκόλουθον,
οὕτως ἕκαστα γεγενῆσθαί [m] φησιν, ἐν διηγήσεως εἴδει περὶ τῶν
D φυσικῶν δογμάτων φιλοσοφήσας, καὶ φωνάς τινας τοῦ Θεοῦ
προστακτικὰς ἑκάστου τῶν γινομένων προγράφων· [n] καλῶς καὶ
θεοπρεπῶς καὶ [o] τοῦτο ποιῶν· πᾶν γὰρ τὸ καθ' εἱρμόν τινα καὶ
σοφίαν γινόμενον, [p] Θεοῦ τις ἄντικρύς ἐστι φωνή· διότι Θεοῦ μὲν
οὐσίαν ἥτις [q] ἐστὶν, οὐ γινώσκομεν· τὴν δὲ αὐτοσοφίαν [r] καὶ τὴν
αὐτοδύναμιν [s] ἐν νῷ λαβόντες, τὸν Θεὸν ἀνειληφέναι τῇ διανοίᾳ [t]
πιστεύομεν.

10. Τούτου χάριν, ὅτε τὸ ὅλον ἐγένετο, πρὶν ἕκαστον τῶν
συμπληρούντων τὸ ὅλον ἐφ' ἑαυτοῦ δειχθῆναι, ζόφος τῷ παντὶ
ἐπεκέχυτο· [u] οὔπω γὰρ ἐξεφάνη τοῦ πυρὸς ἡ αὐγὴ ὑποκεκρυμμένη
τοῖς μορίοις τῆς ὕλης, καθάπερ καὶ αἱ ψηφῖδες ἀφανεῖς ἐν τῷ
9 σκότει [v] μένουσιν, * εἰ καὶ φυσικῶς ἐν ἑαυταῖς [w] τὴν φωτιστικὴν
ἔχουσι δύναμιν, διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλας [x] συμπτώσεως τὸ πῦρ
ἀποτίκτουσαι· τοῦ δὲ σπινθῆρος ἐξ αὐτῶν ἀναφανέντος, κἀκεῖναι [y]
τῇ λαμπηδόνι τούτου συνανεφάνησαν. οὕτως ἀόρατά τε καὶ
ἀφανῆ τὰ [z] πάντα ἦν, πρὶν [a] τὴν φωτιστικὴν οὐσίαν εἰς τὸ ἐκφανὲς [b]
προελθεῖν· ἄρτι γὰρ ἀθρόως ἐν τῇ μιᾷ ῥοπῇ τοῦ θείου θελήματος
ἀδιακρίτως τοῦ παντὸς ὑποστάντος, καὶ τῶν στοιχείων πάντων ἐν
ἀλλήλοις πεφυρμένων, [c] τὸ πανταχοῦ κατεσπαρμένον πῦρ ἐπεσκο-
τεῖτο, τῷ πλεονάζοντι τῆς ὕλης ἐπιπροσθούμενον· ἐπεὶ δὲ ὀξεῖά
B τίς ἐστιν ἡ δύναμις αὐτοῦ καὶ εὐκίνητος, ὁμοῦ τῷ [d] δοθῆναι τῇ
φύσει τῶν ὄντων πρὸς τὴν τοῦ κόσμου γένεσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ
ἐνδόσιμον, πάσης τῆς βαρυτέρας φύσεως προεξέθορε, καὶ εὐθὺς τῷ
φωτὶ [e] τὰ πάντα περιηυγάζετο· ὃ δὲ κατὰ τὸν τῆς σοφίας λόγον,
τῇ δυνάμει τοῦ Πεποιηκότος ἐγένετο, ὡς λόγος Θεοῦ προστακτι-
Gen. i. 3. κὸς παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐμνημονεύθη, τὸ, Εἶπεν ὁ Θεὸς,
Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. [f] ἐπὶ [g] γὰρ τοῦ Θεοῦ,
κατά γε τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν, τὸ ἔργον λόγος ἐστὶ, διότι πᾶν
C τὸ γινόμενον, λόγῳ γίνεται, καὶ ἄλογόν τι καὶ συντυχικὸν καὶ
αὐτόματον ἐν τοῖς θεόθεν ὑφεστῶσι νοεῖται οὐδέν· ἀλλὰ χρὴ ἑκάστῳ
τῶν ὄντων καὶ λόγον τινὰ σοφόν τε καὶ τεχνικὸν ἐγκεῖσθαι πιστεύ-
ειν, κἂν [h] κρεῖττον [i] ᾖ τῆς ἡμετέρας ὄψεως.

[k] τε om. a h [l] "Locus mutilus videtur, desiderarique dictio διὰ, quam supplevi." Sif. nempe vertit; "reliqua per quandam consequentem vicissitudinem;" sed codices consentiunt in lectione receptâ, quæ mutanda non videtur.
[ll] γενομένοις b c [m] + τε a f 2 h l [n] ita a b c d e f h l m προσγράφων ed.
[o] καὶ om. b c—tum τινα om. c et τάξιν pro σοφίαν c [p] ed. + τοῦ quod om. b d e f g l m [q] + ποτέ b d [r] αὐτοῦ σοφίαν a c 2 f 2 h l [s] αὐτοῦ

quintum, et reliqua de consequenti serie non temerario quodam casu atque concursione, per quendam inordinatum et fortuitum motum et impetum ita existentia atque prodeuntia, sed ut necessarius ordo naturæ consequentiam in iis, quæ existunt, requirit: ita res quasque et factas esse ait, per formam narrationis de naturalibus sententiis philosophicè tractans, et voces quasdam Dei imperatrices uniuscujusque eorum, quæ fierent, præponit, rectè ac Deo convenienter etiam hoc faciens. Quicquid enim per seriem quandam et solertiam fit, Dei quædam planè vox est: propterea quòd Dei quidem essentiam et naturam, quæcunque tandem ea est, non novimus. sed quum ipsam sapientiam ipsamque potentiam animo concepimus, Deum mente concepisse credimus.

10. Idcirco quum summa rerum facta est, antequam unumquodque eorum, quæ complent et conficiunt summam, per se ostenderetur, caligo rerum universitati offusa erat. nondum enim ex igni editus erat splendor innumeris materiæ particulis occultatus, quemadmodum etiam silices obscuri in tenebris manent, etsi naturaliter illuminatricem in se vim continent, per mutuam collisionem ignem edentes; quum autem ex ipsis emicuerit scintilla, etiam illæ unà cum splendore hujus apparent: ita invisibilia atque obscura omnia erant prius, quàm illuminatrix natura in apertum ac propatulum prodiret. Quum enim jam acervatim in uno momento divinæ voluntatis universa rerum natura promiscuè et indistinctè creata esset, et elementa inter se omnia mutuò permixta essent; ignis qui passim dispersus esset, nimiâ ac redundante materiâ officiente, offuscabatur et obscurabatur. sed quoniam velox quædam vis ejus et agilis est, simulatque naturæ rerum ad mundi ortum à Deo signum et occasio data est, ante omnem naturam graviorem emicuit, atque prosiluit, ac statim res universæ lumine collustrabantur. Quod autem per rationem sapientiæ virtute Creatoris factum est, de hoc à Moyse quasi de imperativo sermone Dei mentio fit, dum ait, Dixit Deus, fiat lux: et facta est lux. Nam in Deo, secundum nostram quidem opinionem, opus ipsum, oratio cum ratione conjuncta est: quoniam quicquid fit ratione fit, atque ratione carens et concursione fortuitâ contingens atque temerarium nihil quicquam in iis, quæ à Deo facta sunt, intelligitur. sed credere oportet, unicuique rei, etiam rationem quandam sapientem pariter et artificiosam insitam esse, licèt major sit, quàm nos cernere possimus.

δύναμιν c 2 f 2 l δύναμιν a h [t] τῇ διανοίᾳ om. a h — mox τὸ om. h et πλὴν pro πρὶν a h [u] περιεχέχυτο c ἐχέχυτο m—ἀποκεκρυμμένη a h et μυρίοις b d Sif. tum γὰρ pro καὶ m [v] σκότῳ b d f g [w] αὐταῖς b d m [x] ἄλληλα a b d f h l [y] κἀκεῖνα a h [z] τὰ om. a h [a] + ἢ a f 2 h l [b] τὸ ἐμφανὲς f ex cor. a pr. m. c 2 l τοὐμφανὲς b c 1 d [c] πεφορημένων a f 2 h l πεφοραμένων f 1 [d] ita b c e f 2 k m τυῦ d τὸ ed. [e] τῷ φωτὶ om. c—τῇ om. a h tum προστατικὸς a (et sine dubio h) πρακτικὸς b d Cod. Sif. [f] καὶ ἐγένετο φῶς om. a h [g] ἐπεὶ g k mox τοῦ om. a h; item γε. [h] καὶ a b d f 2 h [i] κρείττων a c h mox ἢ a f 2 h tum ἐπόψεως a h l

(289) 11. Τὸ[j] οὖν, Εἶπεν ὁ Θεὸς, ἐπειδὴ λόγου παραστατική ἐστιν ἡ τοιαύτη φωνὴ, θεοπρεπῶς, ὡς οἶμαι, νοήσομεν,[k] εἰς τὸν
ἴσ. τῆς κτίσεως ἐγκείμενον τῇ κτίσει λόγον τὸ ῥητὸν ἀναφέροντες. οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Δαυὶδ τὰς τοιαύτας φωνὰς ἡμῖν[l] ἐξηγήσατο εἰπὼν,
Psal. 103. 24. πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· τὰ γὰρ προστακτικὰ τῆς τῶν ὄντων κτίσεως ῥήματα, ἃ παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐκ τῆς θείας φωνῆς
D ἀναγέγραπται, ταῦτα ὁ Δαυὶδ τὴν ἐνθεωρουμένην τοῖς γεγονόσι
Psal. 18. 2. σοφίαν ὠνόμασεν· ὅθεν καὶ διηγεῖσθαι λέγει τοὺς οὐρανοὺς δόξαν Θεοῦ, δηλαδὴ τῆς ἐμφαινομένης αὐτοῖς τεχνικῆς θεωρίας διὰ τῆς ἐναρμονίου περιφορᾶς, ἀντὶ λόγου γινομένης[m] τοῖς ἐπιστήμοσιν· εἰπὼν γὰρ, διηγεῖσθαι τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἀναγγέλλειν τὸ στερέωμα, διορθοῦται τοὺς παχύτερον τῶν λεγομένων ἀκούοντας, καὶ ἴσως καὶ[n] φωνῆς ἦχον καὶ λόγον ἔναρθρον ἐκ τῆς τῶν οὐρανῶν διηγήσεως προσδεχομένους, ἐν οἷς φησιν, ὅτι οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, * ὧν οὐχὶ ἀκού-
Psal. 18. 4. ονται αἱ φωναὶ αὐτῶν, ἵνα δείξῃ[o] ὅτι ἡ ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένη σοφία λόγος ἐστὶ, κἂν μὴ ἔναρθρος ᾖ. καὶ πάλιν τοῦ Μωϋσέως διεξοδικάς τινας τοῦ Θεοῦ φωνὰς[p] πρὸς αὐτὸν γεγενῆσθαι εἰπόντος ἐν τῇ θαυματοποιΐᾳ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ σημείων, ὑψηλότερον ἢ κατὰ
Psal. 104. 27. τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν ὁ Ψαλμῳδὸς ἐξηγήσατο, εἰπὼν, ἔθετο ἐν αὐτοῖς τοὺς λόγους τῶν σημείων αὐτοῦ, καὶ τῶν τεράτων αὐτοῦ[q] ἐν γῇ Χάμ. τὸ[r] γὰρ λόγῳ τινὶ τὴν ἀπεργαστικὴν ἑκάστου τῶν γινομένων δύναμιν εἰς[s] ἐνέργειαν ἄγεσθαι,[t] σαφῶς διὰ τῆς φωνῆς ταύτης ὁ Ψαλμῳδὸς ὑπηνίξατο, ὡς[u] οὐκ
B ἐν ῥήμασιν ὄντος τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς εἰς τὰ σημεῖα δυνάμεως οὕτως ὠνομασμένης.

12. Οὐκοῦν καὶ[v] ἐνταῦθα προέδραμε μὲν καὶ ἀπεκρίθη[w] τῶν ὄντων ἐν τῷ ταχεῖ τε καὶ εὐκινήτῳ τῆς φύσεως ἡ φωτιστικὴ δύναμις, ἑαυτὴν τῶν ἑτεροφυῶν ἀποκρίνασα,[x] καὶ τὸ περιλαμφθὲν ἅπαν διὰ τῆς ἀπαυγαστικῆς αὐτοῦ δυνάμεως κατεφωτίσθη· ᾧ δὲ λόγῳ ταῦτα ἐνεργεῖ[y] τοῦ πυρὸς ἡ οὐσία, μόνου[z] Θεοῦ ἐστιν εἰπεῖν, τοῦ ἐναποθεμένου τὸν φωτιστικὸν λόγον τῇ φύσει· καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἰδίας γραφῆς καὶ ὁ μέγας μαρτύρεται Μωϋσῆς, ἐν οἷς φησιν, ὅτι καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς, τοῦτο
C διὰ τῶν εἰρημένων, ὡς οἶμαι, διδάσκων,[a] ὅτι θεῖος λόγος ἐστὶ τὸ τοῦ φωτὸς ἔργον πᾶσαν ἔννοιαν παριὼν ἀνθρωπίνην. ἡμεῖς μὲν γὰρ

[j] ita a b c d e f g h k—ed. τί [k] νοήσωμεν a f g h k mox τῇ κτίσει a b d e f 2 h l—ed. τῆς κτίσεως [l] ἡμῖν] αἰνεῖν a h [m] γενομένης c [n] καὶ] ἐκ b d —om. k [o] δειχθῇ b d m [p] φωνὰς τοῦ Θεοῦ inverso ord. f l — φωνὰς om. a h (valde frequenter observari potest, quod quum in quibusdam MSS voces

11. Verbum igitur illud, Dixit Deus, quoniam orationis cum ratione conjunctæ vim significatricem ea vox habet, Deo convenienter, ut arbitror, intelligemus, si hoc dictum ad eam, quæ creationi insita est, rationem referamus. Ita enim etiam magnus David tales voces nobis exposuit, quum dixit, Omnia cum sapientiâ fecisti. Nam verba quibus creatio rerum fieri imperatur, quæ à Moyse quasi divinâ voce prolata perscripta sunt, hæc David eam, quæ in rebus factis spectatur, sapientiam nominavit. Unde etiam cœlos gloriam Dei enarrare dicit, quum videlicet, id quod in ipsis apparet artificiosum spectaculum per concinnam, ratam, constantem et aptam conversionem loco sermonis peritis existat. Quum enim enarrare cœlos et firmamentum annuntiare dixisset, dirigit eos, qui dicta crassius et imperitius intelligerent, et fortassis ex enarratione cœlorum vocis sonum, et sermonem articulatum acciperent, per ea, quæ dicit: Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiuntur voces eorum, ut ostenderetur, quòd ea, quæ spectatur in rebus creatis sapientia, oratio sit, etiam si non sit articulata. Item rursus quum Moyses fusioris narrationis quasdam voces Dei ad se editas dixisset in illâ mirabili editione signorum, quæ in Ægypto facta sunt, sublimius quàm vulgus existimare possit, David exposuit, quum dixit, Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum suorum in terrâ Cham. Nam ratione quadam vim cujusque eorum, quæ fiunt, effectricem ad effectum deduci, apertè per hanc vocem David significat, quasi non in verbis oratio sit, sed vis atque potentia signorum edendorum ita nominetur.

12. Proinde etiam hîc præcucurrit quidem, et à rebus cæteris secreta est vis illuminatrix, celeritate pariter atque agilitate naturæ sese ab iis, quæ diversæ naturæ sunt, segregans: atque universum circumfusum splendore collucens per illustratricem vim ejus illuminatum est. sed quâ ratione natura ignis hæc efficiat, solius Dei est explicare, qui rationem illuminatricem imposuit ei naturæ. atque hoc per sua scripta etiam magnus testatur Moyses, dum ait, et dixit Deus: Fiat lux: hoc, ut opinor, per ea verba docens, quòd divina ratio lucis opus sit, quæ omnem prætereat humanam cogitationem.

quædam inverso ordine leguntur, in aliis codd. una aut altera earum prorsus omittitur.) [q] αὐτοῦ om. a c g h k [r] ita b c d e f g m—ed. τῷ [s] πρὸς c [t] ἀνάγεσθαι b c I d [u] ὡς om. b d [v] καὶ om. b d e I—ἐν ταῦτα pro ἐνταῦθα g—μὲν om. b d m [w] ἀπεκρούσθη b d [x] ita a b c d e f g h k m—ed. ἀποκρίνουσα tum τὸ om. a h [y] ἐνεργεῖ ταῦτα mut. ord. b d [z] + τοῦ a h—tum τοῦ θεοῦ μόνου a h [a] ita a b c d e f g h k m—ed. διδοὺς tum g k + ὁ ante θεῖος quod a h ante λόγος inserunt

πρὸς μόνον τὸ γινόμενον βλέπομεν, καὶ τῇ αἰσθήσει τὸ θαῦμα
δεχόμεθα. ποῦ δὲ τὸ πῦρ διαιτώμενον ἀθρόως ἀπογεννᾶται; ἢ [b]
ἐκ τῆς συμπτώσεως τῶν ψηφίδων ἀναπαλλόμενον,[c] ἢ ἐκ τίνος
ἄλλης ὕλης[d] πρὸς ἑαυτὴν τριβείσης; καὶ τίς ἡ δύναμις, ἡ τὸ
μὲν περιδραχθὲν ὑπ' αὐτοῦ διεσθίουσα, τὸν δὲ ἀέρα τῇ φλογὶ
καταυγάζουσα, οὔτε ἰδεῖν[e] δυνάμεθα, οὔτε ἔννοιάν τινα περὶ
D τούτου[f] λαβεῖν· ἀλλ' ἐν μόνῳ τῷ Θεῷ τὸν λόγον τῆς παραδόξου
ταύτης θαυματοποιΐας ἀποκεῖσθαί φαμεν, τῷ ποιήσαντι κατὰ
τὸν ἄρρητον τῆς δυνάμεως λόγον ἐγγεννηθῆναι[g] τῷ πυρὶ τὸ φῶς,
καθὼς ὁ Μωϋσῆς ἐν τῷ ἰδίῳ λόγῳ μαρτύρεται, ὅτι καὶ[h] εἶπεν ὁ
Gen. I. 3, 4. Θεός, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· καὶ εἶδεν ὁ
Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν· μόνου γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστι[i] Θεοῦ
τὸ ἰδεῖν, ὅπως ἂν γένοιτο τὸ οὕτω καλόν· ἡ δὲ τῆς ἡμετέρας
φύσεως πτωχεία, τὸ μὲν γινόμενον βλέπει, τὸν δὲ καθ' ὃν γίνεται
λόγον, οὔτε ἰδεῖν, οὔτε ἐπαινέσαι δυνατῶς ἔχει· τῶν γὰρ γνωριζο-
μένων, οὐχὶ τῶν ἀγνοουμένων[j] ἐστὶν ὁ ἔπαινος.

Gen. I. 4. 11 13. Εἶδεν * οὖν, φησιν, ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν, καὶ
διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον
τοῦ σκότους· πάλιν τὸ ἀναγκαίως κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς
(290) φύσεως ἐν τάξει τινὶ καὶ ἁρμονίᾳ γινόμενον, εἰς θείαν ἐνέργειαν ὁ
Μωϋσῆς ἀνάγει·[k] διδάσκων, οἶμαι, διὰ τῶν εἰρημένων, τὸ πάντα
προκατανενοῆσθαι[l] τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ, τὰ διά τινος ἀναγκαίας
τάξεως κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐκβησόμενα· τῆς γὰρ φωτιστικῆς
οὐσίας τῆς τῷ παντὶ κατεσπαρμένης, πρὸς τὸ συγγενὲς συνδρα-
μούσης, καὶ πάσης περὶ ἑαυτὴν[m] ἀθροισθείσης, ἀναγκαίως τὰ
B ἐπιπροσθούμενα τῇ λοιπῇ τῶν στοιχείων ὕλῃ κατεσκιάζετο, καὶ
τὸ ἀποσκίασμα σκότος ἦν· τοῦτο[n] τοίνυν τὸ ἀκολούθως γενό-
μενον,[o] ὡς ἂν μή τις ἀνάγοι[p] πρὸς αὐτόματόν τινα συντυχίαν,[q]
Θεοῦ φησιν ἔργον ὁ[r] Μωϋσῆς, τοῦ τὴν δύναμιν ταύτην ἐναπο-
θεμένου τοῖς γενομένοις.[s]

14. Ἀλλὰ μὴν τὸ ὀξεῖάν τε καὶ ἀνωφερῆ καὶ ἀεικίνητον
τοῦ πυρὸς εἶναι τὴν φύσιν, παντὶ[t] δῆλον ἐκ τῶν φαινομένων ἐστίν·
ἃ δὲ διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐκ τοῦ ἀκολούθου νοεῖν ὑποτίθεται,[u]
ἱστορικῶς παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐν διηγήματος εἴδει συγκαταγέ-
Gen. I. 5. γραπται,[v] τὸ καὶ[w] ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ·[x]
C τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι διχῇ τῆς κτίσεως νοουμένης, εἴς τε τὸ νοητὸν

[b] ita a b c d e f g h l m—ed. εἰ [c] ἀποπαλλόμεναν b d ἀπαλλομένων a h
mox ante ἢ delevi ἐκ τίνων auctor. a b c d e f g h l m [d] ὕλης accessit ex
b c e f g h k l m [e] οὔτ' ἰδεῖν h οὔτι δεῖν a [f] τοῦ b d tum λόγον τῆς
δυνάμεως c inverso ord. [g] ita a b c d e h k m ἐγγεννηθῆναι f g l γεννηθῆναι ed.
[h] καὶ om. m [i] + ἐστι a b c d e f g h k + ἐστι τοῦ l post γὰρ inserunt c e—
tum τὸ post γένοιτο om. b d e m [j] οὐχὶ τῶν ἀγνοουμένων om. a h [k] ἐνάγει b d

Nam nos quidem id, quod fit, duntaxat intuemur, et sensu miraculum accipimus. ubi autem ignis versans inde repentè enascatur, quando aut ex collisis silicibus emicat, aut ex alius cujuspiam materiæ mutuâ attritione prosilit; item, quæ vis sit, quæ id, quod comprehenderit, peredat et absumat, aera verò flamma illustret, neque videre, neque de eâ re aliquam notionem mente concipere possumus: sed rationem hujus mirifici, communemque sensum et opinionem effugientis operis sitam esse dicimus in solo Deo, qui per ineffabilem potentiæ suæ rationem effecit, ut igni lumen innasceretur: quemadmodum Moyses in suo libro testatur, quòd et dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux. et vidit Deus lucem, quòd esset bona. Solius enim Dei reverâ est, videre, quî fieri possit id, quod tam bonum est: nostræ verò naturæ inopia videt id, quod fit: rationem verò, quâ fit, neque videre, neque laudare potest. Laus enim est earum rerum, quæ cognoscuntur, non earum, quæ ignorantur.

13. Vidit igitur, inquit, Deus lucem, quòd esset bona: et divisit Deus lucem à tenebris. Rursus id, quod secundum consequentiam et vicissitudinem naturæ ordine, concordiâ atque convenientiâ quadam fit, ad Deum auctorem Moyses refert, docens opinor, per ea verba, quòd omnia, quæ per quendam necessarium ordinem consequenter eventura erant, Dei sapientiâ præcognita essent. Nam quum natura illuminatrix, quæ per rerum universitatem dispersâ erat, ad id quod sibi cognatum ac simile erat concurrisset, et tota circa sese coacta atque collecta esset, necessariò quorum luminibus reliqua elementorum materia officiebat, obumbrabantur, eaque obumbratio tenebræ erant. Hoc igitur, quod consequenter deinceps accidit, nequis ad casum aliquem temerarium ac fortuitum referret, Dei opus esse Moyses ait, qui rebus conditis eam vim imposuisset.

14. Enimverò quòd et velox sit et ad supera feratur, et semper se moveat, atque irrequieta sit ignis natura, cuilibet perspicuum est ex iis, quæ apparent. quæ autem per hoc principium ex consequenti intelligenda proponantur, historico more à Moyse per formam narrationis simul perscribuntur, dum dicit: Et factum est vespere, et factum est mane. Quis enim ignorat, quòd, quum creatura in duo

[l] πρῶτον νενοῆσθαι m [m] αὐτὴν a b c d h tum ἐπιπροσθημένα c1 h ἐπιπεπροσθημένα c2 deinde κατεσκευάζετο c h κατασκευάζετο a [n] τούτῳ a h mox τὸ om. b. [o] γινόμενον a c [p] ἀνάγῃ b c d e ἀναγάγοι a h ἀγάγοι f l

[q] + τοῦ f l—tum φησιν] φησι τὸ b d [r] ὁ om. a h [s] γινομένοις b d m —τε] τινα a g h [t] + που b d tum δὲ] δὴ b d m [u] ed. + ὁ λόγος quod om. a b d f g h l m—παρὰ] ὑπὸ f 1 [v] συγκαταγεγράφθαι b d m

[w] καὶ om. m [x] + ἡμέρα μία k tum εἶδεν e et τὸν pro τὸ e k

καὶ [y] αἰσθητὸν, ἡ πᾶσα σπουδὴ τῷ νομοθέτῃ νῦν ἐστιν,[z] οὐ τὰ νοητὰ ἐξηγήσασθαι, ἀλλὰ[a] ὑποδεῖξαι διὰ τῶν φαινομένων ἡμῖν τὴν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς διακόσμησιν. Ἐπεὶ οὖν τὸ πῦρ, ὁμοῦ [b] τῷ [c] συστῆναι τὸ πᾶν, τῶν ἑτεροφυῶν στοιχείων ἐκτοξευθὲν, καθάπερ τι βέλος, ἐν τῷ ἀναφερεῖ καὶ κούφῳ τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως[d] τοῦ παντὸς προεξήλατο· καὶ ἴσα [e] νοήματι τὴν αἰσθητὴν [f] οὐσίαν διαπεράσαν, οὐκ
D ἔσχε προαγαγεῖν [g] ἐπ' εὐθείας τὴν κίνησιν, τῆς νοητῆς κτίσεως [h] ἀκοινωνήτως πρὸς τὴν τῶν αἰσθητῶν ἐπιμιξίαν ἐχούσης. αἰσθητὸν δὲ τὸ πῦρ· τούτου χάριν ἐν τοῖς ἄκροις τῆς κτίσεως ὅροις τὸ πῦρ γενόμενον, [i] ἀναγκαίως κυκλοειδῆ ποιεῖται τὴν κίνησιν, πρὸς μὲν τὸ πᾶν φέρεσθαι ὑπὸ τῆς ἐγκειμένης τῇ φύσει δυνάμεως συνελαυνόμενον· [j] τῆς δὲ κατ' εὐθείαν [k] φορᾶς χώραν οὐκ ἐχούσης (πᾶσα γὰρ ἡ αἰσθητὴ κτίσις ἰδίοις ὅροις περιέχεται [l]) τῷ ἄκρῳ πέρατι τῆς αἰσθητῆς φύσεως ἐνδιοδεύει, [m] ἐν οἷς εὐοδοῦται κινούμενον, τῆς
12 νοητῆς φύσεως, [n] καθὼς φθάσαντες εἴπομεν, οὐ * παραδεχομένης ἐν ἑαυτῇ τοῦ πυρὸς τὸν δρόμον· διὰ τοῦτο ὁ [o] Μωϋσῆς ἐπακολουθήσας διὰ τῆς διανοίας τῇ τοῦ πυρὸς κινήσει, μὴ τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν ἐπιμεμενηκέναι φησὶ τὸ γενόμενον φῶς, ἀλλ' ἐκπεριερχόμενον [p] τὴν παχυτέραν τῶν ὄντων ὑπόστασιν, ἐν τῷ σφοδρῷ τῆς κινήσεως ἀντιμετάγειν [q] διὰ τῆς περιόδου, τοῖς τε ἀφωτίστοις τὸ φέγγος, καὶ τοῖς πεφωτισμένοις τὸν ζόφον.

15. Ἴσως δὲ κατὰ τὰ χρονικὰ διαστήματα τῆς τοιαύτης διαδοχῆς περὶ τὴν κάτω χώραν γινομένης, [r] τοῦ φωτός φημι καὶ τοῦ σκότους· πάλιν τῷ Θεῷ τὴν ὀνοματοποιΐαν ἡμέρας τε καὶ
B νυκτὸς ὁ Μωϋσῆς ἀνατίθησιν, οὐδὲν τῶν [s] κατὰ τὸ ἀκόλουθον γεγενημένων αὐτομάτως, ἢ ἀφ' ἑτέρου τινὸς ἐσχηκέναι τὴν ἀρχὴν
Gen. 1. 5. ἐννοεῖν [t] ἐπιτρέπων· διὰ τοῦτό, φησιν, ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς [u] τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. τῆς γὰρ φωτιστικῆς δυνάμεως ἀτρεμεῖν ἐκ φύσεως ἀδυνατούσης, ὅτε τῷ ἄνω μέρει [v] τοῦ κύκλου διεξῆλθε τὸ φέγγος, καὶ πρὸς τὸ ὑποκείμενον ἦν ἡ φορὰ, ἐξ ἀνάγκης τῇ ὑποδρομῇ τοῦ πυρὸς τὸ
(291) ὑπερκείμενον ἀπεσκιάσθη, τῆς παχυτέρας, ὡς εἰκὸς, φύσεως τὴν
C αὐγὴν [w] ἐπιπροσθούσης· τὴν οὖν τοῦ φωτὸς ὑποχώρησιν, ἑσπέραν ὠνόμασε· καὶ πάλιν, ἐκπεριδραμόντος τοῦ πυρὸς τὸν ὑποκείμενον

[y] + τὸ b f l m [z] νῦν ἐστιν] σύνεστιν a h [a] ἀλλ' b f g h
[b] ἅμα b d f 1 m [c] ita b c d e f 2 g l m τὸ ed. [d] κινήσεως om. b d
ιχὴν
[e] ita b c d e h k l ἴσα a f ἴσῳ ed. εἰς ἀνθήματι g [f] αἰσθητὴν f à 1 m. αἰσθητικὴν a h l [g] ita a b c d e f g h l m προσαγαγεῖν ed. [h] φύσεως a f 2 h l mox τοῖς om. b [i] γινόμενον a h m tum πεποίηται k [j] ἐλαυνόμενον a h
[k] ita a b c f g h k l εὐθεῖαν d e εὐθείας ed.—κτίσις] φύσις c 1

genera cogitatione dividitur, tum in id, quod spirituale ac invisibile est, et ratione menteque percipitur, quàm in id quod sub sensum cadit: omne studium legislatori nunc sit, non ut exponat ea, quæ mente ac ratione solâ percipiuntur, sed ut per ea, quæ videmus, eam quæ est in sensibilibus sapientem digestionem ac dispositionem ostendat? Quoniam igitur ignis, simulatque rerum universitas constituta est, veluti telum quoddam ab iis, quæ diversæ naturæ erant, elementis emissum, naturali suo motu, quo utpote res levis, supera petit, ante universas res cæteras exiluit: atque eâ velocitate quâ fit cogitatio sensibili naturâ superatâ, directò motum promovere non potuit: quippe cùm creatura, quæ mente ac ratione solâ percipitur, cum sensibilibus, qualis est ignis, consociari ac permisceri non possit: hujus rei gratiâ ignis, quum ad extremos creaturæ terminos pervenisset, necessariò in orbem redeuntem atque rotundum motum facere cepit, quumque ad res universas quidem ferri ab insitâ naturæ suæ vi compelleretur, sed is cursus, qui rectâ lineâ fit, locum non haberet (omnis enim natura sensibilis propriis terminis comprehensa est) extremam oram sensibilis naturæ, ibi se movendo ubi datur facultas, peragrat: quum, ut modò diximus, natura quæ cogitatione percipitur, cursum ignis in sese non recipiat. Idcirco Moyses motum ignis mente subsequutus, non in iisdem partibus immorari dicit eam, quæ facta erat, lucem, sed vehementi suo motu crassiorem rerum naturam ambientem per eum circuitum, tum luce carentibus splendorem, tum illuminatis caliginem invicem reducere atque referre.

15. Quum autem secundum intervalla temporum æquabiliter circa inferam regionem ea vicissitudo, lucis, inquam, et tenebrarum, contingat, rursus Deo Moyses impositionem nominis diei pariter et noctis tribuit, nihil ex iis, quæ consequenter facta sunt, temerè casuve fortuito factum esse, aut ab aliquo alio principium et originem habuisse, in animum inducere atque cogitare permittens. Idcirco dicit: Vocavit Deus lucem, diem: et tenebras vocavit noctem. Quum enim vis illuminatrix naturaliter quiescere non possit, quum splendor superam circuli partem percurrisset, et motus esset versus partem subjectam, necessariò accidit, ut, simulatque ignis subtercurrere cepisset, supera pars obumbraretur, crassiori nimirum naturâ splendori officiente. Recessum igitur et occasum lucis, vesperum nominavit: ac rursus quum ignis subjectum circulum percurrisset, superisque parti-

[l] περιειληπται a f 2 h περιείληπταιἔχεται l (ἔχεται erasâ punctis subscriptis) παρείληπται k [m] ἐνδιοδεύουσα a ex corr. h 2 [n] κτίσεως f [o] ὁ om. b d
[p] ita b c 1 e g h περιερχόμενον f 2 l m ἐμπεριερχόμενον c 2 περιεχόμενον f 1 ἐκπεριεχόμενον ed. [q] ἀντιμεταγαγεῖν a h tum ἐκ pro διὰ c mox τῆς πεφωτισμένης a [r] γενομένης a h [s] τῶν om. a E (sed à pr. m. supersc.) f 2 h l
[t] ἐπινοεῖν c [u] ita a b d E f g h l—ed. inverso ord. ὁ Θ. ἐκάλεσεν
[v] τὸ ἄνω μέρος a c 2 E 2 f 2 h l pro μέρος c 1 exhibet μέρει—tum ἦν om. a h et loco ὑπερκείμ. m habet ὑποκείμενον [w] αὐτὴν b γῆν a h

κύκλον, καὶ τοῖς ἄνω τὴν αὐγὴν[x] ἐπαναγόντος,[y] πρωΐαν τὸ
γινόμενον προσηγόρευσεν, οὕτως ὀνομάσας τὸν ὄρθρον.

16. Μικρὸν δέ τι[z] τὸν λόγον ἐπαναλάβωμεν, ὡς ἂν καὶ τα
παρεθέντα[a] τῆς θείας γραφῆς πρὸς τὸν εἱρμὸν τῆς ἀποδοθείσης
θεωρίας ἡμῖν συνεργήσειεν. εἶπε γὰρ ἐν πρώτοις ὁ τῆς κοσμογονίας[b]
Gen. 1. 1. λόγος, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν. τοῦτο δὲ ἡμεῖς ὑπελάβομεν, ὅτι τὸ[c] ἀθρόον τῆς τῶν ὄντων
D συστάσεως ὁ λόγος παρίστησιν, ἐκ τοῦ περιέχοντος καὶ τὸ ἐντὸς
ἐνδεικνύμενος. τοῖς γὰρ[d] ἄκροις καὶ τὰ μέσα πάντως ἐμπεριέχεται·
ἄκρα δὲ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην αἴσθησιν, οὐρανός ἐστι
καὶ γῆ· διότι τούτοις ἑκατέρωθεν ἡ τῶν ἀνθρώπων ὄψις ὁρίζεται.
ὥσπερ τοίνυν ὁ εἰπὼν, ὅτι ἐν τῇ[e] χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα
Psal. 94. 4. τῆς γῆς, καὶ τὰ μέσα τῇ περιοχῇ τῶν περάτων συμπεριέλαβεν·
οὕτω καὶ ὁ Μωϋσῆς τῆς ὑλικῆς τοῦ παντὸς κόσμου καταβολῆς
τὴν ἔνδειξιν διὰ τῶν περάτων πεποίηται· συνεργεῖν δέ φαμεν πρὸς
τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν τὰ διὰ μέσου ῥήματα· γέγραπται γὰρ,
ὅτι ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος· ὡς ἐκ
13 τούτου δῆλον εἶναι * ὅτι τῇ μὲν δυνάμει τὰ πάντα ἦν ἐν[f] πρώτῃ
τοῦ Θεοῦ περὶ τὴν κτίσιν ὁρμῇ, οἱονεὶ σπερματικῆς τινος δυνάμεως
πρὸς τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν καταβληθείσης, ἐνεργείᾳ δὲ τὰ[g]
Gen. 1. 2. καθ' ἕκαστον οὔπω ἦν· ἡ γὰρ γῆ, φησιν, ἦν[h] ἀόρατος καὶ
ἀκατασκεύαστος· ὅπερ ἴσόν ἐστι τῷ[i] λέγειν, ὅτι ἦν καὶ οὐκ
ἦν· οὐ γάρ πω[j] συνδεδραμήκεισαν περὶ αὐτὴν αἱ ποιότητες·
ἀπόδειξις δὲ τῆς διανοίας ταύτης, ὅτι ἀόρατον αὐτὴν[k] ὁ λόγος
1 ἴσ. ἀόρατον χρῶμα οὐκ ἔστι εἶναι φησίν· τὸ γὰρ ὁρατὸν χρῶμά ἐστι·[l] τὸ δὲ χρῶμα, οἷόν τις
ἀπορροὴ τοῦ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν σχήματος γίνεται· τὸ δὲ
B σχῆμα οὐκ ἄνευ σώματος· εἰ οὖν ἀόρατον ἦν, καὶ ἀχρωμάτιστον
πάντως· τούτῳ δὲ συνθεωρεῖται[m] τὸ ἀσχημάτιστον· ἐκείνῳ δὲ τὸ
ἀσώματον· οὐκοῦν ἐν τῷ ἀθρόῳ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, ἦν
μὲν[n] ἐν τοῖς οὖσιν[o] ἡ γῆ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα· ἀνέμενε δὲ τὸ
διὰ τῆς τῶν ποιοτήτων κατασκευῆς ὅπερ ἐστὶ γενέσθαι· διὰ γὰρ
τοῦ ἀόρατον αὐτὴν εἰπεῖν εἶναι, τὸ μηδὲ[p] ἄλλην τινὰ ποιότητα
θεωρεῖσθαι περὶ αὐτὴν ὁ λόγος ἐνδείκνυται. καὶ[q] διὰ τοῦ ἀκατασκευάστου[r]
ὀνομάσαι, νοεῖν δίδωσι τὸ μήπω αὐτὴν πεπυκνῶσθαι
ταῖς σωματικαῖς ἰδιότησιν·

[x] αὐτὴν b c 1 h [y] ita a b c d h m ἐπαναγαγόντος ed. ἐπαγάγοντος f 1 ἐπάγοντος f 2—tum γενόμενον a c g h [z] τι + b c d E f g h k l m R. 940 — tum ἐπαναλαμβάνωμεν b d [a] ita c d E f 1 g k Reg. 940 παρεαθέντα f 2 (ut puto) h παραθέντα ed. tum τῇ θείᾳ γραφῇ R. 940 [b] ita a c f h R. 940 κοσμογονίας g κοσμογενίας ed. [c] τὸ accessit è codd. omn. [d] γὰρ om. a h [e] τῇ om. a h et τῶν περάτων om. k tum συνέλαβεν b d et οὕτως c E f g R. 940

bus splendorem reduxisset, id, quod fiebat, mane appellavit, diluculum ita nominans.

16. Sed paulum quiddam sermonem repetamus, ut et ea, quæ de divinâ Scripturâ prætermisimus, ad seriem redditæ explicationis nos adjuvent. Dixit enim inprimis historia mundi originis, quòd in principio fecit Deus cœlum et terram. Per id autem verbi nos existimavimus, Scripturam significare eam, quæ unâ complexione acervatim repentè repræsentata est rerum conflationem atque creationem, per id, quod continet, etiam id, quod intus sit, ostendentem. nam intra extrema, prorsus etiam media continentur. Extrema autem, quantùm attinet ad sensum humanum, cœlum et terra sunt: propterea quòd his hominum visus utrinque terminatur. Quemadmodum igitur ille, qui dixit: In manu ejus sunt fines terræ, unà cum horum comprehensione media quoque complexus est. ita Moyses etiam materiarum totius mundi congestionem et molitionem per fines indicavit. Adjuvare autem hanc opinionem dicimus ea, quæ in medio posita sunt, verba. scriptum est enim: Terra autem erat invisibilis et incondita: ut ex hoc perspicuum sit, quòd potentiâ quidem omnia erant in primo Dei motu atque impetu, quo ad creandum movebatur, veluti seminariâ quâdam vi ad universitatis ortum congesta. sed in effectu res singulæ nondum erant. Terra enim, inquit, erat invisibilis et incondita. Quod perinde est ac si diceret, Erat et non erat. nondum enim circa eam concurrerant qualitates. Atque hanc sententiam demonstrat esse veram, quòd invisibilem eam Scriptura fuisse dicit. Quod enim sub visum cadit, color est, color autem superficialis figuræ veluti quoddam defluvium est. figura verò non est absque corpore. Si igitur invisibilis, prorsus etiam coloris expers erat. cum hoc autem unà consideratur et intelligitur etiam carentia figuræ: atque cum illo incorporeitas. Igitur in eâ, quæ comprehensim ac repentè accidit, molitione atque congestione mundi, erat quidem terra in rerum naturâ, sicut etiam reliqua omnia: expectabat autem, ut per qualitatum structuram et compositionem fieret id, quod est. Per hoc enim, quod dicit eam invisibilem fuisse, Scriptura indicat, quòd nec alia quidem aliqua qualitas circa eam percipi possit. per hoc item, quòd eam inconditam nominavit, dat intelligere et innuit, eam nondum corporeis proprietatibus densatam et consolidatam fuisse.

[f] + τῇ b c 2 E 2 [g] τὰ om. a h [h] ἦν post ἀκατασκεύαστος ponunt a h καὶ ἀκατασκεύαστος om. b d m [i] τὸ a b d f 1 h [j] ita a b d f 2 g h l m που ed. [k] ταύτην a h [l] ἀόρατον χρ. οὐκ ἔστι ed. sed ὁρατὸν b d f g k l m et οὐκ om. a b f g h k l m [m] + καὶ a f 2 h l [n] + οὖν c [o] συνοῦσιν b m σῦνοῦσιν d tum τἄλλα f et ἔμενε b d m ἀνέμεινε E [p] μηδὲ] μὴ δι' b δὲ μὴ l
[q] ἐνδείκνυται καὶ om. a h [r] + αὐτὴν c tum ὠνομάσθαι a h ὀνομᾶσθαι k et μὴ pro μήπω a h et ταῖς om. b d

17. Φανερώτερον δὲ διὰ τῆς Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος καὶ
C Ἀκύλα[s] γραφῆς, ἡ τοιαύτη διάνοια σαφηνίζεται. τοῦ μὲν εἰπόν-
τος, ἡ δὲ γῆ ἦν ἀργὸν καὶ ἀδιάκριτον. τοῦ δὲ ἑτέρου,
[t] ἴσ. οὐθὲν κένωμα καὶ οὐθέν· τοῦ δὲ ἄλλου, θὲν[t] καὶ οὐθέν. δηλοῦται
γὰρ διὰ τούτων, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, διὰ μὲν τοῦ ἀργοῦ,
ὅτι ἐνεργείᾳ μὲν οὔπω ἦν· ἐν μόνῃ δὲ τῇ δυνάμει τὸ εἶναι εἶχε·
διὰ δὲ τοῦ ἀδιακρίτου, τὸ μηδέπω ἀποστῆναι ἀπ' ἀλλήλων
καὶ ἐφ'[u] ἑαυτῆς ἰδιαζόντως ἑκάστην τῶν ποιοτήτων γνωρίζεσθαι,
ἀλλ' ἐν συγκεχυμένῃ τινὶ καὶ ἀδιακρίτῳ ποιότητι τὸ πᾶν καθο-
(292) ρᾶσθαι, μὴ χρώματος, μὴ σχήματος, μὴ ὄγκου, μὴ βάρους, μὴ
D πηλικότητος, μὴ[v] ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων ἐφ' ἑαυτοῦ κατὰ
τὸν ἴδιον λόγον ἐν τῷ ὑποκειμένῳ θεωρουμένου. τὴν δὲ αὐτὴν
διάνοιαν ἐνδείκνυται ἡμῖν καὶ τὸ, κένωμα καὶ[w] οὐθέν. τὴν
γὰρ χωρητικὴν τῶν ποιοτήτων δύναμιν τῇ τοῦ κενώματος φωνῇ
παρεδήλωσεν. ὥστε διὰ τούτου[x] μαθεῖν, ὅτι δεκτικὴν δύναμιν τῶν
ποιοτήτων ὁ τοῦ παντὸς κτίστης προεβάλετο·[y] κενὴ δέ τις
ἦν αὕτη καὶ ἐν ἑαυτῇ[z] εἶχεν οὐθέν,[a] πρὶν συμπληρωθῆναι αὐτὴν
ταῖς ποιότησι. τὸν δὲ τρίτον λόγον, ὡς ἐκ τῆς Ἐπικούρου φιλο-
14 σοφίας παρευρεθέντα, καταλιπεῖν οἶμαι δεῖν[b] ἀθεώρητον· *
ὅμοιον γάρ τι κἀκεῖνός φησι περὶ τῆς πρώτης τῶν ὄντων ἀρχῆς,
κενόφωνον[c] δὲ καὶ μηδέν· τὴν ἀνυπόστατον τῶν ἀτόμων[d] φύσιν
διὰ τῶν τοιούτων φωνῶν ἐνδεικνύμενος, ὅπερ ὅμοιόν ἐστι τῷ[e]
ἴσ. οὐθὲν θὲν καὶ οὐθέν.

18. Ἀλλ' ἐπὶ τὰ συνεχῆ τῆς θεωρίας πάλιν προΐωμεν, πῶς
εἰσάπαξ[f] τοῦ πυρὸς τὸν ἀκρότατον τῆς αἰσθητῆς φύσεως ὅρον
περιοδεύσαντος, ἀκολούθως τὸ στερέωμα γίνεται,[g] ὅπερ μεθόριόν
φησιν εἶναι τῶν τε ὑπερκειμένων καὶ τῶν ὑποκειμένων ὑδάτων.
ἐγὼ γὰρ[h] οἶμαι σῶμα μέν τι[i] στερρὸν καὶ ἀντίτυπον, εἴτέ τι
τῶν τεσσάρων, εἴτέ τι καὶ παρὰ ταῦτα ἕτερον, καθὼς ἡ ἔξωθεν
B ἐφαντάσθη φιλοσοφία, μηδὲν περὶ τὸ στερέωμα θεωρεῖσθαι, ἀλλὰ
τὸ ἄκρον τῆς αἰσθητῆς οὐσίας, ὅπερ ἡ τοῦ πυρὸς φύσις κατὰ τὴν
ἀεικίνητον[j] δύναμιν περιπολεῖ, τοῦτο στερέωμα παρὰ τῆς γραφῆς
ῥηθῆναι, συγκρίσει τῆς ἀϊδίου τε καὶ ἀσωμάτου καὶ ἀναφοῦς
ἰδιότητος. τίς γὰρ[k] οὐκ οἶδεν, ὅτι πᾶν τὸ στερρὸν διά τινος
πάντως ἀντιτυπίας πεπύκνωται; τὸ δὲ πυκνὸν καὶ[l] ἀντίτυπον,

[s] ἀκύλου a f h [t] θὲν] ita b d f g k l Sif. οὐδὲν a h οὐθὲν ed. tum pro οὐθὲν m habet οὐδὲν et c οὐσθὲν ni fallor; mox γε accessit è codd.

ου

[u] ἀφ' a f h l [v] μηδ' b—θεωρουμένῳ a h—δὲ om. b d—post αὐτὴν + ταύτην b d [w] + τὸ b m [x] τοῦτο b d tum τῶν ποιοτήτων δύναμιν b d f l m [y] ita a f g h l m προεβάλλετο b d προκατεβάλλετο e 1 ed. προκατεβάλετο e 2

17. Apertius autem is intellectus per Symmachi, Theodotionis et Aquilæ scripturam declaratur, quum unus quidem dicat: Terra autem erat incultum et illaboratum quiddam, et promiscuum, indistinctum, rude et indigestum quiddam: alter verò, vanum et inane quiddam, et nihil: alius autem hilum et nihilum. Significatur enim per hæc, prout mea quidem opinio fert, per illaboratum quidem sive incultum, quòd in effectu quidem et actu terra nondum esset, sed in solâ potentiâ ac vi hoc ut esset, haberet: per rude et indigestum, quòd nondum qualitates altera ab alterâ separatæ essent, ut per sese peculiariter unaquæque qualitas agnosceretur, sed in confusâ quadam, indiscretâ atque indigestâ qualitate ac mole res universæ conspicerentur: quum non color, non figura, non moles, non pondus, non quantitas, non aliud quicquam tale per sese secundum propriam rationem in subjecto spectaretur. Atque eandem sententiam nobis indicat etiam Inane et Nihil. Qualitatum enim capacem vim per vocem Inanis significavit, ut per hoc disceretur, quòd Conditor rerum universarum qualitatum capacem vim creasset. hæc autem inanis quædam esset, et antequam ea qualitatibus compleretur, nihil in sese haberet. Tertium autem verbum, ut quod ex Epicuri philosophiâ sit adinventum, indiscussum et inexplicatum relinquere existimo oportere. Simile enim etiam ille quiddam ait de primâ rerum origine, inanibus et vanis nimirum vocibus utens; atque illam commentitiam individuorum corpusculorum naturam per ejusmodi voces indicans. quod simile est illi, quod dicitur hilum et nihilum.

18. Sed ad continuationem commentationis et explicationis rursus progrediamur, quomodo, posteaquam ignis supremum sensibilis naturæ terminum semel ambivisset atque lustrasset, consequenter firmamentum factum sit, quod confinium superarum et inferarum aquarum esse dicit. Nam ego corpus quidem densum et spissum, solidum, resistens, ac durum, sive ex quatuor illis unum, sive etiam aliquod aliud præter hæc, quemadmodum externis philosophis visum est, nullum circa firmamentum arbitror spectari: sed extremitatem sensibilis naturæ, quam natura ignis irrequietâ semperque se movente vi lustrat et ambit, eam à Scripturâ firmamentum dici comparatione sempiternæ, incorporeæ, tactumque effugientis proprietatis. Quis enim ignorat, quòd quicquid solidum et firmum est, per quandam prorsus duritiem densatum et consolidatum sit. At quod densum et

[z] ἐν αὐτῇ a h ἐφ' ἑαυτῆς k [a] οὐδὲν a h tum πλὴν pro πρὶν l [b] δεῖν acc. è codd.
[c] κενοφωνῶν b d f g h l m Sif. καινόφωνον k—δὲ] τε e om. b d Sif. mox μηδὲ Sif.
[d] τῶν ἀτόμων] τῶν ὄντων f I m om. b d [e] τὸ a f h m—οὐδὲν ed] οὐθὲν a c e h m θὲν] b d f g k l—οὐθὲν] οὐδὲν m [f] ἅπαξ a h mox τῆς τοῦ πυ. φύσεως, τὸν ἀκ. c
[g] γίνεσθαι c tum εἶναι φησι inv. ord. b d f l m [h] μὲν g [i] ita a c e f g h m τοι ed. [j] ἀκίνητον a h tum τοῦτο om. b d g m et post στερέωμα + δὲ b d et τε om. f [k] γὰρ om. b d [l] καὶ om. b d

οὐ καθαρεύει τῆς κατὰ τὸ [m] βάρος ποιότητος· τὸ δὲ βαρὺ κατὰ
τὴν φύσιν, ἀνωφερὲς εἶναι οὐ δύναται· ἀλλὰ μὴν πάσης ὑπέρκει-
ται τῆς αἰσθητῆς κτίσεως τὸ στερέωμα· οὐκ ἄρα παχύ τι καὶ
C σωματῶδες [n] περὶ αὐτὸ νοεῖν ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου δίδωσιν,
ἀλλὰ (καθὼς εἴρηται) τῇ πρὸς τὸ νοητόν τε καὶ ἀσώματον παρα-
θέσει, πᾶν ὅσον τοῦ αἰσθητοῦ [o] γένους ἐστὶ, [p] στερρὸν λέγεται,
κἂν τῇ φυσικῇ λεπτότητι διαφεύγῃ [q] τὴν κατανόησιν· οὐκοῦν
ἀκολούθως ὅσον τῇ περιόδῳ τοῦ πυρὸς διελήφθη· (διελήφθη δὲ τὸ
πέρας τῆς ὑλικῆς οὐσίας) τὸ [r] ἅπαξ ἰδίῳ τινὶ ὅρῳ περιγραφὲν,
στερέωμα μὲν διὰ τὴν ὑλικὴν φύσιν τῇ συγκρίσει τῶν ὑπερκειμένων [s]
προσηγορεύθη. οὐρανὸς δὲ [t] ἔσχε τὸ ὄνομα, ὥσπερ καὶ τῷ φωτὶ
ὄνομα τὴν ἡμέραν ἔθετο, καὶ τῷ σκότῳ [u] τὴν νύκτα.

D 19. Ἡ δὲ τῶν ὑδάτων διάκρισις ἡ κεχωρισμένη τῇ μεσιτείᾳ
τοῦ στερεώματος, οὔτε τῆς ὑπολήψεως ἀλλοτριοῦται [v] ταύτης,
καὶ πρὸς τὴν γραφὴν ἀκολούθως ἔχει· γέγραπται γὰρ ἐν τῇ
Gen. 1. 2. ἀκολουθίᾳ τῶν εἰρημένων μετὰ τὸ περὶ τῆς γῆς εἰπεῖν, ὅτι σκότος
ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο
ἐπάνω τοῦ ὕδατος. στοχαζόμεθα τοίνυν ὅτι τὸ [w] Πνεῦμα τοῦ
Θεοῦ τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ σκότος εἶναι, ὅσον καὶ παντὸς κακοῦ
S. Joan. 1. 9. ἀλλοτρίως ἔχει. καὶ μυρίας ἐστὶ περὶ τούτου [x] τῆς ἁγίας γραφῆς
1 Tim. 6. 16. παραθέσθαι φωνὰς, ὅτι καὶ φῶς ἐστιν ἀληθινὸν ὁ Θεὸς, καὶ
οἰκεῖ ἀπρόσιτον φῶς. * τὸ δὲ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ταὐτὸν [y] τῇ
φύσει ἐστὶν αὐτῷ τῷ Θεῷ· εἰ δὲ [z] μία φύσις τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ
Πνεύματος, φῶς δὲ ὁ Θεὸς· φῶς ἂν εἴη πάντως καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ
(293) Πνεῦμα· τὸ δὲ φῶς ἐν [a] φωτὶ πάντως ποιεῖ ἐκεῖνα [b] οἷς ἐπιφέρεται.
τὸ οὖν [c] ὕδωρ ᾧ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐν [d] φωτὶ πάντως
ἦν καὶ τοῦ ζόφου κεχώριστο· ὃ [e] δὲ μὴ ἐν τῷ σκότῳ [f] ἦν, οὐδὲ τοῦ
φωτίζοντος πάντως ἐδέετο· εἰ δὲ [g] ταῦτα κατὰ τὸ εἰκὸς νενοήκα-
μεν, ἄρα τὸ ὕδωρ ᾧ τὸ [h] Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεφέρετο ἄλλό τι
παρὰ τὴν κατωφερῆ ταύτην τῶν ῥευστῶν ὑδάτων φύσιν ἐστὶν, ὃ [i]
τῷ στερεώματι πρὸς τὸ βαρύ τε καὶ κατωφερὲς ὕδωρ διατει-
χίζεται· εἰ δὲ ὕδωρ κἀκεῖνο [j] παρὰ τῆς γραφῆς ὀνομάζεται, ὃ
διὰ τῆς ὑψηλοτέρας θεωρίας τὸ τῶν νοητῶν δυνάμεων πλήρωμα
B σημαίνεσθαι στοχαζόμεθα, ξενιζέσθω [k] διὰ τῆς ὁμωνυμίας μηδείς. [l]

[m] τὸ om. f l mox μὴν om. a h tum Sif. interpung. post βαρὺ non post φύσιν
[n] σωματοειδὲς g R. 940 et αὐτὸν a c 1 h [o] διαισθητοῦ h
[p] + τὸ b d [q] ita a b c d f h l R. 940 διαφύγῃ g καταφεύγῃ k διαφεύγει ed. [r] ita c E f g k l m R. 940 Sif. τῷ ed. [s] ita a b c E f g h l 2 m R. 940 ὑποκειμένων ed. [t] δ' g γὰρ a h tum καὶ om. a h
[u] ita codd. σκότει ed. R. 940 [v] ἀλλοτριοῦσθαι a h [w] τὸ om. b d mox ἀνέχει a h tum σκότος a b c E f g h k l σκότους ed. [x] αὐτοῦ a h [y] ταυτὸν

durum est, à qualitate ponderis et gravitatis vacuum et purum non est. quod autem naturâ grave est, ad supera ferri non potest. Atqui supra omnem sensibilem creaturam firmamentum est. non igitur aliquid crassum et corporeum circa ipsum esse putare consequentia sermonis dat. sed, ut dictum est, comparatione cum eo, quod cogitatione et mente percipitur et incorporeum est, quicquid sensibilis generis est, solidum dicitur: etiamsi naturali tenuitate effugiat animadversionem et visum. Quocirca consequenter quicquid ambitu ignis comprehensum est (comprehensa est autem extrema ora materialis naturæ, quæ semel proprio quodam termino circumscripta est) firmamentum quidem propter materialem naturam comparatione superorum appellatum est: cœlum autem ei impositum est nomen: quemadmodum etiam luci nomen diei, item tenebris noctis nomen imposuit.

19. Porro aquarum discrimen atque separatio, quæ firmamento intercedente fit, nec ab hac opinione aliena, et Scripturæ consentanea est. scriptum est enim in consequentiâ et continuatione dictorum, posteaquam de terrâ dixisset, Tenebræ erant super abyssum, et Spiritus Dei ferebatur super aquam. Existimamus igitur, quòd tantum absit, ut Spiritus Dei, tenebræ sint, quantum etiam ab omni malo alienus est. Atque innumeræ de hac sententiâ voces Sanctæ Scripturæ in medium afferri possunt, quòd et lumen verum sit Deus et lumen inaccessum incolat. Spiritus autem Dei, naturâ idem est cum ipso Deo. quòd si una natura Dei et Spiritus, atque lumen est Deus, lumen prorsus fuerit etiam Spiritus Dei. Porrò lumen efficit, ut in lumine prorsus versentur illa, super quæ fertur. igitur aqua, supra quam Spiritus Dei ferebatur, in lumine prorsus, et à caligine sejuncta erat. quæ autem in tenebris non versabatur, ne ejus quidem, qui illuminaret, prorsus indigebat. Quòd si hæc, prout probabile ac par est, intelleximus: utique aqua, supra quam Spiritus Dei ferebatur, aliquid aliud atque hæc fluitantium aquarum deorsum vergens atque inferum locum petens natura est: quæ firmamento ab eâ, quæ et gravis est et deorsum fertur, aquâ dirimitur et arcetur. Quòd si aqua etiam illud à Sacrâ Scripturâ nominatur, quo per sublimiorem contemplationem, earum virtutum, quæ mente ac ratione noscuntur, plenitudinem et cœtum significari existimamus: nemo æquivocatione quasi nova offendatur. Etenim etiam Deus ignis absu-

a e f g h ταὐτὸ m [z] εἰ δὲ] διότι a h [a] + τῷ b d f l m [b] + ἐφ' a h
[c] ita a b c d E 1 f g h k l m δ' E 2 δὲ ed. tum τὸ ante πνεῦμα om. b d g deinde verba ἐν φωτὶ ad ἐπεφέρετο supplevi è codd. [d] + τῷ E tum κεχώρισται c 1 'scribe ἐκεχώριστο;' Heyse; sed forma hæc Ionica tantùm non semper à Gregorio usurpatur, ut in annot. ostendam. [e] ita a c E f g h k l m εἰ b d
[f] σκότει b d [g] δὴ a c k [h] τὸ om. b d [i] ᾧ E 1 f 1 k
[j] κακείνῳ b d κἀκεῖνω g καὶ ἐκεῖνο R. 940 tum ὃ a b d E f g h k l ᾧ ed.
[k] ξενιζέτω a f h [l] οὐδὲν a h μηδὲν f

Heb. 12. 29. καὶ γὰρ καὶ [m] ὁ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον ἐστὶν, ἀλλὰ καθα-
ρεύει τῆς ὑλικῆς τοῦ πυρὸς σημασίας [n] ὁ λόγος· ὥσπερ οὖν τὸν
Θεὸν πῦρ μαθὼν εἶναι, ἄλλό τι αὐτὸν παρὰ τὸ πῦρ τοῦτο ἐνόησας·
οὕτω καὶ ὕδωρ θείῳ [o] Πνεύματι ὑποφερόμενον διδαχθεὶς, μὴ τὴν
καταφερῆ φύσιν νοήσῃς τὴν εἰς γῆν καταρρέουσαν· τὸ γὰρ [p]
Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τοῖς χθαμαλοῖς τε [q] καὶ ἀστάτοις οὐκ
ἐπιφέρεται.

20. Οὐκοῦν ὡς ἂν φανερώτερον ἡμῖν ἐκκαλυφθείη τὸ νόημα,
διὰ συντομίας τὸν νοῦν τῶν εἰρημένων ἀναληψόμεθα· [r] ὅτι τὸ
C στερέωμα ὃ ἐπεκλήθη οὐρανὸς, μεθόριον τῆς αἰσθητῆς ἐστι
κτίσεως· τὸ δὲ ἀπ' ἐκείνου, [s] νοητή τις διαδέχεται κτίσις, ἐν
ᾗ οὐκ εἶδος, οὐ μέγεθος, οὐχ ἡ ἐπὶ [t] τόπου θέσις, οὐ τὸ ἐκ
διαστημάτων μέτρον, οὐ χρῶμα, οὐ σχῆμα, οὐ πηλικότης,
οὐκ ἄλλό τι τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν θεωρουμένων οὐδέν.

21. Καί με μηδεὶς ὑπονοείτω διὰ τῆς τροπολογίας σύγχυσιν
ἐπάγειν [u] τῇ θεωρίᾳ τῆς λέξεως, ὡς ταῖς ὑπονοίαις τῶν πρὸ ἡμῶν
D τὰ τοιαῦτα [v] τεθεωρηκότων συμφέρεσθαι, καὶ λέγειν· τὰς μὲν
ἀποστατικὰς δυνάμεις ἄβυσσον λέγεσθαι· τὸν δὲ κοσμοκράτορα
τοῦ σκότους, τὸ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου νοεῖσθαι σκότος. μήποτε
οὕτω παρανομήσαιμι, [w] ὡς ποίημα Θεοῦ τὴν κακίαν νοῆσαι·
σαφῶς εἰπόντος ἐπὶ κεφαλαίου [x] τοῦ θείου λόγου, ὅτι [y] καὶ
Gen. 1. 31. εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ τὰ [z]
πάντα καλὰ λίαν· εἰ δὲ πάντα καλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς,
ἡ δὲ ἄβυσσος καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οὐκ ἔξω τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ
γεγονότων ἐστίν· ἄρα [a] καλὰ καὶ ταῦτα τῷ ἰδίῳ λόγῳ, κἂν
ἄβυσσος ᾖ, κἂν μήπω περὶ αὐτὴν λάμπῃ τὸ τοῖς οὖσιν ἐγκείμενον
16 φῶς· * οὐκοῦν ἄβυσσον μὲν παρὰ τῆς γραφῆς ἀκούσας, τὸ
πλῆθος τῶν ὑδάτων σημαίνεσθαι λέγω· οὕτω γὰρ αὐτὴν καὶ
Psal. 76. 17, 18. ἡ ψαλμῳδία ὁρίζεται λέγουσα· ἐταράχθησαν [b] ἄβυσσοι,
πλῆθος ἤχους ὑδάτων· τὸ δὲ περὶ αὐτὴν σκότος ἀκούσας,
τὸ μήπω πεφηνέναι τὴν φωτιστικὴν δύναμιν τὴν ἐγκειμένην τῇ
φύσει τῶν ὄντων ἐνόησα. χωρισμὸν δὲ ὑδάτων, τὸν [c] διὰ τοῦ στερε-
ώματος γεγονότα παρὰ τῆς γραφῆς διδασκόμενος, οὐκ ἔξω μοι
(294) δοκῶ τοῦ εἰκότος ποιεῖν, καὶ τῆς κατ' ὄνομα σημασίας, [d] ἐπὶ τοῦ
B ὕδατος χωρισμὸν ἐννοῶν, ὥστε διάφορον ἑκατέρου τὴν φύσιν οἴεσθαι
καὶ πεπεῖσθαι· τὸ μὲν ἀνωφερές τε καὶ κοῦφον εἶναι, καὶ τῆς

[m] καὶ om. b d [n] ita codd. σημ. τοῦ πυρὸς inv. ord. ed.
[o] θείῳ om. b d mox ὑποφερόμενον a b d f h k l m ἐπιφερ. ed.
[p] γὰρ om. a h post πνεῦμα ponit R. 940 [q] τε om. b d f m
[r] ita a c E g h k m ἀναληψώμεθα ed. [s] + ἡ a f g h l m tum τις om.
a f h l m [t] + τοῦ E k et οὐχὶ pro οὐ b d [u] εἰσάγειν a f 2 h l

mens est: sed à materiali ignis significatione verbum illud vacuum ac purum est. Quemadmodum igitur quum Deum ignem esse didicisti, aliud quippiam eum, atque hunc ignem esse putas: ita quum de aquâ, supra quam Divinus Spiritus ferebatur, audiveris, non deorsum vergentem, et in terram defluentem naturam intelliges. Spiritus enim Dei super depressa atque instabilia non fertur.

20. Enimverò ut planiùs à nobis quod sentimus atque censemus, exponatur, breviter sententiam eorum, quæ dicta sunt, repetamus, nempe firmamentum quod cœlum cognominatur, confinium sensibilis esse creaturæ: nam illud deinceps excipit ea, quæ cogitatione percipitur, creatura: in quâ non species, non magnitudo, non in loco positio, non intervallorum et spatiorum mensura, non color, non figura, non quantitas, non aliud quicquam eorum, quæ sub cœlo conspiciuntur.

21. Nemo autem suspicetur, me per translatitium et allegoricum sermonem confusionem inducere explicationi dictionis, ut conveniam et concordem cum opinionibus eorum, qui talia ante nos commentati sunt, ac dicam, quòd potestates quidem quæ à Deo desciverunt, abyssus dicantur, princeps autem mundi tenebrarum per eas, quæ supra abyssum sunt, tenebras intelligatur. Nunquam ita peccem ut creaturam Dei malitiam ac nequitiam esse putem, quum divina Scriptura apertè dicat in summâ: et vidit Deus omnia, quæ fecerat: et ecce omnia erant valdè bona. Quòd si omnia bona erant, quæ fecerat Deus: abyssus autem, et quæ circa eam erant, non excipiuntur ab iis, quæ à Deo facta sunt: utique bona erant etiam hæc suâ ratione, etiamsi abyssus essent, etiamsi nondum circa eam splenderet id, quod rebus insitum erat, lumen. Quocirca quum abyssum quidem in Sacrâ Scripturâ audivero, multitudinem aquarum significari dico. ita enim eam etiam Psalmorum scriptura definit, dum dicit: Turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitûs aquarum: item quum de tenebris, quæ circa eam essent, audivero: quòd nondum vis illuminatrix, quæ naturæ rerum insita erat, apparuisset, intelligo. Quum autem de separatione aquarum, quæ per firmamentum facta sit, à Scripturâ doceor, non præter rationem probabilem et nominis significationem mihi facturus esse videor, si de aquâ separationem intelligam, ut diversam utriusque esse naturam putem, atque persuasum habeam, unam quidem, quæ in sublime feratur, levisque atque adeò levitate ignis

[v] *τὰ τοιαῦτα*] *ταῦτα* b c d [w] *παρανοήσαιμι* a h *παραφρονήσαιμι* conjecit Sif. mox ante *ὡς* + *ἡ* g et ante *θεοῦ* + *τοῦ* b d [x] *ἐπικεφαλαίῳ* b d E *ἐπὶ κεφαλαίῳ* f 1 g k m *ἐν κεφαλαίῳ* a c f 2 h *ἐν ἐπὶ κεφαλαίῳ* l (*ἐπὶ* eraso punctis subscr.) tum *θεοῦ* a h [y] *ὅτι* om. c et *καὶ* om. b d [z] *τὰ* om. a f h l m *τὰ πάντα* om. b d [a] *ἄρα* ed. et E 1 tum *καὶ ταῦτα καλὰ* b d k m

[b] *αἱ* ante *ἄβυσσοι* om. a b d E g h k m et paullò antè *ὁρίζει* habet m

[c] *τὸν* accessit è codd. [d] *κατ' ὄνομα σημασίας*] *κατονομασίας* g

κουφότητος τοῦ πυρὸς ἐλαφρότερον. ὥστε ὑπεράνω τῆς θερμῆς
οὐσίας μένον, μήτε τῇ κινήσει τοῦ ὑποκειμένου συμμετατίθεσθαι,[e]
[f] ἴσ. ἀντικαθίστασθαι *μήτε τῇ θερμότητι πρὸς ἀντίπαλον τάξιν ἀποκαθίστασθαι,*[f]
ἀλλ' αὐτό τε μένειν ἀμείωτον, τῷ τε ὑποτρέχοντι πυρὶ μηδεμίαν
δι' ἑαυτοῦ[g] *πάροδον ἐνδιδόναι·*[h] *πῶς γὰρ ἂν τόπος τῷ ὑλικῷ*
τὸ ἄϋλον γένοιτο; τὸ δὲ ἕτερον ὕδωρ τοῦτο[i] *εἶναι, οὗ τὴν φύσιν*
καὶ ὀφθαλμῷ καὶ ἁφῇ καὶ γεύσει[j] *γνωρίζομεν· ὃ γὰρ καὶ κάτω*
C *φέρεται, καὶ διειδὲς καθορᾶται,*[k] *καὶ τῇ γεύσει γινώσκεται, διὰ*
τῆς ἐγκειμένης ποιότητος, τοῦτο πρὸς ἄλλην τινὰ μεταφέρειν
ἔννοιαν, ἡ τοῦ γνωριζομένου φύσις οὐκ ἀναγκάζει.

22. Ἐκεῖνο[l] *μέντοι τὸ λεγόμενον ὕδωρ, ὃ μήτε ὁρᾶται μήτε*
ῥεῖ[m] *μήτε τισὶ περιέχεται ὅλως, οἷς ἡ ὑγρὰ πέφυκε διακρατεῖσθαι*
φύσις, ἀλλ' ἔξω μὲν[n] *τόπου ἐστὶν, ἀμιγὲς δὲ πάσης τῆς κατ'*
αἴσθησιν γνωριζομένης ποιότητος, οὐκ ἄν τινα οἶμαι τῶν κρίνειν
ἐπεσκεμμένων, διά τε τὸ[o] *ὑποφέρεσθαι τῷ* Πνεύματι *τοῦ* Θεοῦ,
D *καὶ διὰ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν εἶναι πιστεύειν, καὶ*[p] *διὰ τὸ*
πάντων τῶν δι' αἰσθήσεως γινωσκομένων μένειν ἐξώτερον,[q] *μὴ*
ἄλλό τι παρὰ τὸ κοινὸν ἐννοεῖν ὕδωρ, πρὸς τὴν νοητὴν οὐσίαν ταῖς
ὑπονοίαις φερόμενον. τοῦτο γὰρ ἐκ τῶν ἐξητασμένων ὑπενοήσαμεν,
ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ἐντὸς τῆς νοητῆς[r] *φύσεως περιείργεται,*
καὶ περὶ ἑαυτὸ τὴν ἀναστροφὴν ἔχει· ὅρος δὲ τοῖς κινουμένοις τὸ
πέρας τῆς διαστηματικῆς ἐστι φύσεως, μεθ' ὃ καθαρὰ[s] *τῶν*
τοπικῶν τε καὶ διαστηματικῶν ἰδιωμάτων εὑρίσκεται ἡ νοητή τε
καὶ ἀδιάστατος φύσις.

17 23. * Τὸ *οὖν ἀκρότατον πέρας τῆς αἰσθητῆς οὐσίας, οὗ*
τὸ ἐπέκεινα οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον ἐν τοῖς φαινομένοις γινώσκε-
ται, τοῦτο[t] *φαμὲν τῷ ὀνόματι παραδηλοῦσθαι τοῦ στερεώματος,*
Gen. I. 7. *βεβαιούσης ἡμῖν τῆς γραφῆς τὴν ὑπόνοιαν, ἥ φησιν·*[u] *διεχώρισεν*
ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ
στερεώματος, καὶ τοῦ ὕδατος ὃ ἦν ἐπάνω τοῦ στερε-
ώματος· δείκνυται γὰρ διὰ τούτων, ὅτι οὐδὲ τὴν ἀρχὴν κατε-
κέκρατο τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ὀνομάτων
[v] codd. prope omnes καὶ *κοινωνίᾳ, ἄμικτος ἦν ἡ φύσις, ἐν τῷ εἰπεῖν, οὐχ ὅτι ἐγένετο*
ὑποκάτω ἢ[v] *ὑπεράνω τοῦ στερεώματος, ἀλλ'*[w] *ὃ ἦν ὑποκάτω*

[e] *μετατίθεσθαι* c [f] *ἀντικαθίστασθαι* E f g k l tum *τε* om. b d pro quo m *μὲν* habet deinde *μένει* g [g] *αὐτοῦ* f [h] ita a b c d f g h k l m *εἶναι διδόναι* E *ἐᾶν* ed. [i] *τοῦτ'* b d [j] *γεύσει καὶ ἁφῇ* b d m [k] + *καὶ τῇ γενέσει* a (ut videtur) f 2 h l tum *γνωρίζεται* b d m [l] *ἐκεῖ* b f 1 g m tum *τοι* om. b d et pro *τοι τὸ* g habet *τοῦτο* [m] *ῥέει* a h tum *ἡ* om. E k
[n] *ἔξω μὲν*] *ἔξωθεν* a h tum *τῆς* om. a h [o] *τε τὸ*] *τοῦτο* a h [p] + *τὸ* g

levior et agilior sit, ut supra calidam naturam manens, neque cum motu infra se positi unà transferatur, neque calore ad contrarium ordinem traducatur: sed et ipsa maneat expers deminutionis, neque subtercurrenti igni ullum per se transitum det: (quî enim fieri possit, ut id, quod immateriale est, materiali locus sit?) alteram autem aquam, hanc esse, cujus naturam et oculis et tactu, et gustatu cognoscimus. nam quæ et deorsum fertur, et clara perlucidaque esse conspicitur, et gustatu per insitam qualitatem cognoscitur, eam ad aliquem alium intellectum transferre natura ejus, quod cognoscitur, non cogit.

22. Illam verò, quæ dicitur aqua, quæ neque videtur, neque fluitat, neque aliquibus terminis omnino continetur, quibus humida natura coerceri solet, sed quum extra locum est, tum cum nullâ, quæ sensu judicatur, qualitate commixta atque concreta est, non opinor aliquem fore ex iis, qui ad judicandum meditati accesserint, propterea quòd et Spiritus Dei super eam feratur, et quòd super cælos eam esse credat, et quòd extra omnia, quæ per sensus cognoscuntur, maneat, qui non ad eam, quæ cogitatione percipitur, naturam opinione propendens, aliquid aliud atque communem hanc aquam esse intelligat. Hoc enim ex iis, quæ excussimus, animo ac mente concepimus, quòd quicquid movetur, intra eam, quæ cogitatione percipitur naturam coerceatur, et circa sese conversionem habeat: terminus item iis, quæ moventur, extremitas ejus naturæ sit, quæ spatiis et intervallis subjacet, ultra quam extremitatem ea, quæ cogitatione percipitur et dimensionis expers est, ab omnibus localibus et intervallaribus proprietatibus vacua et pura reperitur natura.

23. Extremam igitur oram sensibilis naturæ, ultra quam nihil tale est, quale inter ea, quæ apparent, agnoscitur, eam dicimus nomine firmamenti significari, confirmante nobis opinionem Scripturâ, quæ dicit, Divisit Deus inter aquam, quæ erat sub firmamento, et aquam quæ erat super firmamentum. Ostenditur enim per hæc; quòd nec ab initio quidem hæc cum illâ aquâ commixta esset: sed in communione nominum insociabilis esset naturâ, quum non dicat quæ facta est subter aut supra firmamentum, sed

[q] ἀνώτερον m tum νοεῖν b d m [r] νοητῆς] αἰσθητῆς e mox ἑαυτῷ a h et διαστατικῆς c [s] καθορᾶσθαι a h [t] τούτῳ c k tum βεβαίωσιν a h
[u] καὶ ante διεχύ. omisi jubent. a b d g h k m R. 940 [v] ἢ] ὃ k—οὐχ ad καὶ om. R. 940—ἢ ad ὑποκάτω τοῦ στερεώματος om. c—post ἢ delevi ἦν adstipulant. a b d e f g h l m [w] καὶ ὃ ad ἐπάνω τοῦ στερεώματος om. a h deinde ἀλλ' habent E m pro καὶ quod habent ed. et reliqui codd.

B τοῦ στερεώματος, καὶ ὃ ἦν ἐπάνω τοῦ στερεώματος·[x] εἰ δὲ τὸ
μὲν εὐθὺς ἐν ζόφῳ πρὸς τὴν κάτω θέσιν ἀπεωσμένον[y] ἐστί· τὸ δὲ
οὐκ ἐν ζόφῳ· (ἐν φωτὶ γὰρ πάντως ἐστὶ τὸ ἐν Πνεύματι Θεοῦ[z]
καὶ τοῦ ζόφου κεχώρισται) ἅμα δὲ καὶ ὑπεράνω ἦν τοῦ ἀνα-
δειχθέντος μεταξὺ στερεώματος, κρινάτω[a] ὁ συνετὸς ἀκροατὴς,
εἴ τι τῆς πρεπούσης ὑπολήψεως ὁ λόγος ἡμῶν ἐν τοῖς εἰρημένοις
παρεστοχάσατο·

24· Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς πρώτης τῶν ὄντων συστάσεως ἡμῖν
ὑπονοηθέντα, καὶ πῶς ἐν τῇ δυνάμει τῆς οὐσίας οὐ δευτερεύει τὸ
φῶς τῶν ὄντων, κἂν ἡ γραφὴ πρὸ τοῦ φωτὸς ἱστορεῖσθαι τὸ
(295) σκότος λέγῃ,[c] καὶ ὅσα περὶ τοῦ στερεώματος στοχαστικῶς
C ἐνοήσαμεν,[d] καὶ περὶ τῆς τῶν ὑδάτων διαφορᾶς, ὧν ἡ φύσις πρὸς
τὸ κατωφερές τε καὶ κοῦφον μεμερισμένη, τὰς καταλλήλους
ἡμῖν περὶ ἑκατέρου τῶν ὁμωνύμως λεγομένων ὑπονοίας ἐντίθησι,
ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐστίν· Ἐπειδὴ[e] δὲ διεκρίθη μὲν ἀπ'
ἀλλήλων τὰ ὕδατα, τά τε ὁρώμενα καὶ τὰ νοούμενα, καὶ μέσος
ὅρος ἀπεδείχθη τῆς διπλῆς τῶν ὑδάτων φύσεως ὁ οὐρανὸς, (ὁ ἐν
ἀρχῇ μὲν[f] γεγενῆσθαι μετὰ τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν πρὸς τὴν
κατασκευὴν τοῦ κόσμου καταβληθέντων λεγόμενος, νυνὶ δὲ
D τελειωθείς τε καὶ ὀνομασθεὶς ἐν τῇ ἀναδείξει[g] τοῦ στερεώματος
τοῦ διὰ τῆς περιδρομῆς τοῦ πυρὸς ὁρισθέντος,) καὶ ἡ δευτέρα τοῦ
φωτὸς κυκλοφορία πάλιν[h] τὸ ὑποκείμενον ἀνὰ μέρος ἐπέσκοτισέ[i]
τε καὶ ἐφώτισεν, ὅπερ καὶ ὠνομάσθη κατὰ τὴν προλαβοῦσαν
ἀκολουθίαν, καὶ τοῦτο ἡμέρα· ἀναγκαίως δὲ[j] καὶ ἀκολούθως
καὶ ἡ τοῦ ἀριθμοῦ φύσις συνεισῆλθε[k] τῇ κτίσει· οὐδὲν γὰρ
ἕτερόν ἐστιν[l] ἀριθμὸς εἰ μὴ μονάδων σύνθεσις· πᾶν δὲ τὸ διωρισ-
μένῃ τινὶ περιγραφῇ[m] θεωρούμενον, μονὰς ὀνομάζεται· ἐπεὶ οὖν
πανταχόθεν ὁ κύκλος ἀνελλιπής[n] ἐστιν, ἐν ἑαυτῷ ὁριζόμενος·
18 καλῶς * ὁ λόγος ἕν τι[o] ὠνόμασε τὴν μίαν τοῦ κύκλου περίοδον,
Gen. I. 5. εἰπών, ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία·
καὶ πάλιν τὴν ἄλλην ὡσαύτως ἕν· συνθεὶς δὲ[p] ἀμφότερα, δύο[q]
ἐποίησε· καὶ οὕτως[r] ὁ λόγος τὴν τοῦ ἀριθμοῦ γένεσιν τοῖς μορίοις
συνάγει[s] τῆς κτίσεως, τὴν ἀκολουθίαν τῆς τάξεως τοῖς ὀνόμασι
Gen. I. 8. τοῦ ἀριθμοῦ σημειούμενος· ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἑσπέρα καὶ
ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα δευτέρα.

[x] καὶ ὃ ἦν ἐπάνω τοῦ στερεώματος] ita b d e καὶ ὃ ἦν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος f g l m καὶ ὃ ἦν ἐπάνω R. 940 ἀλλ' ὅτι ἐπάνω ἦν c k ἄλλο τι ἐπάνω ἦν ed.
[y] ita a b c d e f g h l R. 940 ἀπεωρισμένον ed. [z] θεοῦ om. b d f I g m R. 940 tum κεχωρίσθαι a h [a] + οὖν b d [b] πρώτης om. b d f g l m
[c] ita b c d f h m λέγει ed. [d] ita a b c e f g h k l m ἐνενοήσαμεν ed. τε om. a h [e] ἐπεὶ f I g k tum ἐκρίθη m [f] ita b c e f g h k μὴν ed. —μετὰ] παρὰ c [g] ἐπαναδείξει a f 2 h l [h] πάλιν] καὶ a h [i] ἐπεσκότησε

quæ erat subter firmamentum, et quæ erat supra firmamentum. Quòd si una quidem statim in caligine ad inferum situm repulsa erat: altera verò non in caligine (in lumine enim prorsus est, quod in Spiritu Dei est, et à caligine remotum et separatum est:) simul autem etiam supra id, quod interim creatum est, firmamentum erat: judicet intelligens et doctus auditor, numquid oratio nostra in iis, quæ dicta sunt, à convenienti atque consentaneâ opinione atque conjecturâ aberraverit.

24. Atque ea, quæ quidem nos de constitutione atque creatione rerum sentimus: et quemadmodum vi ac potentiâ naturæ lux secundum locum rerum non teneat, etiamsi Scriptura tenebras ante lucem cognitas fuisse dicat: et quæcunque de firmamento conjecturâ ducti cogitavimus. item de differentiâ aquarum, quarum natura tum in id, quod deorsum vergit, tum in id, quod leve est, divisa, convenientes nobis de utroque eorum, quæ unâ eâdemque voce diversa significantur, injicit suspiciones: hæc et talia sunt. Posteaquam autem una ab alterâ separatæ sunt aquæ, tum eæ, quæ videntur, tum illæ, quæ cogitatione percipiuntur: ac medius terminus duplicis aquarum naturæ designatum est cœlum: quod in principio quidem unà cum terrâ atque omnibus, quæ ad fabricationem mundi congesta sunt, factum esse dicitur, nunc verò perfectum pariter et nominatum est in eâ, quæ postea accidit, creatione firmamenti, quod per ambitum ignis definitum et determinatum est: atque secundus ambitus lucis iterum subjectum orbem invicem modò tenebris obscuravit, modò lumine collustravit (quæ res etiam secundum præcedentem contextum æquè ac idem primâ vice factum nominatus est dies) necessarium et huic consentaneum nimirum erat, quod etiam numeri natura unà cum creatione introducta sit: nihil enim aliud est numerus, nisi unitatum compositio. quicquid autem determinatâ quadam circumscriptione animadvertitur ac percipitur, unitas nominatur. Quoniam igitur circulo undique in sese terminato atque definito nihil deest: rectè Scriptura unum quiddam nominavit unum circuli ambitum, quum dicit: **Factum est vespera, et factum est mane, dies unus**: ac rursus alterum ambitum similiter, unum. quum composuisset autem utraque, duo fecit. atque sic oratio numeri originem particulis creationis cogit, dum numeri nominibus vicissitudinem et consequentiam ordinis notat atque designat. **Factus est enim vesper** inquit, **et factum est mane dies secundus.**

f 2 *ἀπεσκότισε* g tum *ἐπεφώτισεν* a h—*ὠνομάσθη* recepi ex a b c d e ex corr. f g h *ὀνομάσθη* ed. mox *ἡμέρα καὶ τοῦτο* f l Sif. [j] *δε* om. b d

[k] *ἐπεισῆλθε* b d m *εἰσῆλθε* f 1 *ἦλθε* g tum pro *οὐδὲν* b m habent *οὐδὲ*

[l] + *ὁ* b d [m] *γραφῇ* c [n] ita a b c d e f 2 g h k l m *ἀνελλειπῆς* ed. mox *γνωριζόμενος* b d m [o] + *ὧν* h [p] *ἓν. συνθεὶς δὲ*] *ἓν ἡ σύνθεσις δὲ* b d *ἐν συνθέσει δὲ* c *ἐν συνθέσει* a f 2 h post *ἀμφότερα* + *καὶ ἐν συνθέσει ἀμφότερα* l Sif.

[q] + *μίαν, ἤτοι ἕν τι* a f 2 h l [r] *οὗτος* a h l Sif. [s] ita a b d f 2 g h l *συνεισάγει* c e f 1 k m *συνήγαγε* ed.

25. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἐγένετο, πάλιν ἡ φύσις τῶν ὄντων δι' ἀκολούθου βαδίζουσα, τὸ ἀναγκαίως τοῖς προγεγονόσιν ἑπόμενον
B ἐξεργάζεται·[t] προηγεῖται δὲ καὶ τούτου τοῦ ἔργου θεῖον ἐπίταγμα, πανταχοῦ τοῦ Μωϋσέως ἀσφαλιζομένου ἡμῶν τὴν διάνοιαν τοῦ μηδὲν ἀθεεί τι τῶν ὄντων συστῆναι,[u] ὡς ἂν τὸ περὶ ἑκάστου τῶν γεγονότων θαῦμα, εἰς τὸν πεποιηκότα τὴν ἀναφορὰν ἔχοι·[v] πάσης γὰρ τῆς φωτιστικῆς τε καὶ πυρώδους οὐσίας,[w] ταῖς ἰδίαις ποιότησι τῶν ἄλλων ἀποκριθείσης, ἡ μὲν τοῦ ἀέρος κατασκευὴ σιωπᾶται· καίτοι καὶ[x] τοῦτο ἐν δευτέροις εἰκὸς ἦν μετὰ τὴν τοῦ πυρὸς ἀναδρομὴν φυσιολογῆσαι, διότι συγγένειά τίς ἐστιν αὐτῷ[y] κατὰ τὸ κοῦφον, πρὸς τὴν τῷ πυρὶ ἐνθεωρουμένην[z] κουφότητα· εἶθ' οὕτως περὶ τῆς βαρείας διηγήσασθαι
C φύσεως· ὁ δὲ[a] τὰ μὲν περὶ ταύτης[b] λέγει· τὸν δὲ ἀέρα τῷ λόγῳ παρίησιν, οὐχ ὡς μηδὲν συνεισφέροντα πρὸς τὴν τοῦ κόσμου παντὸς[c] συμπλήρωσιν, οὐδὲ ὡς ἀποκεκριμένον[d] τῆς τῶν στοιχείων δυνάμεως, ἀλλὰ ταχὰ ὅτι[e] τῷ μαλακῷ τε καὶ εὐείκτῳ τῆς φύσεως ἑκάστου τῶν ὄντων δεκτικός ἐστιν ὁ ἀήρ, ἐν ἑαυτῷ δεικνύων τὰ ὄντα, οὐ χρῶμα ἴδιον ἔχων, οὐ σχῆμα, οὐκ ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ τοῖς ἀλλοτρίοις χρώμασί τε καὶ σχήμασι περιμορ-
(296) φοῦται· λαμπρός τε γὰρ γίνεται τῇ τοῦ φωτὸς ἐλλάμψει, καὶ
D πάλιν μελαίνεται σκιαζόμενος· αὐτὸς δὲ καθ' ἑαυτὸν οὔτε λαμπρὸς οὔτε μέλας ἐστί· παντὶ δὲ σχήματι περιφύεται, καὶ ὑπὸ πάσης χρωμάτων ἰδέας καταχρώννυται, καὶ πρὸς πᾶσαν κίνησιν τῶν ἐν αὐτῷ φερομένων ἐπιτηδείως ἔχει· ἀπόνως τε γὰρ ὑποχωρεῖ πρὸς τὸ φερόμενον ἑκατέρωθεν, καὶ[f] αὐτομάτως τῷ ὄγκῳ τοῦ κινουμένου[g] περισχιζόμενος ἔνθεν καὶ ἔνθεν, εἰς[h] τὸ κατόπιν ἀντικαθίσταται· ἀλλὰ καὶ τὸ ὑγρὸν τοῦ ἀμφορέως προχέοντος,[i] ὅτι περ ἂν ἐν αὐτῷ[j] τύχῃ, τῷ τε[k] προχεομένῳ[l] διίσταται, καὶ ἀντεισέρχεται αὐτομάτως ἐπὶ τὰ ἐντὸς τοῦ ἀγγείου πρὸς τὸ κενούμενον· καὶ μυρία τοιαῦτα τὸ μαλακόν τε
19 καὶ εὔεικτον * τῆς τοῦ ἀέρος δείκνυσι φύσεως· ἐπεὶ οὖν ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων ζωή, καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ τοῦ ζῆν δύναμις, καὶ ἡ τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια ἐν τῷ ἀέρι τὴν ἰσχὺν ἔχει· (βλέπομέν τε[m] γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ ἀκούομεν, καὶ τῶν ὀσφρητῶν τὴν ἀντίληψιν ὡσαύτως δι' αὐτοῦ ποιούμεθα τῇ τοῦ πνεύματος ὁλκῇ[n]) τὸ κυριώτατον τῶν κατὰ τὴν ζωὴν ἐνεργουμένων ἐστίν· ὁ γὰρ τοῦ ἀναπνεῖν[o] παυσάμενος, καὶ τοῦ ζῆν πάντως ἐπαύσατο·

[n] ἴσ. ποιούμεθα) ἥτε τ. π. ὁλκὴ

[t] ἐργάζεται k [u] συστῆναι τῶν ὄντων c [v] ἔχει e 1 l 2 ἔχειν l 1 ἔχῃ m tum τε om. b d f 1 [w] + ἐν a c h tum ἰδιότησι pro ἰδίαις ποιότησι b d
[x] καὶ om. b d f 1 g m τὴν om. a b d [y] ἐστιν αὐτῷ] ἐστὶ τούτῳ g ἐστιν οὕτω k [z] θεωρουμένην b m mox οὕτω b d f [a] Μωϋσῆς quod habet ed. omit. codd. omnes [b] ταύτην b d f 1 [c] παντὸς κόσμου a c f 2 h l

25. Posteaquam igitur hæc facta erant, rursus natura rerum per id, quod deinceps sequi conveniebat, vadens efficit id, quod antè facta necessariò excipiebat: atqui etiam hoc opus jussus divinus præcedit: Moyse mentem nostram ubique certiorem faciente atque confirmante, quòd nihil quicquam rerum sine Deo constitutum sit, ut miraculum uniuscujusque earum rerum, quæ factæ sunt, ad eum, qui fecit eas, referatur. Nam quum omnis illuminatrix et ignea natura, suis qualitatibus ab aliis secreta esset: aeris quidem conflatio atque fabricatio silentio prætermittitur; quanquam par erat etiam de hoc, quum expositum esset, ut ignis emicuisset, secundo loco rationes naturales in medium afferre: propterea quòd cognatio quædam ratione levitatis ei cum eâ, quæ in igni cernitur, levitate intercedit: atque ita deinceps gravem tractare naturam. sed ille de hac quidem ea, quæ dicenda erant, in medium adfert, de aere autem dicere prætermittit: non quòd nihil conferat ad totius mundi complexionem, nec quòd à vi elementorum secretus sit: sed forsitan quòd mollitie naturæ atque facilitate cedendi, uniuscujusque rerum capax est aer, in sese quasque res ostendens, non colorem proprium habens, non figuram, non superficiem: sed alienis tum coloribus tum figuris inficitur et informatur. nam et splendidus illustratione lucis, et rursus niger, dum umbrâ involutus est, evadit: ipse verò per sese neque splendidus, neque niger est, atque omni figuræ obducitur, et ab omni tingitur specie colorum, tum ad omnem motum earum rerum, quæ in ipso feruntur, accommodatus est. Nam et nullo negotio utrinque cedit ei, quod fertur in ipso, et sponte suâ circa corpus rei quæ movetur fissus hinc inde retrocedit. quinetiam siquis ex amphorâ liquorem, quicunque in eâ fuerit, effundat, quum humori, qui profunditur, diducendo se cedit, tum sponte suâ in eam partem vasis, quæ evacuatur, invicem sese insinuat introeundo. Atque innumera talia tum mollitudinem, tum in cedendo facilitatem aeris naturæ demonstrant. Quoniam igitur in hoc hominum vita consistit, et omnis propemodum vivendi vis, atque sensuum instrumentorum efficientia per aerem vires habet (nam et videmus per eum et audimus, et eas res, quæ odoratu percipiuntur, similiter per eum hauriendo spiritum capessimus et apprehendimus) maximè necessaria, opportunissima atque commodissima res est ex iis, quæ per vitam exercentur. nam qui respirare desiit, prorsus etiam vivere

[d] ἀποκεκρυμμένον k [e] ἀλλ' ὅτι τάχα b d [f] καὶ om. a h [g] κειμένου a f 2 h l Sif. [h] πρὸς b d f l m [i] προέχοντος h [j] ita a b c d e g h k m—ed. ἑαυτῷ [k] ita a b c d e f g h l m—ed. τότε [l] προεχομένῳ a d h [m] τε om. a h m mox ὀσφραντῶν b d e f l [n] ἥτε . . ὁλκὴ e (prima η ex corr. ut mihi videtur) τὴν . . ὁλκὴν a h—ante τὸ + c ὃ —pro τὸ m habet ὃ δὴ tum καιριώτατον a f 2 h l [o] ita codd. ἀνὰ ed.

τούτου χάριν ὁ σοφὸς Μωϋσῆς ἀφυσιολόγητον εἴασε τὸ σύντροφόν τε καὶ ὁμόφυλον ἡμῖν στοιχεῖον, ᾧ ἀπὸ γενέσεως [p] εὐθὺς ἐντρεφό-
B μεθα· ἀρκοῦσαν ἡγούμενος τοῦ μέρους τούτου διδάσκαλον, τὴν ἔμφυτόν τε καὶ συγγενῆ τῆς φύσεως ἡμῶν πρὸς τὸν ἀέρα σχέσιν· τὰ δὲ ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν κτίσιν φαινόμενα,[q] ὅπως τὰ καθ' ἕκαστον ἔσχε, τῷ λόγῳ διέξεισι.

26· Παρελθούσης γὰρ τῆς δευτέρας ἡμέρας, πάλιν ἡ σοφή τε καὶ παναρμόνιος [r] τῶν γινομένων τάξις ἡ τὸ ὕδωρ τῆς γῆς ἀποκρίνουσα, Θεοῦ φωνὴ καὶ πρόσταγμα λέγεται· ἀληθῶς γὰρ πᾶν τὸ ἐν σοφίᾳ γινόμενον, Θεοῦ λόγος ἐστὶν, οὐκ ὀργάνοις τισὶ φωνητικοῖς διαρθρούμενος, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἐκφωνούμενος τῶν ἐν τοῖς φαινομένοις θαυμάτων· ἔτι γὰρ συμπεφυρμένης πρὸς τὴν
C ὑγρὰν φύσιν τῆς γεώδους ποιότητος, τίνος ἦν ἑτέρου, τὴν μὲν γῆν ταῖς ἰδίαις καταπυκνῶσαι ποιότησιν, ὥστε πάντων αὐτῆς τῶν μορίων πρὸς τὰ ὁμοφυῆ [s] συμπιεσθέντων, ἐν τῷ ναστῷ τε καὶ πεπιλημένῳ [t] ἀποθλίψαι ἀπ' αὐτῆς τὴν ἐγκειμένην ὑγρότητα· τὸ δὲ ὕδωρ διακρίνεται [u] τῆς πρὸς τὴν γῆν ἐπιμιξίας, καὶ περὶ ἑαυτὸ [v] συναγείρεται ταῖς κοιλότησι τῆς γῆς ἐγκρατούμενον; ἐπεὶ οὖν θείας ὡς ἀληθῶς δυνάμεώς τε καὶ σοφίας τὸ τοιοῦτον ἐστίν· τούτου χάριν ὁ Μωϋσῆς λόγον Θεοῦ φησι τοῦ θαύματος καθηγήσασθαι, προστακτικήν τινα ῥῆσιν [w] διεξοδεύοντα· ὡς δὲ
D ἐγὼ περὶ τούτου κρίνω, τὸν ἐγκείμενον τῇ φύσει τῆς κτίσεως
Gen. I. 9. λόγον, διὰ τῆς ἐξοδικῆς ταύτης ἐνδείκνυται ῥήσεως· εἶπε γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς, συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά· [x] ὁρᾷς τὴν ἀναγκαίαν τάξιν τῆς φύσεως, πῶς τῆς γῆς ἀφελκυσθέντος τοῦ ὕδατος, ξηραίνεται τὸ ἀποκριθὲν [y] τῆς ὑγρότητος, καὶ πῶς μηκέτι πηλοειδῶς ἀνακεκραμένης πρὸς τὴν [z] γῆν τῆς ὑγρότητος, ἀναγκαίως δοχείοις
(297) τισὶ τὸ ὕδωρ περιστοιχίζεται· [a] ὡς ἂν μὴ τῷ ῥευστῷ τῆς φύσεως εἰς ἀφανισμὸν ἔλθοι, μηδενὸς τὴν διάχυσιν αὐτοῦ περισφιγγοντος. [b]

27· Ἀλλά μοι δοκεῖ μὴ ἄκαιρον * εἶναι, πάλιν τῶν ὑπερουρανίων ὑδάτων μνήμην ποιήσασθαι. εἰ γὰρ ἀναγκαίως ἐνταῦθα πρὸς ὑποδοχὴν [c] τῶν ὑδάτων ἡ γῆ σχηματίζεται, οἷόν τισι κόλποις τὸ ῥευστὸν αὐτῶν [d] περιείργουσα, καὶ τῇ ἀστάτῳ τῶν ὑδάτων φύσει, τῷ ἰδίῳ σταθερῷ παρεχομένη τὸ στάσιμον· πῶς

[p] ita a b d E 2 f 2 h γεννήσεως ed.—ἡμεῖς pro εὐθὺς c [q] ἐμφαινόμενα b d [r] ἐναρμόνιος a h—γενομένων f l m [s] ὁμοιογενῆ b d m [t] ἐν τῷ ναστῷ τε καὶ πεπιλημένῳ] ἅτε καὶ πεπιλημένων a h pro καὶ πεπιλημένῳ l habet ἐκπεπιλημένῳ k καὶ πεπλημμελημένῳ [u] διακρίνηται a h διακρίν αι E 1 (lit. crasis) διακρῖναι E 2 g m διακρίναι c 2 διακρίνουσαι k tum ante τῆς + τε m

desiit. hujus rei gratiâ assueti nobis et domestici, cognati et intestini, per quod statim à nativitate alimur et nutrimur, elementi naturæ rationem explicare Moyses prætermisit, sufficientem hujus partis magistram existimans esse eam, quæ insita atque cognata est naturæ nostræ cum aere habitudinem et affectionem. ea verò, quæ circa creationem in eo apparebant, quemadmodum singulæ res sese habuerint, sermone percurrit et exponit.

26. Præterito enim die secundo, rursus scitus et omnibus modis concinnus rerum factarum ordo, qui aquam à terrâ secernebat, Dei vox et edictum dicitur. Verè enim quicquid cum sapientiâ atque solertiâ fit, Dei oratio est, quæ non sonantibus quibusdam instrumentis distinguitur et exprimitur, sed per ea, quæ in apparentibus rebus existunt, miracula pronuntiatur. Nam quum terrena qualitas adhuc cum humidâ naturâ commixta esset, cujus erat alterius, terram quidem suis consolidare qualitatibus, ut omnibus ejus particulis ad res cognatas coactis atque compressis, per condensationem et constipationem insitum ex ipsâ exprimeret humorem: aquam autem à commixtione terræ separare et circa seipsam terræ cavernis cohibitam et coercitam colligere et congregare? Quoniam igitur divinæ reverâ potentiæ atque solertiæ ejusmodi opus est: idcirco Moyses orationem Dei præcessisse miraculum dicit, imperativam quandam dictionem edentem. sed ut ego de hoc judico, eam, quæ naturæ creationis insita est, rationem per hanc enuntiativam indicat dictionem. Dixit enim inquit, Deus: Cogantur aquæ in loca congregationis earum, et conspiciatur terra arida. Vides necessarium ordinem naturæ, quomodo à terrâ abstracta aqua, arescit id, quod ab humore secretum erat? et quemadmodum humore non amplius luti in modum cum terrâ permixto, aqua necessariò quibusdam alveis et receptaculis continetur, ne fluxione suæ naturæ ad interitum redigatur, nullâ re diffusionem ejus coercente?

27. Enimverò non intempestivum esse mihi videtur, rursus mentionem facere supercœlestium aquarum. Nam si hîc necessariò terra ad recipiendas aquas figuratur veluti sinibus quibusdam fluitationem earum coercens, et suâ firmitudine atque stabilitate, instabili aquarum naturæ stabilitatem et locum consistendi præbens: quî fit, ut

[v] ἑαυτοῦ b d αὐτὸ f 1 tum συνεγείρεται b k συναγείρ αι E 1 (lit. erasis) συναγεῖραι a c 2 E 2 g h m tum ἐπεὶ οὖν om. a h [w] προστακτικῇ ῥήσει b d tum τινα om. m [x] + γῇ b d [y] χριθὲν d m [z] τὴν om. a
[a] περιστοιχίζει m [b] ita codd. περισφέγγοντος ed. [c] ἀποδοχὴν a h
[d] αὐτὸ E ex corr.—om. b d

τὸ ἄνω[e] ὕδωρ, εἴπερ τῷ ὄντι ὕδωρ ἐστὶν, ἵσταται μὲν ἐπὶ τοῦ ἀστάτου, ἀδιάχυτον δὲ ἐπὶ τοῦ κυρτοῦ διαμένει· εἰ γὰρ μίαν τε καὶ τὴν αὐτὴν τῶν δύο[f] ὑδάτων τὴν φύσιν ὑποτιθέμεθα, ἀνάγκη πᾶσα, ἅπερ ἐπὶ τούτων[g] βλέπομεν, ταῦτα καὶ ἐπ' ἐκείνων οἴεσθαι· οὐκοῦν τὰ νῶτα τοῦ οὐρανοῦ σχίζεται εἰς αὐλῶνας[h]
B καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς γινομένων πρὸς τὰς τῶν κρημνῶν διαστάσεις ἐκφαραγγούμενα, ἵνα τὸ ὕδωρ ἐγκρατηθῇ ταῖς κοιλότησι· τί οὖν ἐροῦσιν,[i] ὅταν ἡ ἐγκύκλιος τοῦ πόλου περιφορὰ πρὸς τὸ[j] κάτω κλίνῃ τὸ νῦν ὑπερκείμενον, ἆρα μὴ πώματά τινα τοῖς κύκλοις[k] ἐπινοήσωσιν, ὡς ἂν μὴ ἐκκρεμὲς τὸ ὕδωρ γενόμενον, τῶν κοιλωμάτων ἐκρέοι;[l]

28. Ἀλλά φησι, δαπανητικὸν μὲν εἶναι τὸ πῦρ, χρείαν δὲ ἔχειν[m] ὕλης τινὸς τῆς ὑποτρεφούσης εἰσαεὶ[n] τὴν φλόγα, ὡς ἂν μὴ καταμαρανθείη τῇ ἀπορίᾳ τοῦ[o] ὑπεκκαίοντος, αὐτὸ περὶ ἑαυτὸ[p] δαπανώμενον· ἐγὼ δὲ, κἂν ἡ μεγάλη τοῦ διδασκάλου

Basil. H. 3 in Hex. § 6, 7

C ἡμῶν φωνὴ τῇ τοιαύτῃ ὑπολήψει συμφέρηται,[q] παραιτήσομαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, μὴ χαλεπῶς ἔχειν, εἰ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπων, οὐ[r] πάντη δουλεύω τοῖς προκαθημένοις[s] ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων· καὶ γὰρ καὶ[t] τῷ διδασκάλῳ σκοπὸς ἦν, οὐ πάντως τὰς ἰδίας ὑπολήψεις τοῖς ἀκροωμένοις νομοθετεῖν, ἀλλὰ[u] ἔφοδόν τινα διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐν τοῖς μαθητευομένοις γενέσθαι. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἐγγυμνασθέντες τοῖς παρ' ἐκείνου καταλειφθεῖσι μαθήμασι, πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπομεν· εἴη δ' ἂν καὶ[v] οὗτος, εἴπερ ἐπιτύχοι[w] τοῦ εἰκότος ὁ
D λόγος, εἰς τὴν τοῦ διδασκάλου σοφίαν ἀναφερόμενος.

29. Τί τοίνυν πρὸς τὴν ὑπενεχθεῖσαν[x] ἀντίθεσιν ἡμεῖς λογιζόμεθα; Οὐ[y] μόνον ἐν τῷ πυρὶ καὶ[z] ὕδατι θεωροῦμεν τὰς ἀντιστοιχούσας ποιότητας, ἀλλὰ καὶ ἐν[a] ἑκάστῳ τῶν στοιχείων ἐστὶν εὑρεῖν τινα πάντως ἐν τοῖς ἰδιώμασι πρὸς τὰ ἀντικείμενα μάχην· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων στοιχείων ἀντιβαίνει, τῷ μὲν ψυχρῷ ἡ θερμότης, τῷ δὲ ὑγρῷ ἡ ξηρότης, οὕτω πάλιν[b] κατὰ τὴν ἑτέραν διάμετρον ἐπὶ τῆς γῆς τε καὶ τοῦ ἀέρος ἐξ ἐναντίου[c] εἰσὶν[d] ἐν ἑκατέρῳ ποιότητες ἀλλήλαις ἀντικαθήμεναι·[e]

[e] τὸ ἄνω] ita codd. ἂν τὸ ed.—ὕδωρ om. a h deinde pro εἴπερ b d habent εἶπεν εἰ et a h εἰ mox τῷ ὄντι om. a h [f] δύο om. a h et τὴν om. d

[g] τούτου l—λέγομεν pro βλέπομεν a f 2 h l Sif. [h] ἄλωνας a h [i] ἐροῦμεν a f 2 h l [j] ita a b c d E f g h k l τὰ ed. tum τὸ νῦν] τὸν a h mox ἄρα a c d E h deinde πώμα τινὰ b d E 1 ni fallor [k] κοίλοις a c h—ἐπινοήσουσιν m ἐπινοοῦσιν a h tum ἐκκρεμμὲς m ἐκκρεμνὲς a h deinde γινόμενον a c 2 h

[l] ἐκρέῃ b d [m] ἔχει b d tum χιλῆς pro ὕλης a f 2 h [n] εἰς ἀεὶ a c E h

aqua, quæ suprà est (si quidem reuerâ aqua est) consistit quidem in eo, quod instabile et vagum est: diffusionis autem ac dissipationis expers in curvo atque convexo permanet? Nam si unam ponimus et eandem ambarum aquarum esse naturam: omnino necesse est, ut ea, quæ in his vidimus, in illa quoque ita se habere putemus. Ergo dorsa cœli ad similitudinem eorum, quæ in terrâ fiunt, finduntur in alveos et fossas, et ad distantias rupium ac præcipitiorum in convalles et voragines excavantur, ut in concavitatibus aqua contineatur. Quid igitur dicent, quum poli conversio, quæ in orbem circumque fertur ad inferam partem detulerit id, quod nunc suprà est: nunquid opercula quædam circulis excogitabunt, ne aqua dependens è suis concavitatibus effluat?

28. Verùm ignis, inquit, vi consumptrice præditus est: itaque opus habet materiâ quadam, quæ flammam perpetuò alat, ne penuriâ atque inopiâ succendentis et foventis, ipse circa se consumptus deficiat et extinguatur. Ego verò etiamsi magna magistri nostri vox cum ejusmodi opinione concordet, petam ab iis, qui hæc fortè legunt, ne succenseant et indignentur, si id, quod consequens et consentaneum est spectans, non usquequaque serviero iis, qui præsident in speculatione rerum. Etenim præceptori quoque propositum erat, non omnino suas opiniones auditoribus tanquam legem proponere: sed per ipsius doctrinam inter eos, qui discerent, aditum quendam fieri ad veritatem. Et nos igitur in disciplinis ab illo relictis exercitati, ad id, quod conveniens et consentaneum est, respiciamus. referetur autem etiam hæc oratio, si quidem id, quod probabile est, assequutus fuerit, ad sapientiam præceptoris.

29. Quid igitur nos de illatâ oppositione censemus? Non solùm in igni et aquâ contrarias animadvertimus qualitates, verumetiam in unoquoque elemento prorsus inveniri aliqua potest in proprietatibus adversus opposita pugna. Quemadmodum enim in memoratis elementis frigiditati quidem adversatur caliditas, humiditati verò siccitas et ariditas: sic rursus circa alteram diametrum, in terrâ atque aere, in utroque qualitates ex contrario inter sese oppositæ sunt, tum soli-

ἀεὶ b d [o] τοῦ om. a h deinde interpung. ante αὐτὸ m [p] αὐτὸ a c h [q] ita a b c d E f 2 h l συμφέρεται ed. [r] + οὐ codd. exc. m qui omnia verba à πάντη ad ἦν lin. seq. om. [s] προκαθηγημένοις a c h [t] καὶ om. k [u] ἀλλ' b d f g [v] καὶ accessit ex a b c d E f g h k l [w] ἐπιτύχοι] ἐπὶ b d om. m [x] ἐπενεχθεῖσαν c m [y] γὰρ quod + ed. post οὐ om. codd. [z] + ἐν τῷ a h [a] ἐν om. a h [b] πάλιν om. c [c] ἐξ ἐναντίου] ἐναντίαι m [d] αἱ quod habet ed. om. a b d f g h k l m [e] ἀντικείμεναι a c f 2 h l ἀντικαθιστάμεναι b d ἀντικαθηστάμεναι g

στερρότης τε καὶ μανότης,[f] ἀντιτυπία[g] καὶ ἀραιότης, βαρύτης
τε[h] καὶ κουφότης, καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὸ ἰδιάζον ἐν ἑκατέρῳ
21 τούτων, ἐκ τῶν * ἐναντίων γνωρίζεται. ὥσπερ τοίνυν ἐν τούτοις
οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τρέφεσθαι τῷ ἐναντίῳ τὸ ἕτερον· οὔτε γὰρ τῇ
δαπάνῃ τοῦ ἐμβριθοῦς ἡ ἐν τῷ ἀέρι κουφότης αὔξεται, οὔτε
τὸ ναστὸν τῆς γῆς ἐνεργεῖ[i] τοῦ ἀντιστοιχοῦντος τὴν ἀραιότητα,
οὔτε τὰ λοιπὰ περὶ τὴν[j] γῆν ἰδιώματα, διὰ τῆς ἑαυτῶν δαπάνης
τρέφει τὰς ἐναερίους[k] ποιότητας· οὕτως εἴποι τις ἂν ἐξ ἐναντίου
μὲν εἶναι τὸ ὑγρόν τε καὶ ψυχρὸν,[l] τῷ θερμῷ καὶ ξηρῷ, μὴ
μέντοι τρέφεσθαι ταῦτα ταῖς[m] ἀλλήλων φθοραῖς, μηδὲ τὴν τοῦ
(298) εἶναι τούτων ἑκάτερον δύναμιν, ἐν τῷ μὴ εἶναι τὸ[n] ἕτερον ἔχειν·
B οὕτω γὰρ ἂν[o] οὐθ' ἕτερον εἴη, εἴπερ ἡ διαμονὴ ἀμφοτέρων[p] ἐν τῇ
τῶν δύο φθορᾷ τὴν δύναμιν ἔχοι· ἴση γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἡ τοῦ
φθείρειν τὸ ἕτερον δύναμις, καὶ ἀεὶ κατὰ τὸ πλεονάζον[q] τοῦ
ἐπικρατοῦντος, ὁ ἀφανισμὸς τοῦ λειπομένου γίνεται.

30. Καὶ ὅτι ἀληθὴς ὁ λόγος, ἐξ αὐτῆς ἐστι τῆς πείρας τοῦτο
μαθεῖν· ὅταν γάρ τινος ὕλης τὸ πῦρ περιδράξηται, εἶτα ἐπαχθῇ
τὸ ὕδωρ, σαφῶς ἐστιν ἰδεῖν τῶν δύο τούτων τὴν ἐν ἀλλήλοις
φθοράν· τὸ γὰρ ἐπικρατοῦν ἐν τούτοις ἀφανίζει τὸ ἕτερον· ἴσως
εἴκοντος ἑκατέρου[r] τῇ δυναστείᾳ τοῦ πλεονάζοντος· ἕως δ' ἂν
ἰσόρροπος ἐν ἀμφοτέροις ἡ δύναμις ᾖ,[s] ὁμοίως παρ' ἀμφοτέρων
ἀλλήλοις ὁ ἀφανισμὸς ἐνεργεῖται, καὶ οὐθ' ἕτερον τῷ ἑτέρῳ
C τρέφεται, ἀλλὰ τὰ δύο ἀλλήλοις ἐναφανίζεται·[t] ὡς τοίνυν ἐπὶ
τῶν ἀλληλοφαγούντων θηρίων, οὐκ ἔχει φύσιν ἀμφότερα δι'
ἀλλήλων ζῆν, τὰ ὑπ' ἀλλήλων φθειρόμενα· οὕτω καὶ ἡ τοῦ
ὑγροῦ πρὸς τὸ ξηρὸν[u] ἐναντίωσις οὐθ' ἕτερον ἂν ἐν τῷ εἶναι
φυλάσσοι, εἴπερ ἡ τοῦ ἑτέρου ἀπώλεια[v] τρέφοι τὸ ἕτερον;

31. Ἀλλά μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν οὕτως ἂν μᾶλλον ἡμῖν
κατὰ τὸ ἀκόλουθον διαληφθῆναι τὸν λόγον· ἐπειδὴ πάντα ὅσα
Gen. I. 31. ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καλὰ λίαν ἐστὶν, ἑκάστῳ φημὶ δεῖν τῶν
ὄντων ἐνθεωρεῖσθαι τὴν τοῦ καλοῦ τελειότητα· ἡ γὰρ τοῦ λίαν
D προσθήκη διὰ τῆς ἐπιτατικῆς σημασίας σαφῶς ἐνδείκνυται τὸ
ἀνελλιπὲς[w] εἰς τελείωσιν· ὡς γὰρ ἐν τῇ γενέσει τῶν ζώων μυρίας

[f] μαλακότης b d E 2   [g] + τε b m   [h] τε om. b d mox τούτων om. a h
[i] τῆς γῆς ἐνεργεῖ] τῆς ἐνεργείας ἐνεργεῖ a (ut puto) f 2 h 2 τῆς ἐνεργείας τῆς ἐνεργείας h 1 τῆς ἐνεργείας οὔτε τὸ ναστὸν τῆς γῆς ἐνεργεῖ l
[j] τὴν om. a h tum pro διὰ τῆς ἑαυτῶν δαπάνης τρέφει m habet τρέφουσι
[k] ita codd. ἀερίους ed.   [l] τε καὶ ψυχρὸν om. a h—ante ψυχρὸν + τὸ E f 2 g k l   [m] + δι' b m   [n] τὸ] τὸν h   [o] ἂν om. c mox pro εἴη εἴπερ g habet ἐπείπερ   [p] ita b E f g h k l m ἀμφοτέρου ed. ἀμφοτέρα c 1

ditas et raritas, tum durities et mollitudo, tum gravitas et levitas, et quæcunque alia peculiariter, in alterutro horum ex contrariis cognoscuntur. Quemadmodum igitur in his non potest dici, quòd alterum contrario nutriatur (neque enim consumptione ejus, quòd ponderosum est, levitas aeris augetur: neque densitas et soliditas terræ efficit elementi contrarii raritatem: neque reliquæ terræ proprietates sui consumptione qualitates, quæ sunt in aere, alunt:) ita dixerit aliquis contraria quidem humidum et frigidum esse calido et sicco: non tamen hæc mutuis invicem consumptionibus ali: neque eam, quâ horum alterutrum est, vim in eo, quod alterum non sit, consistere. sic enim neutrum esset, siquidem duratio atque permansio horum in consumptione duorum vim haberet. par enim in unoquoque alterum conficiendi vis est: ac semper prout redundat id, quod prævalet, interitus inferioris existit.

30. Ac quòd verus sit sermo, ex ipsâ experientiâ sciri hoc potest. Quum enim aliquam materiam ignis comprehenderit, deinde adhibita atque affusa fuerit aqua, apertè horum duorum mutua consumptio videri potest. Utrumcunque enim prævalet ac superat in his, alterum conficit et è medio tollit, ex æquo cedente altero viribus majoris ac superantis. nam quamdiu pares in utroque vires fuerint, æqualiter alteri ab altero interitus affertur, et neutrum altero nutritur: sed ambo alterum cum altero intereunt et evanescunt. Ut igitur bestiarum se mutuo devorantium naturaliter altera per alteram vivere non potest, quarum una ab alterâ conficitur: ita etiam humidi et sicci contrarietas neutrum in essentiâ conservaverit, siquidem alterius interitus alterum aleret.

31. Sed mihi ita magis convenienter et consentaneè à nobis oratio disponi atque tractari posse videtur. Quoniam omnia, quæ fecit Deus, valde bona ac pulchra sunt, in unoquoque eorum, quæ sunt in rerum naturâ, dico oportere, intelligi boni perfectionem et integritatem inesse. Nam dictio valde, quæ apposita est, per intentivam et exaggerativam significationem apertè indicat, nihil ad perfectionem deesse. Quemadmodum enim in naturâ animalium, innumeræ generum

ἀμφοτέρῳ c 2 tum ἔχει b d g [q] ita b c d E f g h k l m καταπλεονάζων ed. [r] ἑκατέρου] ἑτέρου b d f 1 g m 1 τοῦ ἑτέρου m 2 mox πλεονάζοντος b c E 2 f g h l m πλησιάζοντος ed. [s] ἤ,] ita a b c d E 2 f g h k l m ἤ, E 1 ,ἤ ed. tum ἀλλήλοις post ἀφανισμὸς ponunt b d [t] συναφανίζεται m συναφανίζονται b d [u] ὑγροῦ . . . ξηρὸν] ξηροῦ . . . ὑγρὸν c [v] ἀπώλεια τοῦ ἑτέρου a h mox τρέφει b c d h τρέφοι ed. [w] ita b c d E f 2 g h k l m ἀνελιπὲς a ἀνελλειπὲς ed. tum γεννήσει g mox γενῶν om. b f 1 g m

μέν ἐστι διαφορὰς ἰδεῖν τῶν ἐν τούτοις γενῶν, τῷ δὲ καθολικῷ
λόγῳ τῆς τῶν ὄντων ἀποδοχῆς ἁρμόζειν ἐφ' ἑκάστου φαμὲν,
κατὰ τὸ ἴσον τὸ καλὸν εἶναι λίαν· οὐ μὴν πρὸς τὸ φαινόμενον
τὴν ἀποδοχὴν εἶναι· ἢ[x] γὰρ ἂν καὶ ἡ σκολόπενδρα, καὶ ὁ
χερσαῖος βάτραχος, καὶ τὰ ἐκ τῆς σήψεως τῶν βορβόρων
ζωογονούμενα, ἔχοι τὸ λίαν καλά· ἀλλ' οὐ[y] πρὸς τὴν ὥραν
22 τῶν γεγονότων ὁ θεῖος ὀφθαλμὸς βλέπων, ἐν[z] εὐχροίᾳ τινὶ καὶ *
εὐμορφίᾳ τὸ καλὸν[a] ὁρίζεται, ἀλλ' ἐν τῷ ἕκαστον καθ' ὃ[b] ἐστι
τελείαν ἐν ἑαυτῷ τὴν φύσιν ἔχειν· οὐ γὰρ ἐν τῷ βοῦν μὴ[c] εἶναι,
τὸν ἵππον ἐστὶν εἶναι· ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ τούτων συντηρεῖ ἑαυτὴν ἡ
φύσις, ἰδίας ἀφορμὰς πρὸς τὴν ἰδίαν[d] διαμονὴν κεκτημένη, οὐκ
ἐν φθορᾷ τῆς φύσεως, ἀλλ' εἰς[e] τὴν τοῦ εἶναι δύναμιν ἔχουσα·
οὕτω κἂν ἑτέρως ἔχοι τὰ στοιχεῖα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' οὖν ἐφ'
ἑαυτοῦ ἕκαστον καλόν ἐστι λίαν· ἐφ' ἑαυτοῦ γὰρ κατὰ τὸν
ἴδιον λόγον ἐν τῷ καλῷ συμπεπλήρωται· καλόν ἐστιν ἡ γῆ, οὐ
B γὰρ τῆς ἀπωλείας τοῦ ἀέρος χρῄζει πρὸς τὸ εἶναι γῆ, ἀλλὰ
μένει ἐν ταῖς ἰδίαις ποιότησι, διὰ τῆς φυσικῶς[f] αὐτῇ θεόθεν
ἐγκειμένης δυνάμεως ἑαυτὴν συντηροῦσα· καλὸν ὁ ἀὴρ, οὐκ ἐν
τῷ μὴ εἶναι τὴν γῆν, ἀλλ' ἐν ᾧ αὐτός ἐστι, ταῖς κατὰ φύσιν
ἐνυπαρχούσαις αὐτῷ δυνάμεσι πρὸς τὴν διαμονὴν ἐξαρκῶν·[g]
οὕτω καὶ τὸ[h] ὕδωρ λίαν καλὸν, καὶ τὸ πῦρ καλόν ἐστι λίαν,
ταῖς[i] ἰδίαις ἑκάτερον συμπεπληρωμένον ποιότησι, καὶ τῇ δυνάμει
τοῦ θείου θελήματος κατὰ τὰ ἴδια μέτρα τῆς πρώτης γενέσεως,
Eccles. I. 4. εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένον·[j] ἡ γῆ, φησιν, εἰς τὸν αἰῶνα
(299) ἕστηκεν, οὐκ ἐλαττουμένη, οὐ πλεονάζουσα· ὁ ἀὴρ ἐν τοῖς ἰδίοις
C ὅροις φυλάσσεται·[k] τὸ πῦρ οὐ μειοῦται· πῶς μόνον ἐκ πάντων[l]
τὸ ὕδωρ τῶν δαπανωμένων ἐστί;

32. Καὶ ἔτι[m] πρὸς τούτοις, πολλὴν ὁρῶμεν ἐν συγκρίσει τῶν
ὄντων τὴν πυρώδη οὐσίαν καὶ δύναμιν· καὶ τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν
τὰ μετέωρα πεφιλοσοφηκότων εἰς ἀπόδειξιν ἄγεται,[n] τὸ πολλα-
πλασίονα τῆς γῆς εἶναι[o] τὸν ἥλιον· ὡς[p] μηδὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος
τὴν ἀπ' αὐτῆς σκιὰν ἐξικνεῖσθαι, τῷ ὑπερβάλλοντι τοῦ ἡλιακοῦ
μεγέθους κωνοειδῶς ἐν τῇ προσβολῇ[q] τῶν ἀκτίνων συστελλομένην·
εἰ οὖν οὕτως ὀλίγον τοῦτο ὡς πρὸς ἐκεῖνο κρινόμενον, ὥστε
D πολλοστὸν εἶναι τοῦ ἡλιακοῦ μεγέθους μετὰ πάσης τῆς γῆς τὸ

[x] ἢ d E 2 m 1 οὐ m ex corr.—quod sequitur γὰρ accessit ex a b c d E f g h l m [y] ἀλλ' οὐ] οὐ γὰρ b d m οὐ f 1 g [z] ἐν om. b d [a] + εἶναι f 2
[b] ita c E καθό ed. καθὼς a f 2 h mox ἔχειν τὴν φύσιν ed. quod correxi ex a b c d E f g h k l [c] μὴ] μὲν h k et iterum l. 19 μὴ] μὲν h
[d] ἰδίαν] οἰκείαν b f h l m mox τῆς om. a c f 2 h l [e] ,ἀλλ' εἰς] ἄλλης a c f 2 h ἄλλην· et paulo post ἔχουσαν l tum τὸ pro τὴν τοῦ E ex corr.

in his differentiæ videri possunt: sed universali ratione rerum commendationis in unoquoque ex æquo locum habere dicimus id, quod dicitur, valde bonum et pulchrum esse, non tamen propter id, quod apparet, commendationem esse: (nam alioqui scolopendra quoque et rana terrestris, atque ea, quæ ex putrefactione cœnorum gignuntur animalia dici possent valde bona ac pulchra: sed non decorem eorum, quæ facta sunt, divinus oculus respiciens in bonitate quadam coloris et excellentiâ formæ bonum ac pulchrum esse statuit, sed in eo, quod unumquodque, juxta id, quod est, perfectam atque absolutam in se naturam habet. Non enim in eo, quòd bos non est, equus esse contingit: sed in unoquoque horum seipsam conservat natura, suas materias atque subsidia ad propriam et commodam sui durationem atque permansionem possidens, non in interitu naturæ alterius essentiæ vim habens :) ita etiamsi inter se diversa sint elementa, attamen in sese unumquodque valde bonum ac pulchrum est. in sese enim juxta propriam rationem in bonitate et pulchritudine completum et absolutum est. Bona res ac pulchra est terra. non enim ad hoc, ut sit terra, interitu aeris indiget: sed manet in suis qualitatibus per eam, quæ naturaliter ei à Deo insita est, vim sese conservans. Bona ac pulchra res est aer, non in annihilatione terræ, sed quòd ipse est, naturâ insitis sibi viribus ad sui durationem et conservationem sufficiens. Ita etiam aqua valdè bona ac pulchra: item ignis valde bona est ac pulchra res, quòd utrumque propriis qualitatibus completum et absolutum sit, et potentia divinæ voluntatis, secundum proprias primi ortûs mensuras in perpetuum permanens. Terra, inquit, in seculum stat, non decrescens, non augescens: aer in suis finibus et terminis conservatur: ignis non imminuitur: quî fit ut una ex omnibus aqua inter ea, quæ consumuntur, habeatur?

32. Præterea autem multam in comparatione rerum igneam naturam et vim esse videmus; atque hujus rei apertè demonstrandæ caussâ, ex eorum scriptis, qui res sublimes philosophico more tractaverunt, desumptum, hoc in medium affertur,—quòd magnitudine solis, terra multis partibus superetur: ita ut ne umbra ejus in magnam aeris partem se porrigat et extendat, sed immensâ magnitudine solis, coni in modum in projectione radiorum contracta impediatur. Si igitur hæc adeò exigua est, si cum illo comparetur, ut si unà cum omni terrâ aquam contrà metiamur, una de multis solaris magnitudinis pars sit: in

[f] ita c d E f 2 g h k φυσικῆς ed. [g] διαρχῶν a f 2 h l [h] τὸ + a c d E f g h l m + τῷ b [i] ταῖς] καὶ b d m [j] + εἰ k [k] φυλάττεται g tum τὸ πῦρ οὐ μειοῦται om. m [l] πάντων] πηγῶν a h [m] ἔτι] εἴ τι E 1 εἰ ἔτι h ἐπεὶ a c h [n] ἄγεται] γίνεται b d [o] εἶναι τῆς γῆς b d m [p] ὡς om. b d m [q] προβολῇ a f 2 h l

ὕδωρ ἀντιμετρούμενον· εἰς πόσον ἂν χρόνον [r] τὸ βραχὺ τοῦτο τῷ τοσούτῳ πυρὶ πρὸς τὴν δαπάνην διήρκεσεν; [s] ἀλλὰ μὴν διαπαντὸς ὁρῶμεν τὴν θάλασσαν ἐν τῷ ἴσῳ πλημμύρουσαν, καὶ τῶν ποταμῶν τὴν φορὰν [t] ἐν τοῖς ἰδίοις μένουσαν μέτροις· ἄρα [u] τὸ μὴ δαπανᾶσθαί τι τοῦ ὑγροῦ, διὰ τῆς τοιαύτης μαρτυρεῖται [v] πείρας· ἀλλ' ὥσπερ παρὰ τὴν πρώτην οὐκ ἐν τῇ φθορᾷ [w] τῆς ὑγρότητος τὸ πῦρ [x] ἔσχε τὴν γένεσιν, ἀλλὰ παρὰ τῆς αὐτῆς ὑπέστη δυνάμεως καὶ τοῦτο· [y] οὕτω κατὰ τὴν πρώτην τοῦ στοιχείου σύστασιν· καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἡ διαμονὴ φυλαχθήσεται,
23 οὐδὲν τῆς ὑγρᾶς * φύσεως πρὸς τὸ διαμεῖναι τὸ πῦρ [z] διοχλουμένης·

33. Ἀλλ' ὁρῶμέν, φησι, πολλάκις ὑγρανθεῖσαν ἐξ ἐπομβρίας [a] τὴν γῆν· εἶτα σφοδρότερον τοῦ ἡλίου τὸ ὑποκείμενον θάλψαντος, ξηρὰν γινομένην τὴν πρὸ ὀλίγου διάβροχον· ποῦ τοίνυν, φησὶν, ἡ ἐν τούτοις ὑγρότης, εἴπερ μὴ καθόλου τῷ θερμῷ [b] τῆς ἀκτῖνος ἐπαναλίσκοιτο; ἄρ' οὖν καὶ τὸ ἐν τῷ [c] κεράμῳ ὕδωρ, εἰ μεταβληθείη πρὸς ἕτερον, καὶ κενὸν ἀθρόως [d] τὸ πλῆρες γένοιτο· ἐπειδὴ [e] ἐν τούτῳ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ εἶναι ὅλως τὸ ἐν ἑτέρῳ γινόμενον [f] λέγουσιν; ὃ γὰρ ἐνταῦθα γίνεται, τοῦτο [g] καὶ ἐπ'
B ἐκείνου τὶς ὑπολαβὼν, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται· ἶσον γάρ ἐστι τήν τε ἀπὸ τοῦ κοίλου τούτου ἐπὶ τὸ ἕτερον κοῖλον τοῦ ὑγροῦ μεταρροὴν γενέσθαι, καὶ τὴν νοτίδα τῆς γῆς ἐξικμασθεῖσαν [h] ἀναχθῆναι πρὸς τὸν ἀέρα, φυσικῶς τοῦ ὑγροῦ, ὅταν ἡ [i] τοῦ ὑπερκειμένου θερμότης πρὸς ἑαυτὴν ἐφέλκηται, λεπτομερῶς ἐκ τῆς γῆς πρὸς τὸ [j] ἄνω διηθουμένου.

34. Τεκμήριον δὲ τῶν γινομένων, [k] ὅτι παχυτέρων πολλάκις τῶν ἀτμῶν ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς γῆς ἀναδιδομένων, νεφώδης τις σύστασις ἀναβρύειν [l] δοκεῖ· καὶ τοσαύτη [m] τῶν ἀτμῶν ἡ παχύτης
C γίνεται, ὡς καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐφικτὴν αὐτὴν εἶναι· γένοιτο δ' ἂν ποτε καὶ λεπτομερεστέρα τις ἡ τῆς νοτίδος ἀναθυμίασις, † ὡς ἐξισοῦσθαι πρὸς [n] τὸν ἀέρα τρόπον τινα τῇ λεπτύτητι, καὶ μὴ πρότερον φανεροῦσθαι ταῖς ὄψεσι, πρὶν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν συμπεσεῖν τὴν τῶν τοιούτων ὑγρῶν [o] ἀναθυμίασιν, καὶ οὕτω γενέσθαι νέφος διὰ τῆς συμπιλήσεως· ὥστε τὰς λεπτάς τε καὶ

[r] εἰς πόσον ἂν χρόνον om. a h tum ποῖον pro πόσον b d f g l [s] ἤρκεσεν l
[t] φθορὰν b d [u] ita a c d E f g h m ἆρα ed. [v] μαρτύρεται a g h m μαρτυρεῖ b d [w] φορᾷ b d [x] τὸ πῦρ om. a h [y] interpung. post τοῦτο non post δυνάμεως c 2 f l mox τούτῳ E 2 et οὕτως ed. quod corr. ex a b c 2 d E 2 f g h [z] τῷ πυρὶ b d [a] ὀμβρίας a h [b] ita a b c f ex corr. à pr. m. g h k l m τὸ θερμὸν ed. mox ἐπαναλίσκοιτο c E 1 m ἀπαναλίσκοιτο b d ἀπαναλίσκοῖτο E 2 ἐναναλίσκοιτο f 2 h l ἐναλίσκοιτο a k ἐναναλίσκοντος f 1

quod usque tempus exiguum hoc tanto igni ad absumendum suffecerit? Atqui mare pari modo semper abundare, et amnium cursum in propriis mensuris manere videmus. Ergo hæc experientia documento est, nihil humoris consumi: sed quemadmodum initiò non per interitum humoris ignis originem habuit, sed ab eâdem vi etiam hic creatus est: ita prout initiò hoc elementum creatum et constitutum est etiam in perpetuum duratio atque permansio ejus conservabitur, nullam propter hoc, ut ignis permaneat, humoris naturâ molestiam capiente.

33. At sæpè, inquit, videmus crebris imbribus terram humectatam, deinde æstu solis vehementiore subjectum solum torrente, aridam evadere, quæ paulo antè madida esset. ubi est igitur, inquit, humor, qui in hac erat, si quidem calore radii non penitùs absumebatur? Num igitur etiam eam, quæ in testâ sit, aquam, si aliò transfundatur, et vacuum prorsus repentè fiat id, quod plenum erat vas: quoniam in hoc vase non est, ne esse quidem penitùs dicunt eam, quæ in alterum vas transfusa sit: Nam quod hìc fit, id nimirum in illâ re quoque fieri, siquis credat, ab eo, quod probabile ac verisimile est, non aberrabit. Pari enim ratione fit, tum ut ab hoc vase in alterum vas humor transfundatur, tum ut humor terræ per vapores extractus in aerem subducitur, quippe quum humor naturaliter, calore supernè incumbentis solis ad sese attrahente, per tenues particulas è terrâ sursum versus transcoletur.

34. Eorum autem, quæ dicuntur, indicium et documentum est, quòd quum crassiores sæpè vapores ex imo terræ eduntur, nebulosa quædam concretio exhalari videtur. ac tanta crassitudo vaporum existit, ut eam etiam oculi assequi queant. fuerit autem aliquando tenuiorum quoque humorum quædam exhalatio, ut aerem quodammodo tenuitate exæquet, et non prius oculis appareat, quàm humorum ejusmodi expiratio ipsa secum collapsa coierit, et ita nubes per constrictionem evaserit, ut tenues et vaporum instar humores initio quidem in aere

ἐπαναλίσκοντος ed. g tum ἄρ' d f g h ἄρα a ἄρα E 1 ἄρ' ed. [c] τῷ om. g m [d] ἀθρόον c [e] ἐπειδὴ] ita a c d E f g h k l m ἐπεὶ δὲ ed. [f] γενόμενον a E f 2 h [g] + δὴ l [h] ἐξατμισθεῖσαν h ἐξάτμισθεῖσαν a ἐξατμησθεῖσαν f 2 ἐξατμηθεῖσαν l tum ἀχθῆναι a h ἀναχυθῆναι k ἀναδειχθῆναι g [i] ἢ] ἐκ g [j] ita b c d f g h m τὰ ed. [k] γενομένων l [l] ἀποβρύειν b d f 1 g m [m] + ἀπὸ k mox ἐφικτὴν αὐτὴν a b d E 1 f g h k l m—ed. inv. ord. † deest folium in E [n] πρὸς] καὶ c tum τὸν ad φανεροῦσθαι om. a h [o] τοιούτων ὑγρῶν] ὑγρῶν τούτων a h k

ἀτμοειδεῖς[p] ἰκμάδας, τέως μὲν ἐπιπολάζειν τῷ ἀέρι διὰ κουφότητα, καὶ ἐποχεῖσθαι τοῖς[q] πνεύμασιν· εἰ δὲ πλεῖον ἡ τοῦ ὑγροῦ συγγένεια πρὸς ἑαυτὴν[r] συρρυεῖσα βαρεῖα γένοιτο, τότε ἐκπίπτουσαν τοῦ ἀέρος ἐπὶ τὴν[s] γῆν σταγόνα γίνεσθαι.

D 35. Οὐκοῦν οὐκ ἀνάλωσεν ἡ θερμότης ὅπερ ἐκ τῆς γῆς ἀνεμάξατο· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν μὲν συνέστη τὸ νέφος· τὸ δὲ νέφος συνθλιβὲν, ὕδωρ ἐγένετο· τοῦτο δὲ πάλιν τῇ γῇ καταμιχθὲν, εἰς ἀτμὸν ἀνήχθη·[t] καὶ ὁ ἀτμὸς νεφωθεὶς, ὄμβρος ἐγένετο· ἐκ δὲ τούτου[u] πάλιν ἡ γῆ τοὺς ἀτμοὺς ἀπεκύησε· κἀκεῖνοι παχυνθέντες ἐν τῇ συστάσει τῶν νεφῶν κατερρύησαν· καὶ τὸ ἀπορρυὲν
(300) πάλιν δι'[v] ἀτμῶν ἀνεδόθη, καὶ οὕτω κύκλος τις γίνεται πρὸς ἑαυτὸν ἀναστρέφων, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀεὶ περιχωρῶν τε καὶ ἑλισσόμενος. Κἂν τὰ φυτὰ εἴπῃς, κἂν τὰ βλαστήματα, πάντα
24 τῷ αὐτῷ κύκλῳ συμπεριέρχεται·[w] * ἡ γὰρ ἰκμὰς διὰ φυτῶν ἢ σπερμάτων[x] τοῖς βλαστοῖς συνανέδραμεν· εἶθ' ὅσον ἐστὶ γεῶδες αὐτῇ συνεπόμενον, ἐναφεῖσα[y] τῷ ὄγκῳ τοῦ τρεφομένου, ὅταν ξηρανθῇ τὸ ὑποκείμενον τῷ περιέχοντι, πάλιν πρὸς τὸ ὁμόφυλον ἐξατμίζεται· ἀραιὸς δὲ ὢν ὁ ἀὴρ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μορίοις, καὶ τῆς λεπτομερείας[z] τῶν ἀτμῶν λεπτομερέστερος, ἅπαν τὸ ἐν αὐτῷ γενόμενον[a] πρὸς τὸ συγγενὲς διαφίησιν· οὕτω γὰρ ἥ τε κόνις, κἂν ἐπιπολὺ τοῦ ἀέρος διαχεθῇ, πάλιν τῇ γῇ ἀποδίδοται· καὶ ἡ ἰκμὰς οὐκ ἀπόλλυται, ἀλλ' εὑρίσκει τι[b] πάντως[c] ἑαυτῇ συγγενές
B τε καὶ σύμφυλον κατὰ τὸν ἀέρα πλανώμενον, ᾧ προσπλασθεῖσα καὶ διὰ τῆς τῶν ὁμοίων προσχωρήσεως[d] αὐξηθεῖσα, πάλιν διογκοῦται πρὸς νέφους σύστασιν· καὶ οὕτω διὰ σταγόνων τῇ ἰδίᾳ φύσει ἀποκαθίσταται, ὥστε πανταχοῦ τὰ[e] τοῦ κόσμου μέρη, τὰ[f] στοιχειωδῶς ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέτρου φυλάσσεσθαι, ὃ παρὰ τὴν πρώτην ἐφ' ἑκάστου τῶν ὄντων ἡ σοφία τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς τὴν εὐαρμοστίαν τοῦ παντὸς διετάξατο.

36. Ἀλλ'[g] οἶδα τὸν ἀντιπίπτοντα λόγον· πολλάκις γάρ ἐστιν[h] ἰδεῖν ἐν σφοδροτέρῳ καύσωνι νέφη τινὰ διὰ τοῦ ἀέρος κατεσπαρμένα, οἷς εἴ τις ἐπὶ πλεῖον ἐνατενίσειεν,[i] ἐλέγξει πως
C τὸν λόγον τοῦτον, ὃς μηδὲν[j] τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἐξαναλίσκεσθαι λέγει· τὰ γὰρ θρομβοειδῆ[k] τοῦ νέφους τμήματα, πολλαχῇ τοῦ ἀέρος ἐσκεδασμένα, πρῶτον μὲν ἐλαττοῦται κατὰ τὸν ὄγκον, τῷ

[p] ἀμμοειδεῖς a h [q] τοῖς om. g tum πλείων b c d πλέον g h [r] ita a c d f g h k m αὐτὴν ed. tum διεκπίπτουσαν a f 2 h l [s] τὴν om. f g l m γῆν om. a h tum οὔκουν a h [t] ἠνέχθη l ἀνηνέχθη a f 2 h ἀνεχέθη b d f 1 m [u] τούτων a h [v] διὰ τῶν a f 2 h tum τις om. a h [w] συμπεριέχεται b f l [x] + σὺν a h tum βλαστήμασιν b d deinde ἀνέδραμεν b d et αὐτῆς a f 2 h l [y] ἐπαφεῖσα a f 2 h l mox στρεφομένου k et ἐξατμίζηται g [z] λεπτομερίας

summo propter levitatem quasi fluitent et innatent, ventisque vehantur. sed si major cognatorum liquorum vis secum confluens gravis evaserit, tum per aerem erumpens ad terram gutta evadat.

35. Ergo calor non consúmit ea, quæ ex terrâ attrahit, sed ex ipsis quidem conflatur nubes. nubes verò compressa atque dilapsa, aqua evadit. atque hæc rursus terræ commixta in vaporem elevatur: et vapor in nubem coactus imber evadit. atque ex hoc rursus terra vapores edit, et illi in concretione nubium condensati defluunt, et quod defluxit, rursus per vapores distractum exhalatur. atque ita circulus quidam fit ad seipsum revertens, et per res easdem semper sursum, deorsum, ultro citroque commeans et sese circumvolvens. Sive autem de plantis, sive de germinibus dixeris, omnia eodem orbe simul circumferuntur: nam humor per plantas aut semina cum germinibus succrescentibus unà surgit: deinde quicquid terreni secum traxerit, in corpore germinis quod alitur, relinquens, ubi id ipsum aere circumfuso, quo continetur, exaruerit, rursus ad res cognatas expirat et exudat. quum autem in suis particulis tenuis ac subtilis sit aer, atque exilitate vaporum subtilior, quicquid in eo fuerit, ad res cognatas dimittit. Ita enim et pulvis etiam si passim per aerem dissipatus sit, terræ denuo redditur: et humor non perit, sed omnino reperit aliquid cognatum et affine, quod per aerem oberret, cui conjunctus, et similium accessione auctus, rursus dilatatur, atque grandescit ad nubis concretionem: atque ita per guttas propriæ naturæ restituitur, adeò ut ubique mundi partes, quæ per elementa in universitate rerum diffusæ esse intelliguntur, in eâdem mensurâ conserventur, quam ab initio in unaquaque re sapientia Creatoris ad concinnitatem et convenientiam rerum universæ naturæ constituit et ordinavit.

36. Sed novi quid opponatur. Sæpè enim vehementiore æstu nubes quasdam per aerem dispersas videre licet, quas si quis fixis oculis diutius intuitus fuerit, confutabit et refellet aliquo modo hunc sermonem, quo nihil de humidâ naturâ dicitur absumi. Nam crassæ atque grumosæ nubis particulæ passim per aerem dissipatæ primùm

a f h λεπτομερεστέρας c 1 [a] γινόμενον b d m [b] ita a c f g h k l m τινὰ b d τὸ ed. [c] + ἐν b d tum κατὰ τὸν ἀέρα πλανώμενον om. m [d] ita b c f g h k l προσχωρίσεως a προχωρήσεως ed. [e] τὰ πανταχοῦ a h necnon quod seq. τοῦ om. a h [f] μέρη τὰ] ita codd. τε ed.

[g] ἀλλὰ a h [h] πολλάκις γάρ ἐστιν] πολλὰ, καὶ πάρεστιν a h [i] ἀτενίσειεν a h et πῶς a f g h [j] ὅς μηδὲν] ὡς πολλὰ g [k] θρομβοειδῆ] θερμοειδῆ b d

ὑπερβάλλοντι τοῦ φλογμοῦ ἐξοπτώμενα·[l] εἶτα καὶ εἰς τὸ
παντελὲς ἀφανίζεται,[m] καταφρυγέντα τῷ καύσωνι, ὡς μηδὲ
βραχύ τι † λείψανον ὑπολειφθῆναι, τοῦ φλογμοῦ τὴν ἰκμάδα
καταξηράναντος· τοῦτο δὲ οὐκέτι ἐστὶ τῷ τῶν ἀτμῶν λόγῳ
παραμυθήσασθαι· ἡ γὰρ ἄνω τῶν νεφῶν κατάστασις ἡ τοῦ
D θολεροῦ τούτου καὶ πνευματώδους ἀέρος ὑπερκειμένη, οὐδὲν τῶν
βαρυτέρων ἐν τῇ λεπτότητι τῆς ἰδίας φύσεως καταδέχεται·
ἀλλὰ πάντες ἀτμοὶ καὶ πᾶσαι ἀναθυμιάσεις ὅρον ἔχουσι τῆς
ἐπὶ τὸ[n] ἄνω φορᾶς τὴν τοῦ περιγείου ἀέρος κατὰ τὸ μέρος
ἐκεῖνο παχύτητα, ἧς[o] διαδῦναι ἐπὶ τὸ ἄνω φύσιν οὐκ ἔχει· οὐ
γὰρ ἂν ὑπολειφθείη ἐν τῷ λεπτῷ τε καὶ αἰθεροειδεῖ τῶν παχυ-
μερεστέρων[p] οὐδέν· οὕτως οὖν καὶ ὁρῶν τινων ὑπερμεγεθῶν τὰς
ἀκρωρείας οἱ ἱστορήσαντες λέγουσιν ὑπερνεφεῖς μὲν εἶναι ἀεὶ[q] καὶ
ἀνεφίκτους τοῖς πνεύμασι, καὶ τοῖς πτηνοῖς ἀμήχανον τὴν ἐπ'
ἐκείνων γενέσθαι πτῆσιν, οὐχ ἧττον ἢ τοῖς ὑποβρυχίοις τὴν ἐν *
ἀέρι ζωήν· ὡς διὰ πάντων σαφῶς ἀποδείκνυσθαι, εἶναί τι κατὰ
τὸν ἀέρα πρὸς τὸν ὑπερκείμενον χῶρον μεθόριον, ὃ πᾶσι τοῖς
παχυμερεστέροις[r] τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀναθυμιωμένων ὁρίζει τὴν
στάσιν·[s] οὗ χάριν καὶ μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θέρους[t] ἄτηκτος ἡ
ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν διαμένει χιών,[u] τῆς τῶν ἀτμῶν συστάσεως
κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος διηνεκῶς τὸν ἀέρα καταψυχούσης·

37. Ἀλλὰ[v] καὶ τοὺς πυροειδεῖς ὁλκούς, οὓς τινες[w] διάττον-
τας καλοῦσιν ἀστέρας, ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας γίνεσθαι φυσιολο-
B γοῦσιν οἱ ταῦτα σοφοί· ὅταν ἔκ τινων πνευμάτων βίας ὑπερχεθῇ[x]
(301) τι τοῦ παχυτέρου καὶ ὑλωδεστέρου ἀέρος ἐπὶ τὸν αἰθέριον τόπον,
εὐθὺς ἐκφλογοῦσθαι ἄνω γενόμενον, καὶ κατὰ τὴν ἐνδοθεῖσαν[y]
ἐκ τοῦ πνεύματος ὁρμήν, τὴν φλόγα ῥέουσαν φέρεσθαι· σβεσ-
θέντος δὲ τοῦ πνεύματος, συναπομαραίνεσθαι[z] καὶ τὴν φλόγα
τῷ πνεύματι.

38. Εἰ[a] τοίνυν οὐκέτι[b] δυνατόν ἐστιν εἰπεῖν πάλιν ἀτμοὺς ἐν
τῷ ἀφανισμῷ τοῦ νέφους συνίστασθαι, ὡς δι' ἐκείνων ἐλπίσαι,[c]
C καθ' ὁμοιότητα τῶν κάτω θεωρηθέντων,[d] τοῦ ἀναληφθέντος ὑγροῦ
τὴν ἐπάνοδον, ἀνάγκη συντίθεσθαι τοῖς ἐκκαίεσθαι τὸ ὑγρὸν[e]
δογματίζουσι, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν περιΐστασθαι· Ἀλλ' ἐγὼ τὸ
μὲν ἀφανίζεσθαι τῷ ὑπερβάλλοντι φλογμῷ τὴν ἐν τοῖς ἀτμοῖς

[l] ἐξοπτούμενα d ἐξαπτούμενα b ἐξαπτομένῳ a h tum καὶ om. m
[m] ἐξαφανίζεται g tum ἀπολειφθῆναι c ὑποληφθῆναι f ɪ l † iterum incipit cod. E [n] τὰ b d E ɪ k m [o] ἧς] οἷς c ἥ m tum διαδύναι c g διαδοῦναι b d deinde πρὸς pro ἐπὶ a h k [p] παχυτέρων m [q] ἀεὶ om. a E ɪ h
[r] παχυτέροις m [s] σύστασιν g [t] θερισμοῦ a h [u] χιών,] ,ἕως a h tum στάσεως c [v] f in mg habet πῶς γίνονται οἱ τρέχοντες ἐν τῷ ἀέρι πυροειδεῖς

quidem dum ingenti et exsuperanti ardore torrentur, corpore imminuuntur: deinde etiam penitùs totæ evanescunt æstu concrematæ adeò, ut ne exiguæ quidem reliquiæ quædam ab ardore humore exsiccato, relinquantur. atque hoc ratione vaporum non amplius compensari potest. Nam qui supra nubes est status, qui turbido ventosoque huic aeri imminet et impendet, nihil quod grave et ponderosum sit, in tenuitatem atque subtilitatem suæ naturæ admittit. sed omnes vapores et omnes exhalationes terminum sui in sublime cursus habent hanc circumfusi ac terræ vicini aeris, quæ circa illam partem est, crassitudinem: quam exsuperare sursum versus tendendo naturaliter non possunt. Non enim in eo, quod et tenue, et ætherium est, crassi aliquid subsistere atque relinqui possit. Sic igitur etiam ingentium quorundam cacumina montium, qui rem exploraverunt, aiunt supra nubes quidem semper extare, et flatibus inaccessa esse, nec fieri posse, ut volucres super illa volatu ferantur, non secus atque ut subaquanea animalia in aere vivant, adeò ut per omnia apertè demonstretur, esse quoddam in aere confinium, quod intercedat inter superum locum et hunc terræ proximum aerem, quod omnibus iis rebus, quæ crassiores ex terrâ exudant, terminum consistendi statuat. cuius rei gratia etiam ad æstatis usque tempus, nix in cacuminibus montium, concretione vaporum in illâ parte aerem perpetuò refrigerante, integra permanet à liquefactione.

37. Quinetiam igneos tractus, quos quidam, stellas prosilientes sive transmicantes vocant, qui hæc acutè scrutati sunt, rationibus naturalibus adductis ex eâdem existere caussâ dicunt: quum flatuum quorundam vi crassioris et magis materialis aeris nonnihil in ætherium locum sublatum et superfusum fuerit, id simul atque ad superum illum locum pervenerit, inflammari, et prout ex flatu impulsio contigerit, flammam fluitantem ferri: extincto autem spiritu, unà cum illo etiam flammam exspirare.

38. Si igitur non amplius dici potest, per abolitionem nubis rursus vapores conflari, ut per eos, ad similitudinem eorum, quæ infrà fieri cernuntur, reditus et restitutio humoris evecti atque sublati speretur: necesse est assentiri iis, qui humorem exuri, et ad nihilum redigi censent. Ego verò humorem quidem, qui consistit in vaporibus, ardore nimio evanescere, et è conspectu subduci assentior et credo,

ἀστέρες [w] τινας d k [x] ὑπερεχέθη a h ὑπερχυθῇ l [y] ἐκδοθεῖσαν b d E f 1 ἐκ om. f 1 tum ὀλκὴν a f 2 h l ex corr. [z] συναποραίνεσθαι b d

[a] interpung. post τῷ πνεύματι (non ante ut in ed.) in c d E f g h k l m et mox εἰ ante τοίνυν accessit ex b c d E f g h k l m [b] ita b c d f g h k m οὐκ ἔτι E οὔκετι l οὐ ἔτι a οὐκ ἔστι ed.—quod seq. ἐστιν accessit è codd. omn.

[c] ἐλπίσι h 1 ἐλπίσειν h 2 l ἐλπὶς g [d] ita codd. κάτωθεν ῥηθέντων ed.

[e] + δόγμα E 1 k

ὑγρότητα[f] πείθομαι, μάταιον καὶ ἐριστικὸν εἶναι κρίνων, τὸ τοῖς
φανεροῖς ἀντιμάχεσθαι· ἐπειδὴ[g] δὲ προσήκει μὴ καμεῖν πανταχόθεν ἀνιχνεύοντας τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲν ἧττον τούτων γινομένων,
D φημὶ τὸ μέτρον τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἀμείωτον διασώζεσθαι, καὶ
ἀεὶ τὸ δαπανώμενον ἀντεισάγεσθαι πάντως τῷ λείποντι.[gg]

39. Ὃ δέ μοι τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν βεβαίαν ποιεῖ τοῦτό[h]
ἐστιν. Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ πυρὸς ἐνεργείᾳ τοῦτο διὰ τῆς
πείρας μανθάνομεν, ὅτι οὐ πάσας τὰς ποιότητας τῆς ὕλης τὸ
πῦρ[i] ἐπιβόσκεται[j] ἧς ἂν περιδράξηται· οἷον φέρε εἰπεῖν, ἐπὶ τῆς
τοῦ ἐλαίου ὕλης, ἐπειδὴ κεχώρισται τῆς ψυχρᾶς ποιότητος ἐν τῇ
ὕλῃ ταύτῃ τὸ ὑγρὸν, εὐκόλως ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ πυρὸς
E ἐξειλκύσθη, καὶ φλὸξ ἐγένετο· ἀλλ' οὐ μόνον εἰς φλόγα τὸ ἔλαιον
διὰ τοῦ πυρὸς ἠλλοιώθη, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πυρὸς τοῦ γενομένου
ἀπὸ τοῦ ἐλαίου, φησιν,[k] ὑγρὸν, μετὰ τὸ πῦρ ξηρὰ γίνεται κόνις.
ὅπερ σαφῶς δείκνυσιν ἡ ἐκ τοῦ λύχνου λιγνὺς καταμελαίνουσα
τὸ τῆς φλογὸς ὑπερκείμενον· ὅπερ εἰ ἐπὶ πλεῖον[l] γίγνοιτο, καὶ
ὄγκος τις ὑποτρέφεται[m] τῷ διὰ τῆς λιγνύος μελαινομένῳ τόπῳ·
26 ὅθεν δῆλόν ἐστιν ὅτι εἰς λεπτά τε καὶ ἀφανῆ * μόρια τὸ ἔλαιον
διὰ τοῦ πυρὸς ἀποξηρανθὲν ἀλλοιοῦται, καὶ οὕτως ἐν τῷ ἀέρι
γίνεται, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὴν γῆν συνιζάνει· δείκνυσι[n] δὲ τὸ ἐν τῷ
ἀέρι τὴν λεπτομερῆ τῆς λιγνύος εἶναι διάχυσιν, ἐκ τοῦ τοὺς
μυκτῆρας τῶν τὸν ἀέρα τοῦτον ἀναπνεόντων ὑπομελαίνεσθαι·
πολλάκις δὲ καὶ τὸ ἔνδοθεν ἐκ τοῦ θώρακος ἀναπτυόμενον,[o]
μέλαν ὁρᾶσθαι, διὰ τὸ τῷ χρώματι τῆς λιγνύος καὶ αὐτὸ
καταχρώννυσθαι τῷ διὰ τῆς τοῦ ἀέρος ἀναπνοῆς συνεισπίπτοντι.
Οὐκοῦν δῆλόν ἐστιν ἐκ τούτων, ὅτι τοῦ ἐλαίου τὸ μὲν[p] ὑγρὸν εἰς
B ξηρότητα μετεποιήθη· ὁ δὲ κατὰ τὴν ὕλην ὄγκος, οὐκ εἰς
ἀνυπαρξίαν[q] ἠφανίσθη, διὰ τῶν λεπτῶν τε καὶ ἀφανῶν μορίων
ἐνσκεδασθεὶς τῷ ἀέρι.

40. Ὅπερ τοίνυν ἐπὶ[r] τοῦ ὑγροῦ τούτου διὰ τῆς τῶν γινομένων ἐνεργείας[s] ἐμάθομεν, ὅτι ἀλλοιοῦται μόνον τὸ ὑγρὸν εἰς ξηρότητα,[t] οὐκ εἰς τὸ παντελὲς τὸ ὑλικὸν ἀφανίζεται· τοῦτό τις καὶ περὶ τοῦ παντὸς ἐννοῶν, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται·[u] δῆλον γὰρ ὅτι ἐκ μερῶν τὸ ὅλον συνέστηκεν· ὅπερ δ' ἂν ἐν τῷ μέρει ἐμάθομεν,[v] τοῦτο καὶ περὶ τοῦ παντὸς ἐδιδάχθημεν· μίαν

[f] + οὐ b d Sif. cod. ex cor. [g] ita a c E f h k l ἐπεὶ ed. tum κάμνειν a c f 2 h l [gg] καὶ ἀεὶ ad λείποντι erasa sunt in E à m. 2dâ "videtur locus esse mutilus." Sif. mutatione non opus videtur.

[h] ita a b c d E 2 f g h τοῦτ' ed. [i] τῆς ὕλης post πῦρ ponunt f l

[j] ἀλλ' quod hic inserit ed. om. a b c d E 1 f g h k l m [k] verba ἠλλοιώθη ad φησιν in textu omissa a in mg habet, h interlin.; in a alia manus superscripsit γλῶσσα καὶ οὐ κείμενον "locus valde corruptus." Sif. difficilis certè,

vanum et contentiosum esse judicans contra res manifestas pugnare. sed quoniam veritatem undique investigantes laborem fugere non decet: nihilominus, etiamsi hæc fiant, dico mensuram humidæ naturæ absque ullâ deminutione conservari: et semper id, quod absumatur, deficientis in locum prorsus aliunde inferri.

39. Ac quod ejusmodi opinionem mihi confirmet, hoc est. Per efficientiam et operationem nostri ignis hoc experiundo discimus, quòd ignis non omnes qualitates ejus materiæ, quamcunque invaserit, depascatur; ut, verbi gratiâ, in materiâ olei, quoniam in hac materiâ à frigidâ qualitate liquor separatus et alienus est, facilè à calore ignis extrahitur et flamma evadit. sed non solùm in flammam oleum per ignem mutatur, verumetiam fluiditatem ignis, qui ex oleo excitatus fuerat, postquam per ignem transierit, aridus pulvis fit. quod apertè indicat lucernæ fuligo, quæ quicquid supra flammam proximum est, nigrum reddit. Quod si id diutius fiat, etiam tumor quidam concrescit sub eo loco, qui per fuliginem denigratur. Unde perspicuum est, quòd in tenues et visum effugientes particulas oleum per ignem exsiccatum mutatur, atque ita in aerem redigitur, et illinc ad terram considit. Quòd autem fuliginis tenues in aerem partes diffusæ sint, demonstratur per hoc, quòd nares eorum, qui hunc aerem aspirando hauserunt, subnigrescunt: atque etiam sæpe id, quod ex imo pectore excreantes ejiciunt, nigrum conspicitur, propterea quòd colore fuliginis, qui per attractionem aeris aspirando simul illabitur, etiam humores illi inficiantur. Ex his igitur manifestum est, quòd olei quidem liquor in ariditatem transmutetur, materiæ verò corpus non ita de medio tollatur, ut ad interitum redigatur: quippe quum per tenues et visum effugientes particulas in aerem dissipatum sit.

40. Quod igitur de hoc liquore per earum rerum, quæ fiunt, usum et efficientiam discimus, nempe, quòd mutetur duntaxat liquor in ariditatem, non prorsus id quod materiale est, intereat et aboleatur, hoc si quis etiam de rerum universitate mente concipiat, à probabilitate atque verisimilitudine non aberrabit. manifestum est enim, quòd ex partibus totum constat. quod autem in parte discimus, hoc etiam

sed nihil remedii codices afferunt.

[l] ἐπιπλεῖον E 1 ἐπιπλέον d ἐπὶ πλέον b πλεῖον h 1 mox γίνοιτο E 1 γένοιτο a h [m] ita codd. (ὑποστρέφεται a h) ὑποστρέφεσθαι ed.

[n] δείχνυται E 2 ni fallor [o] ἀναπνεόμενον b d E 1 f 1 g m [p] μὲν ἐλαίου τὸ b d m [q] εἰς ἀνυπαρξίαν om. b d f 1 g m [r] περὶ f 2 h l mox τοῦ pro τούτου g [s] εὐεργεσίας h ἐμπειρίας conjecit Sif. [t] + καὶ b

[u] ἁμαρτήσει a h [v] μάθομεν a f 1 sed corr. à pr. m. μάθωμεν b d E 2 g h m

δὲ τῷ γένει τὴν ὑγρότητα εἶναι, οὐδ᾽ ἂν τῶν ἐριστικῶν τις
C ἀντείποι·[w] ἀλλὰ μὴν λεπτὴ κόνις, ἐκκαυθεῖσα διὰ τοῦ πυρὸς,
ἡ ὑγρότης ἐγένετο· ἆρα καὶ πᾶν ὑγρὸν ἐν τῷ πυρὶ γενόμενον,
μεταβάλλει τὴν ἐν τοῖς μορίοις ποιότητα,[x] πρὸς τὸ ξηρὸν ἐκ
τοῦ ὑγροῦ μεθιστάμενον, οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανίζεται.

41. Ἐπεὶ οὖν ἀτμοῦ σύστασις τὸ νέφος ἐστὶν, ὁ δὲ ἀτμὸς ἡ
λεπτομερὴς[y] τοῦ ὑγροῦ ἐστιν ἀναθυμίασις, ἀνάγκη πᾶσα ὅταν
(302) καταφρυγῇ[z] τῷ φλογμῷ τὸ νέφος, τὸν λεπτὸν ἐκεῖνον καὶ ἀμερῆ
τοῦ ἀτμοῦ[a] ὄγκον, κἂν τὴν ὑγρὰν μὴ διασώζῃ ποιότητα, μὴ
μέντοι κατὰ τὸ[b] ὑποκείμενον εἰς ἀφανισμὸν μεταβαίνειν, εἰς τὸ
D μηδὲν ἀναλυόμενον. τέσσαρα γὰρ περὶ τὸν ἀτμὸν θεωρεῖται, τὸ
ὑγρὸν, τὸ ψυχρὸν, τὸ βαρὺ, ἡ πηλικότης· ἐκ τούτων ὅσα μὲν
ἐναντίως πρὸς τὸ πῦρ ἔχει, τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἐπικρατοῦντος
ἐξαφανίζεται· οὔτε γὰρ τὸ ὑγρὸν, οὔτε τὸ ψυχρὸν ἐν τῷ πυρὶ
γενόμενον[c] διαμένει τοιοῦτον. ἡ μέντοι πηλικότης συγγενῶς καὶ
πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς οὐσίαν ἔχει· καὶ γὰρ καὶ[d] τὸ πῦρ ἐν ποσῷ
καθορᾶται· ποσῷ δὲ ποσότης οὐ μάχεται. εἰ οὖν ἡ[e] πηλικότης
τοῦ ἀτμοῦ διασώζεται, τῆς κατὰ τὸ ὑγρόν τε[f] καὶ ψυχρὸν
27 ποιότητος διαζευχθεῖσα· * ἡ δὲ κατὰ τὸ βάρος ποιότης ἡ[g]
οὐσιωδῶς ἐγκειμένη τῇ τοῦ ἀτμοῦ φύσει συνδιεσώθη τῇ πηλικό-
τητι· (ἐπίσης γὰρ ἡ βαρύτης καὶ[h] ὑγροῖς καὶ ξηροῖς ἐνυπάρχειν
πέφυκεν·) οὐκετ᾽ ἂν ἡμῖν ὁ νοῦς[i] κάμνοι τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν
γινομένων ἑπόμενος, ὥστε ἐπιγνῶναι ὅπως τὸ ὕδωρ, γῇ[j] γενόμενον
διὰ τοῦ μεταβάλλειν[k] τοὺς ἀτμοὺς τὴν ποιότητα, τὴν ὁμοειδῆ
φύσιν καταλαμβάνει· τὸ γὰρ[l] ξηρὸν καὶ βαρὺ ἴδιον ἂν εἴη τῆς
περὶ[m] τὴν γῆν θεωρουμένης ποιότητος, εἰς ὅπερ ἐκκαυθεὶς ὁ
B ἀτμὸς μετεποιήθη.

42. Καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν τῆς ἀρχῆς ταύτης λαβομένους,
μὴ διαφεῖναι τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐξετάσεως,[n] εἰς ἣν πρόεισι διὰ
τῶν εἰκότων ἡ[o] θεωρία, χειραγωγοῦσα πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἔοικε
γὰρ καὶ ἡ θάλασσα διὰ τοῦτο[p] ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις διαπαντὸς[q]
μένειν, ὅτι κατ᾽ ὀλίγον τῆς ἀεὶ γινομένης αὐτῇ διὰ τῶν ὑδάτων

[w] ἀντείπῃ b d tum μὲν pro μὴν a h mox ἐκκαυθεῖσα om. b d deinde ἄρα pro ἆρα a b c d E 1 f g h l [x] + καὶ b d [y] ἡ λεπτομερὴς] ἡ λεπτομερὶς a h τὸ λεπτομερὲς E 1 g λεπτομεροῦς b d λεπτομερὴς f 1 m τοῦ om. b d m [z] ita b c d E f g h k l καταφρυγὲν ed. [a] ἀτμοῦ om. g qui in mg habet εἰ μὲν ἄνευ τοῦ τοῦ, ὤφειλε γράφειν ἀμερῆ ὄγκον· εἰ δὲ μετὰ τοῦ τοῦ λέγειν ἀμερῆ τοῦτον ὄγκον [b] κατὰ τὸ] κατ᾽ αὐτὸ τὸ a f 2 h κατὰ τὸν f 1 κατ᾽ αὐτὸν τὸν l mox εἰς τὸ μηδὲν ἀναλυόμενον b d f 1 g m [c] γινόμενον a h tum συγγενὲς g mox καὶ om. E 1 k [d] καὶ accessit è a b c d E 1 f g h l m tum ante

de universo docemur. ac quin genere unus sit liquor, ne contentiosorum quidem quisquam contradixerit. atqui per ignem exustus liquor tenuis pulvis evadit; ergo quicquid etiam liquidi in igni versatum fuerit, mutat eam, quæ est in particulis, qualitatem, ad aridum ex humido transiens, non penitùs interit et aboletur.

41. Quoniam igitur vaporis concretio atque conglobatio, nubes est: vapor autem, tenuium partium humoris expiratio atque exhalatio est: omnino necesse est, quum ardore nubes exusta fuerit, tenue illud et individuum vaporis corpus, etiamsi humidam qualitatem non conservet, non tamen, quod ad ipsum attinet subjectum, ad interitum et abolitionem transire ad nihilum redactum, quatuor enim circa vaporem considerantur, humidum, frigidum, grave, quantitas. ex his quæcunque igni contraria sunt, vi prævalentis conficiuntur, et è medio tolluntur, neque enim humidum, neque frigidum, si in igni versetur, tale permanet. quantitas verò cum naturâ ignis etiam cognata est. etenim ignis quoque in quantitate conspicitur. cum quantitate autem quantitas non pugnat. Si igitur quantitas vaporis conservatur à qualitate humidi et frigidi disjuncta: atque gravitatis qualitas, quæ essentialiter insita est naturæ vaporis, unà cum quantitate conservatur (æqualiter enim gravitas et humidis et siccis natura inesse solet) non amplius•mens nostra id, quod in iis, quæ fiunt, probabile atque consentaneum est, sequens laborabit ut intelligat, quomodo aqua ad terram redacta per hoc, quòd vapores qualitatem mutant, uniformem adipiscatur naturam. Siccum enim et ponderosum, proprium fuerit ejus, quæ circa terram esse intelligitur, qualitatis, in quam exustus vapor transmutatur.

42. Ac mihi haud alienum fore videtur, si inhærentes huic principio non dimittamus consequentiam scrutationis, ad quam per probabilia atque verisimilia commentatio progreditur quasi manuducens ad veritatem. Videtur enim idcirco mare quoque semper intra suos terminos manere, quòd paulatim id, quod ei per aquas accedit, incre-

ποσῷ + τῷ b d [e] εἰ οὖν ἡ] ἡ οὖν b d [f] τε b d g m [g] ἡ accessit è b c d E f g h k l m [h] καὶ] τοῖς b d mox ψυχροῖς pro ξηροῖς c

[i] ita a b c d E f g h l ὁ νοῦς ἡμῖν ed. mox κάμνοι a b d f g h l κάμνει E κάμνῃ ed. [j] γῆ om. b d tum γινόμενον d et pro τοῦ habent τὸ b c d E 1

[k] μεταβαλεῖν a h [l] γὰρ om. a h [m] παρὰ m tum ὁ ἀτμὸς ἐκκαυθεὶς k mox καλῶς ἔχειν post λαβομένους ponit c dein pro λαβομένους λαβομένῳ habet m [n] ἐξετάσεως] τάξεως b d m [o] ἡ om. a h [p] διὰ τοῦτο καὶ ἡ θάλασσα f l [q] διαπαντὸς] παντῶς b d mox κατὰ λόγον pro κατ' ὀλίγον E 2

προσθήκης, ἡ διὰ τῶν [qq] ἀτμῶν ἐξάντλησις ἐπὶ τὸ ὑπερκείμενον
C γίνεται, τῆς ἐπιθαλπούσης θερμότητος σικύας δίκην τὸ λεπτομε-
ρὲς [r] τῆς τῶν ὑγρῶν φύσεως ἀνιμωμένης· [rr] ἐν [s] δὲ τοῖς μεσογείοις
τε καὶ βορεινοτέροις τῶν τόπων, ἡ τοῦ περιέχοντος ψυχρότης
ἐναντιοῦσθαι δοκεῖ τῷ λόγῳ, ὡς διὰ τὸ μὴ θάλπεσθαι σφοδρῶς
τὴν ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις θάλασσαν, ἀργούσης τῆς τῶν ἀτμῶν
ἀναδόσεως. Διπλοῖς ἐστι λογισμοῖς τὴν ἀντίθεσιν ταύτην [t] παρα-
μυθήσασθαι. πρῶτον μὲν ὅτι μία ἐστὶ καὶ συνεχὴς πρὸς ἑαυτὴν
διόλου ἡ θάλασσα, κἂν εἰς μυρία διῄρηται πελάγη, οὐδαμοῦ τῆς
D πρὸς ἑαυτὴν συναφείας διασπωμένη· ὥστε εἰ τὸ νότιον τῇ διηνεκεῖ
παρουσίᾳ τοῦ θερμοῦ ὑπερκαίοιτο, [u] ἐν τοῖς κατεψυγμένοις
μέρεσι τῆς ἐκεῖ γινομένης [v] ἐλαττώσεως τὴν αἴσθησιν γίνεσθαι,
αὐτομάτως [w] τῆς τῶν ὑδάτων φορᾶς ἐν τῷ καταφερεῖ τῆς φύσεως
x ἴσ. κινούμενον — πρὸς τὸ ἀεὶ κινούμενον [x] μεταρρεούσης. ἔπειτα δὲ καὶ τὸ πᾶσαν
ἅλμην εἶναι τὴν θάλασσαν, ἐκ παντὸς τοῦ ὕδατος γινομένην διὰ
E τὴν [y] τῶν ἀτμῶν ἀνάδοσιν κατὰ τὸ ἶσον, μαρτύρεται· ἴδιον γὰρ
y ἴσ. γινομένην τὴν διὰ, ἄλλῃ τάξει. ἢ καὶ γινομένην τὴν, ἄνευ τοῦ διὰ. — τῆς τῶν ἁλῶν φύσεως ἡ [z] ξηρότης ἐστίν· εἰ δὲ κατὰ τὸ ἶσον ἡ
ποιότης αὕτη πρὸς πᾶσαν θάλασσαν ἀνακέκραται· ἄρα [a] ὁμοίως
ἐν παντὶ μέρει τὸ ἑαυτῆς ἐνεργήσει [b] ἡ ἅλμη· (πᾶσα γὰρ φύσις
τὸ κατάλληλον τῇ ἰδίᾳ δυνάμει πάντως ἐργάζεται· ὡς γὰρ [c]
28 καίει τὸ πῦρ, καὶ ἡ χιὼν ψύχει, καὶ γλυκαίνει τὸ μέλι, * οὕτω
καὶ οἱ ἅλες ξηραίνουσιν·) οὐκοῦν ἐπειδὴ πανταχοῦ τοῖς πελάγεσιν
ἡ ξηραντικὴ τῶν ἁλῶν συγκαταμέμικται φύσις· [d] τοῦτο πρὸς
εὐκολίαν τῆς τῶν ἀτμῶν ἀναδόσεως τῆς θείας σοφίας προειδο-
μένης· (ἐκθλίβει γάρ πως καὶ ἐξωθεῖται [e] τῆς θαλάσσης πᾶν τὸ
λεπτομερὲς τοῦ ὕδατος ἡ ἅλμη, διὰ τῆς ἐγκειμένης τῇ φύσει
(303) ξηρότητος [f] κατὰ τοῦ ὑγροῦ δυναστεύουσα) οὐδὲν [g] ἔξω τοῦ εἰκότος
ἐστὶν ἐπίσης οἴεσθαι πανταχόθεν γίνεσθαι τῷ ὑγρῷ τὴν δαπάνην,
τοῦ ἀέρος διὰ τῶν ἀτμῶν ἀρυομένου τὴν θάλασσαν· ἀλλὰ μὴν
B τὸ πᾶσαν τὴν ἐναέριον ἰκμάδα νέφος [h] γίνεσθαι, κἀκεῖθεν ἐπιρρεῖν
τοὺς ὄμβρους τῇ γῇ, ὅ τε προλαβὼν ἀπέδειξε [i] λόγος, καὶ ἡ
προφητεία διδάσκει, τῷ Θεῷ τὸ τοιοῦτον ἔργον ἀνατιθεῖσα, ἐν οἷς
Amos 5. 8; 9. 6. — φησίν· ὅτι ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης,
καὶ ἐκχέων αὐτὸ κατὰ [j] πρόσωπον τῆς γῆς, καὶ ἄλλα
πολλά· καὶ τὸ ἐξοπτᾶσθαι πάντα τὰ νέφη ἐκ τῆς ὑπερκειμένης

[qq] προσθήκης ἡ διὰ τῶν om. a h et δι' pro διὰ τῶν b d
[r] τὸ λεπτομερὲς om. g [rr] "videtur esse locus corruptus, et pro ἀνεμωμένης, legendum, ἀνελκομένης vel ἀνιμωμένης, id est, exhauriente et subvehente." Sif. [s] ἐν] εἰ b E 2 m tum δὲ om. a h dein βορειοτέροις c g βορινοτέροις f
[t] ταύτην om. b d m [u] ita a c E 2 f g h k l m ὑπερκαίοι τὸ E 1 ὑπερκέοιτο ed. [v] ita d E 2 g h k m γινομένοις a E 1 γενομένης ed.
[w] + ἐν l 1 + ἐκ l 2 [x] κενούμενον m ex corr. [y] τὴν om. a h tum

mentum per vapores sursum versus exhauritur: calore, qui suprà imminens eos fovet, cucurbitulæ in modum id, quod tenuium partium est, in naturâ humorum, attrahente. At in mediterraneis et ad aquilonem magis spectantibus locis ambientis aeris frigiditas adversari sermoni videtur: quippe idcirco, quòd in his partibus mare non vehementer calefiat, vaporum expiratione et exhalatione cessante. Huic oppositioni duplici ratione satisfieri potest: primùm quidem, quòd unum et secum penitùs continens sit mare, etiamsi in innumeros divisum sit sinus, nusquam à sui conjunctione divulsum, ut si mare australe perpetuâ præsentiâ caloris supra modum exuratur; ea, quæ illic diminutio fiat, in refrigeratis partibus sentiatur, aquarum cursu ad id, quod semper evacuetur, pronâ sui naturâ sponte transmanante: deinde verò quòd etiam omne mare salsugo sit, demonstrat quòd exhalatio per vapores æqualiter ex omni aquâ fit: proprium enim salis cujusque naturæ est siccitas. quòd si ex æquo qualitas hæc cum omni mari permixta est: nimirum in omni parte similiter, quod sui officii est, salsugo simul efficiet. Omnis enim natura prorsus quod suæ virtuti conveniens et accommodatum est, efficit. ut ignis urit, nix refrigerat, mel dulcedinem addit: ita etiam sal omnis exsiccat. Quocirca quoniam in omnibus partibus maris salis vis exsiccatrix mari unà permixta est, hoc ad commoditatem vaporum expirationis et exhalationis divinâ sapientiâ providente (exprimit enim quodammodo et extrudit è mari salsugo quicquid in aquâ tenuiorum partium est, per insitam naturæ duritiem et asperitatem dominans in humore:) nullo modo à probabilitate atque verisimilitudine alienum erit, si quis putet, aere per vapores hauriente atque delibante mare, ex omnibus partibus humorem æqualiter absumi. Jam verò quòd omnis liquor, qui in aere sit, in nubem cogatur, atque illinc imbres ad terram defluant, quum superior oratio demonstravit, tum prophetia docet, quæ Deo opus ejusmodi tribuit et assignat, ubi dicit: Qui advocat aquam maris, et effundit eam super faciem terrae: tum alia multa: tum quòd omnes nubes à suprà imminente calore torreantur et exu-

μαρτυρεῖται d [z] ἡ om. g [a] ita a b c d E 2 f g h k l m ἄρα ed.

μέμικται φύσις

[b] συνεργήσει l [c] γὰρ om. a f g h l [d] συγκαταμένει κτίσις φύσις a I h I eadem correctio in mg a legitur, præmissis ab aliâ m. verbis κείμενον ἴσως

[e] ἐξωθεῖ a h [f] ξηρότητος] σκληρότητος l 2 tum κατὰ om. b d f I g m

[g] + οὖν b d tum ἔξωθεν pro ἔξω a h et γενέσθαι m [h] νέφος] ἐν νεφέλαις b d m tum κἀκεῖνο pro κἀκεῖθεν a h [i] ἐπέδειξε m [j] + τὸ m et ἐπὶ pro κατὰ vers. τῶν O

θερμότητος, καὶ εἰς τὸ παντελὲς καταφρύγεσθαι, καὶ τοῦτο διὰ
τῆς ἐνεργείας ἐμάθομεν.[k]

43. Λείπεται τοίνυν μὴ παραδραμεῖν τὴν ἀκολούθως ἀνα-
κύπτουσαν ἡμῖν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀντίθεσιν· ἐρεῖ γάρ τις τοῖς
προεξητασμένοις[l] ἑπόμενος, ὅτι κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐλαίου ὑπό-
C δειγμα μεμαθήκαμεν, τὸ μὲν ὑλικὸν τοῦ ὑποκειμένου καὶ μετὰ
τὴν ἐξόπτησιν μὴ ἀπόλλυσθαι, ἀλλ'[m] εἰς τὸν ἀέρα μεταχωρεῖν
διὰ τῆς τοῦ πυρὸς ἐνεργείας ἀπογεούμενον·[n] τοῦ δὲ ὑγροῦ
ἐναφανισθέντος[nn] τῇ ἐναντίᾳ ποιότητι, πῶς ἐστιν ἀμείωτον τὴν
ὑγρὰν φύσιν εἰς ἀεὶ διαμένειν, πάντοτε τῆς θερμῆς οὐσίας τὸ ἐν
τοῖς ἀτμοῖς ὑγρὸν καταφρυττούσης,[o] καὶ εἰς ξηρὰν μεταβαλ-
λούσης ποιότητα, καθὼς ἡ θεωρία κατὰ τὸ ἀκόλουθον διὰ τῶν
ἐξητασμένων ἀπέδειξεν; εἰ οὖν ἐξατμίζεται μὲν τὸ ὑγρὸν· εὐάλω-
τος[p] δὲ γίνεται τῷ θερμῷ ἡ ὑγρότης, εἰς τὰ λεπτά τε καὶ ἀμερῆ
D τμήματα διὰ τῶν ἀτμῶν μερισθεῖσα· ἀνάγκη πᾶσα πρὸς τὴν
ξηρὰν ποιότητα[q] τοῦ ὑγροῦ μεταβαίνοντος, ἀληθέστερον ἐκεῖνον
τὸν λόγον οἴεσθαι,[r] ὅτι ἐστί τις[s] ὑδάτων περιουσία, ἡ ἀεὶ
ἀναπληροῦσα τὸ ἐκ τοῦ πυρὸς δαπανώμενον. ἴσως δ' ἄν τινα
καὶ μαρτυρίαν πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἀπὸ τῆς γραφῆς
Gen. 7. 11. παραλάβοι·[t] τὸ ἀνοιγῆναι τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ ὅτε
ὑποβρύχιον ἔδει γενέσθαι τὴν γῆν, πάσης ὀρῶν[u] κορυφῆς ἐπὶ
πλεῖστον βάθους ὑπερέχοντος τοῦ ὕδατος.

44. Ἀλλ' ἐγὼ τὴν μὲν[v] γραφικὴν ἀντίθεσίν[w] φημι δυνατὸν
29 εἶναι διὰ γραφῆς ἑτέρας παραμυθήσασθαι. οἶδα γὰρ * τὴν κατά-
χρησιν τῶν θείων ῥημάτων ἐπὶ τῆς γραφικῆς συνηθείας· τί
σημαίνει διὰ τοῦ[x] ἀνοῖξαι, καὶ τί[y] διὰ τοῦ κλεῖσαι ἐνδείκνυται.
δῆλον γὰρ ὅτι τὸ κλειόμενον ἀνοίγεται, καὶ τὸ ἀνοιγόμενον
κλείεται· ἐπεὶ οὖν[z] αὐχμοῦ ποτε κατὰ τοὺς χρόνους Ἡλίου
Luc. 4. 25. ἐπικρατοῦντος, οὕτω φησὶν ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκλείσθη ὁ οὐρανὸς
ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἕξ· τοῦτο[a] οἶμαι τοῦ οὐρανοῦ
τοὺς καταράκτας ἠνεῶχθαι τὸν τῆς γραφῆς λόγον λέγειν, ὡς
ἐκλείσθη ἐν τῷ τῆς ἀνομβρίας καιρῷ· ἀλλὰ μὴν τότε διὰ τῆς
B προσευχῆς τοῦ[b] Ἡλίου, νέφος ἐκ θαλάσσης ἀναφανὲν τὸν οὐρανὸν
αὐτοῖς διὰ τῆς ἐπομβρίας ἤνοιξεν. ἄρα[c] σαφῶς ἀποδείκνυται

[k] μεμαθήκαμεν b d f l m [l] προειρημένοις E I k [m] ἀλλὰ a h tum χωρεῖν a h [n] ἀπογαιούμενον a b c I d h ἀπογευόμενον E I tum δευτέρου pro δὲ ὑγροῦ f I g tum ὑγροῦ om. m [nn] ἀναφανισθέντος E quod 2da manus in ἀφανισθέντος correxit [o] καταφρυγούσης m [p] εὐάλωτον b d
[q] ξηρὰν ποιότητα] ξηρότητα k [r] οἴεσθαι τὸν λόγον g [s] + τῶν b d
[t] παραλάβοι ἀπὸ τῆς γραφῆς f l tum καταρράκτους c et ὅταν pro ὅτε m
[u] ὀρεων b ὀρῶν c m tum βάθος a h l [v] τὴν μὲν] μὲν τὸ b d [w] + δι'

rantur, ac penitùs exarescant, etiam hoc per usum discimus et effectum.

43. Reliquum est igitur, ut non prætereamus eam, quam ex modò dictis consentaneum est nobis existere oppositionem. Dicet enim aliquis ea, quæ antehac excussa atque explicata sunt, sequens, quòd per exemplum et similitudinem olei modò didicerimus, subjecti quidem id, quod materiale sit, etiam post exustionem non perire, sed in aerem per efficientiam ignis ad terrenum quiddam redactum transire. quum autem humor per contrariam qualitatem dissipatus evanuerit, quî potest humida natura semper absque deminutione permanere, calidâ naturâ semper vaporum liquorem torrente, et in aridam qualitatem immutante? quemadmodum commentatio secundum id, quod probabiliter ex præcedentibus consequitur et efficitur, per ea, quæ excussa sunt, demonstravit? Si igitur humor quidem exudat, à calore autem humor facilè confici et vinci potest in tenues et individuas particulas per vapores diffusus: omnino necesse est, ad aridam qualitatem humore transeunte, veriorem illum sermonem putare, quo dicitur, quòd sit aquarum copia quædam et abundantia, quæ semper suppleat id, quod ab igni absumatur. Ac forsitan aliquod etiam testimonium ad ejusmodi opinionem assumpserit à scripturâ: quòd apertæ sint cataractæ cœli, quum terram submersam esse oporteret, magnâ altitudine supra omnem montium verticem aquâ extante et eminente.

44. Ego verò scripturæ quidem oppositionem per alterum scripturæ locum compensari, et ad concordiam redigi posse dico. novi enim abusionem divinorum verborum in sacræ scripturæ consuetudine, quid significet per verbum Aperire, quid item per verbum Claudere indicet. manifestum est enim, quod id, quod clauditur, aperiatur: item id, quod aperitur, claudatur. Quoniam igitur quum siccitas aliquando temporibus Heliæ obtineret, ita scriptura dicit: Clausum est coelum ad annos treis, et menses sex. hujus nimirum cœli, quod clausum erat in tempore imbrium penuriæ, cataractas apertas fuisse, locum scripturæ opinor significare. Atqui tunc per preces Heliæ nubes è mari cùm extitisset, cœlum eis per tempus pluvium imbresque continentes aperuit. Ergo apertè demonstratur

ἑτέρας f l tum pro *διὰ γραφῆς* E 1 f l habent *διαγραφῆς* paulo post *ἑτέρας* om. f l [x] *τοῦ*] *τὸ* b d [y] *τί* om. a h [z] *οὖν* om. c tum *αὐχμοῦ* codd. (*ἀχμοῦ* g) *ἀτμοῦ* ed. deinde *ποτε* om. c denique *κρατοῦντος* b d m

[a] *τούτου* a c f g h l tum ante *οἶμαι* + *μέντοι* f l (*οἶμαι* om. f 1) tum *καταρράκτας* c h deinde *ἀνεῶχθαι* c m *ἀνεωχθῆναι* b d paulo post *ὅς* pro *ὡς* exhibent c f g h l [b] *τοῦ* om. b d—*τῆς* quod + ed. ante *θαλάσσης* omisi auctor. b d f g h l m paulo post *τῆς* om. b d [c] ita a b c d E f g h l m *ἄρα* ed.

διὰ τούτων, τὸ μηδὲ τότε [d] τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ διασχισθὲν ἐκ τῶν ὑπερκεῖσθαι λεγομένων ὑδάτων καταρρῆξαι τὸν ὄμβρον· ἀλλ' οὐρανὸν λέγει τὸν περίγειον ἀέρα, τὸν ὁρίζοντα τοῖς ἀτμοῖς τὴν στάσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς λεπτομερεστάτης τοῦ ὑπερκειμένου
C ὅρος [e] φύσεως, μεθ' ὃν οὐδεμίαν [f] δύναμιν πρὸς τὴν ἄνοδον ἔχει [g] τῶν ἐμβριθεστέρων οὐδὲν, οὐ νέφος, οὐ πνεῦμα, οὐκ ἀτμὸς, οὐκ ἀναθυμίασις, οὐχ ἡ τῶν πτηνῶν φύσις· τὸ οὖν ὑπὲρ κεφαλῆς συνήθως ἡ γραφὴ οὐρανὸν λέγει, οὐρανοῦ πετεινὰ λέγουσα
(304) τὰ [h] τὸν ἀέρα τοῦτον διαπετόμενα.

45. Ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὔπω τὸ ἕτερον ὁ λόγος ἡμῖν ἐπελύσατο, [i] πῶς ἡ εἰς τὸ ξηρὸν τῶν ἀτμῶν μεταποίησις οὐκ ἐλαττοῖ τὸ ὑγρὸν, τὸ τῇ [j] ἐπικρατήσει τῆς
D θερμῆς οὐσίας ἐνδαπανώμενον. Πρὸς δὲ [k] ταῦτα καλῶς ἂν ἔχοι ἑτέραν ἀκολουθίαν ἐξευρεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου συμβαίνουσαν. ἴσως γὰρ ἂν γένοιτο ἡμῖν διὰ τῆς [l] φιλοπονωτέρας προσεδρείας, [m] μὴ διαμαρτεῖν τῆς προσηκούσης περὶ τοῦ σκέμματος ὑπολήψεως. Ἤκουσα [n] τῆς προφητείας τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως
Esa. 40. 12. διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει θαυμάτων διεξιούσης, ἐν οἷς φησί· τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ,
E καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; τίς ἔστησε τὰ ὄρη [o] σταθμῷ, καὶ τὰς νάπας ζυγῷ; δι' ὧν οἶμαι σαφῶς ἰδίοις μέτροις τῶν στοιχείων ἕκαστον περιγεγράφθαι [p] τὸν προφήτην διδάσκειν, τῆς περιεκτικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, ἣν χεῖρα καὶ δράκα καὶ σπιθαμὴν ὀνομάζει, [q] ἰδικῶς ἕκαστον τῶν ὄντων ἐν τῷ καθήκοντι μέτρῳ περισφιγγούσης· εἰ οὖν μεμέτρηται ὁ [r] οὐρανὸς τῇ θείᾳ δυνάμει, καὶ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τῇ δρακὶ πᾶσα ἡ
30 γῆ, * καὶ ζυγοστατοῦνται αἱ νάπαι, καὶ φανερὸς [s] τοῖς ὄρεσιν ἀφορίζεται σταθμὸς, ἀνάγκη πᾶσα μένειν ἕκαστον ἐπὶ τοῦ ἰδίου μέτρου καὶ σταθμοῦ, μήτε αὐξήσεως μήτε κολοβώσεως ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ [t] Θεοῦ μεμετρημένοις καὶ ὑπ' αὐτοῦ περιεχομένοις δυναμένης γενέσθαι.

46. Εἰ οὖν μήτε προσθήκην μήτε ἐλάττωσιν περὶ τὰ ὄντα συμβαίνειν ἡ προφητεία μαρτύρεται, [u] πάντως ἐπὶ τῶν ἰδίων
B ἕκαστον μέτρων [v] εἰσαεὶ διαμένει, τῆς τρεπτῆς φύσεως τῆς ἐν

[d] μηδὲ τότε] μηδέποτε a b d f 2 h l in mg quod seq. τὸ om. a h l tum λέγειν pro λέγει f l mox pro στάσιν σύστασιν f 2 h l [e] ὅρου E g m ὅρου τῆς b d ὅρους a c h [f] μεθ' ὃν οὐδεμίαν] μεθ' ὃ οὐδεμίαν g μεθ' οὐδεμίαν a μεθουδεμίαν f 1 h μεθ' οὗ δὲ μίαν f 2 [g] + τι a E f 2 h l—οὖν om. k tum λέγουσα post τοῦτον ponunt b d Zin. [h] τὰ accessit ex a c E 1 ex corr. f 2 h l tum pro διαπετόμενα διαπετώμενα f 1 l διὰ τὰ πετόμενα ἐν αὐτῷ b d m Zin.
[i] ita b c d E f g h k m ὑπελύσατο ed. tum τὸ om. b d m [j] + τῇ codd. tum ἐνδαπανώμενον a b c d E f g h l m ἐκδαπανώμενον ed. [k] δὲ] δὴ a b d f

per hæc, quòd ne tunc quidem unquam firmamentum cœli diductum, ex iis, quæ suprà sitæ esse dicuntur, aquis præcipitaverit imbrem: sed cœlum dicit terræ circumfusum aerem, qui vaporum regionem et locum terminat atque definit: qui tenuissimæ atque subtilissimæ superi cœli terminus est naturæ: post quem nihil quicquam eorum, quæ ponderosæ naturæ sunt, ullam vim (ulterius) ascendendi habet: non nubes, non flatus, non vapor, non exhalatio, non volucrium natura. Quod igitur supra caput est, scriptura cœlum appellare consuevit, volucres coeli dicens, quæ hunc aerem transvolant.

45. Verum etiamsi hæc ita sint, nondum alterum nobis oratio solvit, quemadmodum in siccum quiddam et aridum vapores mutati non minuant humorem, qui vigore prævalentis calidæ naturæ absumitur? Adversus hæc sanè non alienum fuerit, aliam excogitare consequentiam, quæ cum commentatione sermonis congruat atque concordet. Forsitan enim si majorem industriam et diligentiam adhibuerimus, eam quam de hac quæstione opinionem habere convenit, assequemur. Audivi prophetiam magnificentiam divinæ potentiæ per miracula, quæ in creatione rerum animadvertuntur, exponentem, dum dicit: Quis aquam manu mensus est, et coelum palmo, et omnem terram pugno? Quis ponderavit montes staterâ, et saltus librâ? Per quæ apertè prophetam opinor docere, quòd unumquodque elementum suis spatiis circumscriptum sit, comprehensivâ potentiâ Dei, quam manum et pugnum et palmum nominat peculiariter unamquamque rem intra conveniens et justum spatium coercente. Si igitur per divinam potentiam cœlum mensurâ continetur, et manu aqua, et pugno omnis terra, et ponderantur saltus et rupes, et montes certo pondere definiti sunt: prorsus necesse est, unumquodque in suâ mensurâ atque pondere manere, ita ut neque incrementum neque deminutio in iis, quæ à Deo dimensa sunt, et ab eo continentur, accidere possit.

46. Si igitur neque additamentum, neque deminutionem circa res accidere prophetia testatur: prorsus in suis unumquodque mensuris in perpetuum permanet, naturâ vertendi, quæ rebus inesse intelligitur,

h l—tum pro ἔχοι ἔχει a [l] τῆς om. c [m] ita a c d E f g h προ δρείας (lit. erasâ) b προσεδρίας ed.—tum ἁμαρτεῖν E g k [n] ἤκουσας a b d f h m
[o] ita codd. ὅρια ed. [p] περιγράφεσθαι c [q] ὀνομάζειν k νομίζει g—tum ἰδίως a b d f h l m ἰδικῶς ed. [r] ὁ accessit ex codd. [s] φανερῶς a b d h tum ἐναφορίζεται l ὁρίζεται g deinde ἕκαστον om. a h [t] τοῦ om. b d m tum ἐμπεριεχομένοις k [u] διαμαρτύρεται E 1 k [v] ita b c d E f g k m 2 τῶν ἰδίων μέτρον a h l m 1 τῷ ἰδίῳ μέτρῳ ed. tum διαμένειν E 1 g k dein pro τρεπτῆς τρεπτικῆς b d E 1 k

τοῖς οὖσι θεωρουμένης, πάντα[w] εἰς ἄλληλα μεταβαλλούσης, καὶ
ἕκαστον εἰς τὸ ἕτερον ἀλλοιούσης, καὶ πάλιν[x] ἀπ' ἐκείνου διὰ
μεταβολῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς[y] αὖθις ἐπανα-
γούσης. ἀλλ' ὅτι μὲν ὁ ὑγρὸς[z] οὗτος ἀτμὸς ἐν τῷ φλογμῷ
διαγενόμενος,[a] εἰς τὴν γεώδη μεταβαίνει ποιότητα, πρὸς τὸ ξηρὸν
μεταβληθεὶς[b] διὰ τῆς ἐξοπτήσεως, τοῦτο ἐν τοῖς προλαβοῦσι
λόγοις ἐν τῷ κατὰ τὸ ἔλαιον ὑποδείγματι μετρίως νενόηται·
C σκοπεῖν δὲ[c] προσήκει τὸ μετὰ τοῦτο, εἰ τῆς ὕλης τοῦ ἀτμοῦ
πρὸς τὴν ἐναντίαν ἀλλοιωθείσης ποιότητα, δυνατόν ἐστιν ἄνω
μένειν ἐκεῖνο[d] τοῦ ἀτμοῦ τὸ λείψανον, ὅτι ποτὲ κατανοεῖ ὁ
λόγος τὸ διὰ τῆς ἐξοπτήσεως μεταποιηθὲν πρὸς τὸ λεπτότερόν τε
καὶ ἀφανέστερον.[e]

47. Ἀλλὰ μὴν οἶμαι δυνατὸν εἶναι καὶ περὶ ἐκείνου διὰ τῶν
γνωρίμων ἡμῖν[f] ὑποδειγμάτων στοχάσασθαι· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα
τὸ λεπτομερὲς τῆς λιγνύος εἰσαεὶ διαμένει κατὰ τὸν ἀέρα μετέ-
D ωρον, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀραιότητος τοῦ ἀέρος πρὸς τὸ συγγενὲς
διαφίεται,[g] γῇ καὶ τοίχοις[h] καὶ τοῖς τοῦ ὀρόφου ξύλοις περιχρων-
νύμενον· οὐκοῦν[i] ἀκόλουθον καὶ περὶ ἐκείνου τὸ ἴσον ὑπολαβεῖν,
ὅτι ὑπὸ τῶν πνευμάτων ἀνωσθεὶς ὁ ἀτμὸς εἰς τὸν ὑπερκείμενον
καὶ φλογώδη χῶρον, καὶ ἐν τῇ μεταβολῇ τῆς ὑγρᾶς ποιότητος
τὸ ὑλικὸν διεσώσατο, ξηρὸς δὲ γενόμενος πρὸς τὸ συγγενὲς
καθειλκύσθη, καὶ ἀποκατέστη[j] τῇ γῇ· ἑλκτικὴ γὰρ τῶν οἰκείων[k]
δύναμις ἑκάστῳ τῶν ὄντων ἐκ φύσεως ἔγκειται, ὡς μηδὲν[l] ἔξω
τοῦ ἀκολούθου τὴν τοιαύτην εἶναι ὑπόληψιν, ὅτι[m] ξηρός τις καὶ
E γεώδης ὁ ἀτμὸς γενόμενος τὴν ποιότητα,[n] τῇ ξηρότητι τῆς γῆς
κατεμίχθη. εἰ μὲν οὖν ἦν ἐλαιώδης πᾶσα τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ἡ
φύσις, πάντως ἂν ἐν τῷ παχυμερεῖ τῆς ποιότητος πρὸς τὸ μέλαν
ἔτρεψε τῶν τοιούτων ἀτμῶν τὴν χρόαν[o] ἡ ἐξόπτησις· καὶ
ἐπίδηλον ἂν πᾶσι τὸ γινόμενον ἦν, διὰ τοῦ δέχεσθαι τὸ εἶδος
(305) δεικνύμενον.[p] ἐπεὶ δὲ[q] τὸ λεπτότατόν τε καὶ διειδέστατον τῆς
τῶν ὑδάτων φύσεως ἐν τοῖς ἀτμοῖς γίνεται· οὗτοι δὲ κατὰ τὸν
31 προαποδειχθέντα[r] λόγον ἐναποθέμενοι τῷ πυρὶ τὴν * ὑγρὰν
ποιότητα, πρὸς τὸ ξηρὸν ἠλλοιώθησαν·[s] ἀνάγκη πᾶσα, καθαρὸν

[w] ἅπαντα a h [x] + οὖν b d + αὖ m tum pro ἀπ' ἐκείνου f 1 habet αὖ αὖ f 2 in mg γρ. καὶ ἀπ' ἐκείνου et l καὶ ἀπ' ἐκείνου [y] ἐξ ἀρχῆς] ἐξ αὐτῆς c ἐν ἀρχαῖς E g k—αὖθις om. f l [z] μὲν post ὑγρὸς ponit c—tum ὑετὸς pro οὗτος f 1 [a] φλογμῷ διαγενόμενος] φλογώδει γενόμενος c f l φλογώδει γινόμενος a h [b] μεταβληθείσης b d [c] δὲ] δὴ a h—tum μέγα pro μετὰ a f 2 h et τὸ μετὰ τοῦτο post προσήκει ponunt b d f l m

[d] ἐκείνου k m ἐκείνη E ἐκεῖ b ante ἄνω μένειν ponit c

[e] ἀναφαίρετον a f 2 h ἀναφανέστερον f 1 ἀναφέστερον E 1 ἀνωφερέστερον E 2

omnia invicem mutante et unumquodque in alterum transformante, ac rursus è diverso etiam ab illo per mutationem et conversionem in id, quod ab initio erat, reducente. Ac quòd humidus quidem hic vapor, postquam in flammeâ naturâ fuerit, in terrenam qualitatem transeat, in aridum per concremationem mutatus, id in superioribus verbis per exemplum olei mediocriter intellectum est. dispicere autem convenit id, quod deinceps consequitur: an materia vaporis in contrariamqualitatem mutata, possint suprà manere illæ reliquiæ vaporis: quodcunque tandem ratio intelligit et animadvertit id esse, quod per exustionem in tenuius quiddam, et id, quod tolli non potest, ac magis in sublime fertur, transmutatum est?

47. Enimverò opinor etiam de illâ re posse per nota nobis exempla atque similitudines fieri conjecturam. Neque enim in hoc exemplo tenues lucernæ vaporis et fuliginis particulæ in perpetuum in aere sublimes permanent: sed à tenuitate atque subtilitate aeris, ad cognatas et sui generis res, terræ, parietibus, et tecti lacunaribus, tignis, circumlitæ dimittuntur. Quocirca consentaneum est etiam de illâ re idem arbitrari, nempe quod à flatibus subvectus vapor ad superum et ardentem locum, etiam mutatâ humidâ qualitate materiam conservet. aridus autem factus ad cognatas et sui generis res detrahatur, ac terræ restituatur. Solet enim naturaliter unicuique rei insita esse vis attrahendi id, quod sibi affine atque cognatum est: ut nullo modo ab eo, quod consentaneum atque probabile est, ejusmodi opinio aliena sit, quod ad aridum et terreum quiddam vapor redactus ariditati et siccitati terræ commixtus sit. ac si oleacea quidem omnis humidæ essentiæ natura esset, omnino propter crassitudinem qualitatis in nigrorem ejusmodi vaporum colorem exustio converteret: atque cujus perspicuum esset id, quod fieret, quippe eo quod hanc formam reciperet, ostenderetur. sed quoniam tenuissima clarissimaque pars aquarum naturæ ad vapores redigitur: atque isti secundum eam, quam antè reddidimus rationem, in ignem delati humidam qualitatem in aridam transmutant: necesse est omnino, ut purum et

f in mg à 2dâ (?) m. (γρ. καὶ) g ἀφαίρετον καὶ ἀνωφερέστερον l
[f] ita codd. (a h ἡμῶν) ὑμῖν ed. [g] ita b c E f h k l m διαφεῖται g διαφύεται ed.
[h] ita codd. (τύχοις f 1 l) τείχεσι ed.—τοῦ om. k [i] + ἣν b d m
[j] ita b d E 1 ex corr. f 1 ex corr. g k m ἀπεκατέστη ed. tum τῇ ante γῇ accessit ex a b c d E 2 f h l [k] τῶν οἰκείων] τις οἰκείως m—tum ἑκάστου h et τῷ pro ὡς c [l] ita a c E f 2 g h k l μηδὲ ed. μηδ' b d tum ἔξωθεν a f 2 h l [m] ὅτε c [n] τὴν ποιότητα] τῇ ποιότητι b d f 1 καὶ ποιότητι m post ξηρότητι ponunt b d m τὴν ποιότητα om. a f 2 g h l—τῇ ξηρότητι om. f 1
[o] χροίαν E 1 χροιὰν g m tum pro ἐπίδηλον a h ἐπειδὴ ὅλον et pro πᾶσι b d f l m habent παντὶ a h πάντη tum γενόμενον E c [p] δεικνύμενος b d
[q] ἐπεὶ δὲ] ἐπὶ δὲ a h ἐπειδὴ E 1 ni fallor ἐπειδὰν d g et pro δὲ τὸ, δ' αὐτὸ b
[r] προαποδοθέντα b f h l m [s] ἠλλοίωσαν b d

τοῦτο [t] καὶ ἀερῶδες οἴεσθαι, ὅ, τι ποτὲ καὶ εἶναι αὐτὸ καταλαμ-
βάνει ἡ ἔννοια τὸ τῇ λεπτότητι διαφεῦγον [u] τὴν κατανόησιν.

48. Εἰ δὲ τῆς τοῦ λόγου καταλήψεως ἀξιοπιστοτέραν οἴεταί
τις τὴν αἴσθησιν, καὶ ζητεῖ τῷ ὀφθαλμῷ τοὺς ἀμερεῖς τε καὶ
ἀφανεῖς ἐκείνους ὄγκους [v] θεάσασθαι· ἔξεστι τῷ βουλομένῳ
ναστὸν [w] τῶν τοιούτων μορίων τὸν ἀέρα ἰδεῖν, ὅταν εἰσχεθεῖσα [x]
διὰ θυρίδος ἀκτὶς, ἐκδηλότερον ποιήσῃ τοῦ ἀέρος ἐκεῖνο ὅσον ἂν
διὰ τῆς αὐγῆς [y] καταλάμψῃ. ὃ γὰρ ἐν τῷ λοιπῷ [z] ἀέρι τοῖς
B ὀφθαλμοῖς ἐστιν ἀνέφικτον, τοῦτο διὰ τῆς ἀκτῖνος ὁρᾶται ἐν
πλήθει ἀπείρῳ κατὰ τὸν ἀέρα στρεφόμενον. [a] ὁ οὖν ἐπισχὼν
τούτοις τὸν ὀφθαλμὸν, εὑρήσει ἀεὶ πρὸς τὸ κάτω τὴν τῶν λεπτῶν
ἐκείνων φορὰν καταρρέουσαν· τὸ δὲ ἐν τῷ μέρει τοῦ ἀέρος
δεικνύμενον ἀπόδειξίς ἐστι τοῦ καὶ ἐν τῷ παντὶ τὸ τοιοῦτον
εἶναι· ἐπειδὴ συνεχές ἐστι τὸ πᾶν ἑαυτῷ, καὶ ἐκ μερῶν συμπλη-
ροῦται τὸ ὅλον. εἰ δὲ πάντοτε ἡ τῶν λεπτῶν τούτων καὶ ἀτόμων
φορὰ [b] διὰ τοῦ ἀέρος ἐπὶ τὴν γῆν καταρρέει· [c] φανερὸν δὲ ὅτι οὐ
τὸ αἰθέριον εἶδος εἰς ταῦτα θρυπτόμενον [d] διασκίδναται· τὴν γὰρ
C εἰς τὰ λεπτὰ θρύψιν τε καὶ διάχυσιν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις οὐ
πάσχει· ἀνάγκη πᾶσα ἐκείνων τὴν ὕλην κατιέναι πιστεύειν, ὧν
τὴν ἄνοδον [e] ὁ λόγος διὰ τῶν ἀτμῶν ἐθεώρησεν· ὥστε ὑγρὰ μὲν
ὄντα ὑπὸ [f] τῆς θερμῆς ἀνέλκεσθαι φύσεως· ἐκκαυθέντα δὲ [g] καὶ
γεώδη γενόμενα, μηκέτι ἐν τῷ πυρὶ κρατεῖσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν
γῆν πάλιν ἀποκαθίστασθαι.

49. Καθάπερ δὲ [h] τῆς ἐν ἡμῖν τροφῆς εἰς λεπτήν τινα
ποιότητα διὰ τῆς πέψεως ἀλλοιωθείσης, ᾧ ἂν [i] ἐμπελάσῃ διὰ
τῆς ἀναδόσεως μέρει τοῦ σώματος, [j] ἐκείνου προσθήκη τὸ ἀναδιδό-
D μενον γίνεται· καὶ ποικίλης οὔσης ἐν τῇ συστάσει τοῦ σώματος
τῆς τῶν μελῶν διαφορᾶς, [k] ἐν τῷ ξηρῷ τε καὶ ὑγρῷ καὶ τῷ
διακαεῖ [l] καὶ τῷ ψύχοντι· παρ' ᾧ [m] ἂν γένηται τὸ τῆς τροφῆς
μέρος, ἐκεῖνο γίνεται ὃ τὸ ὑποκείμενον κατὰ τὴν [n] φύσιν ἐστίν·
(τὸ γὰρ [o] ἐπικρατοῦν εὐκαίρως τὴν λεπτότητα τῆς ἀναδόσεως
ἑαυτῷ προσῳκείωσε· [p]) τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνεπαίσθητος γίνεται
διὰ τῶν ἀμερῶν ἐκείνων ὄγκων ἡ ἀεὶ γινομένη τῇ γῇ προσθήκη·
διότι παντὶ [q] τῷ ὑποκειμένῳ συμφυέντα, ὅπερ ἂν κατ' οὐσίαν ᾖ
τὸ δεχόμενον, πρὸς ἐκείνην ἠλλοιώθη τὴν φύσιν, καὶ ἐγένετο

[t] τοῦτο] τε c [u] διαφυγὸν g tum ἀξιοπιστέραν a h [v] ὄγκους om. a f h l [w] ναστὸν] μεστὸν E 2 [x] εἰσδεχθεῖσα b d m tum ante θυρίδος + τῆς b d —ἀκτὶς codd. omnes αὐτὸς ed. [y] αὐγῆς] αὐτῆς a h [z] τῷ λοιπῷ] τῷ c τοιούτῳ a h τῷ τοιούτῳ f 2 Sif. τῷ λοιπῷ ἐν τῷ τοιούτῳ l [a] τρεφόμενον a f 2 h l Sif. [b] διαφορὰ b d [c] καταρρεῖ b d f l m [d] κρυπτόμενον c tum διασκεδάννυται m [e] ἀνάδοσιν m [f] ὑπὸ] διὰ b d f 1 m ὑπὸ διὰ l (eraso ὑπὸ) [g] δὲ om. h [h] δὲ] δὴ f 1 g [i] ἐὰν m tum ἐμπελάσῃ a c E f g h k l

aerium id esse putetur, quodcunque tandem etiam id esse cogitatio comprehendit, quod tenuitate suâ effugit animadversionem.

48. Quòd si quis sensum certiorem esse putat, quàm id, quod ratione percipitur, et oculo individua illa visumque effugientia corpuscula spectare desiderat: cuilibet ejusmodi particularum plenum atque refertum aera videre licet, quum infusus per fenestram radius magis perspicuam effecerit illam partem aeris, quæ per radii splendorem fuerit illustrata. Quod enim propter tenuitatem in reliquo aere oculi assequi non possunt, id per radium innumerâ multitudine in aere versari videtur. Qui igitur oculum in hæc intenderit, deprehendet tenues illas particulas deorsum versus impetu suo semper deferri atque delabi. Quod autem in parte aeris ostenditur, argumento est, etiam in universo ejusmodi rem esse; quoniam secum continens est rerum universitas, atque ex partibus totum completur. Quòd si semper tenuium horum et individuorum corpusculorum lapsus per aerem ad terram defluit: atque certum est quòd non ætherea species in hæc comminuta dissipetur (ignis enim natura in tenues particulas comminutionem atque diffusionem non admittit:) omnino credere necesse est, illarum rerum materiam descendere, quas res per vapores ascendere superiori sermone explicatum est, ut humidæ quidem quum sint, per calidam naturam sursum trahantur, exustæ verò atque in terreum quiddam redactæ non amplius in igni contineantur, sed in terram denuò restituantur.

49. Quemadmodum autem cibo in nobis per concoctionem in tenuem quandam qualitatem mutato, ad quamcunque partem corporis per digestionem delatus fuerit, illius incrementum evadit id, quod digeritur: quumque varia sit in constitutione corporis membrorum differentia, in humido et sicco, in calefacienti et refrigeranti, ad quodcunque membrum cibi pars accesserit, illud evadit quod subjectum secundum naturam est: (id, enim, quod prævalet ac dominatur, commodè et opportunè adjungit sibi tenues digesti cibi particulas:) eodem modo latenter, atque ita, ut ne animadverti quidem possit id, quod terræ semper adjicitur, per individua illa corpuscula incrementum fit, propterea quòd cum omni subjecto corpuscula illa coalescentia, quodcunque secundum essentiam fuerit id, quod recipit ea, in illam

πελάση b d ἐμπελάσει ed. [j] + εἰς a f 2 h l Sif. et προσθήκην a h l Sif. tum τῇ om. a f h l et post συστάσει + τῆς f in mg l in mg denique τῆς τῶν μελῶν om. a f in mg h l in mg [k] φορᾶς a f in mg h l in mg quod seq. τῷ om. a b d f h m [l] ita codd. (διαχαιεῖ f 1 ni fallor sed cor. à 1mâ m. διχαεῖ l) χαίοντι ed. [m] ita a c E f h k ὧν ed. ὃ b d g [n] τὴν accessit ex codd. τὸ ad ἑαυτῷ in a in textu om. rec. m. ad mg adscripsit [o] τὸ γὰρ] καὶ τὸ f l Sif. τὸ a in mg h [p] προσοικειῶσαι a h προσοικείωσι E 1 f 1 g tum ἀνεπαισθήτως b c E g k [q] πάντα g πᾶν τὸ m tum συμφυὲν b m

32 βῶλος[r] ἐν * βώλῳ, καὶ ψάμμος ἐν ψάμμῳ, καὶ λίθος ἐν λίθῳ, καὶ ἐν[s] παντὶ πᾶν, ὅ, τι περ ἂν τύχῃ τῶν στερροτέρων[t] δεξάμενον, πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν μετετέθη.

50. Εἰ δὲ δυσπαράδεκτον οἴεταί τις τοῦ λίθου τὴν ἀντιτυπίαν τῆς τοιαύτης προσθήκης, κἂν ὁ λόγος τὸ ἀκόλουθον ἔχῃ,[u] ὅμως ἐγὼ πρὸς τοὺς ταῦτα φρονοῦντας οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀντιμάχεσθαι· οὐδὲν[v] γὰρ ἧττον ἕξει τὸ εἰκὸς ἡ θεωρία, διὰ[w] πνευμάτων ἀπὸ τοῦ μὴ παραδεχομένου[x] πρὸς τὸ συμφυόμενον τῆς ἄνωθεν τοῦ γεώδους ἐπιρροῆς μεταπιπτούσης.[y]

51. Ἀλλ' ἐρεῖ τις ἴσως, μὴ πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν βλέπειν
B τὸν λόγον ἡμῶν, ἀλλὰ προθέσθαι[z] μὲν ἀποδεῖξαι τὴν ὑγρὰν φύσιν ἐπὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς μέτρου μέχρι παντὸς διαμένουσαν, λαθεῖν δὲ τὸ ἐναντίον κατασκευάζοντα· εἴτε γὰρ ἐν τῷ πυρὶ τὸ ἀναδιδόμενον μένοι,[a] εἴτε καὶ ξηρανθὲν πάλιν ἐπὶ τὴν γῆν
(306) ἐπανέρχοιτο,[b] ἴση καθ' ἑκάτερον ἡ τοῦ ὕδατος ἐλάττωσις ἔσται· καὶ οὐδὲν ἧττον διὰ τῆς κατασκευῆς ταύτης ἀναγκαία[c] δείκνυται ἡ τοῦ ὑγροῦ περιουσία, διὰ τὸ πάντως εἰς ἀεὶ δαπανᾶσθαι.

52. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἂν εἴη[d] πρὸς τὸν λόγον τοῦτον, πάλιν τὴν φύσιν τῶν ὄντων κατανοῆσαι, ὡς ἂν δι' αὐτῆς ἡμῖν
C εὐοδωθείη πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν τὸ θεώρημα.

53. Τίς οὖν ἡ φύσις; οὐδὲν τῶν στοιχειωδῶς ἐν τῇ συστάσει τοῦ περιγείου κόσμου θεωρουμένων, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῶν ὅλων πεποίηται· ἀλλὰ πάντα ἐν ἀλλήλοις ἐστὶ καὶ δι' ἀλλήλων διακρατεῖται,[e] τῆς τρεπτῆς[f] δυνάμεως διά τινος ἐγκυκλίου περιφορᾶς[g] πάντα εἰς ἄλληλα τὰ γεώδη μεταβαλλούσης, καὶ ἀπ' ἀλλήλων εἰς ἑαυτὰ πάλιν ἐπαναγούσης·[h] αὐτῆς δὲ τῆς ἀλλοιώσεως ἀπαύστως ἐν τοῖς
[i] ἐν πᾶσι στοιχείοις ἐνεργουμένης, ἀνάγκη πάντα[i] εἰς ἄλληλα μεταβαίνειν, ἐξιστάμενά τε ἀπ'[j] ἀλλήλων, καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἴσον
D ἀλλήλοις[k] ἐπεμβαίνοντα· οὐ γὰρ ἄν τι τούτων φυλαχθείη ἐφ'[l] ἑαυτοῦ, εἰ μὴ ἡ πρὸς τὸ ἑτερογενὲς[m] ἐπιμιξία διακρατοίη τὴν φύσιν. Πῶς οὖν, εἴποι τὶς ἄν, διὰ τῶν τεσσάρων τὴν μεταβλητικήν τε καὶ ἀλλοιωτικὴν[n] δύναμιν περιοδεύειν κυκλεύουσαν; οὐ γὰρ πάντα δι'[o] ἀλλήλων γίνεται, οὐδὲ δι' ὁμαλοῦ ὁ τῆς ἀλλοιώσεως

[r] βόλος b d E k et paulo post βόλῳ iidem codd. et g [s] ἐν om. k tum ὅτι γὰρ pro ὅτιπερ f g l et Sif. dein τύχοι g [t] + τὸ b d E 2 m [u] ἔχει g
[v] οὐδὲ b m tum ἧττον accessit ex codd. [w] + τῶν m tum μὴ om. a h
[x] ita codd. περιδεχομένου ed. [y] μετανιπτάσης a f 2 h tum ἴσως om. b d et βλέπων k [z] προσθέσθαι E 1 k [a] μένει b c d et εἰς pro ἐπὶ E g k tum γῆν om. Sif. codex. [b] ἐπανέρχεται E tum ἕτερον pro ἑκάτερον h
[c] ἀναγκαία om. m et παρουσία pro περιουσία c

naturam transeunt atque mutantur: atque in glebâ, gleba fiunt, in arenâ, arena: in lapide, lapis: et in omni re ad eundem omninò modum, quodcunque ex rebus solidis fortè fuerit id, quod receperit ea, in id, quod prævalet, transmutantur.

50. Quòd si quis duritiem lapidis non putat esse eam, quæ ejusmodi additamentum facilè admittat, etsi sermo sibi constat, nec quicquam obstat, quo minus consequatur et efficiatur, quod propositum est: tamen ego adversus eos, qui ita sentiunt, nihil opinor opus esse contrà pugnare, nihilominus enim commentatio probabilitatem habebit: quum terreum illud corpusculum supernè affluens per flatus ab eo, quod non admittat ad id, quod unà coalescat, transvehatur.

51. Sed forsitan dicet aliquis, non ad propositum atque intentionem propriam sermonem nostrum spectare. propositum enim à nobis fuisse, ut demonstraremus humidam naturam usquequaque permanere in eâ mensurâ, quam ab initio nacta sit: sed imprudentes eò delabi, ut contrarium probemus. Sive enim in igni maneat id, quod exudat, et per vapores subvehitur: sive etiam siccatum denuo in terram redeat: par alterutro modo aquæ deminutio erit: ac nihilo minus propter hanc probationem humoris copia atque abundantia necessaria esse demonstratur, propter eam, quæ in perpetuum prorsus fiat liquoris absumptionem.

52. Igitur necessarium fuerit adversus hunc sermonem, rursum naturam rerum considerare, ut per eam nobis commentatio ad propositum atque intentionem prosperè procedat.

53. Quæ igitur est natura? Nihil ex iis, quæ in constitutione mundi terrestris in elementis cernuntur, eâ conditione ab Opifice omnium rerum factum est, ut non converti, neque unum in alterum immutari possit: sed omnia alia in aliis sunt, atque alia cum aliis permixta atque contemperata sunt, mutatrice vi per quandam circularem et in orbem redeuntem conversionem omnia terrena alia in alia mutuò traducente, ac rursus aliud ab alio ad seipsum reducente. Quum autem ipsa transmutatio unius in alterum continenter in elementis repræsentetur et exerceatur, necesse est, ut omnia invicem alia in alia transeant, tum aliud ab alio discedentia, tum rursus pari modo atque ratione aliud ad aliud accedentia. Non enim horum aliquid in sese conservari possit, nisi cum altero genere commixtio atque consociatio contineat naturam. Quì igitur, dicere quis possit, per quatuor illa (corporum genera) mutatricem et traductricem vim in orbem circumire? non enim omnia alia ex aliis oriuntur: neque æquabiliter unius in alterum mutationis ambitus per unamquamque

[d] ἂν εἴη] εἶναι g [e] διακέκριται a f h l Sif.
[f] τρεπτικῆς E 2 f 1 l m [g] διαφορᾶς f 1 διὰπερϊφορᾶς l tum μεταβαλούσης a
[h] ἐπαναγαγούσης d [i] πᾶσα a b d f h l m Sif. [j] ἀπ' om. b d E f 1 g m tum καὶ pro ἀλλήλων καὶ πάλιν E 1 g [k] + καὶ E g [l] ἀφ' m et ἡ om. b
[m] ἕτερον γένος b d f 1 l m tum ἐπιμιξις b [n] τε καὶ ἀλλοιωτικὴν om. a h
[o] ἐξ a b d f 2 h l m tum γίνονται m et ἀλλοιότητος l

κύκλος δι' ἑκάστου τῶν ὄντων περιχωρεῖ· ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ
πρὸς τὸν ἀέρα διὰ τῶν ἀτμῶν ἀνεχέθη, οἱ δὲ ἀτμοὶ τὴν φλόγα
θρέψαντες, πάλιν ἀπεγεώθησαν,[p] οἷόν τις σποδιὰ μετὰ τὸ τῷ[q]
33 πυρὶ καθομιλῆσαι γενόμενοι· ἡ δὲ * γῆ ταῦτα δεξαμένη, ἔστησεν
ἐν ἑαυτῇ[r] τὸν τῆς ἀλλοιώσεως δρόμον· οὔπω γὰρ ἐξήτασται,[s] εἰ
ἡ τοῦ ὕδατος φύσις ἐκ γῆς ἔχει τὴν γένεσιν.

54. Οὐκοῦν τοῦτο[t] τῷ σκέμματι λείπεται, εἰ[u] δυνατόν ἐστι
τὴν γῆν εἰς ὕδατος μεταστῆναι[v] φύσιν. Πάντως δὲ οὐδεὶς ἡμῖν
ἀδολεσχίαν ἐπεγκαλέσει,[w] δι' ὧν ἂν ᾖ[x] δυνατὸν ἀναζητοῦσι τὸ
ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθον. Ὁρῶμεν τοίνυν πολλὰ[y] τῶν ξηρῶν
αὐτομάτως ἔκ τινος φυσικῆς ἰδιότητος ὑγραινόμενα, οἷον ἐπὶ τῶν
ἁλῶν[z] ἐστιν ἰδεῖν, τῶν τε[a] μεταλλευομένων καὶ τῶν ἔκ τινος
ὑγροῦ καταφρυγομένου[b] συνισταμένων, ὧν ξηρότης μέν ἐστι τὸ
B ἰδίωμα, εἰ δέ[c] τις αὐτῶν νοτία καθίκοιτο, ἰκμαλέοι γίνονται καὶ
πρὸς τὴν ὑγρὰν ποιότητα τὸ ἐν σφίσι ξηρὸν μεταβάλλουσιν·
οὕτως ἔγνων καὶ τὴν[d] τοῦ μέλιτος φύσιν ξηρὰν τρόπον τινὰ διὰ
τῆς ὀπτήσεως γινομένην, καὶ πάλιν ἐκ περιστάσεώς τινος εἰς τὸ
ὑγρὸν ἀναλύουσαν.

55. Ἀλλὰ παρείσθω ταῦτα·[e] κρεῖττον γὰρ ἐξ ἀρχῆς τινος
ἀναγκαίας δοῦναι τὴν ἀκολουθίαν τῷ θεωρήματι. Οὐ μίαν
γινώσκομεν ἐφ' ἑκάστου τῶν στοιχείων ποιότητα, δι' ἧς[f] συμπλη-
ροῦται τὸ ὑποκείμενον καὶ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος ἀποχωρίζεται,
ἀλλ' ἐν διαφόροις ἕκαστον καταλαμβάνεται ταῖς ποιότησιν, ὧν
αἱ μὲν ἀκοινωνήτως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, αἱ δὲ κατὰ τὸ ἴσον
C ἐνθεωροῦνται,[g] οἰκείως τε καὶ ἁρμοδίως ἔχουσαι[h] πρὸς τὰς
μαχομένας ἀλλήλαις ποιότητας· οἷον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ
ὕδατος, ἀμίκτως μὲν[i] ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἡ ξηρότης τε καὶ
ἡ[j] ὑγρότης· ἐπίσης δὲ ἑκατέρᾳ τούτων σύνεστιν ἡ[k] ψυχρότης,
(307) ἑνοῦσα[l] τρόπον τινὰ δι' ἑαυτῆς τὰ μαχόμενα. πάλιν χωρίζεται
τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἀέρος, τῇ τοῦ ἐμβριθοῦς πρὸς τὸ κοῦφον
ἐναντιότητι· ἀλλὰ καὶ τούτοις μεσιτεύει κατὰ τὸ ἴσον ἐν τῇ
ἑκατέρου φύσει τὸ ψυχρὸν[m] θεωρούμενον. πάλιν διΐσταται τοῦ
πυρὸς ὁ ἀήρ, τῇ τοῦ θερμοῦ πρὸς τὸ ψυχρὸν[n] μάχῃ ἐναντιού-

[p] ἀπεγαιώθησαν b d tum σποδιά τις b d f l m σποδία τις a h—τίς c
[q] τῷ om. c f 1 g m—τῷ πυρὶ post καθομιλῆσαι ponunt b d [r] ἐν ἑαυτῇ] ἑαυτῆς a h et τὸν δρόμον pro τῶν δρόμων m [s] ἐξίστανται m 1 ἐξίσταται m 2 tum εἰ om. m et paulo post ἔχειν habet [t] ita a b d E f h k l τούτῳ ed.
[u] + δὲ b [v] στῆναι c μετατεθῆναι a f 2 h l tum δὲ om. c [w] ἐγκαλέσει b d ἐγκαλέσοι f l m ἀποκαλέσει a h [x] ita a d h l 1 (fortè, sed erasum est) ἢ b c f g m ἦν ed. [y] πολλὰ] τὰ πάνυ m [z] ἄλλων b f 1 (haud infrequens mendum, quod iterum invenies in tractatu in psalmos) [a] τε om. a c h
[b] καταφρυττομένου b d καταφρυγομεν·· f (ου à m. 2dâ superscr. et quod pri-

rem peragitur: sed aqua quidem per vapores in aera subvehitur: vapores autem, posteaquam flammam aluerunt, rursus terræ restituuntur, veluti cinis quidam facti, post consuetudinem, quam cum igni habuerunt: terra verò his rebus receptis inhibuit atque repressit in se cursum unius in aliud mutationis.—nondum enim excussum est, an natura aquæ originem habeat ex terrâ.

54. Restat igitur, ut consideremus et scrutemur, an fieri possit, ut terra mutetur in aquæ naturam. Ac nemo prorsus garrulitatis et futilitatis nos insimulet, per quas res fieri possit inquirentes id, quod in his quæstionibus consequens et consentaneum est. Videmus igitur multas res aridas et siccas ex naturali quadam proprietate sponte suâ liquescere, et ad humorem redigi. quale videre licet in sale, tum eo, qui effoditur, tum qui ex quodam humore exusto et exsiccato conficitur. cujus proprietas quidem ariditas et siccitas est: sed siquis humor eum attigerit, liquefit, et siccitatem suam cum humidâ qualitate permutat. Ita animadverti etiam mellis naturam, aridam et siccam quodammodo fieri torrendo, ac rursus ex circumstantiâ quadam in liquorem resolvi.

55. Sed omittantur hæc. præstat enim ex principio quodam necessario commentationi probabilem consequentiam dare. Non unam in unoquoque elemento censemus esse qualitatem, per quam et compleatur subjectum, et ab elemento contrario separetur: sed in diversis unumquodque deprehenditur qualitatibus. quarum aliæ nullam inter sese communionem atque societatem habent, aliæ autem æquabiliter inesse animadvertuntur, utpote accommodatæ atque convenientes cum iis qualitatibus quæ inter sese pugnant. veluti in terrâ atque aquâ, insociabiles quidem inter se sunt siccitas et humiditas: ex æquo autem utrisque horum adest frigiditas, uniens quodammodo per sese naturâ pugnantia. segregatur item aqua ab aere per eam repugnantiam, quæ intercedit inter ponderosum et leve: sed etiam inter hæc mediam se gerit ea, quæ æquabiliter utriusque naturæ inesse animadvertitur, frigiditas. rursus dissidet aer ab igni eâ pugnâ quæ est inter calidum

us post ν scriptum fuit erasum) tum pro ὧν c 1 habet ὡς, c 2 οἷς [c] + δὴ b d m tum ἰχμαλέα b d m ἰχμάλιοι a h ἰχμαλαίοι E ἰχμάλαιοι g ἰχμάλαιοι f 1 et 2 ἰχμαλιαῖοι l [d] τὴν om. a h [e] ταῦτα om. a h [f] + καὶ b f m tum συμπληροῦμεν k [g] θεωροῦνται E g k [h] ἔχουσι a h [i] + γὰρ b d tum ἀλλήλως c [j] ἡ accessit ex b c E f g k tum ἑκατέρῳ b [k] σύνεστιν ἡ] σύνεστι a f 2 h l συνέστη ἡ f 1 [l] ἑνοῦσα ad μαχόμενα om. c tum αὐτῆς f 1 pro ἑαυτῆς [m] ita b c 1 d E f g h k m ὑγρὸν ed. [n] ψυχρὸν] ξηρὸν b d θερμὸν c 1

D μενος·[o] ἀλλὰ κοινωνεῖ τῇ κατὰ τὸ κοῦφον ποιότητι, καὶ τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἐναντιότητος οἷόν τις καταλλάκτης ἡ κοινωνία τῆς ποιότητος[p] γίνεται. εἶτα τὸ πῦρ ἀπὸ τῆς γῆς τῷ βάρει καὶ[q] τῷ κούφῳ κεχώρισται, ἀλλ᾿ ἡ ξηρότης ἀμφοτέρων ἐστὶ κοινὴ,[r] καὶ διὰ ταύτης ἔνσπονδά πως ἀλλήλοις τὰ διεστῶτα γίνεται.[s]

56. Τί δὲ βουλόμενος ἐντεῦθεν τῆς ἐξετάσεως ἄρχομαι; Ὅτι ἡ ψυχρότης ὁμοίως μὲν[t] ἐνθεωρεῖται τῇ τε γῇ καὶ τῷ ὕδατι καὶ τῷ ἀέρι, πλείονι δὲ μοίρᾳ τῷ ὑγρῷ προσῳκείωται,[u] συντηροῦσά πως ἐν ἑαυτῇ τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν, διὰ τῆς πρὸς τὸ θερμὸν
34 ἀντιπαθείας τὴν ἐκ τοῦ ξηροῦ βλάβην ἀπαμβλύνουσα·[v] ὡς * τοίνυν τῷ θερμῷ ξηρότης ἐμπέφυκε, καὶ οὐκ ἔστι μόνον ἐν τῷ ἑτέρῳ[w] τὸ πῦρ δειχθῆναι· οὕτως εἰκός ἐστιν ἡνῶσθαι λέγειν τῷ ὑγρῷ τὴν ψυχρότητα, διὰ τὸ δεῖν ἑκατέρῳ τῶν τε[x] ἐν τῷ πυρὶ θεωρουμένων εἶναι καὶ ἐν τῷ ὕδατι[y] τὴν ἀντιστοιχοῦσαν ποιότητα, ὥστε μάχεσθαι τῷ μὲν ξηρῷ τὴν ὑγρότητα, τῷ δὲ ψυχρῷ τὴν θερμότητα·[z] εἰ οὖν ἐπίσης τῷ ὑγρῷ συμπληρωτικὸν τῆς τοῦ ὕδατος φύσεως καὶ τὸ ψυχρὸν ἀπεδείχθη,[a] ἀκόλουθον ἂν εἴη λογίζεσθαι, ὅτι τῆς ψυχρᾶς ποιότητος καὶ τῇ γῇ φυσικῶς ἐγκειμένης, δυνάμει[b] καὶ τὸ ὕδωρ ἐν τῇ γῇ ἐστι, καὶ ἡ γῆ ἐν τῷ ὕδατι· ἡ γὰρ φυσικὴ τοῦ ὑγροῦ πρὸς τὸ ψυχρὸν συζυγία, οὐκ
B ἐᾷ διαζευχθῆναι καθόλου τοῦ ἑτέρου[c] τὸ ἕτερον· ἀλλὰ κἂν ποτε καταμόνας ἐφ᾿ ἑαυτοῦ τύχῃ τούτων ἑκάτερον, οὐκ ἀκριβῶς μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τὸ συναμφότερον ἐν τῷ ἑνὶ καθορᾶται· ὥσπερ γὰρ τοῦ ὑγροῦ πρὸς τὸν ἀέρα διαχεθέντος,[d] καὶ ἡ ψύξις[e] τοῖς τῶν ἀτμῶν μορίοις ἐπηκολούθησεν· οὕτω τὸ ἔμπαλιν τῆς ψυχρότητος ἐν τῷ βάθει τῆς γῆς διαιτωμένης, οὐδὲ ἡ ὑγρότης τῆς συζύγου[f] ποιότητος ἀπολείπεται, ἀλλ᾿ ἡ ψυχρὰ δύναμις φυσικῶς ἐγκειμένη τῇ γῇ, οἷόν τι σπέρμα τῆς τοῦ ὑγροῦ φύσεως γίνεται, ἀεὶ δι᾿ ἑαυτῆς[g] τὴν συνημμένην ἑαυτῇ
C ποιότητα Φύουσα· τῆς[h] ἀλλοιωτικῆς ἐνεργείας τὴν γῆν, διὰ τῆς ἄγαν ψύξεως, εἰς ὕδατος γένεσιν μεταβαλλούσης.

57. Τούτων δὲ εἰ μὲν τὸν λόγον ἡμᾶς τις ἀπαιτοίη, πῶς ἐνεργεῖ τὴν τοῦ στερροῦ πρὸς τὸ ὑγρὸν μεταβολὴν ἡ ἀλλοίωσις,

[o] ἀλλοτριούμενος g tum καταλλάκτις l [p] ποιότητος] κουφότητος b d f 1 l m
[q] τῷ βάρει καὶ om. b d m et pro βάρει c 2 (ut puto) f 2 k habent βαρεῖ
[r] κοινωνὸς b d [s] γίνονται m et ἃ pro τί δὲ m tum δὴ pro δὲ habent a h quod om. b d tum post βουλόμενος + δεῖξαι m
[t] μὲν om. m et τε om. b d [u] προσοικειοῦται a f 2 h l προσοικείωται E f 1 g
[v] ἀμβλύνουσα f 1 tum pro θερμῷ ξηρότης f habet ξηρῷ θερμότης
[w] ἑτέρῳ] μόνῳ g ἑτέρῳ μόνῳ E [x] τε om. a E 2 g h
[y] + οἶδε c 1 + εἶναι c 2 [z] ψυχρῷ τὴν θερμότητα] θερμῷ τὴν ψυχρότητα

et frigidum adversans: sed qualitate levitatis cum eo consociatur, atque naturalis eorum repugnantiæ quasi conciliatrix quædam communio levitatis existit. præterea ignis à terrâ dissidet eo, quòd hæc gravis, ille levis est; sed ariditas et siccitas utrisque communis est, atque per hanc fœdere quodammodo inter sese dissidentia conjunguntur.

56. Sed cur hinc scrutationem exordior? quia frigiditas similiter quidem et terræ et aquæ et aeri inesse animadvertitur: sed majori ex parte cum humore consociatur, conservans quodammodo per sese aquæ naturam, per eam, quam habet cum calore repugnantiam debilitans et infringens nocumentum quod existit ex siccitate et ariditate. Ut igitur calori insita siccitas est, nec in altero solum ignis ostendi potest: ita consentaneum est dicere humori frigiditatem unitam esse, propterea quòd opus est, ut utrique eorum, quæ et in igni et in aquâ esse animadvertuntur, contraria qualitas insit, et humiditas quidem siccitati, caliditas verò frigiditati repugnet. Si igitur demonstratum est, quòd etiam frigiditas haud minus quàm humiditas habeat vim aquam complendi, consequens atque consentaneum fuerit existimare, quum frigida qualitas naturaliter etiam terræ insita sit, tum aquam in terrâ, (quod ad potentiam attinet) tum terram esse in aquâ. Naturalis enim humidi cum frigido conjunctio alterum ab altero penitùs disjungi non sinit: sed etiamsi fortè aliquando accidat, ut horum alterutrum per se solum sit, non plenè atque perfectè solum est, sed potentiâ utrumque simul in uno animadvertitur inesse. Quemadmodum enim humore in aera diffuso, refrigeratio quoque vaporum particulas consequi solet: ita vice versâ, frigiditate in imo terræ versante, nec humiditas quidem à conjunctâ qualitate frigiditatis abest, sed frigida vis naturaliter insita terræ, veluti semen quoddam naturæ humoris existit, semper per sese conjunctam sibi qualitatem producens, unius in aliud mutandi efficaciâ terram per vehementem refrigerationem in aquæ naturam transmutante.

57. Atque harum rerum siquis rationem à nobis reposcat: quî fiat ut unius in aliud conversio duri ac solidi in humidum ac liquidum mutationem efficiat? æquè atque in cæteris etiam omnibus hærentes

b d f I m tum τὸ ὑγρὸν pro τῷ ὑγρῷ, m [a] ἀποδειχθείη c [b] interpung. ante δυνάμει ex c E [c] τῷ ἑτέρῳ m 2 tum καθόλου ante τοῦ ἑτέρου ponunt b d E g k m om. a f h [d] ita codd. διαχυθέντος ed. [e] φύσις f I— ante τοῖς + ἐν g tum ὑγρῶν quod + ed. ante ἀτμῶν om. a b c E f g h k l m

τῆς

[f] τῆς συζύγου] τοῦ ψυχροῦ a f 2 h τοῦ ψυχροῦ συζύγου l [g] δι' ἑαυτῆς] δὲ αὐτῆς a h tum αὐτῇ pro ἑαυτῇ a b d f h m [h] δὲ quod + ed. om. codd.

ἐπίσης ἀμηχανήσομεν,[i] ὡς καὶ[j] ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων· πῶς γὰρ διαχεῖται τὸ ὕδωρ πρὸς τὸν ἀέρα, τῷ κούφῳ τὸ καταφερὲς ἐποχούμενον· ἢ πῶς τὸ βάρος εἰς κοῦφον μετεποίησεν ἡ ἀλλοίωσις——ταῦτα ὅτι μὲν γίνεται, τῇ αἰσθήσει καταλαμβάνομεν, λόγῳ δὲ παραστῆσαι τὰ ἔργα τῆς φύσεως ἀδυνατοῦμεν.

58. Εἰ δέ τις τὴν πεῖραν εἰς μαρτυρίαν τῆς τοιαύτης ὑπολή-
D ψεως δέχοιτο,[k] ἑτοίμως ἀποδείξομεν,[l] μάρτυρας τοῦ λόγου τοὺς φρεωρύχους παράγοντες·[m] ἐπὶ γὰρ τῶν ἐν βάθει καταλαμβανομένων ὑδάτων ὅταν[n] τὴν ἄνικμον γῆν διορύξωσιν, ἐπὶ τὸ κάτω προϊόντες[o] τῇ ἐργασίᾳ, οὐκ εὐθὺς ἐντυγχάνουσι τῇ συστάσει τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τῇ ἁφῇ μετέχειν τινὸς ἰκμάδος τὴν γῆν ἐστοχάσαντο· εἶτα πρὸς τὸ μᾶλλον κατεψυγμένον[p] διὰ τοῦ βάθους χωρήσαντες, πηλωδεστέραν τὴν βῶλον καταλαμβάνουσι· μετὰ τοῦτο πρὸς τὸ μᾶλλον κατεψυγμένον βαθυνο-
(308) μένης τῆς ἐργασίας, ἱδρώς τις ἀμυδρὸς[q] ὑποφαίνεται· εἶτα πόρου τινὸς ἐντμηθέντος * ὑπὸ τὸν πυθμένα τοῦ λίθου, ἔνθα μᾶλλον εἰκός ἐστι μηκέτι τὴν ἡλιακὴν θερμότητα διαδύεσθαι τῇ πυκνότητι τοῦ λίθου κωλυομένην,[r] τότε λεπταί τινες τοῦ ὕδατος φλέβες διὰ τῆς ἐργασίας[s] ἀνεστομώθησαν, ἀφ' ὧν ἐν κύκλῳ περὶ τὸ βάθος τῆς συνδόσεως[t] γινομένης, εὐθηνεῖται τὸ φρέαρ τῷ ὕδατι. Ὅπερ τοίνυν ἐνταῦθα γίνεται πρὸς τὴν χειροποίητον κοιλότητα, συνδοθείσης τῆς πανταχόθεν περὶ τὸ φρέαρ συνθλιβομένης ἰκμάδος· τοῦτο[u] εἰκὸς ἐν παντὶ γίνεσθαι τόπῳ, καὶ τὸ διὰ τῆς λεπτῆς ἰκμάδος εἰς ἀεὶ[v] συνδιδόμενον,[w] διὰ
B φλεβῶν τινῶν ἐπὶ τοὺς εὐρυχωροτέρους[x] ὀχετεύεσθαι πόρους, ἤδη τῆς λεπτῆς συρροίας πρὸς ἑαυτὴν ἑνωθείσης. Οὕτως οὖν ἀπογεννᾶται τὸ ὕδωρ, τοῦ μὲν ψυχροῦ τὴν γῆν καθυγραίνοντος, τῆς δὲ ὑγρότητος[y] ἐκ τοῦ ψυχροῦ συνισταμένης, καὶ[z] ὅλην τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν ἐν ἑαυτῇ τελειούσης· ὅθεν ἀθροισθὲν ἤδη καὶ[a] ῥεῖθρον γενόμενον, ἧπερ[b] ἂν εὐοδωθῇ, κατ' ἐκεῖνο τὴν γῆν ἀνεστόμωσε· τοῦτο δὲ πηγὴ ὀνομάζεται.

59. Τεκμήριον δὲ[c] τοῦ καθηγεῖσθαι τὴν ψυχρότητα τῆς τῶν ὑδάτων γενέσεως, τὸ τοὺς προσαρκτίους[d] τῶν τόπων καὶ μᾶλλον κατεψυγμένους εὐθηνεῖσθαι τοῖς ὕδασιν· ἢ[e] γὰρ ἂν ἐπίσης τὰ

[i] ἀμηχανήσωμεν a E 1 g h l [j] καὶ om. c et paulo post γὰρ expunct. à 2dâ m. [k] δέχεται a h [l] ἀποδείξωμεν g [m] παραγαγόντες a f 2 h l παράγοντας E 1 παράγοντος E 2 tum ἐπεὶ ed. deinde ante γὰρ + μὲν f l
[n] ὅταν accessit ex codd. [o] προσιόντες f 1 [p] κατεψυγμένον ad μᾶλλον om. g
[q] ἀμυδρῶς f l tum ὑποφαίνεται b c E f g h l m ἀποφαίνεται ed.
[r] κυλιομένην b d [s] ἐργασίας] ἐνεργείας b d [t] ita c E 2 f 2 g h l συνδήσεως f 1 συνδέσεως ed. tum εὐθυνεῖται h [u] τοῦτο ad ἰκμάδος om. b d

non habebimus aliquid certi, quod respondeamus. quî enim aqua diffunditur in aera, atque ipsa gravis atque deorsum natura vergens ab illo, qui levis est, subvehitur? Aut quâ ratione unius in alterum conversio id quod ponderosum est, in leve transmutat? Quòd hæc quidem fiant, sensu deprehendimus, sed oratione exprimere opera naturæ nequimus.

58. Quòd si quis experientiam pro testimonio ejusmodi opinionis admittat, productis testibus sermonis puteorum fossoribus, facilè rem demonstrabimus. Nam quum supra eas aquas, quæ in imo terræ reperiuntur, aridam terram perfodiunt, deorsum versus opere progredientes non statim collectionem aquæ reperiunt: sed primùm quidem tactu judicant terram humoris expertem non esse: deinde per profundum ad id, quod magis refrigeratum est, tendentes, lutosiorem glebam offendunt: posthæc ubi ad id, quod magis refrigeratum sit, opus aperiendo et excavando deprimitur, sudor quidam obscurus apparet: deinde quum incisa fuerit sub fundo lapidum, (quò calorem solis, densitate lapidum prohibente, non ampliùs penetrare magis verisimile est) tenues quædam aquæ venæ procedente opere aperiuntur, à quibus undique circa imum putei collatione atque collectione factâ, puteus abundat aquâ. Quod igitur hîc circa manufactam concavitatem fit, collato undique atque collecto eo, qui circa puteum comprimitur, humore, hoc consentaneum atque probabile est in omni fieri loco, et eam aquam, quæ per tenueis et minutos humores semper confertur et colligitur, per venas quasdam ad latiores diduci meatus, quum jam tenuis illa confluxio secum fuerit unita. Sic igitur (de terrâ) generatur aqua, frigiditate quidem terram liquefaciente, humore verò ex frigiditate nascente atque coeunte, et totam aquæ naturam in sese perficiente: unde coacta jam atque conglobata, flumenque effecta, quâ facilem cursum repererit, ibi terram aperit: atque id fons vocatur.

59. Frigiditatem autem aquarum ortum præcedere, maximo est argumento, quòd loca ad septentriones vergentia, quæ maximè frigida sunt, aquis abundant. nam alioqui soli expositæ atque australes

tum γενέσθαι pro γίνεσθαι m [v] ita E I g k εἴσασι b d m ἀεὶ ed.
[w] συνδιδόμενον ad συρροίας om. m tum ἀναδιδόμενον k διδόμενον b mox φλεβῶν recepi ex a c d E f g h φλέβων ed. deinde τινῶν om. b d [x] ita codd. εὐρυχωρωτέρους f I εὐρυτέρους ed. [y] τῆς post ὑγρότητος om. a b c d f h k l m
[z] καὶ om. g h [a] + τὸ m [b] ἤπερ h ἧπερ g εἴπερ f I tum ἀνεστόμωσεν ed.
[c] δὲ om. g [d] ita codd. πρὸς σαρκτίους E I προσαρκτώους c πρὸς ἀρκτώους ed. tum μᾶλλον] πάντων l Sif. [e] ἢ E f g ᾗ h tum ἂν om. h

C ἡλιούμενά τε καὶ νότια [f] διάβροχα τοῖς ὕδασιν ἦν, εἰ μηδὲν ἡ ἀπουσία τῆς ψύξεως τῇ γενέσει τῶν ὑγρῶν ἐνεπόδιζεν. [g] ὥσπερ δὲ τὸ ἐξ ἐπομβρίας [h] ὕδωρ, ἀθροισθὲν μὲν [i] ἐκ τῆς τῶν σταγόνων συρροίας, χειμάρρους γίνεται· εἰ δὲ [j] αὐτὰς τὰς σταγόνας ἐφ' ἑαυτῶν τις βλέποι, βραχύ τι καὶ ἀντ' οὐδενὸς τὸ ἐν ἑκάστῃ φανήσεται· οὕτω καὶ [k] τῆς κατὰ λεπτὸν κάτωθεν ἀεὶ τοῦ ὑγροῦ συνισταμένης ποσότητος, ὅταν ἓν [l] ἐκ πολλῶν ῥείθρων τὸ τῶν πολλῶν [m] ἄθροισμα γένηται, τὸ τοιοῦτον [n] εἰς ποταμοῦ φύσιν ἐκδίδοται.

60. Ὁ δὲ [o] ταύτας τὰς ὑπολήψεις παραγραφόμενος, [p] πόθεν [q] ἂν οἰηθείη τοὺς ἀενάους τῶν ποταμῶν ἀναδίδοσθαι; ἆρα μή
D τινας λίμνας ἐντὸς τῶν τῆς γῆς κόλπων ὑπονοήσειεν; ἀλλὰ καὶ αὗται [r] πάντως, εἰ μὴ τὸ ἐπιρρέον ἔχοιεν, ἐν βραχεῖ κενωθήσονται, ὥστε κατ' ἀνάγκην καὶ ἄλλας τούτων ὑπερκεῖσθαι νομίσειεν· [s] ἡ δὲ ἀκολουθία τοῦ λόγου, καὶ τὸ τὰς ἄλλας ἀναπληροῦν ἀναζητήσει· κἂν ἄλλας ὑπερκεῖσθαι λίμνας ἐκείνων ὑπόθηται, [t] καὶ τὸ τῶν ἄλλων πλήρωμα ποίας ἔχει τὰς ἀφορμὰς ἀναγκαίως διερευνήσεται· καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον προϊὼν ὁ λόγος, οὐδαμοῦ [u] στήσεται λιμνῶν λίμνας ὑπερτιθείς, ἵνα αἱ [v] πρὸς ταῖς πηγαῖς λίμναι μὴ ἐπιλείπωσιν, [w] ἕως ἂν τῶν ἐσχάτων τὰς ἀφορμὰς
36 καταλάβῃ, [x] δι' ὧν ἡ τοῦ ὕδατος γένεσις τὴν ἀρχὴν * λαμβάνει.

61. Ὅπερ τοίνυν [y] εἰκός ἐστι τῆς πρώτης τοῦ ὕδατος φύσεως αἰτίαν [z] ἐξευρεθῆναι· πολὺ ἂν εὐλογώτερον εἴη τοῦτο περὶ τὴν τῶν πηγῶν σύστασιν ἐννοεῖν, καὶ μὴ τὰς ὑπογείους λίμνας φαντάζεσθαι, ἐφ' [a] ὧν εὐθὺς τὸ καταφερὲς τῆς τοῦ ὕδατος φύσεως ἐξ ἐναντίου πρὸς τὸν λόγον ἵσταται· πῶς γὰρ ἐπὶ τὸ ἄνω ῥυήσεται οὗ ἡ φύσις ἰδίαν ἔχει τὴν ἐπὶ τὸ κάτω φοράν; ἔπειτα
B δὲ [b] καὶ ὅσον τὸ μέγεθος τῶν λιμνῶν ἐκείνων, ἡ διηνεκὴς τῶν τοσούτων ὑδάτων ἀπορροὴ στοχάζεσθαι δίδωσιν, ὥστε τοσοῦτον προχέουσαν [c] ἐν τοσούτοις χρόνοις ἀκένωτον μένειν, μηδενὸς ἔνδοθεν τὸ ἐξιὸν ἀντεισάγοντος;

62. Ἀλλὰ δῆλον ἂν εἴη διὰ [d] τῶν ἐξητασμένων, ὅτι τῷ ποταμῷ μὲν οὐ λείπει ἡ χορηγία τοῦ ὕδατος, τῆς γῆς πρὸς

[f] νότια om. m [g] ἀνεπόδιζεν b [h] ita b c 2 E 2 f 2 g l ὀμβρίας ed.
[i] μὲν om. a b d f h tum ἀγώνων pro σταγόνων a h [j] δ' b mox βραχύ τι βλέπει ἐφ' ἑαυτῶν τις c 1 βλέπει ἐφ' ἑαυτῶν τις βραχύ τι c 2 tum βλέπει a b c d h mox οὕτως c E g h [k] ἡ quod hic inserit ed. om. b c d E f g h k l m
[l] ἓν om. b d f in text. g m tum ῥεῖθρον a c h Sif. et mox τῶν om. b d
[m] ita a b c d E f supersc. g h k m λεπτῶν ed. πολλῶν λεπτῶν Sif.
[n] + εἰς πηγὴν ἐκρήγνυται· ἡ δὲ k [o] δὲ om. m tum pro ταύτας τὰς ὑπολήψεις m habet τὸ τοιοῦτο—tum περιγραφόμενος l περιγραφόμενος καὶ παραγραφόμενος Sif.
ποταμοῦ φύσιν
[p] + εἰς πηγὴν ἐκρήγνυται f in text. (scil. additamentum quod scriptor codicis k suo loco inseruit, f alio loco transtulit et depravavit)

partes aquis æquè atque septentrionales loci irriguæ essent, si defectus atque penuria refrigerationis humorum ortui nihil officeret. Quemadmodum autem ex imbrium continuatione aqua collecta ex confluxione guttarum torrens fit. sed si quis ipsas per sese guttas intueatur, exiguum quiddam atque pro nihilo esse videbitur, quod in unaquaque conspiciatur: itidem etiam ex imo semper minutatim humoris quantitate oriente atque coeunte, quum unum ex multis flumen multorum exiguorum collectio facta fuerit, id in amnis naturam evadit.

60. Ac siquis has reprobat opiniones, unde perenneis fluvios existere censuerit? numquid aliquos lacus intra sinus terræ esse suspicabitur? At etiam hi prorsus, nisi quid habeant quod affluat eis, brevi exinanientur: itaque necessariò subter hos etiam alteros sitos esse existimabit, atque hujus consequentia sermonis etiam id, quod hos alteros repleat, requiret. quòd si alios (etiam) lacus subter illos sitos esse ponat, etiam aliorum supplementum quænam habeat subsidia necessariò perscrutabitur, atque ita in infinitum sermo progrediens nusquam consistet, lacus lacubus superimponens, ne lacus, qui juxta fontes sint, deficiant, donec extremorum subsidia deprehenderit, per quas aquæ natura initium sumat.

61. Quam igitur verisimile est primæ aquæ naturæ causam inventum iri, hanc multò magis rationi consentaneum atque probabile fuerit circa fontium constitutionem atque collectionem mente animoque concipere, et non subterraneos illos lacus imaginari, in quibus statim aquæ declivis ac deorsum vergens natura ex adverso contra suppositionem nostram se exsurgat. Quî enim sursum versus fluet id, cujus natura suum cursum deorsum versus habet? deinde verò quantam etiam illorum lacuum magnitudinem esse continuus tam multarum aquarum effluxus conjecturam facere atque existimare dat, ut tantum profundens in tam multis temporibus et seculis maneat inexhausta, nemine id, quod effluat ex imo contrà inducente?

62. Verùm per ea, quæ quæsita atque excussa sunt perspicuum fuerit, quòd flumini quidem non desit id, quod aquam suppeditet,

[q] + γὰρ f et post οἰηθείη + τὶς [r] αὐταὶ g αὐταὶ a h k m
[s] ita a b d 2 f 2 h l νομίσει ed. νομίσαι d 1 f 1 m—mox τὸ accessit ex codd. tum ἀποπληροῦν m et καὶ pro κἂν g
[t] ita a b c d E f sine accentu h k l ὑποθῆται g m ὑποτίθηται ed.
[u] οὐδαμῶς c [v] οἱ E k [w] ἐπιλίπωσιν g ἐκλίπωσιν c
[x] καταλάβοι d 1 f l [y] νῦν a f h l Sif. [z] αἴτιον a h αἴτιον ἂν l ex cor.
[a] ita a b c d E f g h k l ἀφ' ed. tum post εὐθὺς ed. + καὶ quod om. a b c d f h l m mox ἵστασθαι a h [b] δὲ om. g [c] ita a b c d E f g h k προχεύουσαν ed.
[d] διὰ om. c 1 f 1 ἐκ + in c à 2dâ m. post τῶν + διὰ τῶν f 2

τοῦτο μεθισταμένης· ὁ δὲ ὄγκος τῆς γῆς οὐκ ἐλαττοῦται (309) διὰ τοῦ ὑπεξιόντος, τῆς πάντοτε γινομένης τῶν ξηρῶν ἀτμῶν μεταβολῆς, τὸ ἀεὶ μειούμενον ἐκ τοῦ ὄγκου ἀναπληρούσης·[e] C ὧν γινομένων, οὐκέτ' ‖ ἂν ἡμῖν ἡ εἰς ἄλληλα τῶν στοιχείων ἀλλοίωσις σκάζειν δοκοίη, ἀλλὰ δι' ἀκολούθου δραμεῖται[f] ὁ λόγος, τὴν ἑκάστου πρὸς τὸ ἕτερον τροπὴν, γένεσιν ἐκείνου τοῦ εἰς ὃ μετεβλήθη[g] βλέπων, καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς πάλιν ἀποκατάστασιν· οἷον, τὸ ὕδωρ πρὸς τὸν ἀέρα διὰ τῶν ἀτμῶν ἀναχθὲν,[h] ἀὴρ ἐγένετο· ὁ ἀὴρ ὑγρανθεὶς ἐν τῷ D ὑπερκειμένῳ φλογμῷ κατεξηράνθη· τὸ γεῶδες τοῦ ὑγροῦ διὰ τῆς τοῦ πυρὸς φύσεως ἀπεκρίθη·[i] τοῦτο ἐν τῇ γῇ γενόμενον διὰ τῆς ψυχρᾶς ποιότητος εἰς ὕδωρ μετεποιήθη· καὶ οὕτως ἀδιάλειπτός[j] ἐστι[k] καὶ ἀνεμπόδιστος ἡ[l] εἰς ἄλληλα τῶν στοιχείων περιφορὰ, οὐδενὸς ἐν τούτοις δαπανωμένου καὶ[m] οὐδενὸς πλεονάζοντος· ἀλλ' ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς μέτροις εἰς τὸ διηνεκὲς διαμένοντος.

63. Οὐκοῦν ἄλλό τι παρὰ τὴν ὑγρὰν φύσιν τὰ ὑπερκείμενα τοῦ στερεώματος ὕδατα νοεῖν, ἡ τῶν ἐξετασθέντων ἀκολουθία δίδωσιν· εἴπερ τὸ[n] μὴ τρέφεσθαι τῇ τοῦ ὑγροῦ δαπάνῃ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν, ἐκ τῶν εἰρημένων κατενοήσαμεν· δέδεικται γὰρ ἐν E τοῖς ἐξητασμένοις, ὅτι τὸ θερμὸν τῷ ψυχρῷ οὐχὶ τρέφεται ἀλλὰ σβέννυται, καὶ τῷ ὑγρῷ τὸ ξηρὸν[o] ἀφανίζεται, οὐ πλεονάζει.

64. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἕτερον[p] τῶν ζητουμένων καιρὸς ἂν εἴη τρέψαι τὴν θεωρίαν, πῶς μετὰ τὴν[q] τρίτην ἡμέραν πάντες οἱ κατ' οὐρανὸν φωστῆρες πεποίηνται. Ὅτι μὲν οὖν ἑκάστου τῶν γινομένων θαυμάτων, λόγος τις θεῖος καθηγεῖται[r] προστακτικὸς, οὕτω τοῦ Μωϋσέως ἱστορικῶς[s] ἡμᾶς τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων 37 διδάσκοντος, ἐν τοῖς φθάσασιν * ἐξητάσαμεν λόγοις, ἐν οἷς τοῦτο κατενοήσαμεν, τὸ μὴ πρόσταγμα εἶναι διὰ ῥημάτων γινόμενον τὴν θείαν φωνὴν, ἀλλὰ τὴν τεχνικήν τε καὶ σοφὴν δύναμιν ἑκάστου τῶν γινομένων, καθ' ἣν ἐνεργεῖται[t] τὰ ἐν τοῖς οὖσι θαύματα, τοῦτο λόγον[u] Θεοῦ καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι·[v] καὶ ὅτι, παντὸς ἀθρόως τοῦ κατὰ τὴν κτίσιν πληρώματος ἐν[w] τῷ πρώτῳ τοῦ Θεοῦ θελήματι συστάντος, ἡ[x] ἀναγκαίως κατὰ τὴν ἐγκει-

[e] ἀντιπληρούσης a E f 2 h ‖ περὶ τῆς τῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα ἀλλοιώσεως f mg. [f] ita codd. δεσμεῖται ed. [g] μεταβληθῇ f 1 [h] ἀναχεθὲν a b d h [i] ἐπεκρίθη m [j] verba ἐστι ad δαπανωμένου omittuntur in ed. except. καὶ ανωμένου [k] καὶ ἀνεμπόδιστός ἐστιν alio ord. a c E g h k [l] ἡ om. a f (sed + ἁ pr. m.) h l tum προφορὰ c [m] καὶ om. b d f 1 m [n] ita codd. τῷ ed. [o] ita codd. τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ ed. et c [p] τὰ ἕτερα Reg. 940 tum ζητημάτων b d [q] τὴν om. a b f h l m mox οὖν c f 1 l [r] καθηγεῖτο f h l [s] ἱστορηκότος a f 2 h l R. 940 tum ante ἡμᾶς + καὶ R. 940 "locus corruptus videtur et mutilus. οὕτω τοῦ μωϋσέως ἱστορηκότος ἡμᾶς τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων

quippe quum terra in hanc transmutetur: moles autem terræ per id, quod elabendo subducitur, non minuitur, quippe ea, quæ quoque tempore fit, aridorum vaporum mutatione quicquid semper de mole deminuatur, replente. Quæ quum fiant, non jam amplius nobis elementorum aliorum in alia mutatio claudicare videri possit: sed per id, quod consentaneum est atque ex antedictis efficitur, oratio curret, dum uniuscujusque elementi in alterum conversionem ortum ejus, in quod mutatum fuerit, atque ab illo in id, quod ab initio fuisset, restitutionem esse videt. Verbi gratiâ. Aqua in aerem per vapores subvecta, aer facta est. aer humectatus in supero ardore exsiccatus est. quod terreum in humore erat, per naturam ignis secretum atque separatum est. hoc in terram redactum per frigidam qualitatem in aquam mutatum est. Atque ita absque ullo negotio atque impedimento continua elementorum unius in alterum conversio est, ita ut nullum in his absumatur, nullum augescat atque redundet, sed in iisdem, quas ab initio habuit, maneat in perpetuum mensuris.

63. Quocirca consequentia earum rerum, quas quæsivimus et excussimus, per aquas quæ supra firmamentum sitæ sunt, aliud quippiam atque humidam naturam intelligendum esse præbet. si modò ex suprà dictis animadvertimus et intelleximus, quòd natura ignis humoris consumptione non alatur. Ostensum est enim per ea, quæ examinavimus, quòd calidum frigido non alatur, sed extinguatur, itemque aridum ab humido deleatur et conficiatur, non augeatur.

64. Sed jam tempus fuerit ad alteram partem quæstionis commentationem convertendi, quâ ratione post tertium diem omnes cœlestes flammæ luminariave facta sint? Ac quòd divinum quidem aliquod verbum imperativum unumquodque miraculum, quod fieret, præcederet, (ita historico more narrando sublimes sententias nos Moyse docente,) in superioribus verbis tractavimus et excussimus: in quibus hoc animadvertimus, non jussum, non mandatum, quod verbis fieret, divinam esse vocem: sed artificiosam simul et sapientem vim atque potentiam cujusque eorum, quæ fiebant, per quam efficiuntur ea, quæ in rerum naturâ sunt, mirabilia, id verbum et orationem Dei esse et dici: item, quum omnis acervatim, collectim, atque repentè creaturæ plenitudo per primam Dei voluntatem creata sit, eum, qui necessariò secundum insitam rebus universis sapientiam consequitur, modum et

διδάσκοντος: legendum puto, *ἱστορικῶς ἡμᾶς τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων διδάσκοντος*: aut certè post *ἱστορηκότος*, interponendam dictionem copulativam *καί*. Sed in his temerè divinare periculosum est. non enim dubito, quin in multis locis extent exemplaria longè, quàm hoc emendatiora, et in hujusmodi locis depravatis propemodum facilius est sententiam divinare, quàm ipsa verba genuina authoris assequi conjecturâ." Sif. [t] *ἐνέργειαν* h [u] *τοῦτο λόγον*] *φωνὴν τοῦ τῶν ὅλων* m tum *τοῦτον* pro *τοῦτο* a c E h et ante *λόγον* + *τὸν* c 2 mox *καὶ* om. l m paulo post *καὶ* ante *λέγεσθαι* om. g m et *λέγεται* g E 1
[v] + *ἡγητέον* b d [w] *ἐν* om. m [x] *ἡ*] *εἰ* l tum *ἀναγκαία* d

μένην τοῖς οὖσι σοφίαν ἑπομένη[y] τάξις πρὸς τὴν ἑκάστου τῶν
στοιχείων ἀνάδειξιν, τῶν θείων προσταγμάτων τὴν ἀκολουθίαν
B ἔχει· συνελὼν γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τῆς αἰσθητῆς[z] κτίσεως ὑποστάσει
Gen. 1. 1. περιληπτικῇ φωνῇ, τὸ πᾶν ὁ Μωϋσῆς ἐνεδείξατο εἰπών, ἐν ἀρχῇ
ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· τὸ οὖν
πλήρωμα τῶν ὄντων εἰπὼν ὅτι ἐποίησε, καθεξῆς ἐν τάξει τινὶ
φυσικῇ τὴν γινομένην[a] ἑκάστου τῶν ὄντων ἀνάδειξιν ἐπισημει-
οῦται τῷ λόγῳ.

65. Γέγονε τοίνυν μετὰ πάντων τὸ φῶς, ἀλλ' οὐκ εὐθὺς
προεφάνη τῶν πάντων, ἕως[b] τὰ ἀφεγγῆ τῆς κτίσεως μέρη τῆς
φωτιστικῆς ἐπιπροσθοῦντα δυνάμεως ἔμενεν· ὁμοῦ δὲ τῷ δοθῆναι
παρὰ τοῦ[c] Θεοῦ τῇ κτίσει πρὸς τὴν διακόσμησιν αὐτῆς τὸ
ἐνδόσιμον, ἡ πυρώδης τε[d] καὶ φωτιστικὴ δύναμις, τῆς κτίσεως
C προεφάνη, ἐν τῷ κούφῳ καὶ εὐκινήτῳ τῆς φύσεως προεξαλλομένη
τῶν ἄλλων· καὶ τέως μὲν ἦν πᾶσα περὶ ἑαυτὴν[e] ἠθροισμένη καὶ
περιπολοῦσα τὸ πᾶν· μετὰ τοῦτο δὲ πάλιν τοῖς ἰδίοις μορίοις
πρὸς τὰ συγγενῆ τε καὶ κατάλληλα διακρίνεται· δῆλον γὰρ ἐκ
τῶν ὁρωμένων, ὅτι οὐ μία τῆς φωτιστικῆς[f] φύσεώς ἐστιν ἡ
(310) δύναμις, ἀλλὰ τῷ μὲν γενικῷ λόγῳ ἕν τις ὀνομάζων φῶς τὸ ἐκ
πάντων ἀθροιζόμενον,[g] οὐκ ἂν ἁμάρτοι, ἐπεὶ καὶ ὁ θεῖος λόγος
τῇ ἑνικῇ φωνῇ καταρχὰς τὸ πᾶν διασημαίνει, φῶς, οὐχὶ φῶτα
γενηθῆναι προστάξας· εἰ δὲ πρὸς τὰ φαινόμενα βλέποι[h] τις,
D πολλὴν τὴν τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως διαφορὰν ἐν τοῖς οὖσι
Psal. 135. 7. κατόψεται· ὅθεν καὶ ὁ ψαλμῳδός φησι, τῷ ποιήσαντι φῶτα
1 Cor. 15. 41. μεγάλα μόνῳ· καὶ ἄλλη δόξα ἡλίου, φησὶν ὁ ἀπόστολος,
καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ
γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ· ὡς πολλῆς πάντως τῆς
κατὰ τὸ φῶς οὔσης διαφορᾶς· εἰ γὰρ καὶ πάντα φωτίζειν
πέφυκεν ὅσα ὁ Παῦλος ἀπηριθμήσατο, καὶ ἕκαστον ἐν ἰδιαζούσῃ
τινὶ δυνάμει καὶ δόξῃ καταλαμβάνεται, καλῶς ἂν ἔχοι, ἓν φῶς
τὰ πάντα κατὰ τὸν γενικὸν ὀνομάζεσθαι λόγον, ἀσύγχυτον δὲ[i]
καὶ διῃρημένην τὴν ἐν τούτοις διαφορὰν θεωρεῖν.

38 66. Εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει[j] τὸν τρόπον, * οὐκ ἂν οἶμαι
διαμαρτεῖν τῆς ἀκολουθίας τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν, εἰ τοῦτο
ὑπολάβοιμεν[k] νενοηκέναι τὸν Μωϋσέα, ὅτι καταρχὰς μὲν πᾶσα
ἡ φωτιστικὴ δύναμις πρὸς ἑαυτὴν ἀθροισθεῖσα, ἓν[l] ἐγένετο φῶς·
ἐπεὶ δὲ πολλή τις[m] ἦν ἐν τῷ λεπτῷ τε καὶ εὐκινήτῳ παρὰ τὸ
μᾶλλον καὶ ἧττον ἡ διαφορὰ ἐν τῇ τῶν ὅλων φύσει θεωρουμένη,

[y] ἐπιμένουσα m [z] ita a b d E 2 f 2 h m αἰσθητικῆς ed. mox ὑποστάς f 2
[a] γενομένην b m R. 940 tum σημειοῦται f 1 [b] + ἦν a E 1 f 2 g h k l
R. 940 tum post ἀφεγγῆ + τὰ f 1 mox ἔμενεν om. a f 2 h k—eras. l [c] τοῦ om.
b d f l m [d] τε om. b d f 1 m [e] αὐτὴν b E 1 m [f] φωτιστικῆς om. m

ordinem ad uniuscujusque elementi institutionem atque designationem à divinis jussis nihil discrepare, sed ei consentaneum atque convenientem esse. Rem enim paucis complexus, in primâ sub sensum cadentis creaturæ productione atque repræsentatione comprehendendi voce Moyses rerum naturam universam indicavit, quum dixit: In principio fecit Deus coelum et terram. Quum igitur dixisset, quòd plenitudinem et congeriem rerum fecisset, deinceps, ordine quodam naturali, eam, quæ fiebat, rei cujusque institutionem oratione designat.

65. Facta est igitur unà cum omnibus rebus cæteris lux: sed quamdiu splendoris expertes creaturæ partes illuminatrici facultati officientes manebant, non protinus rebus omnibus præluxit: simulatque autem à Deo creaturæ data est occasio ad sui digestionem, ignea atque illuminatrix vis levitate agilitateque naturæ ante res cæteras emicans atque exiliens creaturæ præluxit. atque initiò quidem tota circa seipsam collecta atque coacervata erat, universitatemque rerum circumibat. posthæc verò rursus propriis particulis ad cognatas sibique accommodatas dirempta separataque est. Perspicuum est enim ex iis, quæ videntur, quòd non una illuminatricis naturæ vis sit: sed siquis generali quidem verbo unum quoddam lumen nominet id, quod ex omnibus colligitur atque coacervatur, non erraverit: quoniam etiam divinus sermo singulari voce ab initio universum designat, lucem, non luces fieri jubens. sin autem ea, quæ apparent, aliquis spectet, magnam illuminatricis virtutis differentiam in rerum naturâ animadvertet. Unde etiam psalmorum author: qui fecit, inquit, luminaria magna solus: et, alia gloria solis, inquit apostolus, et alia gloria lunae, et alia gloria stellarum; stella enim à stellâ differt in gloriâ: quasi magna prorsus in lumine differentia sit. Nam si etiam omnia, quæ Paulus enumeravit, naturaliter illuminare solent, atque unumquodque in peculiari quadam virtute ac gloriâ deprehenditur: haud alienum fuerit, unum lumen universa singulari vocabulo nominare: sed inconfusam et distinctam in his differentiam considerare.

66. Quòd si hæc ita sunt, non opinor nostram opinionem ab eo, quod probabile atque consentaneum est, aberraturam esse, si hoc Moysen intellexisse existimemus, quòd ab initio quidem omnis illuminatrix vis apud seipsam coacervata atque collecta, facta sit lux: sed quoniam magna quædam in illo subtili et agili, ratione majoris et minoris, differentia in universarum rerum naturâ esse cernebatur:

[g] συναθροιζόμενον a f 2 h l tum ἀμάρτῃ c ἀμάρτοιεν a f 2 h et εἰ pro ἐπεὶ a h
[h] βλέπει c tum τις om. a h τὴν om. a b d f h m [i] δὲ] τε b d
[j] ἔχοι c f l m [k] λάβοιμεν m tum πᾶσα om. f 1 R. 940
[l] ἐν om. a b d f h l m [m] + ἂν m τε om. c et ἐπειδὴ R. 940

ἤρκεσε τὸ τριήμερον τοῦ[n] χρόνου διάστημα τὴν ἑκάστου τούτων διάκρισιν τρανῶς τε καὶ ἀσυγχύτως ἀπ᾽ ἀλλήλων ποιήσασθαι, ὥστε[o] τὸ μὲν ἄκρως λεπτόν τε καὶ κοῦφον τῆς πυρώδους οὐσίας
B καὶ καθαρῶς ἄϋλον ἐν τῷ ἀκροτάτῳ γενέσθαι τῆς αἰσθητῆς κτίσεως,[p] ὅπερ ἡ νοητή τε καὶ ἀσώματος διαδέχεται φύσις· τὸ δὲ ἀργότερόν τε καὶ ναρκωδέστερον ἅπαν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ λεπτοῦ τε καὶ κούφου περὶ ἑαυτὸ[q] συστῆναι· τοῦτο δὲ πάλιν[r] κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἐγκειμένης αὐτῷ ἰδιότητος ἐπταχῇ μερισθῆναι, πάντων τῶν καταλλήλων τε καὶ ὁμοφύλων τοῦ φωτὸς μορίων ἀλλήλοις κατὰ τὸ συγγενὲς συμφυέντων, καὶ[s] ἀπὸ τῶν ἑτερογενῶς ἐχόντων διακριθέντων.

67. Οὕτως οὖν ὅσον ἦν[t] ἐν τῇ φωτιστικῇ οὐσίᾳ τῆς ἡλιακῆς φύσεως ἐνεσπαρμένον,[u] πάντων τῶν μορίων τούτων πρὸς ἄλληλα
C συνδραμόντων, ἓν μέγα ἐγένετο. ὡσαύτως καὶ[v] ἐπὶ τῆς σελήνης καὶ ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν ἄλλων τῶν πεπλανημένων[w] καὶ τῶν κατεστηριγμένων ἀστέρων, ἡ πρὸς τὰ ὁμογενῆ τῶν ἑκάστου μορίων συνδρομὴ ἕν τι τῶν φαινομένων ἐποίησε· καὶ οὕτω τὰ πάντα ἐγένετο. ἠρκέσθη δὲ ὁ μέγας Μωϋσῆς τὰ γνωριμώτερα
Gen. i. 16. μόνον ἐν τούτοις κατονομάσας, τὸν μέγαν φωστῆρα καὶ τὸν ἐλάσσω, τὰ ἄλλα πάντα γενικῶς προσειπεῖν[x] τῷ τῶν ἀστέρων ὀνόματι.

68. Εἰ δὲ κάμνει[y] ἡμῶν ἡ τοῦ νοῦ παχύτης, μὴ δυναμένη τῇ λεπτότητι συνεξελθεῖν τῆς θείας σοφίας, ξενιζέσθω[z] μὲν μηδεὶς πρὸς τὴν πτωχείαν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀποβλέπων,[a] ᾖ ἀγαπητὸν
D ἐστιν οὐ τὸ μηδενὸς διαμαρτεῖν, ἀλλὰ τὸ[b] ἑνὸς γοῦν ἐπιτυχεῖν δυνηθῆναι.

69. Ταῦτα δέ φημι πρὸς ἐκεῖνο βλέπων, τίς ὁ λόγος τοῦ τριημέρου τούτου διαστήματος, ὥστε τὸν τοσοῦτον χρόνον ἀρκέσαι πρὸς τὴν ἑκάστου τῶν ἐν τῷ φωτὶ θεωρουμένων διάκρισιν. δῆλον γὰρ ὅτι πάντως ἐστί τις λόγος, κἂν[c] κρείττων ᾖ τῆς ἡμετέρας ἐπόψεως, καθ᾽ ὃν συμβαίνει τὸ μέτρον[d] τοῦ χρόνου τούτου πρὸς τὴν διάκρισιν τῆς φωτιστικῆς οὐσίας· τῇ μεμετρημένῃ παρατάσει[e] τοῦ χρόνου καὶ τῷ ποσῷ τῆς κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πυρὸς ἐνεργείας, τῆς τῶν φώτων διαστολῆς ἐν τῇ τῶν

[n] τοῦ accessit ex a b c d E f g h l m R. 940 [o] ὡς g et ἀκριβῶς pro ἄκρως g [p] κτίσεως] φύσεως a f h l φύσεως κτίσεως Sif. cod. [q] ita a b d E 2
δ
f g h k m ἑαυτῷ l ἑαυτῶ c 1 ἑαυτοῦ * ed. περὶ ἑαυτοῦ ἐφ᾽ ἑαυτὸ Sif. cod.
[r] πάλιν om. b d [s] καὶ ad διακριθέντων om. b d tum ἑτερογενὲς k
[t] ἦν + a c E f g h k l R. 940 tum οὐσίᾳ om. b d m
[u] ita b c E f g h R. 940 ἐσπαρμένον m ἐνεσπαρμένων ed. [v] + ὁ a h

tridui temporis spatium satis fuit, ut horum unumquodque perspicuè et absque confusione alterum ab altero diduceretur atque secerneretur, ut id quidem quod ex igneâ naturâ summè subtile et leve ac planè materiæ expers esset, in summo loco sub sensum cadentis naturæ versaretur: quam partem ea quæ mente cernitur et incorporea est, excipit natura: quicquid autem et tardum et ignavum esset, intra complexum tenuis et levis (illius) circa sese coiret: atque hoc (igneum) rursus, pro differentiâ insitæ sibi proprietatis in septem partes secaretur, omnibus particulis lucis, quæ et æquales et ejusdem naturæ essent, pro cognatione inter sese coalescentibus, et ab iis, quæ alterius generis essent, separatis atque diremptis.

67. Sic igitur quicquid solaris naturæ, illuminatrici naturæ inspersum erat, quum omnes hæ particulæ aliæ ad alias concurrissent, unum magnum (lumen) factum est. itidem etiam in lunâ, et in unâquaque cæterarum tum errantium tum inerrantium et fixarum stellarum, uniuscujusque particularum ad sui generis res concursus unum quiddam ex iis, quæ (in cœlo) apparent, effecit, atque ita universa facta sunt. satis autem magno Moysi fuit, quum maximè insignia duntaxat in his nominasset, magnum luminare et minus, reliqua omnia generaliter stellarum nomine appellare.

68. Quòd si mentis nostræ crassitudo laborat eo, quod subtilitatem divinæ sapientiæ assequi non possit, nemini id mirum videri debet inopiam naturæ nostræ spectanti, cui bene actum fuerit, non si à nullâ re aberraverimus, sed si unam saltem aliquam rem assequi potuerimus.

69. Atque hæc dico ad illam quæstionem respiciens, quæ ratio tridui hujus spatii sit, ut tantum tempus satis esset ad uniuscujusque eorum, quæ per lumen cernuntur, separationem atque digestionem. Perspicuum est enim, quòd omnino aliqua ratio subsit, (etiamsi major sit ea, quàm ut à nobis cerni et animadverti possit,) quâ convenit spatium temporis hujus, ad digestionem illuminatricis naturæ; cùm distinctio luminum in peculiarem luminarium naturam dirempta atque divisa sit per dimensam illam temporis prorogationem et per quantitatem ejus qui in motu consistit ignis efficaciæ atque opera-

[w] + τε b d f l m tum ἡ om. a h et ἔν τινι pro ἔν τι b d [x] προειπεῖν b d
[y] ita a b c d f g h k m R. 940 χάμνῃ ed. et ἡμῖν pro ἡμῶν a f 2 h l
[z] ξενιζέσθω] θαυμαζέτω b d m tum μὲν om. b d m R. 940 mox μηδὲν pro μηδεὶς a f h et τῆς φύσεως post ἀποβλέπων ponunt f l
[a] ἀποβλέποντες E 1 g ἀποβλέπουσα f tum ἢ ed. (cum notâ *) a E g h R. 940 ἢ b d f εἰ l Sif. tum ἐστιν om. g R. 940 [b] ἀλλὰ τὸ] ἀλλ' b f 1 m
[c] κἂν] καὶ a h tum κρεῖττον c 1 E 1 g—ἢ] ἡ h et paulo post ὄψεως h
[d] ita a b c d E f g h l μέτριον ed. [e] παραστάσει a E 1 h

(311) φωστήρων ἰδιότητι διαιρεθείσης· ὥστε τὰς ἀπείρους ταύτας τῶν
39 φώτων διαφορὰς * πρὸς τὴν οἰκείαν θέσιν ἑκάστην[f] ἀποκριθῆναι
ὑπὸ τῆς[g] φυσικῆς ἰδιότητος, ἐκεῖ ταχθείσας ὅπου ἡ ἐγκειμένη
φυσικὴ[h] δύναμις ἑκάστην ἤγαγε, μηδεμιᾶς ἐν τούτοις ἀταξίας
ἢ συγχύσεως γενομένης[i] διὰ τὸ κεκρίσθαι[j] ἐν αὐτοῖς ἐκ θείας
σοφίας (κατὰ τὴν ἐντεθεῖσαν[k] ἑκάστῳ φυσικὴν ἰδιότητα) τὴν
ἀπαράβατον τάξιν· ὥστε τὴν μὲν ἀνωτάτω χώραν ἐπισχεῖν
ἐκεῖνα τὰ πάσης ἀνωφεροῦς οὐσίας ἀνωφερέστερα·[l] καὶ ἐν[m]
ἐκείνοις πάλιν, ἢ ἐν τῷ μέσῳ ταχθῆναι ἢ νότια γενέσθαι τινὰ[n] ἢ
B προσάρκτια ἢ τὴν μεταξὺ χωρὰν καταλαβεῖν ἢ τὸν γαλαξίαν[o]
ἢ τὸν ζῳδιακὸν κύκλον ἀναπληρῶσαι· καὶ πάλιν ἐν τούτῳ, ἢ
ταύτην ἢ τὴν ἑτέραν τοῦ ἄστρου περιγραφὴν[p] ἀπεργάσασθαι·
καὶ ἐν[q] τῷ ἄστρῳ πάλιν, μὴ κατὰ τὸ αὐτόματον ἕκαστον τῶν
ἐν τῷ σχήματι κειμένων ἄστρων ἢ[r] ὧδε ἢ ὧδε τὴν θέσιν ἔχειν,
ἀλλ'[s] ἰσομερῶς ἡ φυσικῶς ἐγκειμένη αὐτῷ ἰδιότης ἀπήγαγεν
ἐκεῖ μένειν ἐν ἀμεταθέτῳ τῇ παγιότητι, τῇ[t] τῆς ἰδίας φύσεως
C δυνάμει κατὰ τὴν τοῦ Πεποιηκότος σοφίαν περικρατούμενον.

70. Ταῦτά ἐστι καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἃ βλέπων ὁ νοῦς
ἰλιγγιᾷ[u] καὶ τῆς ἰδίας νωθείας καταψηφίζεται, μὴ δυνάμενος
ἐξευρεῖν τὸν λόγον, πῶς ἡ τριήμερος τοῦ χρόνου παράτασις[v]
πρὸς τὴν τῶν τοσούτων ἀστέρων διάκρισιν ἤρκεσεν· ἢ πῶς διὰ
τὴν ἄπειρον τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας τῶν περιγείων[w] ἀπόστασιν,
ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς διαστήματος τὴν ἡλιακὴν φύσιν ἡ μεγάλη
τοῦ Θεοῦ σοφία κατέταξεν, ὡς ἂν μὴ τελείως ἐν τῷ[x] σκότῳ
D διαβιῶμεν, τῆς ἐκ τῶν ἄστρων ἀπαυγαζομένης λαμπηδόνος πρὶν
[y] εἰς ἡμᾶς ἐλθεῖν ἐνδαπανωμένης τῷ μεταξὺ διαστήματι· οὗ
χάριν τὴν ἐκλαμπτικὴν τῆς ἡλιακῆς φύσεως[z] δύναμιν τοσοῦτον
ἡμῶν ὑπερέθηκεν, ὥστε[a] μήτε ἀμαυροῦσθαι τὴν ἀκτῖνα τῷ[b]
πολλῷ διαστήματι, μήτε τῷ ἄγαν προσεγγισμῷ λυπηρὰν εἶναι·
ἢ πῶς τὸ ὑλικώτερόν τε καὶ παχύτερον ἐκ τῶν ὑπερκειμένων, τὸ
σεληναῖον[c] σῶμά φημι, πρὸς τὸ κατώτερον κατεσπάσθη[d] καὶ
τὸν περίγειον χῶρον[e] περιπολεῖ· οὗ μέση πως θεωρεῖται ἡ φύσις,[f]
E τῆς τε ἀλαμποῦς[g] καὶ τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως κατὰ τὸ

[f] ἑκάστην θέσιν b d [g] + ἐγκειμένης c tum ἕκαστον pro ἑκάστην a c h et ταχθεῖσαν a c h [h] φυσικὴ] τῇ φύσει b g k m om. f l [i] γινομένης a b d f 2 ex corr. h m om. f 1 [j] ita a b c d f g h κεκρῖσθαι ed. [k] + ἐν b d tum ἀνωτέρω m qui mox om. ἐπισχεῖν ad χώραν [l] ἀνωφερέστατα b d

[m] ἐν om. g [n] τινὰ om. b d f (sed + à pr. m.) tum προσάρκτια a b c d e f 1 ex corr. g h k l πρὸς ἄρκτια ed. [o] γαλαξίαν] λοξίαν m et mox ἀποπληρῶσαι m [p] + ὅπερ a h tum ἐπεργάσασθαι m [q] ἐν om. a h tum ἀστέρων pro ἄστρων b d e g m [r] ἢ om. m [s] ita c d e f g l m ἀλλὰ ed. tum ἡ φυσικῶς accessit ex codd. (·ἢ φυσικῶς k m) tum ἐπήγαγεν m et ἐγκειμένην pro

tionis; ita ut infinitæ hæ luminum differentiæ ad proprium et accommodatum unaquæque situm secernantur à naturali proprietate, illic collocatæ, quò insita vis unamquamque duxit, nullâ in his perturbatione ordinis atque confusione existente, propterea quòd secundum impositam unicuique naturalem proprietatem, ordo in eis à divinâ sapientiâ statutus sit, quem transgredi non possint: ut illa quidem supremam obtineant regionem, quæ magis, quàm omnis natura quæ in sublime fertur, ad supera ferantur. atque in illis rursus, aut in medio collocentur, aut australia quædam sint, aut septentrionalia, aut eam regionem, quæ inter has intercedit, occupent, aut lacteum, aut zodiacum circulum repleant: ac rursus in hoc vel hanc vel aliam sideris circumscriptionem efficiant: atque in sidere rursus non temerè atque fortuitò unaquæque stella, quæ in illâ figurâ collocata sit, vel hunc vel illum situm habeat, sed æquâ distributione ea, quæ naturaliter insita est ei, proprietas eam abduxit, illic manere in immutabili constantiâ atque stabilitate, propriæ naturæ vi juxta Opificis sapientiam coercita atque circumscripta.

70. Hæc et ejusmodi sunt, quæ mens intuens æstuat et quasi vertigine laborat, suamque tarditatem damnat, quia non potest excogitare rationem, quo pacto tridui temporis spatium ad digerendum atque discernendum tam multas stellas satis fuerit? aut quomodo propter infinitam inerrantium stellarum sphæræ ab terrestribus distantiam, in medio universi spatii solarem naturam magna sapientia Dei collocaverit? ut ne prorsus in tenebris vitam degeremus, quòd is, qui à stellis editur splendor, prius quàm ad nos perveniret, in eo quod intercedit spatio, absumeretur: cujus rei gratiâ illuminatricem solaris naturæ vim à tanto spatio supra nos posuit, ut neque longinquitate spatii radius obscuraretur, neque nimiâ propinquitate molestus esset. aut quâ ratione id quod materiæ crassitudinisque plus habet è superis rebus, (lunare corpus dico) infrà atque deorsum detractum sit, et circum terræ proximum locum versetur atque feratur? cujus media quodammodo cernitur esse natura, ex æquo particeps tum lumine carentis, tum illuminatricis virtutis. nam

ἐκεῖ μένειν c [t] παγιότητι τῇ om. f 1 τῇ om. b g l m tum παρακρατούμενον a f 2 h [u] ita c e g h k m εἰλιγγιᾶ f l ἰλλιγγιᾷ ed. [v] παράστασις a c 1 h tum τῶν ante τοσούτων accessit ex b c d e f g h k l m [w] ἐπιγείων g mox ἀπόστασιν b c d e f g h l m ὑπόστασιν ed. [x] τῷ om. a b d f h l m tum σκότει b d mox διαβιώημεν g et ἀστέρων b d f m [y] ἢ om. a b d f g h l m tum δαπανωμένης b d [z] φύσεως] οὐσίας b d [a] ὡς b e f l

[b] ita a b c d e f g h l τῆς ed. tum πῶς pro πως recepi ex c e f g mox τὸ om. m [c] σεληνιαῖον a c 2 h [d] κατεστάθη f 2 h [e] χῶρον] τόπον c tum περιπολεῖ a b c d e f g h k περιπωλεῖ ed. et pro περιπολεῖ· οὗ μέση m habet περιπολουμένη tum πως c e f [f] φαῦσις m [g] ἀλαμποῦς] λαμπούσης g

ἴσον μετέχουσα· τὴν μὲν γὰρ οἴκοθεν λαμπηδόνα ἡ τῆς οὐσίας παχύτης ἀπήμβλυνε· τῷ δὲ ἀντιφωτισμῷ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος οὐ πάντη τῆς φωτιστικῆς ἠλλοτρίωται φύσεως.

71. Ἀλλὰ τὸν μὲν λόγον τῆς ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων φαινομένης σοφίας ἰδεῖν ἡ πτωχεία τῆς φύσεως ἡμῶν ἀδυνατεῖ· τὸ μέντοι κατὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν παρὰ τοῦ νομοθέτου τάξιν, ἐπὶ τῆς τῶν ὄντων κτίσεως ἀκολουθίαν τινὰ τοῖς γεγονόσιν ἐνθεωρῆσαι, τοῦτο[h] οἶμαι δυνατὸν εἶναι τοῖς[i] μετρίως πρὸς τὸ ἀκόλουθον ἐπισταμένοις * βλέπειν, διά τινων στοχασμῶν ὁπωσοῦν κατανοῆσαι.

72. Οὐκοῦν ἀναλάβωμεν τὴν τῶν γεγονότων ἀκολουθίαν·
Gen. 1. 3. ἔστι δὲ αὕτη. Τοῦ καθολικοῦ τε καὶ γενικοῦ[j] φωτὸς διὰ
Gen. 1. 6. τὸ εὐκίνητον[k] προφανέντος τῶν ἄλλων, ἐπηκολούθησεν ἡ[l] τοῦ
στερεώματος περιγραφὴ, τῇ κυκλοτερεῖ περιόδῳ τοῦ πυρὸς
ὁρισθεῖσα· τῆς δὲ κούφης φύσεως τῶν βαρυτέρων ἀποκριθείσης,
Gen. 1. 9. ἀκολούθως διαστέλλονται ἀπ' ἀλλήλων αἱ βαρεῖαι ποιότητες,
ἐν γῇ τε καὶ ὕδατι διακριθεῖσαι· τῆς δὲ κάτω φύσεως διακοσμη-
Gen. 1. 14-16. θείσης, ἡ λεπτή τε καὶ κούφη καὶ μετέωρος οὐσία, διὰ τὸ
μὴ πᾶσαν αὐτὴν ὁμοφυῶς πρὸς ἑαυτὴν[m] ἔχειν ἐν τῷ μεταξὺ
B διαστήματι τοῦ παρῳχηκότος χρόνου, πρὸς τὰς ὁμογενεῖς ἰδιό-
(312) τητας ἐκ τοῦ κοινοῦ διακρίνεται· ἐν ᾗ τὸ ἄπειρον τῶν ἀστέρων[n]
πλῆθος ἐξαπλωθὲν κατὰ τὴν ἐγκειμένην ἑκάστῳ μέρει φυσικὴν
ἰδιότητα, ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τῆς κτίσεως[o] ἀνατρέχει, καὶ ἐν τῷ
ἰδίῳ ἕκαστον γίνεται τόπῳ, οὔτε παυόμενον τῆς ἀεικινήτου φορᾶς
οὔτε μετακινούμενον ἀπὸ τῆς ἐν ᾧ ἐστι θέσεως· ἀλλ'[p] ἡ μὲν
τάξις ἐν τούτοις τὸ ἀκίνητον ἔχει, ἡ δὲ φύσις τὸ ἀεικίνητον·
ἐφεξῆς δὲ ἡ δευτερεύουσα[q] μετὰ τὴν ὀξυτάτην κίνησιν, ἐν τῇ ἰδίᾳ
φορᾷ τὸν ὑποβεβηκότα κύκλον διαλαμβάνει· καὶ πάλιν ἐκ
C τρίτου καὶ τετάρτου καὶ ἕως ἑβδόμου πρὸς[r] λόγον τῆς κατὰ τὸ
[s] ἴσ. ὑφέσεως τάχος φύσεως,[s] τοσοῦτον ὑποκαταβαίνει τοῦ ἀνωτέρου ἕκαστον,
ὅσον αὐτῷ σχολαιοτέρα τῶν ὑπερκειμένων ἡ φύσις ἐστὶ πρὸς τὴν
κίνησιν.

73. Ταῦτα οὖν γίνεται κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, οὐ τότε[t] τοῦ φωτὸς δημιουργηθέντος, ἀλλὰ τῆς φωτιστικῆς ἰδιότητος περὶ[u] τὸ κατὰ φύσιν ἑαυτῇ καὶ κατάλληλον ἀθροισθείσης· τά τε ἄλλα ἐξεφάνη[v] τῶν ἀστέρων, καὶ οἱ ἐν μείζονι ὄγκῳ παρὰ[w] τὰ λοιπὰ καθορώμενοι, ὁ ἥλιός τε καὶ ἡ σελήνη, ὧν ἡ μὲν γένεσις

[h] ita a b c d e f h k l m τούτοις ed. et g [i] ita codd. (τοῖς μετρίοις a h) τὸ μετρίως ed. [j] τε καὶ γενικοῦ om. a h [k] διὰ τὸ εὐκίνητον] διότι εὐκινήτως b d [l] ita codd. ἐπηκολούθησε ed. [m] πρὸς ἑαυτὴν in mg habent a h post ἔχειν ponit c tum τῷ ante μεταξὺ accessit ex codd. mox παρεσχηκότος b d [n] πλῆθος τῶν ἀστέρων b d f l m et ἀστέρων recepi pro ἄστρων ex

proprium quidem ipsius splendorem naturæ crassitudo hebetavit et repressit, sed radio solis ex adverso illuminante illuminatricis naturæ non penitùs expers est.

71. Sed rationem quidem elucentis in unaquaque re sapientiæ videre, inopia naturæ nostræ non potest: attamen secundum eum, qui in creatione rerum à legislatore expositus est, ordinem, quandam in iis quæ facta sunt cernere consequentiam, hoc opinor posse ab iis, qui mediocriter norunt id, quod consequens et consentaneum est, videre, per quasdam conjecturas utcunque animadverti.

72. Quamobrem eorum, quæ facta sunt, continuam seriem repetamus. est autem hæc. Quum generalis et universalis lux propter agilitatem atque celeritatem ante res cæteras edita apparuisset, consequuta est firmamenti circumscriptio, orbiculato rotundoque ambitu ignis definita. Levi autem naturâ à gravioribus separatâ, consequenter graves et ponderosæ qualitates aliæ ab aliis distinguuntur, terrâ et aquâ discretæ. inferâ autem naturâ dispositâ atque digestâ, tenuis et levis sublimisque natura, propterea quòd non omnis ejusdem ipsa secum naturæ esset in eo quod intercessit præteriti temporis spatio, à communi massâ atque congerie ad ejusdem generis proprietates diducitur atque discernitur. in quâ (levi naturâ) infinita multitudo stellarum, explicata secundum insitam unicuique parti naturalem proprietatem, ad summum creaturæ locum recurrit, atque in suo unaquæque loco versatur, ac neque à continuo perpetuoque cursu desistit, neque transfertur ab eo situ, in quo est: sed ordo quidem in his immobilitatem habet, natura verò perpetuam mobilitatem. atque deinceps is qui secundum locum post velocissimum motum obtinet, suo cursu inferiorem circulum occupat. ac rursus à tertio et quarto, et ad septimum usque pro ratione celeritatis naturæ, tanto magis infra superius sidus unumquodque locum occupat, quanto tardior ei quàm superioribus ad motum natura est.

73. Hæc igitur quarto die fiunt, non tunc luce creatâ, sed illuminatrice proprietate ad id quod naturâ sibi aptum et consentaneum est in unum congesta atque coacervata, quum cæteræ stellæ emicuerunt et emerserunt in apertum, tum illæ, quæ in corpore majore quàm cæteræ conspiciuntur, sol et luna, quorum natura quidem in

b d f g h l m [o] *κτίσεως*] *φύσεως* a f 2 h [p] *ἀλλὰ* a h [q] ita b c f g k l m *δευτερονοῦσα* ed. tum *διαφορᾷ* a h pro *ἰδίᾳ φορᾷ* [r] + *τὸν* b f g l m tum *τὸ* om. c [s] *φύσεως*] *ὑφέσεως* g mox *ὑποκαταλαμβάνει* l deinde *ἀνωτέρου* codd. *ἀνωτέρω* ed. [t] *οὐ τότε*] *ὁ τότε* b d *οὔτε* a h [u] *περὶ*] *πρὸς* c et *τοῦ* pro *τὸ* E 1 k tum *ἑαυτῆς* m [v] *ἐξαφανῆ* a h tum *ἄστρων* c 2 E g k [w] ita codd. *περὶ* ed. tum *πρώτῃ* om. g

ἐν τῇ πρώτῃ καταβολῇ τοῦ φωτὸς τὰς ἀφορμὰς ἔσχεν, ἡ δὲ σύστασις ἑκάστου,—ἐπειδὴ πάντως ἐν χρόνῳ κινεῖται πᾶν τὸ
D κινούμενον, καὶ δεῖ [x] τῇ τῶν μορίων πρὸς ἄλληλα συνδρομῇ καὶ χρονικοῦ τινος διαστήματος—ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἐτελειώθη· ὡς μηδὲν ἔξω τῆς ἀκολουθίας παρὰ τοῦ μεγάλου Μωϋσέως ἐν τῇ τῶν ὄντων διασκευῇ γεγράφθαι, [y] εἰ πάντων κατὰ τὸ ἀθρόον παρὰ τῆς τοῦ Δημιουργοῦ δυνάμεως ὑλικῶς προκαταβεβλημένων πρὸς τὴν τῶν ὄντων σύστασιν, ἡ μερικὴ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τεθεωρημένων [z] ἀνάδειξις τάξει τινὶ φυσικῇ καὶ ἀκολουθίᾳ ἐν ῥητῷ διαστήματι ἐτελειώθη· τότε μὲν ἀθρόου [a] τοῦ φωτὸς ἐκφανέντος· νῦν δὲ πάσης τῆς φωτιστικῆς φύσεως ἰδικῶς διαφανείσης, ὧν ἐστι καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη.

41 74. * Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ῥευστήν τινα [b] δύναμιν ἐχόντων, κἂν πάντα ῥέῃ, οὐ πάντως ὁμογενῶς ἔχει πρὸς ἄλληλα, ἀλλά τίς ἐστιν ἑκάστῳ διαφορὰ πρὸς τὸ ἕτερον, οἷον ἐν ἐλαίῳ καὶ ὑδραργύρῳ καὶ ὕδατι, [c] ἅπερ εἴ τις ἀναχέας πάντα πρὸς ἄλληλα ἑνὶ περιλάβοι [d] ἀγγείῳ, βραχέος ἐγγενομένου χρόνου, πρῶτον ὄψεται τὴν [e] ὑδράργυρον, διὰ τὸ βαρυτέραν τε καὶ κατωφερεστέραν εἶναι τῶν ἄλλων, τοῖς ἰδίοις συμφυομένην [f] μορίοις, κἂν πανταχῇ ταῦτα διεσκεδασμένα [g] τύχῃ· ἔπειτα τὸ ὕδωρ πρὸς ἑαυτὸ συναγόμενον· εἶτα τοῦ ἐλαίου τὰ μόρια πᾶσι τοῖς
B ὑποκειμένοις ἐπιπολάζοντα, καὶ περὶ ἑαυτὰ [h] συνιστάμενα—οὕτως οἶμαι δεῖν καὶ περὶ τῆς προκειμένης θεωρίας στοχάζεσθαι, τοσοῦτον ὑπαλλάξαντας μόνον τοῦ ὑποδείγματος, ὥστε τὸ ἐν τοῖς ῥευστοῖς ὧδε διὰ τοῦ βάρους γινόμενον, ἐπὶ τῆς ἀνωφεροῦς [i] φύσεως κατὰ τὸ ἔμπαλιν θεωρῆσαι. πάντων γὰρ ἀναφερομένων [j] ὑπὸ κουφότητος ἅμα τῇ πρώτῃ τῶν ὄντων καταβολῇ, ὡς [k] εἶχε τάχους ἕκαστον κατὰ τὴν ἐγκειμένην τοῖς πᾶσιν ἐκ φύσεως δύναμιν, ἀκόλουθον ἦν τὰ ἰσοδραμοῦντα [l] ἀλλήλοις πάντα συνδραμεῖν· καὶ οὕτω διακριθῆναι κατὰ τὴν τοῦ τάχους διαφορὰν ἀπ᾽ ἀλλήλων τῶν ὡσαύτως πεφυκότων τε καὶ δυναμένων.
C Ὥσπερ [m] οὖν ἐπὶ τοῦ ὑποδείγματος, ἡ τῶν ῥευστῶν τούτων διάκρισις οὐκ [n] ἐποίησε διὰ τῆς διαστολῆς τὰς ὕλας, ἀλλὰ τὰς γεγενημένας καὶ ἐν ἀλλήλαις κεχυμένας [o] καθαρῶς ἑκάστην ἀπὸ τῆς ἄλλης διακριθεῖσαν ἀνέδειξεν· οὕτω καὶ μετὰ τὸ τριήμερον

[x] δεῖται b d m δεῖν c 1 δὴ a tum τῇ . . συνδρομῇ a c 2 f g h k l ἡ . . συνδρομὴ b d m τὴν . . συνδρομὴν ed.
[y] διαγεγράφθαι m [z] τεθεωρημένη habet g et post ἀνάδειξις ponit tum φυσικῇ post ἀκολουθίᾳ ponit f [a] ἀθρόως a f 2 h ἀθρόως οὐ l ἀθρόον m
[b] τινα om. f h l [c] ὕδατι καὶ ὑδραργύρῳ b d f l m [d] ita b c 2 d E 2 f l περιλάβῃ a h περιβάλοι c 1 περιβάλλοι ed. περιβαλεῖ g παραλάβοι m
[e] τὴν] τὸ a f h [f] ἐμφυομένην b d συμφυρομένην a f 2 h l Sif. [g] ταῦτα

primâ congestione lucis materias adepta est: unius verò cujusque coitio atque constitutio (quoniam omnino tempore movetur, quicquid movetur: atque particularum mutuo inter sese concursui etiam temporali quodam opus est intervallo) in tribus diebus absoluta est. ut nihil alienum à consequentiâ atque probabili ratione à magno Moyse scriptum sit in digestione rerum, quâ quum omnium materia acervatim atque summatim à potentiâ Creatoris priùs congesta esset ad rerum constitutionem, particularis eorum, quæ in mundo conspiciuntur, designatio atque institutio ordine quodam et consequentiâ atque vicissitudine naturali in certo spatio perfecta atque absoluta est: tunc quidem collectim ac summatim universâ luce editâ, nunc verò omni illuminatrice naturâ specialiter distinctâ collucente: in quibus est etiam sol et luna.

74. Ac quemadmodum in iis, quæ humidam et fluidam vim habent, etiamsi omnia fluant, non prorsus ejusdem inter se generis sunt, sed unumquodque ab alio in aliquo differt: verbi gratiâ, in oleo et aquâ et argento vivo: quæ si quis omnia inter se confusa uno vase comprehenderit, exiguo tempore interjecto primùm videbit argentum vivum, propterea quòd cæteris ponderosius et magis infera petentis naturæ est, suis particulis, etiamsi eæ passim dispersæ ac dissipatæ sint, contineri: deinde aquam secum cogi, postea particulas olei omnibus subjacentibus supernatare et circum se coire:—ita existimo de propositâ quoque quæstione conjecturam facere oportere, tantum duntaxat de similitudine variantes et immutantes, ut id, quod in humidis et fluidis propter pondus hoc modo fit, in eâ naturâ, quæ in sublime fertur, contrario fieri modo intelligamus. Quum enim protinus in primâ congestione atque molitione rerum omnes igneæ naturæ particulæ levitate suâ ad supera ferrentur, prout uniuscujusque celeritas esset, secundum naturaliter omnibus insitam vim: par atque consentaneum est, eas, quæ cursu inter se pares essent, omnes concurrisse, atque ita ea, quæ ejusdem secum naturæ atque virtutis essent, per celeritatis differentiam ab sese esse dirempta atque discreta. Quemadmodum igitur in similitudine harum rerum fluidarum separatio non fecit materias eas per distinctionem, sed factas et inter sese confusas unamquamque ab aliâ planè secretam

post *διεσκεδασμένα* ponunt b d [h] *ἑαυτὰ*] *ταῦτα* b d f I m *ἑαυτὰ ταῦτα* l tum *ὑπαλλάξαντος* c *ὑπαλλάξαντες* E I [i] *ἀνωφερούσης* a h [j] *ἀναφερομένων*] *ἄνω φερομένων* b m [k] *ἕως* b f g h l m [l] ita codd. (*τὰ ἰσοδραμοῦντα* b l) *τῷ ἰσοδρομοῦντι* ed. quod seq. *τοῦ* om. a h [m] *ὥστε* m [n] *οὐχὶ* a E g h k [o] + *καὶ* c

τοῦ χρόνου διάστημα, οὐχὶ[p] ἐγένετο ἡ φωτιστικὴ τοῦ ἡλίου
(313) φύσις καὶ δύναμις, ἀλλὰ διακεχυμένη πρὸς τὸ πᾶν, πρὸς ἑαυτὴν
διεκρίθη.

75. Εἰ δέ τις ἡμᾶς ἀπαιτοίη[q] καὶ περὶ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ
2 Cor. 12. 2, 4. τὸν[r] λόγον, ὃν ὁ Μωϋσῆς μὲν οὐκ ἔγραψε, Παῦλος δὲ εἶδε, καὶ
ἐν αὐτῷ καθάπερ ἐν ἀδύτοις τισὶ τῆς σοφίας[s] γενόμενος, τῶν
ἀρρήτων ἐπηκροάσατο, τοῦτό φαμεν, ὅτι οὐκ ἔξω τῶν ἐξητασ-
D μένων ὁ τρίτος ἐκεῖνος οὐρανός ἐστι. δοκεῖ γάρ μοι[t] ὁ μέγας
Phil. 3. 13. ἀπόστολος ὁ πᾶσι τοῖς ἔμπροσθεν ἑαυτὸν ἐπεκτείνων, διαβὰς
πάσης τῆς αἰσθητῆς φύσεως τοὺς ὅρους,[u] εἰς τὴν νοητὴν κατά-
στασιν παρεισδῦναι,[v] οὐ σωματικῆς ἀκριβῶς γινομένης αὐτῷ
τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ λόγῳ
2 Cor. 12. 2. παρασημαίνεται εἰπὼν, ὅτι[w] εἴτε ἐν[x] σώματι οὐκ οἶδα,
εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδεν·
ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ· τὸ οὖν
ἀκρότατον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, τρίτον οἶμαι[y] οὐρανὸν προσ-
42 ειρηκέναι τὸν Παῦλον, τριχῇ* μὲν τεμόντα[z] πᾶν τὸ φαινόμενον,
κατὰ δὲ τὴν συνήθειαν τῆς γραφῆς, ἕκαστον τῶν τμημάτων
τούτων[a] οὐρανὸν ὀνομάσαντα. Ὁ γὰρ τῆς γραφῆς λόγος ἐν
καταχρήσει τινὶ ῥημάτων, ἕνα μὲν οὐρανὸν ὀνομάζει τὸν ὅρον τοῦ
παχυμερεστέρου ἀέρος, μέχρις οὗ καὶ νέφη καὶ ἄνεμοι καὶ ἡ
Dan. 7. 13. τῶν ὑψιπετῶν ὀρνέων φέρεται φύσις· καὶ γὰρ καὶ νεφέλας
Luc. 13. 19. οὐρανοῦ[b] λέγει καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ· καὶ οὐχ ἁπλῶς
οὐρανὸν λέγει τοῦτον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ στερεώματος· λέγει
Gen. 1. 20. γάρ[c] ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ
πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς[d] γῆς κατὰ τὸ στερέωμα
B τοῦ οὐρανοῦ. Εἶτα[e] ἕτερον οὐρανόν τε καὶ στερέωμα κατονο-
μάζει, τὸ μετὰ τὴν ἀπλανῆ σφαῖραν περὶ τὸ ἐντὸς θεωρούμενον,
ἐν ᾧ οἱ πλανῆται τῶν ἀστέρων διαπορεύονται· λέγει γὰρ ὅτι
Gen. 1. 16, 17. καὶ[f] ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους,
καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ,
ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς· παντὶ δὲ πρόδηλον τῷ[g] ὁπωσοῦν
ἐπεσκεμμένῳ τὴν τοῦ παντὸς διακόσμησιν, ὅσον ὑποβέβηκε[h]
ταῦτα παρὰ τὴν ἄνω φορὰν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀκρότατον τοῦ

[p] οὐκ b d m [q] ita a b c d E f g h k m R. 940 ἐπαιτοίη ed.
[r] τὸν accessit ex a b d E f h k l m tum ὁ om. a f h l
[s] τῇ σοφίᾳ d f 1 m [t] ἐμοί a c h tum ante ὁ + καὶ b d m
[u] ὅρους] οὐρανοὺς a f 2 (sed erasum est postea) h tum νοητὴν om. a h
[v] παρεισδύναι c παραδῦναι a E (sed corr. à pr. credo m.) h k R. 940 παρα-δύναι g παραδυῆναι f l m tum ἀκριβῶς om. b d E f 1 g k R. 940 et γενομένης habent b d f g R. 940 [w] ὅτι om. b d f 1 g R. 940 tum εἴγε pro εἴτε a h
[x] + τῷ a h tum εἴγε pro εἴτε a h—τοῦ om. a h [y] οἶμαι post οὐρανὸν

ostendit: ita etiam post tridui temporis spatium non facta est solis illuminatrix natura et vis, sed diffusa per rerum naturam universam ad sese coacta atque digesta est.

75. Quòd si quis à nobis etiam de tertio cœlo rationem reposcat, quod Moyses quidem non descripsit, Paulus autem vidit, atque in eo tanquam in adytis quibusdam atque penetralibus sapientiæ versatus arcana illa audivit: hoc dicimus, quòd non extra ea, quæ examinata sunt, tertium illud cœlum sit. Videtur enim mihi magnus ille apostolus, qui superiores omneis præcedere atque à tergo relinquere conatur, transgressus omneis sensibilis naturæ terminos, ad eam quæ cogitatione percipitur ac mentè cernitur, stationem penetrasse, quum non planè in corpore contigisset ei res illas, quæ mente noscuntur, spectare. hoc enim etiam ipse in suâ epistolâ significat, dicens: Sive in corpore, nescio: sive extra corpus, nescio: Deus scit; raptum hujusmodi usque ad tertium coelum. Existimo igitur extremam sensibilis mundi partem, tertium cœlum appellatam esse à Paulo, in treis quidem parteis quicquid apparet dividente, secundum consuetudinem autem scripturæ unamquamque harum partium cœlum nominante. Nam sermo scripturæ abutendo quibusdam verbis, unum quidem cœlum nominat, terminum crassioris aeris: quousque etiam nubes et venti pertinent, et altè volantium avium natura fertur: etenim etiam nubes coeli dicit et volucres coeli: ac non simpliciter hoc cœlum dicit, sed cum adjectione etiam firmamenti. dicit enim: producant aquae reptilia animarum viventium, et volucres volantes supra terram circa firmamentum coeli. Deinde alterum et cœlum et firmamentum denominat, id quod post inerrantium stellarum sphæram intrinsecùs spectatur: in quo errantes stellæ versantur. dicit enim: Et fecit Deus luminaria magna, et collocavit ea in firmamento coeli, ut lucerent super terram. nemini autem eorum, qui aliquocunque modo rerum universitatis digestionem consideraverit, incognitum est, quanto hæc inferiorem locum, quàm superus ille cursus, obtineant. Atque ipsam etiam extremitatem sensibilis mundi, quod confinium

ponunt a b d f h l m post προσειρηκέναι k tum προσειρηκέναι codd. προειρηκέναι ed. [z] τέμνοντα m τεμὼν τὸ a h [a] + τὸν a h tum pro τινὶ a h τινὰ f 1 ex corr. τινῶν [b] οὐρανοῦ] οὐρανοὺς a h et tum iterum habent λέγει [c] + καὶ a h tum τὰ om. m [d] τῆς om. g [e] τὸ quod hic additur in ed. om. a b d E 2 f h l m [f] καὶ accessit ex a b c d E f g h k l [g] τῷ] τὸ g k om. E tum pro ὅσον ὅσῳ k ὡς m [h] ita a b c d E f g h l m ὑποβέβληκε ed. tum παρὰ codd. περὶ ed.

αἰσθητοῦ κόσμου, ὃ μεθόριόν ἐστι[i] τῆς νοητῆς κτίσεως, στερέωμά τε καὶ οὐρανὸν ὀνομάζει.

76. Ὁ οὖν ἐπιθυμητὴς[j] τῶν ὑπὲρ λόγον, καὶ σκοπῶν (καθὼς
C καὶ ἡμῖν ἐγκελεύεται) μηδὲν τῶν βλεπομένων· ὅτι τὰ μὲν
2 Cor. 4. 18. βλεπόμενα[k] πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια· ὅπου αὐτὸν ἡ ἐπιθυμία ἐπῆρεν, ἐκεῖ ἐγένετο ὑψωθεὶς τῇ δυνάμει τοῦ τὸ[l] ἐπιθυμητὸν αὐτῷ προδεικνύντος· καὶ ἀντὶ τοῦ[m] εἰπεῖν, 'οἶδα ἄνθρωπον πᾶσαν τὴν αἰσθητὴν διαβάντα κτίσιν, καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις τῆς νοητῆς γενόμενον φύσεως' ἐπειδὴ ἐκ παίδων[n] τὰ ἱερὰ γράμματα ἔμαθε,[o] ταῖς γραφικαῖς φωναῖς διασημαίνει τὸ
2 Cor. 12. 2. νόημα,[p] τρίτον οὐρανὸν ὀνομάσας τὴν τῶν τριῶν τούτων τῶν[q] ἐν τῷ παντὶ θεωρουμένων τμημάτων διέξοδον· κατέλιπε γὰρ τὸν
D ἀέρα· παρέδραμε καὶ τὴν διὰ μέσου τῶν ἀστέρων[r] κυκλοφορίαν· ἐπέρασε[s] καὶ τὴν ἄκραν τῶν αἰθερίων ὅρων περιβολήν, καὶ ἐν τῇ στασίμῳ καὶ νοητῇ φύσει γενόμενος, εἶδέ[t] τε τὰ τοῦ παραδείσου κάλλη, καὶ ἤκουσεν ἃ ἀνθρωπίνη φύσις οὐ φθέγγεται.

77. Ταῦτά σοι, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, περὶ τῶν προβληθέντων ἡμῖν[u] παρὰ τῆς συνέσεώς σου ἀπεκρινάμεθα, μήτε τι τῆς
(314) γραφικῆς λέξεως εἰς[v] τροπικὴν ἀλληγορίαν μεταποιήσαντες, μήτε παριδόντες τι τῶν ἀντιτεθέντων ἡμῖν ἀνεξέταστον· ἀλλ' ὡς
43 ἦν δυνατόν, μενούσης τῆς λέξεως ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐμφάσεως, * τῷ τῆς φύσεως εἱρμῷ διὰ τῆς θεωρίας τῶν ὀνομάτων[w] ἠκολουθήσαμεν, δι' ὧν τὸ μηδὲν ὑπεναντίως ἔχειν τῶν δοκούντων κατὰ τὴν ἐπιπολαιοτέραν[x] ἀνάγνωσιν ἀσυμφωνεῖν[y] ἀλλήλοις, καθὼς ἦν δυνατόν, ἀπεδείξαμεν· τοῖς γὰρ λοιποῖς ἐπεξιέναι † τῶν κατὰ τὴν ἑξαήμερον κοσμογονίαν[z] πεποιημένων, μάταιον ἐνομίσαμεν, τῆς ὑψηλῆς τοῦ διδασκάλου φωνῆς μηδὲν τῶν ζητουμένων εἰς θεωρίαν παραλιπούσης·[a] πλὴν τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς,
B ἣν ἡμεῖς ἐν ἰδιάζοντι βιβλίῳ πρὸ τούτων[b] πονήσαντες, ἀπεστείλαμέν σου τῇ τελειότητι· τοῦτο καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ καὶ ἐν τῷ παρόντι σέ τε[c] καὶ πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας παραιτούμενοι,[d] τὸ μὴ οἴεσθαι ἡμᾶς ἀντεγείρειν ἑαυτοὺς ταῖς τοῦ Διδασκάλου σπουδαῖς· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἀναπληροῦντας ὡς ἦν δυνατὸν τὰ

[i] ἐστι accessit ex a b d E 2 f h l m [j] ἐπιθυμῶν E k

[k] verba βλεπόμενα ad δὲ om. a f h [l] τοῦ τὸ] ita c g h R. 940 τοῦτο ed. tum ἐπιθυμητικὸν f 2 h ἐπιθυμητικὸν τὸν l mox ἑαυτῷ pro αὐτῷ b d—προδεικνύντος a c h R. 940 προδεικν ύντος E 1 (lit. abrasâ) προδεικνὺς b d

[m] τοῦ accessit ex a b c d E f g h k l R. 940 tum αἰσθητικὴν k

[n] ita codd. παιδὸς ed. [o] ita a b d E 1 f g h k l R. 940 οἶδεν ed. tum ταῖς om. b d mox διασημαίνειν l διασημαίνεται E k [p] ita a b c d E f g h k l R. 940 ὄνομα ed. [q] τῶν om. b d E 1 tum τῷ om. a h tum κατέλειπε E f 1 k [r] ἄστρων a b d f h m [s] δὲ quod hic + ed. om. a b (spatio relicto) c d E 1 f g h k m R. 940 [t] ita codd. οἶδε ed. mox τε

est ejus, quæ cogitatione percipitur, creaturæ, et firmamentum et cœlum nominat.

76. Ille igitur, qui cupidus et studiosus erat earum rerum, quæ superant rationem, et, ut etiam nos hortatur, nihil earum rerum, quæ conspiciuntur, spectabat (quoniam ea, quae videntur temporalia, quae autem non videntur, aeterna sunt) quò eum suum studium erigebat, illuc evasit, potentiâ ejus, qui jam antea hoc ei desiderium ostenderat et injecerat, elevatus. ac pro eo, ut diceret, "novi hominem, qui omnem sub sensum cadentem creaturam transgressus est, et in adyta ejus, quæ mente comprehenditur, creaturæ pervenit:" quoniam sacras literas à puero didicerat, scripturæ vocibus mentis sensum indicat, transitum harum trium partium, quæ in universitate rerum spectantur, tertium cœlum nominans. reliquerat enim aerem, prætervolaverat etiam eum, qui medius intercedit, orbem siderum: superaverat item extremum ætheriorum terminorum ambitum atque complexum, et in stabili, eâque quæ mente cernitur, natura constitutus, quum pulchritudines et ornamenta paradisi vidit, tum audivit ea, quæ non loquitur humana natura.

77. Hæc tibi, o homo Dei, de iis, quæ nobis à prudentiâ tuâ explicanda proposita sunt, respondimus, neque de scripturæ dictione quicquam ad tropicum et allegoricum intellectum traducentes, nec ex iis, quæ nobis opposita sunt, aliquid inexcussum prætermittentes: sed, quoad ejus fieri poterat, manente dictione in suâ significatione, naturæ seriem per interpretationem et explicationem nominum sequuti sumus. in quibus nihil ex iis contrarietate laborare, quæ videntur secundum simpliciorem lectionem inter sese discrepare, prout fieri poterat, demonstravimus. reliqua verò, quæ per mundi creationem, quæ sex diebus absoluta est, facta sunt, persequi ineptum esse putavimus, quippe quum sublimis Præceptoris vox nihil ex iis, de quibus quæri solet, reliquerit explicandum præter hominis fabricationem: quam nos peculiari libro antehac elaboratam misimus tuæ perfectioni, hoc et in illo scripto, et in præsenti et abs te et ab omnibus lectoribus petentes, ne putetis quòd ipsi nosmet Præceptoris studiis opponamus et adversemur, sed illic quidem quoad ejus fieri poterat, defectus supplentes, commentarium de homine iis, quæ

accessit ex c E f g h k l m tum ἅπερ pro ἃ m et ante ἀνθρωπίνη + ἡ E k

[u] ἡμῖν om. E et pro συνέσεώς σου m habet σῆς συνέσεως [v] εἰς om. b d m mox παρειδόντες f 1 παρειδότες E k et ἀντιτιθέντων b ἀντιθέτων m deinde pro λέξεως l Sif. cod. habent πλέξεως [w] ὀμμάτων b d ἀσμάτων c tum pro μηδὲν l Sif. cod. habent μὲν Sif. legendum putabat δι' ὧν τὰ μὲν ὑπεναντίως ἔχειν δοκοῦντα, καὶ κατὰ τὴν ἑ. ἀ. [x] παλαιοτέραν b d ἐπιπολεστέραν a h

[y] ita codd. ἃ συμφωνεῖν ed. E 1 † reliqua desunt in h [z] κοσμογένειαν a c f m tum ὑψηλοῦ l [a] ita a b c d g m παραλειπούσης ed. [b] τούτου m

[c] τε om. c [d] αἰτούμενοι a f 2 l

ἐλλείμματα, προσθεῖναι τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον[e] θεωρίαν τοῖς κατὰ τὴν ἑξαήμερον πονηθεῖσιν αὐτῷ· ἐνταῦθα δὲ διὰ τοὺς ἐπιζητοῦντας ἐν τοῖς γραφικοῖς νοήμασι τὸ ἀκόλουθον, ταῦτα
C γράψαι προθυμηθῆναι, ὡς ὁμοῦ τε τὴν λέξιν ἐπὶ τῶν γεγραμμένων φυλάττεσθαι,[f] καὶ τὴν φυσικὴν θεωρίαν συναγορεύειν τῷ γράμματι.

78. Εἰ δὲ ἐλλειπῶς[g] ἔχει τὰ εἰρημένα, φθόνος οὐδεὶς παρά τε τῆς σῆς συνέσεως καὶ παρὰ[h] ἑκάστου τῶν ἐντυγχανόντων
S. Marci 12. 41, 42. ἐξεργασθῆναι τὰ λείποντα· οὐδὲ[i] γὰρ τῶν πλουσίων τὴν δωροφορίαν ἐκώλυσεν ἡ τοῖν δυοῖν ὀβολοῖν γεγενημένη παρὰ τῆς
Ex. 35. 5—7. χήρας[j] ἐπίδοσις, οὐθ' ὅσοι τὰ δέρματα καὶ τὰ ξύλα καὶ τὰς
D τρίχας τῷ Μωϋσῇ πρὸς τὴν σκηνοποιΐαν[k] εἰσήνεγκαν, ἐμπόδιον τοῖς τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς τιμίους τῶν λίθων ἀνατιθεῖσιν ἐγένοντο· καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἀγαπήσωμεν[l] εἰ ἐν τριχῶν τάξει τὰ παρ' ἡμῶν κριθείη,[m] μόνον γένοιτο διὰ τῆς ὑμετέρας πορφύρας, τῆς τῷ χρυσίῳ συμπλεκομένης, ἐπιτεθῆναι τῷ λόγῳ τὸν ἐπενδύτην, ᾧ ὄνομά ἐστι λόγιόν[n] τε καὶ δήλωσις καὶ
Ex. 28. 15, 26 ἀλήθεια, καθώς φησι καὶ ὁ Μωϋσῆς ὁ τὰ τοιαῦτα κατα-
E σκευάζων[o] τῷ ἱερεῖ περιβόλαια κατὰ τὴν ὑφήγησιν[p] τοῦ Θεοῦ, ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ μονογενεῖ Υἱῷ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι[q] εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

[e] ἄνθρωπον] οὐρανὸν b d [f] φυλασσεσθαι a f g tum συναναγορεύει d
[g] ἐλλιπῶς a c f2 g l m [h] παρ' b c f g [i] οὐδὲν c
[j] γεγενημένη post χήρας ponit c [k] σκηνοπηγίαν b d
[l] ita b c E f2 g k l ἀγαπήσομεν ed. [m] ἐγκριθείη b d κριθῆναι a ἐγκριθῆναι f l tum ante μόνον + εἰ a f ex corr. à pr. m. l deinde ἡμετέρας a

circa hexaemeron ipse elaboraverat, adjecerimus, hic verò propter eos, qui in scripturæ intellectibus id, quod probabiliter consequitur atque consentaneum est, requirunt, hæc scribere voluerimus, ut et dictio simul in scriptis servaretur, et naturalis explicatio cum literâ concordaret.

78. Quòd si iis, quæ dicta sunt, aliquid deest, per me licebit, vel à te vel à quovis lectore suppleri, quæ desunt. neque enim oboli illi duo, qui à viduâ illâ adjiciebantur, divitum munera prohibebant: neque qui pelleis et ligna, et pilos Moysi ad tabernaculi confectionem conferebant, impedimento fuerunt iis, qui et aurum, et argentum, et pretiosos lapides huic sacro operi dicabant. Ergo nos quoque contenti erimus, si loco pilorum nostra scripta admittantur et approbentur, dummodo contingat, ut per vestram purpuram, quæ auro implicetur, tunica sermoni addatur: cui nomen est, et rationale, et doctrina, et declaratio, et veritas: quemadmodum inquit etiam Moyses, qui ejusmodi sacerdoti conficiebat indumenta juxta præscriptum Dei: quem decet gloria et imperium cum unigenito Filio et Spiritu Sancto, in secula. Amen.

[n] λογεῖον b c d [o] σκευάζων E [p] ὑφήγησιν] φωνὴν m tum ἡ om. a g m mox καὶ om. g et τὸ om. a g m et ante υἱῷ + αὐτοῦ b d [q] παναγίῳ πνεύματι] πνεύματι τῷ ἁγίῳ a E f g k l m et post παναγίῳ b d + καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ

DE CONDITIONE HOMINIS.

MONITUM.

Venimus nunc ad secundum auctoris nostri tractatum in quo ornando tam multos codices inveni in Bibliothecis (Parisiensi præsertim) ut aliquos tantùm seligere opus mihi fuit; et etiamnunc vereor ne tali affluentiâ auctoritatum usus sim in notis, ut lectori fastidium afferam.

Agmen ducunt Vindobonenses, quos rogatu et sumptibus E. B. Pusey, S. T. P. contulit pro me J. Lewis è Collegio Wadham, non minore certè accuratione quàm solertiâ. Doleo autem quòd scheda quædam à doctissimo Professore Oxoniense deperdita fuit, in quâ collator siglis valdè perplexis usus est ad codices designandos, ita ut in quibusdam paginis inter 62 et 82, mentionem invenies factam Vindobonensium codicum in genere sine particulari notâ, quam tamen ut plurimum ex aliis MSS aliarum Bibliothecarum supplere potes.

Ex his autem duos tantùm b et d integrè contulit V. D.; cæteros quibusdam tantùm in locis ubi textus impressus maximè mendosus ei videbatur examinavit.

a. Nesselii ccxvii; sic incipit:
τοῦ γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης πρὸς πέτρον τὸν ἴδιον ἀδελφὸν εἰς τὰ λοιπὰ τῆς ἐξαημέρου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῷ βασιλείου περὶ τῶν προγεγονότων τῶν τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως.
Epistola Dedicatoria ad Petrum et Lemmatum index deficiunt: arctè cohæret cum sequenti codice, èx quo lectiones ejus suppleri possunt.

α. Burneianus 52, (in Museo Britannico nunc asservatus) sæculi ut puto xiv: ipsemet integrè contuli.

b. Lambecii tomi iv. cod. 110 "pervetustus:" integrè collatus est. semper concordat cum

ϛ. Regius 1277 sæc. fortè xiii in quarto minori literis minusculis nitidè scriptus, à me multis in locis inspectus.

c. Lamb. t. iii. cod. 63 "mediocriter antiquus:" sic incipit;
περὶ εἰκόνος ἀνθρώπου· τοῦ μακαρίου γρηγορίου ἀδελφοῦ τοῦ ἁγίου βασιλείου τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ δούλῳ Θεοῦ πέτρῳ ἐπισκόπῳ γρηγόριος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.
tantum non semper concordat cum k

d. Lamb. t. iii. cod. 62 "pervetustus:" initio mutilus incipit p. 62. ed. 1638. integrè collatus est.

e. Lamb. t. iii. cod. 64 "antiquus."

f. Lamb. t. iii. cod. 65 "pervetustus."

g. Ædis Christi Oxonii sæc. ferè xiv. in quarto nitidè scriptus; ab exemplari quodam ex quo voces complures casu aliquo perierunt descriptus est; non raro enim voces quasdam omissas inveni lacunâ relictâ. Oxonii degens annis 1846, et 1854, contuli.

Cod. p arctè cum hoc concordat, non solùm in textu, sed et in scholiis marginalibus.

h. Codex in Museo Hunteriano Glasguæ asservatus; chartaceus, formâ quadratâ, sæc. xvi. satis accuratè scriptus: continet ferè dimidium hujus tractatûs; scil. capp. 1, 3, 6, 7 (cum lacunis) 10, 11, 12; tum tria excerpta ex c. 8 sub titulo;

διά τι τελευταῖος κατεσκευάσθη ὁ ἄνθρωπος.

tum c. 13, 14, 15 et fragmenta ex c. 16, 20, 21 deinde c. 24 et 30: cum g p concordat.

i. Mon. 192 quem in superiori tractatu literâ d insignivi, sæc. xiv. Incipit fol. 111b cum hoc lemmate:—

τοῦ μακαρίου γρηγορίου ἐπισκόπου νύσης ἀδελφοῦ τοῦ ἁγίου βασιλείου περὶ εἰκόνος ἀνθρώπου τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ πέτρῳ γρηγόριος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

k. Monac. 206 sæc. xvi. chart. in fol. minore. incipiente fol. 1a cum hac inscriptione:—

περὶ εἰκόνος ἀνθρώπου τοῦ μακαρίου γρηγορίου ἀδελφοῦ τοῦ ἁγίου βασιλείου·
cætera eadem ut in i

l. Monac. 240 sæc. xv. (non xiii) chart. formâ quadr. min. Incipit fol. 65a cum lemmate:—

τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν γρηγορίου ἐπισκόπου νύσης κεφάλαια τριάκοντα εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευήν.

m. Monac. 570 sæc. xiv. bombyc. form. quadr. min. Incipit fol. 107b cum lemmate:—

τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης πρὸς πέτρον ἴδιον ἀδελφὸν εἰς τὰ λοιπὰ τῆς ἑξαημέρου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῷ βασιλείου· τουτέστιν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Cum cod. Regio 956 valdè conspirat.

Hos quatuor codices pro me contulit TH. KRABINGERUS, rogatu et sumptibus E. B. PUSEY, S. T. P.

n. Marcianus 58 f. 65b ad f. 116 cum tit.

τοῦ μακαρίου καὶ ἐν ἁγίοις γρηγορίου ἐπισκόπου γενομένου νύσης εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν προκειμένων τῆς ἑξαημέρου· πρόλογος τῷ ἀδελφῷ δούλῳ Θεοῦ πέτρῳ ἐπισκόπῳ γρηγόριος ἐπίσκοπος νύσης.

et post prologum secundus titulus,

κεφάλαια ἐμφιλόσοφα περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κτίσεως· καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου δὲ μερικῶς· ἅπερ ἦν λείποντα τῇ ἑξαημέρῳ· ἣν προείρηκεν ὁ μακάριος καὶ ἐν ἁγίοις βασίλειος.

Sequitur index capitum. Est sæculi x ineuntis, membranaceus, in 4to eleganter et accuratè scriptus; ejusdem familiæ cum codd. a b c i k q r, sed miram varietatem lectionis exhibet, non tam in clausularum transpositione, sed unum verbum pro alio commutando, in quo scriba (quisquis fuerit) magnam licentiam sibi indulsit. In his lectionibus, ut plurimum, singularis est, sed aliquando (licèt non frequenter) r cum eo concordat—alias autem m aut q.

Aliquando lectio recepta in mg à primâ manu ponitur cum siglo ϛ. aut ἐν ἄλλοις, et finem versus alia manus antiqua, correctiones aliquas alias appinxit, quas omnes notavi. Venetiis degens Maio 1847 diligenter contuli.

Doctissimus Morellus in Bibliothecâ MSS t. I, p. 63 ubi hunc codicem recenset, unum ex eis autumat esse qui in Concilio Florentino à Latinis allati sunt ut locum quendam S. Basilii tractatûs contra Eunomium (qui in hoc codice pariter continetur) à Græcis non fideliter citari, sed in antiquis exemplaribus aliter sese habere, et ad probandam Latinorum doctrinam de duplici processione Spiritûs Sancti, multùm facere. Vereor autem ne si tractatus S. Basilii eâdem licentiâ scripta est quâ hæc nostri auctoris, non multum valeat auctoritas hujus codicis ad genuinam lectionem stabiliendam.

p. Regius 476 chartaceus sæc. x cum lemmate—

τῷ ἀδελφῷ δούλῳ Θεοῦ πέτρῳ ἐπισκόπῳ γρηγόριος ἐπίσκοπος νύσσης.

q. Coislinianus 235 "Membranaceus, x circiter sæculi."

Hìc autem observare possum quòd tertius tractatus in hoc codice qui acephalus est, ad auctoris nostri Apologiam in Hexaemeron pertinere videtur; verba enim prima quæ notat MONTEFALCONIUS in Bibliothecâ Coislinianâ, in eo reperiuntur, § 44 p. 62 editionis nostræ. Valdè in hoc codice abundant commutationes vocalium et diphthongorum. Ejus collationem haud indiligenter pro me fieri curavit doctissimus E. Miller à scholare nescio quem. Sic incipit:—

τῷ ἀδελφῷ δούλῳ Θεοῦ πέτρῳ ἐπισκόπῳ γρηγόριος ἐπίσκοπος νύσης εἰς τὸν ἄνθρωπον.

r. Musæi Britannici xvi. D 1 qui in superiori tractatu literâ c designatus est, ubi vide descriptionem. Singulares lectiones haud raro exhibet. Ipsemet contuli. sic incipit.

ἐπιστολὴ γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης πρὸς πέτρον τὸν ἴδιον ἀδελφὸν εἰς τὰ λοιπὰ τοῦ ἑξαημέρου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῷ βασιλείου.

τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ πέτρῳ ἐπισκόπῳ γρηγόριος ἐπίσκοπος νύσσης προοίμιον τῶν λα κεφαλαίων τῶν ἐν τῇ ἑξαημέρῳ λεχθέντων τὰ παραλειπόμενα τοῦ μεγάλου βασιλείου.

s. Baroccianus 144, pergameneus, sæculi xi ineuntis ut puto, præclarè et diligenter scriptus, in folio, duabus columnis.

Cum edito plus quàm ullus alius eorum quos inspexi codicum concordat.

t Vaticanus 408 sæc. x vel xi.
Accuratè (ut solet) contulit TH. HEYSIUS.

Multos alios codices, præsertim Bibliothecæ Parisiensis locupletissimæ inspexi, sed operæ pretium haud duxi eas conferre.

In his autem auctoritatibus recensendis, α et β nusquam adscripsi, nisi ubi a aut b lectio apposita non est, quâ eorum locus suppleri posset.

De indole harum codicum hæc pauca annotare velim. Duæ sunt familiæ, una a b c i k m n q r t, altera d e f, quibuscum satis concordant g h p et l; s quoque cum eisdem affinitatem habet, licèt cum edito arctiùs cohæret. Ad priorem recensionem pertinet versio Dionysii.

Græcè primùm evulgatus est ab Aldo anno 1536, unde transiit in editiones duas Græco-Latinas. Cùm autem nihil, ut puto, in iis immutatum est præter errores typographicas satis multas, editiones priores prorsus neglexi.

Syriacam versionem meminit Assemannus in Bibliothecâ Orientali p. 40 utpote Romæ existentem in codice 106, sæculi (ut asserit) viii. Doleo autem quod de eo nihil discere potui; non enim invenitur in codicibus qui nuper in Museum Britannicum ex Ægypto allati sunt.

Versionem Armeniacam meminit C. F. NEUMANN in Versuch einer Geschichte der Armenischen Literatur, Leipzig. 1836. Cùm Venetiis degerem, à Monachis Mechitaristis, insulæ *San Lazaro* incolis, de eâ sciscitatus sum; cùm autem didici, ita malè factam esse ut sine auxilio Græci textûs vix intelligi posset, et eos tantùm tractatus auctoris nostri in linguam Armeniacam versos esse, quorum abundant MSS Græci, haud necessarium esse putavi in hanc translationem tempus terere.

Versionem Latinam antiquam ex primâ editione Sifanianâ revocavi; de eo sic commentatus est Mabillonius:—

Dionysius cognomento Exiguus, "Monachus, Scytha natione, sed moribus Romanus, multa ex Græco transtulit in Latinum, quæ utilitati possunt convenire Ecclesiæ," inquit Cassiodorus Senator in libro de divinis lectionibus cap. 23. In his "transtulit de Græco in Latinum librum Gregorii Nysseni de conditione hominis," testante Sigeberto Monacho in libro de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 17. Hæc Dionysii versio primùm typis vulgata est Coloniæ anno MDXXXVIII, tum Basileæ anno MDLXII. at utrobique absque epistolâ translatoris Eugipio Presbytero inscriptâ; immo etiam ·absque versione præfationis Gregorii Nysseni. Utrumque, id est, Dionysii epistolam nuncupatoriam et Gregorii præfationem Latinam ex veterrimo codice Corbeiense, literis Langobardicis ante annos octingentos scripto, eruit noster Michaël Germanus, studiorum meorum socius et adjutor. Gregorii præfationem subsequitur in MS codice index capitulationum, in editis etiam omissus. at singulis capitulis singula lemmata, quæ in exemplari continenter exhibentur, seorsim præfiguntur in editis.

Quo anno condita sit hæc versio non facilè definierim. Dionysius ejus auctor vix attigit annum DXL, siquidem Cassiodorus eum uti mortuum laudat in libro de divinis lectionibus, qui sub annum DL editus est. Unde mirari subit Johannem Leuvenklaium, qui novam hujus Gregorii Nysseni libri versionem sæculo superiori adornavit repudiatâ Dionysianâ, in eum errorem incidisse, ut Dionysium non nisi ante quadringentos annos vixisse putaverit. Quâ in re novum interpretem jure emendavit Fronto Ducæus, qui de Dionysii opere longè rectiùs sensit. Certè Eugipius presbyter, cui Dionysius opus suum inscripsit, vix ad annum DXXX pervenit, uti inferiùs demonstrabo.

Dionysius in superiori epistolâ observat in Gregorii Nysseni libro abs se verso residere nonnulla, in quibus dum Gregorius valdè persequitur vitia, protulit etiam ipse vitiosa. idemque aliis verbis usque tertium inculcat. Quænam sint illa, quæ in Gregorio Dionysius reprehendit, facilè intelligimus ex lectione capitis 18 versionis Dionysianæ, quod in novâ 17 est. In eo quippe capite docetur, homines si in statu naturæ integræ perstitissent, non usuros fuisse conjugio ad propagationem generis sui; sed eo modo, quo Angelorum incrementum factum est, multiplicandos. Id enim aliorum Patrum traditioni, maximè vero S. Augustini doctrinæ contrarium est. Deinde Gregorius in cap. 22 apud Dionysium hoc argumento resurrectionis necessitatem probat, quod cùm hominis in malum perpetuus motus, mali vero finita sit meta; ubi homo nequitiæ suæ peregerit cursum, tunc demum jugis ille se moventis impetus ad iter bonum denuo recurret, hoc est ad immutabilitatem: quod certè viris doctis non facilè probabitur. Neque etiam illud quod in capite sequenti subdit de divino præcepto propagandi generis humani. Hæ, ut puto, *maculæ* sunt, quibus Gregorianus liber Dionysii judicio *aspersus est*.

Eugipius fuit Presbyter et Abbas Lucullanensis in Campaniâ.

(*Vetera Analecta p.* 59 *ed.* 2*dâ*.)

Dionysii præfationem à doctissimo Benedictino evulgatum hîc subjicere possum.

Dionysii Exigui epistola ad Eugippium presbyterum, in versionem ab se factam libri Gregorii Nysseni de conditione seu opificio hominis.

Domino sanctissimo, et à me plurimùm venerando, sacro Egypio (1) presbytero, Dionysius Exiguus. Sancto venerationis tuæ (2) studio pro meis viribus obsecutus, beati Gregorii Nyseni Episcopi librum de conditione hominis è (3) Græcâ locutione (4) converti, triginta et uno ab eodem capitulis (5) explicatum: in quo opere quantum sim difficultatis (6) expertus, ex ipsâ lectione probabitur. In plurimis enim juxta Philosophorum sententias (7) immoratus, opulentiam tantam suæ eruditionis expressit, ut pœnè nichil (8) omiserit eorum, quæ ab illis doctis et otiosis ingeniis in hac parte per inextricabiles digesta sunt quæstiones. Quorum etiam nonnullas ineptias ita destruxit, ut illud propemodum nobis insinuaret Apostoli, quo fideles instruit dicens, *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum.** Nam sicuti quædam recta, quæ Deus illis revelavit, sapienter approbat, ita prava eorum vel ipse dirigit, vel qualiter (9) ab aliis vitentur, ostendit: exceptis videlicet paucis, in quibus dum valdè persequitur vitia, protulit (ut fieri solet) etiam ipse (10) vitiosa.

Igitur eloquentiam tanti Doctoris æmulatus, enisus sum quidem disertitudinem ejus sequi, licèt assequi nimis impari facultate nequiverim. Fidem tamen sententiarum ejus pro meâ mediocritate servavi, sciens veritate nihil esse præstantius. Et quia sunt, ut dixi, aliqua, quæ possunt merito (11) reprehendi: nullus lector in his meum putet obligatum esse consensum, quæ (12) officio translatoris explicui, non censoris judicio comprobavi.

Quapropter humili devotionis (13) obsequio precor, ut sanctitas tua promissionis meæ solutionem gratissimâ mente percipiat: et in quibuscunque minùs eleganter videor elocutus, veniam clementer accommodet: (14) quia necessitate temporis à doctissimorum virorum collatione distractus, non quo debui librum splendore digessi, qui ut plurimis probatur abundare virtutibus; ita quibusdam, ut sæpè retuli, maculis videtur aspersus. Oret ergo pro me tua dignatio, ut tantis pressus angustiis, saltem spiritalium studiorum latitudine gaudeam: nec adeo præsentibus unquam (15) mæroribus illiciar, (16) ut nos à proposito futuræ delectationis abducant. (17) Maximum namque solatium in hac miseriâ capimus, si de venturâ gloriâ continuatâ meditatione tractemus. Quamvis enim quis amore cœlestium ægrè ferat hujus peregrinationis incommoda, et cum Prophetâ dolenter exclamet: *Heu michi, quod* (18) *incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multùm incola fuit anima mea.*† Et cum beato Apostolo confidenter asserat: *Cupio dissolvi et esse cum Christo.*‡ tamen à patriâ non (19) procul exsulare creditur, si semper patriam desiderio consequatur. Explicit præfatio.

Quia autem suspicatus sum, hanc versionem ab editore forsitan mutatam esse ut cum textu græco ab Aldo jam evulgato, pressiùs adhæreat, collationem duorum codd. Oxoniensium comparavi, et præcipuas lectionis varietates notavi; ex eis quàm insigniter emendata est, facilè videbit quivis; nullam autem editoris curam in eâ deprehendi; sed eam tantùm incuriam quæ omnibus nostri auctoris operibus plus quàm ullius alius è Patribus ferè semper hucusque accidit.

* Col. ii. 8. † Ps. cxix. 5. ‡ Phil. i. 23.

1. Eugipio m. 2. sancto *om.* b *et pro* sancto venerationis tuæ a *habet* convenerationis; mox Nysseni m. 3. e] a b m 4. locutionis a. 5. capitibus m. 6. difficultatem a. 7. sententiam a. 8. ita semper a b. 9. quatenus m. 10. ipsa a. 11. dixi, eloquia, quæ possint mediocriter b. 12. quia m. 13. humili devotus a quapropter te impenso b. 14. accommodes a; *mox* necessitate *om.* a. 15. unq. præs. b. 16. illiciant a liceat m. 17. obducant b. 18. me b m *tum* quod m. 19. non tamen a patria b *tum* patriam sem. b.

Horum autem codicum, is quem A insignivi, sæculi est xii. B. sæc. xv. Ad eandem familiam pertinere videntur.

a: Laud 123: sic incipit fol. 94 b.

Incipit liber scti Gregorii niseni epi quam misit ad fratrem suum PETRUM prbum de ymagine. id est hominis conditione que a fre eorum sco basilio epo in exâmeron omissa. Epla dionisii ad egypium presbiterum.

Et post prologum f. 95.

Explicit epla dionisii ad egipium presbiterum. Incipit pfatio libri scti gregorii niseni epi. Quam misit ad frem suum PETRUM presbiterum de hominis conditione que a fre eorum sco basilio epo in exameron est omissa.

Index capitum deest.

b:—Bodl. 238. Incipit fol. 285 b.

Incipit epla Dionisii exigui ad Egipium presbitirum in sci Grii nisseni epi de conditione hominis.

Et post prologum eâdem pag. col. 2.

Explit epla. incip. plogus Grii niseni epi frs Si Basil Cæsarien. epi de conditione hois. Ad petr. presbm frm eorundem.

Capitulorum tituli in hoc codice à Græcis omnino differunt: in calce paginarum eos excudi curavi.

Ad auctoritatem igitur codicis a hac in parte confirmandam, per literas adii doctissimum Domnum Pitram, qui antiquam gloriam ordinis S. Benedicti in Galliâ reflorescere facit, eumque rogavi ut codices Parisienses hujus versionis inspiceret. Illius igitur humanitati debeo lectiones

c. Paris. 2633 sæc. xii incipit fol. 98 b.
d. Paris. 1710 sæc. xiv inc. f. 1 a.
e. Paris. 1701 sæc. xiii.

Alius codex (Paris. 2636) ceteris antiquior, mutilus est.

Quod superest, titulum Latinum quem Dionysius versioni suæ præposuit, *de conditione hominis*, revocavi. Pro eo substituit Leuvenklavius, *de hominis opificio*, qui in editiones Græco-Latinas, manavit: sed de voce *conditio* vide quæ annotat Augustinus c. 4 de fide et symb. apud Petavium 2 de Trin. c. 1 § 5, et Oehlerus in notis ad Tertulliani c. 13 de Coronâ.

Citatur à S. Johanne Damasceno sub titulo, *τοῦ ἀναπληρωματικοῦ τουτέστι περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου.* in quem sic commentatus est Lequien.

'In supplemento.' Opus enim illud Gregorii Nysseni jure appendicem supplementumve dixeris ad Basilii fratris libros in Hexaemeron, in quibus nihil de hominis opificio scripserat ille. *Damasc. Opera* vol. 1. p. 325.

A Suidâ quoque commemoratur, qui sic eum designat *τεῦχος θαυμάσιον εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευήν.*

Si temporis ordinem sequutus fuissem, tractatus hic Apologiam pro Hexaemeron præcedere debuerat. Hic enim est, quem in eo meminit § 77. *ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευή, ἣν ἡμεῖς ἐν ἰδιάζοντι βιβλίῳ πρὸ τούτων πονήσαντες ἀπεστείλαμέν σου τῇ τελειότητι.*

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΠΕΡΙ

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

Τῷ ἀδελφῷ δούλῳ Θεοῦ Πέτρῳ

Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νύσσης.

44 1. Εἰ ταῖς διὰ τῶν [a] χρημάτων τιμαῖς ἔδει γεραίρειν τοὺς κατ' [b] ἀρετὴν διαφέροντας, μικρὸς ἂν, καθώς [c] φησιν ὁ Σολομῶν,
Prov. 17. 6 D ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων ἐφάνη πρὸς τὸ γενέσθαι τῆς σῆς ἀρετῆς ἰσοστάσιος. [d] Ἐπεὶ δὲ κρείττων ἡ κατὰ πλούτου τιμὴν ἡ χρεωστουμένη τῇ σεμνότητί σου χάρις ἐστὶν· ἀπαιτεῖ δὲ τὸ
• ἴσ· + ἦν ἅγιον πάσχα τὴν συνήθη τῆς ἀγάπης δωροφορίαν· [e] προσάγομέν σου τῇ μεγαλοφροσύνῃ δῶρον, ὦ ἄνθρωπε τοῦ [f] Θεοῦ, μικρότερον μὲν ἢ ὡς [g] ἄξιον εἶναί σοι προσκομίζεσθαι· [h] τῆς γε μὴν δυνάμεως ἡμῶν οὐκ ἐνδεέστερον. Τὸ δὲ δῶρον λόγος ἐστὶν, οἷον
45 * ἱμάτιόν τι [i] πενιχρὸν ἐκ τῆς πτωχῆς ἡμῶν διανοίας οὐκ ἀπόνως [j] ἐξυφασμένον· ἡ δὲ τοῦ λόγου ὑπόθεσις τολμηρὰ μὲν ἴσως τοῖς πολλοῖς εἶναι δόξει, [k] πλὴν οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος ἐνομίσθη· μόνος μὲν [l] γὰρ ἀξίως τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ κατενόησεν ὁ κατὰ Θεὸν κτισθεὶς ὄντως καὶ ἐν εἰκόνι τοῦ κτίσαντος τὴν
B ψυχὴν μεμορφωμένος, Βασίλειος, [m] ὁ κοινὸς ἡμῶν πατὴρ καὶ διδάσκαλος, ὃς τὴν ὑψηλὴν τοῦ παντὸς διακόσμησιν εὔληπτον

[a] τῶν om. r [b] κατὰ l [c] καθὼς] ὡς b g l m p r 2 s t tum σολομὼν α i k l m r [d] ἰσοστάσιον l tum ἐπεὶ δὲ α b c i k l m n p 2 q r s t
ω
ἐπειδὴ δὲ Reg. duo ἐπειδὴ ed. mox κρείττων α β i k m p q r t 1 κρείττον s 1 κρεῖττον ed. tum πλοῦτον b [e] ἦν quod + ed. om. α b c i k m n q r t [f] τοῦ accessit è α b c g i k l m n p q r s t [g] ὥστε n [h] προσάγεσθαι

INCIPIT

SANCTI GREGORII EPISCOPI

AD FRATREM SUUM PETRUM PRESBYTERUM

DE IMAGINE

ID EST

DE HOMINIS CONDITIONE

Quæ à fratre eorum sancto Basilio Episcopo in Hexaemeron sunt omissa.

1. Si pecuniarum pretiis eos oporteret honorare, qui virtutibus eminent: parvus utique, sicut Salomon [1] ait, totus mundus divitiarum videretur, qui tuis possit adæquari [2] virtutibus. Sed quia multo gratia melior, quàm divitiarum opulentia, quæ tuæ venerationi debetur, exsistit; exigit autem et sanctum Pascha caritatis [3] munificentiam consuetam; offerimus excellenti prudentiæ tuæ munus, ò homo Dei, parvum [4] quidem, quàm [5] dignum videatur tibi deferri; sed nostris impar viribus non habetur. Hoc autem munus sermo est, veluti vestimentum pauperrimum, ex inopi nostrâ intelligentiâ non sine [6] labore contextum: sermonis verò materia forsitan audacior plurimis esse videbitur, [7] verumtamen haud absurda vel indecens æstimatur. Solus quidem dignè creaturam Dei consideravit, qui secundùm Deum creatus est. Et verè ad imaginem Dei conditus formatusque Basilius, communis pater noster atque præceptor, qui sublimissimum creaturæ totius [8] ornatum multis intelligibilem suâ con-

§ 1—1 Solomon. m. 2 adæquare m. 3 caritatis *om.* a. 4 parum a minus b. 5 quanquam m. 6 sine *om.* a. 7 videatur b. 8 sublimem totius creaturæ b.

r 2 in rasurâ [i] *τι* om. *α* c g k s [j] *οὐκ ἀπόνως* om. i post *ἐξυφασμένον* ponit b [k] *εἶναι ἴσως τοῖς πολλοῖς* *α* c k ord. mut. *τοῖς πολλοῖς ἴσως δόξει εἶναι* b

[l] *μὲν* accessit è *α* b c g i k l m n p q r s t tum *γὰρ* om. b mox *ἀξίως* om. n

[m] *βασίλειος* om. g i p ɪ t in textu tum *πατὴρ ἡμῶν* ord. mut. g k

τοῖς πολλοῖς διὰ τῆς ἰδίας θεωρίας ἐποίησε, [n] τὸν ἐν τῇ ἀληθινῇ σοφίᾳ παρὰ τοῦ Θεοῦ συστάντα κόσμον γνώριμον τοῖς [o] διὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ τῇ θεωρίᾳ προσαγομένοις ποιήσας· ἡμεῖς δὲ οἱ [p] καὶ τοῦ θαυμάζειν αὐτὸν κατ' ἀξίαν ἐνδεῶς ἔχοντες, ὅμως [q] τὸ λεῖπον τοῖς τεθεωρημένοις τῷ μεγάλῳ προσθεῖναι διενοήθημεν· C οὐχ ὡς νοθεύοντες δι' ὑπερβολῆς [r] τὸν ἐκείνου πόνον (οὐδὲ γὰρ [r ἴσ. ὑποβολῆς.] θέμις τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο καθυβρισθῆναι [s] στόμα, τοῖς ἡμετέροις ἐπιφημιζόμενον λόγοις) ἀλλ' ὡς μὴ δοκεῖν ἐλλειπῆ [t] τοῦ διδασκάλου τὴν δόξαν ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἶναι.

2. Εἰ γάρ, λειπούσης τῇ Ἑξαημέρῳ [u] τῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον θεωρίας, μηδεὶς τῶν μαθητευσάντων αὐτῷ σπουδήν τινα πρὸς τὴν τοῦ λείποντος ἀναπλήρωσιν εἰσηνέγκατο, [v] ἔσχεν ἂν εἰκότως κατὰ D τῆς μεγάλης αὐτοῦ [w] δόξης ὁ μῶμος λαβήν, ὡς μὴ βουληθέντος, ἕξιν τινὰ κατανοητικὴν [x] τοῖς ἀκροαταῖς ἐνεργάσασθαι· νυνὶ δὲ κατὰ δύναμιν ἡμῶν ἐπιτολμησάντων τῇ ἐξηγήσει τοῦ λείποντος, εἰ μέν τι [y] τοιοῦτον ἐν τοῖς ἡμετέροις εὑρεθείη οἷον τῆς ἐκείνου διδασκαλίας μὴ ἀνάξιον [z] εἶναι, εἰς τὸν διδάσκαλον πάντως τὴν ἀναφορὰν ἕξει· εἰ δὲ μὴ καθικνοῖτο [a] τῆς μεγαλοφυοῦς θεωρίας E ὁ ἡμέτερος λόγος, ὁ μὲν ἔξω τῆς τοιαύτης ἔσται κατηγορίας, τοῦ μὴ βούλεσθαι δοκεῖν τοῖς μαθηταῖς ἐγγενέσθαι [b] τι δεξιὸν ἐκφεύγων [c] τὴν μέμψιν, ἡμεῖς δ' ἂν εἰκότως ὑπεύθυνοι δόξαιμεν [d] τοῖς μωμοσκοποῦσιν, ὡς οὐ χωρήσαντες ἐν τῷ μικροφυεῖ τῆς καρδίας ἡμῶν [e] τοῦ καθηγητοῦ τὴν σοφίαν.

3. Ἔστι δὲ [f] οὐ μικρὸς ὁ προκείμενος ἡμῖν εἰς θεωρίαν [g ἴσ. τῶν τοῦ κόσμου.] σκοπός, οὐδέ τινος τῶν ἐν τῷ κόσμῳ [g] θαυμάτων τὰ δεύτερα 46 φερόμενος, τάχα δὲ καὶ μείζων ἑκάστου τῶν γινωσκομένων, [h] * διότι οὐδὲν ἕτερον Θεῷ ἐκ [i] τῶν ὄντων ὡμοίωται, πλὴν τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον κτίσεως. ὥστε παρὰ τοῖς εὐγνώμοσι τῶν ἀκροατῶν πρόχειρον ἡμῖν τὴν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις συγγνώμην εἶναι, κἂν

[n] *καὶ* quod + ed. om. α b c g i k l m n p q r s [o] *διὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ ποιήσας τοῖς τ. θ.* b *τοῖς* post *αὐτοῦ* ponit n tum *τὴν τούτου θεωρίαν* pro *τῇ θεωρίᾳ* b [p] *οἱ* accessit è b g l n p r s t ejus loco m habet *εἰ* et paulo post *ἔχομεν* pro *ἔχοντες* [q] ita α b c g i k l m n p q r s t *ὁμοῦ* ed.
[r] ita α c g i k l n in mg p r s *ὑποβολῆς* ed. [s] *καθυβρίσαι* c k *καθυβρίζεσθαι* i [t] ita g i k l p q t *ἐλλιπῆ* ed. [u] ita α 1 b c g k l m n p q r s t *τῆς ἐξαημέρου* ed. [v] ita α i k l m n q r s *εἰσενέγκατο* β g p *εἰσηνέγκαιτο* ed. *γρ. ἀποπλήρωσιν ἀπηνέγκατο* r 2 in mg [w] *ἐκείνου* pro *αὐτοῦ* n et ante *μεγάλης* ponit [x] *διανοητικὴν* b g l n in mg p r s t [y] *μέν τι*] τ *μέντοι* b p 2 *μέν* α tum *ἐν* om. b [z] *μὴ ἀνάξιον*] *ἄξιον* α c q *μὴ* om. k (i. e. ut puto, cum c q concordat) tum *εἶναι ἀνάξιον* b ord. mut. [a] ita α l n p q r *καθίκνοιτο* b c g s *καθίκνοῖτο* t *καθικνοῖντο* m *καθίκοιτο* ed. tum *ὁ ἡμέτερος*

templatione perfecit, et in[9] verâ Dei sapientiâ formatum mundum his qui per ejus prudentiam huic aptantur inspectioni, notissimum esse constituit. Nos autem quamvis ammirari[10] de eo, ut dignum est, minimè valeamus; tamen ea quæ desunt his quæ[11] ab hoc magistro perspecta sunt, adjicienda credidimus, nullatenus occasione[12] præsenti laboris ejus adtenuantes industriam: (nec enim fas sublime ejus eloquium nostris obumbrari sermonibus) sed ne ea quæ videtur[13] magistro deesse gloria, discipulis imputetur.

2. Nam cùm[1] exameron ejus de conditione hominis expositio desit,[2] si nullus auditorum ejus[3] aliquod afferret studium, quo minus id, quod desiderabatur, impleret; adversus magnam gloriam ejus vituperationi forsitan præstaretur occasio, veluti qui neglexerit ad habitum quendam perspicacis intelligentiæ suorum discipulorum mentes imbuere. Nunc ergo[4] juxta vires nostras id, quod minus deest, exponere[5] aggressi, si quid tale reperitur in nostris, quod ejus doctrinæ non sit indignum, id ad magistrum jure referatur; si verò magnificentiam contemplationis ejus nostra non adsequatur oratio; ille[6] præter accusationem manebit, quâ putatur effectum[7] dexterioris eventûs noluisse suis insinuare discipulis, notam causationis effugiens. Nos autem apud eos, qui vituperationibus[8] student, consequenter erimus obnoxii, veluti qui parvitate cordis nostri tanti magistri sapientiam capere nequeamus.

3. Est autem[1] non parva ad contemplationem proposita nobis intentio, nec alicui eorum miraculorum, quæ in mundo sunt, postponenda; Fortassis autem et præferenda est omnibus, quæ notitiæ nostræ subjecta sunt. Nichil enim eorum quæ videntur,[2] simile est Deo, sicut est humana conditio: ita ut à benignis auditoribus de his, quæ dicturi sumus, venia nobis in promptu[3] sit, si sermo

9 in *om*. b. 10 admirari a. 11 qui m. 12 occasione] labore b. *tum* attenuantes a. 13 videntur b. *tum* glo. ma. deesse b. ord mut.
§ 2—1 cum] ad b. *tum* Hexaemero m. 2 et positio desit a. et pone teire b. 3 illius m. 4 *add*. quia b. 5 minus est exponere sumus b. *tum* repperitur. a. 6 *add* quidem m. 7 quia putabatur affectum b. 8 vituperationi b.
§ 3—1 *add*. nobis b. 2 *add*. sic b. 3 promptu] præsenti petenda m.

λόγος om. g l m p s t abras. r ἡμέτερος om. i mox n habet σκοπὸς pro λόγος et in mg ἐν ἄλλῳ οὐ κεῖται ὁ ἡμέτερος σκοπὸς [b] γενέσθαι b n
[c] ita c g n p q r s t ἐκφεῦγον b ἐκφυγὼν ed. [d] ita α c g I in ras. i k l m n p q r I ex corr. s t δόξωμεν ed. post δόξαιμεν + ἂν α q [e] ἡμῶν om. α i m q t [f] ita α β g k l m n p q r s δ' ed. [g] ita α b c i k n q r ἐν κόσμῳ ed. τοῦ κόσμου g l m p s t mox δευτερεῖα α b c k n q
[h] ita α b c g k l m n p q r s γιγνωσκομένων ed. γινομένων i [i] ἐκ τῶν ὄντων θεῷ n ord. mut. et ἐκ om. b g l m p r s

πολὺ κατόπιν τῆς ἀξίας ὁ λόγος[j] ἔλθοι· δεῖ γάρ, οἶμαι, τῶν περὶ
τὸν ἄνθρωπον ἁπάντων, τῶν τε προγεγενῆσθαι πεπιστευμένων,
καὶ τῶν νῦν θεωρουμένων,[k] καὶ τῶν εἰς ὕστερον ἐκβήσεσθαι
B προσδοκωμένων, μηδὲν παραλιπεῖν[l] ἀνεξέταστον· ἦ γὰρ ἂν
ἐλλιπεστέρα[m] τοῦ ἐπαγγέλματος ἡ σπουδὴ διελέγχοιτο, εἰ τοῦ
ἀνθρώπου προκειμένου τῇ θεωρίᾳ, παρεθείη τι τῶν συντεινόντων
πρὸς τὴν ὑπόθεσιν· ἀλλὰ καὶ τὰ δοκοῦντα περὶ αὐτοῦ[n] ἐναντίως
ἔχειν, διὰ τὸ μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς γεγενημένοις καὶ νῦν
περὶ τὴν φύσιν ὁρᾶσθαι διά τινος ἀναγκαίας ἀκολουθίας ἔκ
τε τῆς γραφικῆς ὑφηγήσεως καὶ ἐκ τῆς παρὰ τῶν λογισμῶν
C εὑρισκομένης[o] συναρτῆσαι προσήκει, ὡς ἂν συμβαίνοι πᾶσα
πρὸς ἑαυτὴν[p] ἡ ὑπόθεσις εἱρμῷ καὶ τάξει τῶν ἐναντίως ἔχειν
δοκούντων πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πέρας συμφερομένων, οὕτω[q]
τῆς θείας δυνάμεως ἐλπίδα τοῖς ὑπὲρ ἐλπίδα καὶ πόρον τοῖς
ἀμηχάνοις ἐφευρισκούσης· σαφηνείας δὲ χάριν, καλῶς ἔχειν
ᾠήθην, ἐπὶ κεφαλαίων σοι προθεῖναι τὸν λόγον, ὡς ἂν ἔχοις[r]
πάσης τῆς πραγματείας ἐν ὀλίγῳ τῶν καθέκαστον ἐπιχειρη-
μάτων εἰδέναι τὴν δύναμιν.[s]

α.

[a] Ἐν ᾧ τίς ἐστι μερικὴ περὶ τοῦ κόσμου φυσιολογία, καί τις ἁβροτέρα διήγησις περὶ τῶν προγεγονότων τῆς τοῦ[b] ἀνθρώπου γενέσεως.

β

Διὰ τί[c] τελευταῖος μετὰ τὴν κτίσιν ὁ ἄνθρωπος.

γ

Ὅτι τιμιωτέρα πάσης τῆς φαινομένης κτίσεως ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις.[d]

δ

Ὅτι διὰ πάντων ἐπισημαίνει τὴν ἀρχικὴν ἐξουσίαν ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευή.

Capitulorum tituli in codice b.

1. De perfectione et pulcritudine mundi, et de discordiâ concordi 4 elementorum.
2. Quod rationabiliter homo ultimus creaturarum creatus est.

[j] ὁ λόγος τῆς ἀξίας n [k] ita α b c g i k l m p q r s καὶ τῶν νῦν θεωρουμένων om. Coislin. 228 post προσδοκωμένων ponit ed. tum εἰς ὕστερον b c g k l m q r 1 εἰσύστερον ed. ἐσύστερον i r 2 [l] ita α b c i k l m n p 2 r s t παραλειπεῖν ed. [m] ἀνελλιπεστέρα b ἐλλειπεστέρα g p q t [n] ita α b c i k l n ex corr. q r s αὐτῶν Coisl. 228 αὐτὸν ed. [o] ἐπινοίας quod hic inserit ed. et ante εὑρισκομένης m omisi jub. α b c g i k l p q r s t ἐν ἑτέρῳ λείπει τὸ ἐπινοίας n in mg tum συναρτίσαι α c i k n q t ἀπαρτίσαι Reg. 940
[p] πρὸς ἑαυτὴν accessit ex codd. πρὸς αὐτὴν m tum ἡ om. g [q] καὶ quod hic exhibet ed. om. α b c g k l m n p q s t abras. r tum τοῖς ὑπὲρ ἐλπίδα

noster inferior, quàm rei dignitas exposcit, appareat.[4] Oportere autem existimo nichil eorum, quæ circa hominem priùs effecta creduntur, et quæ complenda sperantur in posterum, quæque nunc in præsenti cernuntur, indiscussum prorsus omittere: ne minor promissione nostrâ hæc expositio forsitan arguatur, si homine[5] in contemplatione proposito prætermittatur[6] aliquid eorum, quæ ad causam pertinere monstrantur. Sed et quæ videntur erga eum accidisse contraria, et cur non illa quæ ab initio facta sunt, in ejus natura reperiantur, per quandam consecutionem necessariam, quæ tam Scripturarum auctoritate, quàm rationis excogitatione[7] collecta est, decentiùs explicantur: ita ut sibi[8] consonet universa materia, cùm ordo ac series quæ putatur adversa, ad unum terminum eundemque conveniat, sic divinâ ope atque virtute spem contra spem[9] et facultatem nobis ex difficultate præstante. Manifestationis autem gratiâ optimum fore[10] credidi præsentem sermonem tibi capitulis explicare, quo possis in brevi totius operis effectum per singula cœptorum nostrorum argumenta cognoscere.

I

Particularis quædam ratiocinatio de mundo, naturalisque disputatio et clarior expositio de his,[1] quæ prius in hominis formatione peracta monstrantur.

2

Cur novissimus post creaturam[2] factus est[3] homo.

3

Quòd preciosior omni creaturâ, quæ videtur, existat humana conditio.

4

Quòd[4] per omnia imperiosam quandam potestatem ipsa constructio humana significet.

Capitulorum tituli in codice b.

3. Quod cum magnâ deliberatione Deus hominem creaverit.
4. De regiâ dignitate humanæ formæ.

4 apparuit b. 5 hominem a. 6 premittatur a. 7 quàm cogitatione rationis b. 8 sibi *om.* b. 9 contra desperationem b. 10 fore *om.* a.
1 de his] eorum ed. 2 creaturam] omnia a 3 *ita* a c e sit ed. 4 quare ed.

om. g mox εὑρισκομένης pro ἐφευρισκούσης b et paulo post ᾠήθημεν n Reg. 940 deinde προσθεῖναι t [r] ἔχῃς i tum τῆς r et ὀλίγοις r [s] ita codd. ὑπόθεσιν ed.
[a] + πρῶτον κεφάλαιον α g p tum ἐν ad κόσμου om. n [b] τοῦ om. n
[c] διατί g n tum μετὰ τὴν κτίσιν τελευταῖος ed. aliâ ord. quod mutavi auct. α g n p [d] κτίσις b g p

ε

Ὅτι ὁμοίωμα τῆς θείας βασιλείας ὁ ἄνθρωπος.

ϛ

Ἐξέτασις τῆς τοῦ νοῦ πρὸς τὴν φύσιν συγγενείας, ἐν ᾧ καὶ ἐκ παρόδου τὸ τῶν ἀνομοίων[e] διελέγχεται δόγμα.

ζ

Διὰ τί γυμνὸς τῶν ἐκ φύσεως ὅπλων τε καὶ προκαλυμμάτων[f] ὁ ἄνθρωπος.

η

Διὰ τί ὄρθιον τοῦ ἀνθρώπου τὸ[g] σχῆμα, καὶ ὅτι διὰ τὸν λόγον αἱ χεῖρες, ἐν ᾧ τις καὶ[h] περὶ διαφορᾶς ψυχῶν φιλοσοφία.

θ

Ὅτι ὀργανικὸν κατεσκευάσθη τοῦ ἀνθρώπου τὸ[i] σχῆμα πρὸς τὴν τοῦ λόγου χρείαν.

ι

Ὅτι διὰ τῶν αἰσθήσεων ὁ νοῦς ἐνεργεῖ.

ια

Ὅτι ἀθεώρητος ἡ τοῦ νοῦ φύσις.

ιβ

Ἐξέτασις ἐν τίνι τὸ ἡγεμονικὸν νομιστέον, ἐν ᾧ[j] καὶ περὶ δακρύων καὶ περὶ[k] γέλωτος φυσιολογία, καὶ[l] θεώρημά[m] τι φυσικὸν περὶ τῆς κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸν νοῦν κοινωνίας.

ιγ (ἐν ἄλλοις ιδ)

Περὶ ὕπνου καὶ χάσμης καὶ ὀνείρων αἰτιολογία.

ιδ (ἐν ἄλλοις ιε)

Ὅτι οὐκ ἐν μέρει τοῦ σώματος ὁ νοῦς· ἐν ᾧ καὶ διάκρισις τῶν τε σωματικῶν καὶ[n] ψυχικῶν κινημάτων.

Capitulorum tituli in codice b.

5. Quomodo ad ymaginem Dei facta est humana anima.
6. Quod Deus non habet membra humana, et quod una est ymago Patris et Filii contra Eunomianos.
7. Cur homo non sit creatus cum cornibus et aliis munimentis sicut quædam alia.
8. De dignitate humanæ formæ, et quare post alios creaturas homo creatus sit.
9. Quod forma humani corporis congruat rationalitati mentis.

[e] ἐναντίων α [f] καλυμμάτων n in textu [g] τὸ τοῦ ἀνθρ. b n
[h] καὶ om. b tum φιλ. περὶ ψ. διαφ. b et διαφόρων α [i] τὸ τοῦ ἀνθρ. (om. τοῦ g p) g n p tum σῶμα pro σχῆμα α g p [j] ἐν ᾧ om. n [k] περὶ om. α g p [l] καὶ om. α n [m] Θεώρημα κ. τ. λ. titulum cap. ιγ faciunt a b c i k n q r t Dion. Exig. [n] + τῶν n

5

Quòd homo similitudo quædam divini[5] probetur imperii.

6

Inquisitio, quam cognationem mens habeat ad naturam, in quo etiam per transitum[6] Eunomianorum dogma refellitur.

7

Cur nudus homo naturalibus armis et velaminibus approbetur.[7]

8

Cur hominis rectus sit[8] habitus: et quia[9] propter rationem manus datæ sunt, in quo quædam et[10] de differentiis animarum disputatio naturalis[11] inducitur.[12]

9

Quòd aptissima hominis habitudo ad opus rationis exstructa[13] sit.

10

Quòd per sensus mens operetur.

11

Quòd invisibilis natura mentis existat.[14]

12

Inquisitio, ubi[15] principale hominis esse videatur, in quo[16] de lachrymis et risu est naturalis adsertio.[17]

13

Contemplatio quædam naturalis de materiâ et naturâ,[18] et mentis inspectione.

14

De somno et oscitatione, et de somniis ratiocinatio.

15

Quòd non in parte corporis mens humana consistat,[19] et de discretione motionum corporis animæque tractatio.[20]

Capitulorum tituli in codice b.

10. De quinque sensibus corporis.
11. Definitio mentis humanæ.
12. Quod principale hominis non totum in cerebro, sed in toto habitat corpore.
13. Quod sicut à Deo mens gubernatur, ita à mente materialis vita corporis.
14. Quod corpus nostrum semper sit in motu.
15. Quod aliquando mens servit corpori, et de tribus differentiis ejus, vitali, spirituali et rationali.

5 quædam divini *om.* ed. 6 per transitum a c d obiter ed. 7 ornabatur a 8 sit *om.* a c e 9 quod ed. *mox* rationem *om.* c 10 etiam a e 11 naturæ ed. 12 indicitur ed. 13 *ita* c d e constructa ed. *tum* est a 14 ed. iterum habet tit. cap. 7 15 ed. *add.* id quod 16 in quo] in qua a et ed. 17 est naturalis adsertio *om.* ed. est insertio a d naturalis est ad. e 18 et natura *om.* a 19 c d *add* in quo 20 Quod unica duntaxat anima sit in corpore humano triplici potentiâ constans. ed.

ιε (ἐν ἄλλοις ις)

Ὅτι κυρίως ψυχὴ, ἡ[o] λογικὴ καὶ ἔστι καὶ λέγεται· αἱ δ'[p] ἄλλαι ὁμωνύμως κατονομάζονται· ἐν ᾧ καὶ τὸ, διὰ παντὸς τοῦ σώματος διήκειν τὴν τοῦ νοῦ δύναμιν καταλλήλως ἑκάστου μέρους προσαπτομένην.[q]

ις (ἐν ἄλλοις ιζ)

Θεωρία[r] τοῦ θείου ῥητοῦ τοῦ[s] εἰπόντος, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'[t] εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν· ἐν ᾧ[u] ἐξετάζεται, τίς ὁ τῆς εἰκόνος λόγος, καὶ πῶς[v] ὁμοιοῦται τῷ μακαρίῳ τε καὶ ἀπαθεῖ τὸ ἐμπαθὲς καὶ ἐπίκηρον, καὶ πῶς ἐν τῇ εἰκόνι τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τούτων οὐκ ὄντων.

ιζ (ἐν ἄλλοις ιη)

Τί χρὴ λέγειν πρὸς τοὺς ἐπαποροῦντας, εἰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡ παιδοποιΐα, πῶς ἂν ἐγένοντο αἱ ψυχαὶ εἰ ἀναμάρτητοι διέμειναν οἱ ἐξ[w] ἀρχῆς ἄνθρωποι.

ιη (ἐν ἄλλοις ιθ)

Ὅτι τὰ ἄλογα ἐν ἡμῖν πάθη ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἄλογον φύσιν συγγενείας τὰς ἀφορμὰς ἔχει.

ιθ (ἐν ἄλλοις κ)

Πρὸς τοὺς λέγοντας, πάλιν ἐν βρώσει καὶ[x] πόσει εἶναι τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν, διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ παραδείσῳ γεγράφθαι διὰ τούτων τὸν ἄνθρωπον ζῆν.

κ (ἐν ἄλλοις κα)

Τίς ἡ ἐν τῷ παραδείσῳ ζωὴ, καὶ τί τὸ ἀπηγορευμένον ἐκεῖνο[y] ξύλον.

κα (ἐν ἄλλοις κβ)

Ὅτι ἡ[z] ἀνάστασις οὐ τοσοῦτον ἐκ τοῦ κηρύγματος τοῦ γραφικοῦ, ὅσον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων[a] ἀκολούθως ἐλπίζεται.

Capitulorum tituli in codice b.

16. Quod vitalis efficientiæ irrationabilium non verè sed equivocè dicitur anima, et de ineffabili communione corporis et animæ.

17. Quod excellentia hominis non in eo est quod juxta Philosophos ad ymaginem mundi conditus est, sed in eo quod ad ymaginem Dei factus est, et quomodo da ymaginem Dei factus est.

18. Contra eos qui dicunt peccatum utiliter introductum ad propagationem humani generis; et quod per peccatum animalem generationem meruit.

[o] + *τοῦ ἀνθρώπου ἡ καὶ* n tum *καὶ* ante *ἔστι* om. g p [p] *δὲ* α g p
[q] *ἐφαπτομένην* n in textu [r] *θεώρημα* n in textu [s] *τοῦ* accessit ex α n [t] *κατ'* ad *ἡμετέραν* om n 1 tum *καὶ ὁμοίωσιν* om. g n 2 p *ἡμετ. καὶ καθ' ὁμ.* α [u] + *καὶ* n [v] ita g n ex corr. p *εἰ* ed. [w] *ἀπ'* n
[x] *ἐν* quod + ed. om. α g n p tum *εἶναι* post *ἀπόλαυσιν* ponunt α n
[y] *ἐκεῖνο* accessit ex α g n p [z] *ἡ* om. p [a] ita α g n p *ἀνάγκ. τῶν πραγ.* ed.

16

Quòd propriè hominis anima rationalis et[21] sit et dicatur; aliæ[22] verò animæ equivocè nominentur. In quo et de virtute mentis quod per[23] omne corpus extenta singulis partibus proportionis ratione conjuncta sit.

17

Inspectio divini sermonis, in quo dicitur; [24] Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: in quo etiam[25] perquiritur quæ sit imaginis[26] ratio, et in quo simile sit beatæ et impassibili[27] naturæ, hoc passibile nostrum et[28] mortale: et quemadmodum in[29] imagine masculus approbetur et femina, cùm in primævâ formâ minimè exstare videantur.

18

Quid oporteat respondere eis qui ambigentes[30] inquirunt: Si post peccatum procreatio filiorum est, quomodo nascerentur si primi homines sine peccato mansissent.[31]

19

Quòd passiones in nobis irrationabiles, ex[32] cognatione naturæ irrationabilis[33] occasiones habere probentur.[34]

20

Contra eos qui dicunt, iterum in cibo et potu retributionem bonorum quæ sperantur exsistere,[35] quia scriptum est, ab initio in paradiso per hæc homines[36] substitisse.[37]

21

Quæ fuerit[38] in paradiso vita, et quale sit illud[39] lignum quod interdictum est.

22

Quòd resurrectio non tantùm ex[40] prædicatione scripturarum, quantum ex ipsâ rerum necessitate consequenter debeat spe firmissimâ[41] sustineri.

Capitulorum tituli in codice b

19. Quod ceteræ quoque passiones nobis et irrationalibus animantibus communes sunt, et quod per earum refrenationem similes Deo dicimur.
20. Cujusmodi debeat intelligi esse cibus hominis quo vescebatur in paradise, et à quo prohibitus est.
21. Quare Scriptura vocaverit arborem lignum scientiæ boni et mali.
22. Quod divinum consilium non est mutabile.

21 et *om.* a c 22 alia c d *pro* aliæ ... conjuncta sit ed. *habet* quod anima per totum corpus fusa, nusquam certam sedem habeat. 23 quod per *add.* c d e *ut et* extenta; *tum iidem habent* proportionis; propositionis a 24 ita codd. ed. Enarratio divini dicti 25 in quo etiam codd. ed. ubi 26 imaginis *om.* ed. 27 impassibilis a 28 et *om.* a atque d e 29 in *om.* a e 30 ambientes a c 31 inquirunt: an procreatio filiorum sit peccatum ed. 32 et ed. 33 ipsius naturæ ed. 34 pro. ha. occ. ed. 35 *ita* c d e bonorum consistere a 36 homine c hominem d e 37 Mystica interpretatio ejus, quod de omni ligno quod in paradiso erat, homo edere permittebatur. ed. 38 ita codd. fuerat ed. 39 illud *om.* a id d 40 ex *om.* a *tum* scr. præd. ed. 41 consequenter *et* spe firmissimâ *om.* ed. firmâ a.

κβ (ἐν ἄλλοις κγ)

Πρὸς τοὺς λέγοντας, Εἰ καλόν τι καὶ ἀγαθὸν ἡ ἀνάστασις, τί οὐχὶ[b] ἤδη γέγονεν, ἀλλὰ χρόνων τισὶ περιόδοις ἐλπίζεται.

κγ (ἐν ἄλλοις κδ)

Ὅτι ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ὁμολογῶν, ἀναγκαίως καὶ περὶ τοῦ τέλους συνθήσεται.

κδ (ἐν ἄλλοις κε)

Ἀντίρρησις πρὸς τοὺς λέγοντας, συναΐδιον εἶναι τῷ Θεῷ τὴν ὕλην.

κε (ἐν ἄλλοις κϛ)

Πῶς ἄν τις καὶ[c] τῶν ἔξωθεν προσαχθείη πιστεῦσαι τῇ γραφῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως διδασκούσῃ.

κϛ (ἐν ἄλλοις κζ)

Ὅτι οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἡ ἀνάστασις.

κζ (ἐν ἄλλοις κη)

Ὅτι δυνατόν ἐστιν εἰς τὰ τοῦ παντὸς στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου[d] σώματος ἀναλυθέντος, πάλιν ἐκ τοῦ κοινοῦ ἑκάστῳ τὸ ἴδιον[e] ἀποσωθῆναι.

κη (ἐν ἄλλοις κθ)

Πρὸς τοὺς λέγοντας, προϋφεστάναι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων, ἢ τὸ ἔμπαλιν, πρὸ τῶν ψυχῶν διαπεπλᾶσθαι[f] τὰ σώματα· ἐν ᾧ τις[g] καὶ ἀνατροπὴ τῆς κατὰ τὰς μετεμψυχώσεις μυθοποιΐας.

κθ (ἐν ἄλλοις λ)

Κατασκευὴ τοῦ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ψυχῇ τε καὶ σώματι τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως εἶναι.

λ (ἐν ἄλλοις λα)

Θεωρία τις[h] ἰατρικωτέρα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευῆς δι' ὀλίγων.

Capitulorum tituli in codice b.

23. Quod consummatâ generatione hominum, tempus quoque deficiet.
24. Contra eos qui dicunt materiam Deo coeternam.
25. Quod omnis materia quibusdam quantitatibus subsistit.
26. De fide resurrectionis, et de tribus mortuis quos Dominus Jesus suscitavit.
27. Quod quantumcunque absumptum fuerit corpus humanum, facilè illud colligat potentia divina.

[b] οὐκ g p [c] + ἐκ n [d] ἀνθρωπείου g p [e] τὸ ἴδιον ἑκάστ. α g p
[f] διαπεπλάσθαι α n [g] + ζήτησις g p [h] τις om. g p

23

Adversus eos qui dicunt, Si bona et optima est resurrectio mortuorum, cur non olim facta est, sed quibusdam temporum circuitionibus sustinetur.

24

Quòd qui exordium constitutionis mundi fatetur, necessariò ejus etiam de[42] fine concedat.[43]

25

Contradictio[44] adversus eos qui audent asserere, coæternam Deo esse materiam.

26

Quemadmodum quis etiam[45] ab his quæ[46] foris sunt, adducatur,[47] ut scripturæ docenti de resurrectione debeat credere.[48]

27

Quòd non sit extra id[49] quod deceat, resurrectio mortuorum.

28

Quòd possibile sit in omnia[50] elementa humanis corporibus resolutis, iterum ex communi proprium singulis integrari.

29

Contra eos qui dicunt, extare animas ante corpora sua; vel è contrario, ante animas corpora formari, in quo quædam etiam fabulosæ [51] opinionis de animarum transformatione destructio.[52]

30

Assertio, quòd una eademque animæ et corporis causa subsistendi esse videatur.

31

Contemplatio quædam medicinalis motus, quæ de corporum constructione paucis absolvitur.[53]

Capitulorum tituli in codice b.

28. Quod quamvis communiter resurgant corpora, proprias tamen animas recipient.
29. De diversis opinionibus originis animæ.
30. Quod Deus pariter animam et corpus hominis fecerit.
31. De triplici naturâ corporis.

42 ejus etiam de] etiam de ejus c e 43 *hoc et sequens titulum in* a *non exarantur.* 44 contradictio *om.* ed. 45 etiam *om.* d 46 *ita* c d e qui ed. 47 adigantur c d 48 debeat credere] consentiat c e 49 extra id] contra id decorum a 50 sit *et* omnia *om.* a 51 c *add.* de illius a *add.* illius 52 destructio *accessit ex* d e quædam fabulosa opinio de animabus. ed. 53 *tit. in* a *non exar.* C. q. medicinalis de bonâ corporis constitutione sive habitudine ed.

Κεφάλαιον α.

47
(417) Ἐν[a] ᾧ τίς ἐστι μερικὴ περὶ τοῦ κόσμου φυσιολογία, καί τις ἁβροτέρα διήγησις περὶ τῶν προγεγονότων τῆς τοῦ[b] ἀνθρώπου γενέσεως.

Gen. 2. 4

B Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, φησὶν ἡ γραφή· ὅτε συνετελέσθη πᾶν τὸ φαινόμενον, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν θέσιν ἕκαστον τῶν ὄντων ἀποκριθὲν ἀνεχώρησεν· ὅτε περιέσχεν ἐν[c] κύκλῳ τὰ πάντα τὸ οὐράνιον σῶμα, τὴν δὲ μέσην τοῦ παντὸς ἀπέλαβε χώραν τὰ βαρέα καὶ κατωφερῆ τῶν σωμάτων, γῆ τε καὶ ὕδωρ, ἐν ἀλλήλοις διακρατούμενα· σύνδεσμος δέ τις καὶ
C βεβαιότης τῶν γεγενημένων ἡ θεία τέχνη καὶ δύναμις τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐναπετέθη, διπλαῖς ἐνεργείαις ἡνιοχοῦσα τὰ πάντα· (στάσει[cc] γὰρ καὶ κινήσει τὴν[d] γένεσιν τοῖς μὴ οὖσι καὶ τὴν διαμονὴν τοῖς οὖσιν ἐμηχανήσατο[e]) περὶ τὸ βαρύ τε καὶ ἀμετάθετον τῆς ἀκινήτου φύσεως, οἷον περί τινα πάγιον ἄξονα, τὴν ὀξυτάτην τοῦ πόλου κίνησιν, τροχοῦ δίκην,[f] ἐν κύκλῳ περιελαύνουσα, καὶ δι᾽ ἀλλήλων ἀμφοτέροις συντηροῦσα[g] τὸ ἀδιάλυτον· τῆς τε κυκλοφορουμένης οὐσίας διὰ τῆς ὀξείας κινήσεως
D τὸ ναστὸν[gg] τῆς γῆς ἐν κύκλῳ περισφιγγούσης, τοῦ τε[h] στερροῦ καὶ ἀνενδότου διὰ τῆς ἀμεταθέτου παγιότητος ἀδιαλείπτως ἐπιτείνοντος τῶν περὶ αὐτὴν κυκλουμένων τὴν δίνησιν·[hh] ἴση δὲ καθ᾽ ἑκάτερον[3h] τῶν ταῖς ἐνεργείαις διεστηκότων ἡ ὑπερβολὴ ἐναπειργάσθη, τῇ τε στασίμῳ φύσει καὶ τῇ ἀστάτῳ περιφορᾷ· οὔτε γὰρ ἡ γῆ τῆς ἰδίας βάσεως μετατίθεται, οὔτε ὁ[i] οὐρανός ποτε τὸ σφοδρὸν ἐνδίδωσι καὶ ὑποχαλᾷ τῆς κινήσεως.

2. Ταῦτα δὲ[j] καὶ πρῶτα[jj] κατὰ τὴν τοῦ Πεποιηκότος
48 σοφίαν, οἷόν τις ἀρχὴ τοῦ παντὸς * μηχανήματος προκατεσκευάσθη τῶν ὄντων, δεικνῦντος[k] οἶμαι τοῦ μεγάλου Μωϋσέως,

[cc] στάσιν διὰ τὸ ἀπαραίτητον τῆς τοῦ Δημιουργοῦ φωνῆς, τὸ τῆς κινήσεώς φησι, κίνησιν δὲ τὴν ἑκάστου πάροδον· ἢ καὶ διὰ τὸ τῆς γῆς στάσιμον, τὸ ἀεικίνητον δὲ τοῦ οὐρανοῦ· στάσιν δὲ λέγει καὶ αὐτὴν τὴν τῆς κοσμογενείας τελείαν λῆξιν, κίνησιν δὲ τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον. [gg] τοῦ οὐρανοῦ κινουμένου περισφίγγεται τὸ ναστὸν τῆς γῆς.—ναστὸν ἤγουν χαῦνον [hh] δίνησιν, ἤγουν στροφὴν [3h] τὸ στάσιμον τῆς γῆς καὶ τὸ ἀεικίνητον τοῦ πόλου [jj] πρώτη κατασκευὴ οὐρανὸς καὶ γῆ

[a] ἐν ᾧ ad περὶ τοῦ κόσμου om. n ad διήγησις om. α [b] τοῦ om. n tum ante γενέσεως + κατασκευῆς καὶ i [c] περιέσχεν ἐν] περιέσχε k r ɪ t tum ἔλαβε n [d] + τε g h k m n p r t [e] ἐχαρίσατο g h p ɪ in ras. tum ante καὶ + τε a b g h i k l m p q r s mox ἀεικινήτου n [f] τροχοῦ δίκην om. g h m n p

CAPUT PRIMUM.

Particularis quædam ratiocinatio de mundo, naturalisque disputatio et clarior expositio de his[1] *quæ prius in hominis formatione peracta monstrantur.*

Hic[2] liber, ait Scriptura, generationis coeli et terrae, quando perfecta sunt omnia quæ videntur, et ad proprium situm singula discreta cesserunt: quando volubile hoc corpus cœli cuncta continuit,[3] medium verò locum totius creaturæ gravia corpora et deorsum vergentia sortita sunt, terra scilicet atque aqua sese mutuò continentia. Vinculum autem quoddam atque firmamentum eorum quæ[4] facta sunt, divina ars atque[5] potentia est extantium naturis[6] inserta, quæ geminis effectibus[7] universa moderatur. In statu namque et motu non solùm non exstantibus[8] generationem, sed et[9] permansionem subsistentibus, machinata est. circa gravissimam[10] et incommutabilem naturæ immobilitatem, veluti quendam axem stabilem atque firmissimum, velocissimam cœli circulationem ad[11] instar rotæ jugiter pervehens,[12] et indissolubilem substantiam per alterutrum utrisque[13] conservans. Nam et volubilis materia per celerrimum motum soliditatem terræ circumacta constringit, et terræ stabilitas per immobilem firmitatem volubilium circuitum[14] incessanter extendit: æqua[15] verò juxta unumquodque eorum quorum operatio distat,[16] magnitudo compacta est, id est, tam ejus quæ stabilis naturæ[17] est, quam illius[18] quæ incessabili rotatione[19] raptatur. nam neque terra potest à propriâ stabilitate[20] transferri, neque cœlum unquam[21] velocissimâ motûs sui circuitione laxari.

2. Hæc autem et[1] prima secundum Conditoris sapientiam veluti quoddam principium totius machinæ probantur esse constructa, declarante magno[2] Moyse per hoc quòd in principio cœlum et terram

§ 1—1 de his] eorum ed. 2 sic c 3 constituit ed. 4 qua c 5 ars atque] æternaque ed. 6 naturas a. 7 affectibus a. 8 *ita* b c solùm ex non extantibus a solùm ex non stantibus ed. 9 et *om.* ed. *tum* permansionem *om.* b. 10 gravissima a. 11 *om.* ad a b 12 provehens b. 13 utriusque a b 14 circuitu ed. *mox* extenditur ed. 15 æqua] ex qua b. 16 distat] dictat et b. 17 natura c 18 illius] ejus b. 19 ratione a c 20 soliditate ed. c 21 à *add.* b

§ 2—1 et *om.* a. 2 magno] magnifico illo ed. magno illo c *mox* terra c

[g] συνηγοροῦσα n [h] τε om. n tum ἐναπεργάσθη p ἐναπείργασται b
[i] ὁ om. b g l p s t [j] δὲ om. t tum καὶ om. k [k] δεικνύντος h k m r s in n accentum erasum est

διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι[l] εἰπεῖν, ὅτι κινήσεώς τε καὶ στάσεως ἔκγονα
m ἴσ. + τὰ τὰ ἐν τῇ κτίσει φαινόμενα πάντα,[m] κατὰ θεῖον βούλημα παραχθέντα εἰς γένεσιν· τοῦ τοίνυν οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἐκ διαμέτρου πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸ ἐναντίον ταῖς ἐνεργείαις[n] διεστηκότων, ἡ μεταξὺ τῶν ἐναντίων κτίσις ἐν μέρει τῶν παρακειμένων μετέχουσα, δι' ἑαυτῆς μεσιτεύει τοῖς ἄκροις, ὡς
B ἂν[o] ἐπίδηλον γενέσθαι τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν ἐναντίων διὰ τοῦ μέσου συνάφειαν·[oo] τὸ γὰρ ἀεικίνητον καὶ λεπτὸν τῆς πυρώδους
(418) οὐσίας μιμεῖται μέν πως ὁ ἀήρ, ἔν τε τῷ κούφῳ τῆς φύσεως καὶ τῷ[p] πρὸς τὴν κίνησιν ἐπιτηδείως ἔχειν· οὐ μὴν τοιοῦτός ἐστιν οἷος τῆς πρὸς τὰ πάγια συγγενείας ἀλλοτριοῦσθαι, οὔτε ἀεὶ μένων ἀκίνητος οὔτε διαπαντὸς ῥέων καὶ σκεδαννύμενος· ἀλλὰ τῇ πρὸς ἑκάτερον[q] οἰκειότητι οἷόν τι μεθόριον τῆς τῶν ἐνεργειῶν ἐναντιότητος γίνεται, μιγνὺς[r] ἅμα καὶ διαιρῶν ἐν ἑαυτῷ τὰ
C διεστῶτα τῇ φύσει.

3. Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον[rr] καὶ ἡ ὑγρὰ οὐσία διπλαῖς ποιότησι πρὸς ἑκάτερον τῶν ἐναντίων ἁρμόζεται· τῷ μὲν γὰρ βαρεῖά τε καὶ κατωφερὴς εἶναι, πολλὴν πρὸς τὸ γεῶδες τὴν συγγένειαν ἔχει· τῷ δὲ μετέχειν ῥοώδους τινὸς καὶ πορευτικῆς[s] ἐνεργείας, οὐ πάντῃ τῆς κινουμένης[t] ἠλλοτρίωται φύσεως· ἀλλά τις ἐστὶ καὶ διὰ τούτου μίξις τῶν ἐναντίων καὶ σύνοδος, τῆς τε βαρύτητος εἰς κίνησιν μετατεθείσης, καὶ τῆς κινήσεως ἐν τῷ
D βάρει μὴ πεδηθείσης· ὥστε συμβαίνειν πρὸς ἄλληλα τὰ κατὰ τὸ ἀκρότατον τῇ φύσει διεστηκότα[v] διὰ τῶν μεσιτευόντων ἀλλήλοις ἑνούμενα.

4. Μᾶλλον δὲ κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον, οὐδὲ αὐτὴ τῶν ἀντικειμένων ἡ φύσις ἀμίκτως πάντῃ πρὸς τὴν ἑτέραν τοῖς ἰδιώμασιν ἔχει, ὡς ἄν, οἶμαι, πάντα πρὸς ἄλληλα νεύοι τὰ κατὰ τὸν κόσμον φαινόμενα,[w] καὶ συμπνέοι πρὸς ἑαυτὴν ἡ κτίσις ἐν τοῖς τῶν ἀντικειμένων ἰδιώμασιν εὑρισκομένη· τῆς

[oo] ὅτι ὁ ἀὴρ τοῦ τε στασίμου καὶ ἀεικινήτου μετέχει· κατὰ θερμὸν μὲν τοῦ πυρός· κατὰ δὲ τὸ ξηρὸν τῆς γῆς [rr] τὸ ὕδωρ κατὰ τὸ ὑγρὸν μὲν τῷ ἀέρι· κατὰ τὸ ψυχρὸν δὲ τῇ γῇ

[l] γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ b g l m n p s t al. ord. τοῦ om. a tum προγεγενῆσθαι h πεποιῆσθαι r mox ἔγγονα r [m] τὰ quod + ed. om. a b g h i k l m p s t mox pro κατὰ θεῖον βούλημα a i k q habent τῷ θείῳ βουλήματι et τὸ quod + ed. ante θεῖον om. b g h l m p r s ɪ t tum post γένεσιν + ἐστιν r [n] ita codd. τῆς ἐνεργείας ed. [o] ἂν om. i [p] τὸ k q r ɪ τοῦ l [q] ita codd. ἕτερον ed. [r] μιγνύων r tum ἐν ἑαυτῷ om. n et αὐτῷ pro ἑαυτῷ ed. repug. codd. mox ἡ ante ὑγρὰ om. m [s] εὐπορευτικῆς aut ἀπορευτικῆς r ɪ

à Deo facta commemorat, eo [3] quòd ex motu et statione quæ videntur [4] in hac creaturâ juxta divinum consilium in generatione cuncta producta sint. [5] Cùm igitur [6] cœlum et terra mensuris æquis juxta contrariam efficaciam ab invicem disparia [7] sint, ea creatura quæ in medio contrariorum [8] est, ex parte quadam cohærentium sibi participans summitates divisas [9] propriâ mediatione [10] connectit, ita ut manifesta sit [11] contrariorum ad alterutrum hac interpositione conjunctio.[12] Nam mobilis semper et subtilissimi ignis substantiam imitatur aliquatenus aer,[13] tam levitate naturæ quàm motûs opportunitate: non tamen hujusmodi est, ut à solidissimorum cognatione videatur alienus, neque semper immobilis permanens, neque jugiter effluens atque deficiens: sed ad [14] utriusque proprietatem [15] veluti quidam [16] contrariorum effectibus [17] confinis efficitur, immiscens simul et dividens in seipso quæ naturâ discreta sunt.

3. Secundùm hanc rationem et liquida [1] quoque substantia geminâ qualitate [2] subnixa utrisque contrarietatibus coaptatur. quòd enim gravis et in deorsum proclivis est, multa ad terrenam naturam [3] cognatione fœderatur: quòd verò fluxæ et decurrentis est efficaciæ [4] non omni modo naturæ mobilis expers esse cognoscitur: quædam namque per hoc ipsum fit oppositorum mixtura atque concursio, [5] dum gravedo [6] in motum [7] transeat, nec motus item gravitate tardetur, sed ad sese [8] conveniant, quæ juxta summitates naturaliter sunt divisa, dum sibi mutuò [9] quadam mediatione [10] copulantur.

4. Immò potius secundùm diligentissimam rationem [1] nec ipsa contrariorum substantia sine permixtione alterius proprietatis [2] existit.[3] Ita [4] quantum reor, universa quæ in hoc [5] mundo cernuntur, mutuâ sibi societate consentiunt, et in unum omnis [6] creatura conspirare cognoscitur, dum in oppositorum proprietatibus invenitur.

3 *ita* a c et ed. 4 videtur a. 5 sunt ed. c 6 ergo ed. 7 disparata ed. 8 contraria a b 9 diversas a. 10 meditatione ed. 11 *ita* c sit b manifestæ sint ed. 12 conjunctionis ed. 13 aer aliquatenus b. 14 ad. *om*. ed. 15 proprietate ed. 16 quibusdam ed. 17 effectorum b.

§ 3—1 et liquida] aliquida a c à liquidâ ed. alia quædam b. 2 charitate ed. *mox* utriusque b; *paulo post* gravius *et* proclivius b. 3 substantiam b. 4 est effic. ed. efficie c 5 conjunctio b. 6 ita a c dum nec gravedo b dum et gravitas ed. 7 motu ed. 8 se b. 9 mutuâ b. 10 meditatione ed. c

§ 4—1 diligentissimâ ratione b c secundum *om*. ed. 2 proprietates a. 3 existat ed. 4 item ed. 5 hoc *om*. ed. 6 omnes a.

[t] κινουμένης] νοουμένης k [u] ἐν om. n [v] προεστηκότα k [w] φαινόμενα] φερόμενα a i k tum ξυμπνέοι ed. συμπνέει b ex corr. à pr. m. k l m tum ante ἀλλοιώσει + ἐν n

γὰρ κινήσεως οὐ μόνον[uu] κατὰ τὴν τοπικὴν μετάστασιν νοουμένης, ἀλλὰ καὶ ἐν τροπῇ καὶ ἀλλοιώσει θεωρουμένης·
49 πάλιν δ' * αὖ τῆς[x] ἀμεταθέτου[xx] φύσεως τὴν κατὰ τὸ ἀλλοιοῦσθαι κίνησιν οὐ προσιεμένης· ἐναλλάξασα[3x] τὰς ἰδιότητας[4x] ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, τῷ μὲν ἀεικινήτῳ τὸ ἄτρεπτον, τῷ δὲ ἀκινήτῳ τὴν τροπὴν[5x] ἐνεποίησε· προμηθείᾳ τινὶ τάχα τὸ τοιοῦτον οἰκονομήσασα, ὡς ἂν μὴ τὸ τῆς[y] Φύσεως ἴδιον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἄτρεπτόν τε καὶ ἀμετάθετον, ἐπί τινος τῶν
z ἴσ. βλεπομένων. κατὰ τὴν κτίσιν βλεπόμενον,[z] Θεὸν νομίζεσθαι τὸ κτίσμα
a ἴσ. + ἂν ποιήσειεν· οὐ γὰρ[a] ἔτι θεότητος ὑπόληψιν σχοίη, ὅπερ ἂν
B κινούμενον ἢ ἀλλοιούμενον[b] τύχῃ. διὰ τοῦτο ἡ μὲν γῆ στάσιμός ἐστι, καὶ οὐκ ἄτρεπτος· ὁ δὲ οὐρανὸς ἐκ[c] τοῦ ἐναντίου τὸ τρεπτὸν οὐκ ἔχων, οὐδὲ τὸ[d] στάσιμον ἔχει· ἵνα τῇ μὲν ἑστώσῃ φύσει[e] τὴν τροπὴν, τῇ δὲ μὴ τρεπομένῃ τὴν κίνησιν, ἡ θεία συμπλέξασα δύναμις, καὶ ἀλλήλαις[f] ἀμφοτέρας τῇ ἐναλλάξει[g] τῶν ἰδιωμάτων[gg] προσοικειώσῃ, καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον ὑπολήψεως ἀλλοτριώσῃ· οὐθέτερον[h] γὰρ ἂν τούτων, καθὼς εἴρηται, τῆς
C θειοτέρας φύσεως νομισθείη, οὔτε τὸ ἄστατον, οὔτε τὸ ἀλλοιούμενον.[i]

5. Ἤδη τοίνυν τὰ πάντα πρὸς τὸ ἴδιον ἔφθασε τέλος·
Gen. 2. 1 συνετελέσθη γάρ, καθώς φησι Μωϋσῆς,[j] ὅ, τε οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ διὰ μέσου πάντα, καὶ τῷ καταλλήλῳ κάλλει τὰ καθέκαστον διεκοσμήθη· ὁ[k] οὐρανὸς μὲν ταῖς τῶν φωστήρων αὐγαῖς, θάλαττα δὲ[l] καὶ ἀὴρ τοῖς νηκτοῖς τε καὶ ἐναερίοις τῶν ζώων, γῆ δὲ ταῖς παντοίαις[m] τῶν φυτῶν τε καὶ βοσκημάτων διαφοραῖς, ἅπερ ἀθρόως ἅπαντα[n] θείῳ βουλήματι
D δυναμωθεῖσα κατὰ ταὐτὸν ἀπεκύησε. καὶ πλήρης μὲν ἦν[o] τῶν ὡραίων ἡ γῆ, ὁμοῦ τοῖς ἄνθεσι τοὺς καρποὺς ἐκβλαστήσασα.[p] πλήρεις δὲ οἱ λειμῶνες τῶν ὅσα τοὺς λειμῶνας ἐπέρχεται· πᾶσαί

[uu] οὐ μόνον κατὰ τὸ ἐνὶ τόπῳ ἵστασθαι, ἀλλὰ καὶ τρεπομένη κατὰ αὔξησιν καὶ μείωσιν καὶ ἀλλοίωσιν. [xx] τῆς ἀεικινήτου τουτέστιν τοῦ οὐρανοῦ μὴ ἀλλοιουμένου κατὰ θερμὸν ἢ ψυχρὸν ἢ ἄλλην ποιότητα [3x] ἀντικατασκευάσασα τὰς ὁρμὰς ἑκάστῃ τὴν θατέρου προσήρμοσεν [4x] τῷ οὐρανῷ τὸ στάσιμον τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ τῶν ἄλλων ποιοτήτων [5x] τῇ γῇ τὴν τροπήν· ἀλλοιοῦται γὰρ κατὰ τὸ θερμαίνεσθαι καὶ ψύχεσθαι. [gg] ἐναλλάξας τὰ ἰδιώματα προσήρμοσεν ἑαυτοῖς τὰ ἄμικτα.

[x] δι' αὐτῆς k l q tum προϊεμένης k [y] + θείας a i k n q r s in mg à pr. m. [z] ita β g h l p q r s t βλεπομένων ed. [a] + ἂν a b n q r s 1 ex corr. tum ἔτι om. a b [b] ἀλλοιούμενον] παλαιούμενον n [c] ἐκ accessit ex codd. [d] τὸ accessit ex codd. omn. [e] ita codd. omn. φύσει ἑστώσῃ ed. alio ord. [f] ἀλλήλας a b et ἀμφοτέραις β [g] ἐπαλλάξει a i k n [h] ita a r s ex corr. οὐθ' ἕτερον g h k l p q s 1 οὐδέτερον ed. tum ἂν om. b r et θείας habet l

Nam cùm motus[7] non solùm juxta localem translationem, verùm etiam[8] juxta vertibilem modum atque mutabilem fiat:[9] itemque natura stabilis motum qui fit per commutationem, nullâ ratione recipiat: sapientia Dei proprietates uniuscujusque permutans,[10] immobilem quidem naturam[11] convertibilem fecit,[12] mobilem verò inconvertibilem; providentiâ quâdam hæc ita dispensans,[13] ne quod divinæ naturæ est singulare vel proprium (id est, immobilitas et incommutabilitas) in aliquâ creaturâ conspecta, Deum faceret æstimari[14] creaturam. Non enim poterit animæ[15] videri opinionem habere divinitatis, quod mobile vel mutabile fuerit. Idcirco terra stabilis quidem est, sed mutabilis:[16] cœlum verò è contrario cùm non sit mutabile, simul nec stabile[17] est: ut stabili quidem substantiæ mutabilitatem, incommutabili verò mobilitatem divina virtus annectens, et alterutrum per utriusque contrarietatem suis proprietatibus[18] copulans, à divinitatis opinione removeret: quòd neutrum horum (sicut dictum est) divinæ naturæ putabitur, id quod instabile et mutabile comprobatur.[19]

5. Universa igitur ad suum finem congruenter aptata sunt. Perfecti[1] sunt enim, sicut Moyses ait, coelum et terra, et quæ inter hæc media sunt omnia, mirâ pulchritudine singula quæque competenter ornata, cœlum quidem stellarum luminibus micans: mare verò atque aer animantibus tam natatilibus[2] quàm volatilibus mirè tripudians: terra quoque multimodis[3] herbarum naturis, virgultorumque diversitatibus quodammodo gestiens, quæ conservante[4] cuncta divino nutu vegetata progenuit: et repleta quidem erat speciebus universis, simul cum floribus fructus quoque producens, plena etiam[5] prata his quæ in eis solita sunt oriri: cuncta quoque dorsa

7 cum motus] commotus c 8 verum et ed. 9 fiant a. 10 permutat, per b. 11 et *add.* b. 12 fecit mob. v. inconv. *om.* a. b. 13 dispensat a. 14 æstim. fac. ed. æstimari c æstimare ed. 15 *ita* a c anima ed. 16 quidem sta. sed. mu. est. ed. 17 mutabile c 18 cont. seu proprietatem b. 19 mu. et inst. comprobabitur ed.

§ 5—1 perfecta ed. 2 ita a natalibus ed. c 3 terra vero multis modis ed. *mox* que *om.* ed. 4 *ita* a conservantem ed. conversante c *forte* coacervatim *vel* confertim. 5 etiam] et ed. *tum* prata a c parata ed.

[i] ἀλλοτριούμενον p et τὰ om. r [j] ὅ, τε οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ om. cod. Mon. ante καθώς φησι Μωϋσῆς inserunt a i k q tum ante Μωϋσῆς + ὁ n et pro ὅ,τε a i k q habent ὁ n ὅ,τε ὁ [k] ὁ om. a g h i k n q r [l] δὲ] τε r

[m] τοῖς παντοίοις n [n] ἅπαντα ἀθρόως alio ord. n tum πάντα pro ἅπαντα a i k q om. b mox ante θείῳ + τῷ a i k [o] ἦν om. n et paulo post ἐβλάστησεν habet pro ἐκβλαστήσασα [r] συμβλαστήσασα a i k q r

τε[q] *ῥαχίαι καὶ ἀκρώρειαι καὶ πᾶν ὅσον πλάγιόν*[r] *τε καὶ ὕπτιον καὶ ὅσον ἐν κοίλοις, τῇ νεοθαλεῖ πόᾳ*[s] *καὶ τῇ ποικίλῃ τῶν δένδρων ὥρᾳ κατεστεφάνωτο, ἄρτι μὲν τῆς γῆς ἀνασχόντων,*[t] *εὐθὺς δὲ πρὸς τὸ τέλειον κάλλος ἀναδραμόντων· ἐγεγήθει*[u] *δὲ πάντα κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ διεσκίρτα τὰ*[v] *τῷ προστάγματι τοῦ*
E *Θεοῦ ζωογονηθέντα βοτά,*[w] *κατ' ἀγέλας τε καὶ κατὰ*[x] *γένη*
(419) *ταῖς λόχμαις ἐνδιαθέοντα,* * *ταῖς δὲ*[y] *τῶν μουσικῶν ὀρνίθων ᾠδαῖς ἁπανταχῇ περιηχεῖτο πᾶν ὅσον κατηρεφές τε καὶ σύσκιον. ἥτε κατὰ θάλατταν ὄψις, ὡς εἰκὸς, ἄλλη τοιαύτη τις ἦν, ἄρτι πρὸς ἡσυχίαν τε καὶ γαλήνην ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν κοίλων καθισταμένη, καθ' ἣν ὅρμοι*[z] *καὶ λιμένες θείᾳ βουλήσει ταῖς ἀκταῖς αὐτομάτως ἐγκοιλανθέντες, προσημέρουν*[a] *τῇ ἠπείρῳ τὴν*
B *θάλατταν. αἵ τε ἠρεμαῖαι τῶν κυμάτων κινήσεις τῷ κάλλει τῶν λειμώνων ἀνθωραΐζοντο, ὑπὸ λεπταῖς τε*[b] *καὶ ἀπημόσιν αὔραις κατ' ἄκραν τὴν ἐπιφάνειαν γλαφυρῶς ἐπιφρίσσουσαι· καὶ ἅπας*[c] *ὁ κατὰ τὴν κτίσιν πλοῦτος, κατὰ*[d] *γῆν τε καὶ θάλατταν, ἕτοιμος ἦν, ἀλλ' ὁ μετέχων οὐκ ἦν.*

Κεφάλαιον β.

Διὰ τί τελευταῖος μετὰ τὴν κτίσιν[e] *ὁ ἄνθρωπος.*

C

Οὔπω γὰρ τὸ μέγα τοῦτο καὶ τίμιον χρῆμα,[f] *ὁ ἄνθρωπος, τῷ κόσμῳ τῶν ὄντων ἐπεχωρίαζεν· οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς,*[g] *τὸν ἄρχοντα πρὸ τῶν ἀρχομένων ἀναφανῆναι, ἀλλὰ τῆς ἀρχῆς πρότερον ἑτοιμασθείσης, ἀκόλουθον ἦν ἀναδειχθῆναι τὸν βασιλεύοντα.*[h] *Ἐπειδὴ τοίνυν οἷόν τινα βασίλειον καταγωγὴν*[i] *τῷ μέλλοντι βασιλεύειν ὁ τοῦ παντὸς ποιητὴς προηυτρέπισεν,*[j] *αὕτη*
D *δὲ ἦν γῆ τε καὶ νῆσοι καὶ θάλαττα, καὶ οὐρανὸς ὑπὲρ τούτων ὀρόφου δίκην ἐπικυρτούμενος· πλοῦτος δὲ παντοδαπὸς*[k] *τοῖς βασιλείοις τούτοις ἐναπετέθη· πλοῦτον δὲ λέγω πᾶσαν τὴν*

[q] *τε*] *δὲ* a b i k n q r tum pro *ῥαχίαι*, *ῥαχείαι* n *τραχείαι* p ex corr. *τραχεῖαι* g h l p I r s t mox ante *καὶ* + *τε* a b i k n q r [r] *πέλαγιόν* n

ῆ η ᾳ
[s] *τὴν εὐθαλῆ πόαν* k *τὴν νεοθαλῆ πόαν* r I ni fallor [t] ita a b g h i k l m p q s t *ἀνισχόντων* ed. [u] *γεγήθει* g n [v] *τὰ* om. b i k n q

[w] *βοσκήματα* n tum post *ζωογονηθέντα* r + *φυτὰ καὶ* et post *βοτὰ* + *τὰ βοσκόμενα καὶ ἀγελιζόμενα εἰς τοὺς δρυμοὺς καὶ τὰ ὄρη ἐνέμοντο,*

[x] *κατὰ* om. r [y] *ταῖς δὲ*] *ταῖς τε* n *καὶ ταῖς* i *ταῖς* a k q r tum *ἁπανταχῇ* om. n et mox *θάλασσαν* n [z] + *τε* a i k n q r tum *ἐγκοιλαθέντες* k t *ἐκκοιλαθέντες* i [a] *πρὸσήμεροῦσι* n tum *θάλασσαν* b i r [b] *τε* accessit ex a b g h i k n p q r s [c] *πᾶς α* (sed corr. à pr. m.) n [d] *κατὰ* om. r tum

montium atque cacumina, et quicquid convexum [6] atque supinum vel in convallibus planum atque substratum est,[7] herbarum novâ specie et variâ arborum pulchritudine coronabantur, modò quidem de terris eminentia,[8] sed ad perfectionis suæ concurrentia mox decorem;[9] lætabantur autem [10] universa juxta modum suum præcepto vivificata divino. Jumenta quidem gregatim [11] juxta genus proprium in sylvis [12] discurrentia morabantur, avium verò modulatis cantibus [13] omnium sylvarum condensa [14] resonabant. Maris etiam facies (ut æstimare licet) maximâ tunc erat placiditate [15] et tranquillitate in suis congregationibus profundissimis constituta, juxta quam stationes et portus divinâ voluntate veluti quidam sinus effecti per littora terris maria copulabant,[16] quietissimi etiam motus undarum vibrabantur [17] veluti prata virentia, tenuissimis atque innoxiis flatibus [18] summitatis superficiem congruâ subtilitate crispantes, et universus orbis secundum creationem suam terrâ marique paratus astabat: sed qui his uteretur, interim non erat.

CAPUT SECUNDUM.

Cur novissimus post creaturam [1] factus sit [2] homo.

Nondum namque magna hæc et preciosa res, homo, mundi dominus aderat.[3] Nec enim decuerat prius existere principem, quàm illa quorum gereret principatum: sed ubi cuncta ei subicienda [4] parata sunt, jam consequens erat apparere rectorem. Quia igitur [5] veluti quoddam regni domicilium futuro regi Creator universitatis effecerat, id autem erat terra, insulæ,[6] maria, et super his [7] cœlum in modum cameræ incurvatum,[8] divitias verò reposuerat regni multiplices: divitias autem dico totam creaturam, quicquid est in herbis et

6 connexum ed. 7 est *om.* ed. 8 emin. de terris b. 9 decora a. 10 autem] hæc c *om.* ed. 11 congregata b *tum* proprium genus ed. 12 sylvâ ed. 13 modulatibus b. 14 consona ed. condempsa c 15 pluralitate ed. *tum* et tranquillitate *om.* c. 16 copulant c 17 vibrabantur *om.* b. 18 in *add.* b.

§ 1—1. creaturam] omnia a 2 sit] est a 3 aderat dom. c 4 subjicienda ed. 5 ergo b 6 et *add.* c 7 hæc ed. 8 curvatum ed. c

θάλασσαν i [e] *διατί* i k l m n p r tum *μετὰ τὴν κτίσιν τελευταῖος* ed. repugnantibus codd. [f] *κτῆμα* a i k n q [g] *εἰκὸς ἦν* ord. mut. n [h] *βασιλεύσοντα* s *βασιλέα* b [i] *τινα β. καταγωγὴν*] *τι β. καταγώγιον* r tum *τοῦ μέλλοντος* n [j] *προευτρέπισεν* a i l tum *θάλασσα* i [k] *παντοδαπὴς* n

κτίσιν,[l] ὅσον ἐν φυτοῖς καὶ βλαστήμασι καὶ ὅσον αἰσθητικόν τε καὶ ἔμπνουν[m] καὶ ἔμψυχον· εἰ δὲ χρὴ καὶ τὰς ὕλας εἰς πλοῦτον καταριθμήσασθαι, ὅσαι διά τινος εὐχροίας τίμιαι τοῖς
E ἀνθρωπίνοις ὀφθαλμοῖς ἐνομίσθησαν, οἷον χρυσίον τε[n] καὶ ἀργύριον καὶ τῶν λίθων δὴ τούτων[o] ἃς[p] ἀγαπῶσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τούτων πάντων τὴν ἀφθονίαν καθάπερ τισὶ βασιλικοῖς θησαυροῖς τοῖς τῆς γῆς κόλποις ἐγκατακρύψας[q]—οὕτως ἀναδείκνυσιν ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ἄνθρωπον, τῶν ἐν τούτῳ θαυμάτων, τῶν μὲν
51 θεατὴν[r] ἐσόμενον, τῶν δὲ κύριον·[rr] * ὡς διὰ μὲν τῆς ἀπολαύσεως τὴν σύνεσιν τοῦ χορηγοῦντος ἔχειν, διὰ δὲ τοῦ κάλλους τε καὶ μεγέθους τῶν ὁρωμένων τὴν ἄρρητόν τε καὶ ὑπὲρ λόγον τοῦ Πεποιηκότος δύναμιν ἀνιχνεύειν.[s]

2. Διὰ ταῦτα τελευταῖος μετὰ τὴν κτίσιν εἰσήχθη ὁ ἄνθρωπος,[t] οὐχ ὡς ἀπόβλητος ἐν[u] ἐσχάτοις ἀπορριφεὶς, ἀλλ' ὡς ἅμα τῇ γενέσει βασιλεὺς εἶναι[v] τῶν ὑποχειρίων προσήκων.
B Καὶ ὥσπερ τις ἀγαθὸς ἑστιάτωρ οὐ πρὸ τῆς παρασκευῆς τῶν ἐδωδίμων τὸν ἑστιώμενον[w] εἰσοικίζεται, ἀλλ' εὐπρεπῆ[x] τὰ πάντα παρασκευάσας, καὶ φαιδρύνας τοῖς καθήκουσι κόσμοις τὸν οἶκον, τὴν κλισίαν,[y] τὴν τράπεζαν, ἐφ' ἑτοίμοις ἤδη τοῖς πρὸς τὴν τροφὴν[z] ἐπιτηδείοις ἐφέστιον ποιεῖται τὸν δαιτυμόνα·[a] κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ πλούσιός τε καὶ πολυτελὴς τῆς
C φύσεως ἡμῶν ἑστιάτωρ παντοίοις κάλλεσι[b] κατακοσμήσας τὴν οἴκησιν, καὶ τὴν μεγάλην ταύτην καὶ παντοδαπῆ[c] πανδαισίαν ἑτοιμασάμενος, οὕτως εἰσάγει τὸν ἄνθρωπον, ἔργον αὐτῷ δοὺς οὐ τὴν κτῆσιν[d] τῶν μὴ προσόντων ἀλλὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν παρόντων· καὶ διὰ τοῦτο[e] διπλᾶς αὐτῷ τῆς κατασκευῆς τὰς ἀφορμὰς καταβάλλεται, τῷ γηΐνῳ τὸ θεῖον ἐγκαταμίξας, ἵνα δι' ἀμφοτέρων συγγενῶς τε καὶ οἰκείως πρὸς ἑκατέραν ἀπόλαυσιν ἔχῃ,[f] τοῦ Θεοῦ μὲν διὰ τῆς θειοτέρας φύσεως, τῶν δὲ κατὰ τὴν[g] γῆν ἀγαθῶν διὰ τῆς ὁμογενοῦς αἰσθήσεως ἀπολαύων.

[rr] τῶν οὐρανίων θεατὴν, τῶν δὲ τῆς γῆς κύριον.

[l] πᾶσαν τὴν κτίσιν] πᾶν τὸ ἐν τῇ κτίσει n [m] r in mg γρ. ἔννοουν quod forte ad ἔμπνουν referendum [n] τε om. g l m n p s tum ἄργυρον b [o] τῶν λίθων δὴ τούτων] λίθους i [p] οὓς b l r [q] ἐνάποκρύψας n [r] ἄνθρωπον θεατὴν n intermed. omissis [s] ἀνεξιχνεύειν a c i k ἀνεξιχνιάζειν n [t] ὁ ἄνθρωπος ante μετὰ τὴν κτ. εἰσ. ponunt a c i k q et εἰσήχθη ante μετὰ τὴν κτ. n r [u] + τοῖς a c i k q [v] βασιλεὺς εἶναι] βασιλεύειν n q [w] ἑστιώμενον] δαιτυμῶνα b et ante εἰσοικίζεται + παρ' αὐτῷ b [x] εὐτρεπῆ a b c n r 2 (ni fallor) t tum κατασκευάσας p [y] κλησίαν g I p I t ἐκκλησίαν n r I s 2

plantis et arboribus, quicquid est[9] in spiritalibus[10] et sensibilibus et animatis;[11] quòd si[12] metalla quoque convenit[13] his adnumerari divitiis, quæ propter coloris[14] pulchritudinem preciosa humanis oculis visa sunt, ut varietas[15] argenti et lapidum eorum quos homines amant, horum omnium copiam velut[16] quibusdam regalibus thesauris terræ sinibus[17] occulens, in hunc mundum hominem protinus introduxit, ut quorundam miraculorum spectator existeret, quorundam verò dominatum principaliter obtineret: quatenus per ea quibus utitur,[18] intelligeret largitorem: per ea verò quæ pulchra et magnifica contemplatur,[19] ineffabilem sui Factoris posset investigare potentiam.

2. Propterea[1] in hunc mundum post creaturam novissimus introductus[2] est homo: non ut vilissimus in extremâ parte[3] projectus, sed quem[4] decebat genitum mox esse rectorem. Nam sicut quidam optimus invitator non priùs in domum pransorem, quàm præparet[5] epulas, introducit, sed omnes apparatus[6] instruens, domumque congruenter exornans, discubitum quoque et mensam et cetera, tunc ad præparatas jam delitias convocatum invitat.[7] Juxta hunc modum dives et copiosus nostræ conditor educatorque substantiæ bonis omnibus replens habitaculum mundi hujus, et magnas has epulas variasque disponens, sic introduxit hominem, dans ei opus, eximium custodire mandatum, quo non appetitu rerum non extantium, sed præsentium possessione gauderet. Idcirco etiam duplicis compositionis ei causas intexuit, terreno spirituale commiscens, ut per utriusque cognationem[8] utrâque proprietate potiretur: Deo quidem spiritualiter fruens, terrena[9] verò bona corporali usu percipiens.

9 b *add.* est 10 in spiritalibus] inspirabilibus a c 11 animantibus c 12 nisi ed. 13 his convenit ed. *tum* annumerare c 14 colorum ed. 15 varietas] auri et ed. c 16 veluti c 17 finibus ed. 18 uteretur ed. 19 contemplantur a c

§ 2—1 b. *add* ergo *tum* novissimus *ante* in hunc m. *ponit* ed. 2 introductus] intus a 3 extremam partem ed. 4 quam b 5 præpararit c 6. omnem apparatum ed. 7 præparatis j. d. convocat invitatum c 8 cognitionem ed. 9 terreno a

[z] τρυφὴν α [a] δαιτυμόνα] φίλον b [b] κάλλεσι] ἄνθεσι r I in textu sed in mg à 2dâ m. γρ. κάλλεσι [c] παντοδαπὴν i m r s I ex corr. tum ἑτοιμάσας n [d] κτίσιν α I g k l p r I [e] διὰ τοῦτο καὶ ord. mut. a c i k l n q r mox διπλὰς g k n p [f] + τῶν n tum μὲν Θεοῦ r alio ord. [g] τὴν om. a n q

Κεφάλαιον γ.

(420) D Ὅτι τιμιωτέρα πάσης τῆς φαινομένης[h] κτίσεως ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις.[i]

Ἄξιον δὲ μηδὲ τοῦτο παριδεῖν ἀθεώρητον, ὅτι,[j] τοῦ[k] τηλικούτου κόσμου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν[l] μερῶν[m] στοιχειωδῶς πρὸς τὴν τοῦ παντὸς σύστασιν ὑποβληθέντων,[n] ἀποσχεδιάζεταί πως ἡ κτίσις[o] ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως, ὁμοῦ τῷ προστάγματι ὑφισταμένη·[p] τῆς δὲ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς βουλὴ προηγεῖται, καὶ προτυποῦται[q] παρὰ τοῦ τεχνιτεύοντος διὰ τῆς τοῦ λόγου γραφῆς τὸ ἐσόμενον, καὶ οἷον εἶναι προσήκει, καὶ πρὸς ποῖον ἀρχέτυπον τὴν ὁμοιότητα φέρειν,[r] καὶ ἐπὶ τίνι[s] γενήσεται,
52 καὶ τί ἐνεργήσει γενόμενον,[t] καὶ τίνων ἡγεμονεύσει,* πάντα προδιασκοπεῖται[u] ὁ λόγος, ὡς πρεσβυτέραν αὐτὸν[v] τῆς γενέσεως τὴν ἀξίαν λαχεῖν, πρὶν παρελθεῖν εἰς τὸ εἶναι τὴν τῶν ὄντων
Gen. 1. 26 ἡγεμονίαν κτησάμενον·[w] εἶπε γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'[x] ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς.

2. Ὢ τοῦ θαύματος· ἥλιος κατασκευάζεται, καὶ οὐδεμία προηγεῖται βουλή· οὐρανὸς[y] ὡσαύτως, ὧν οὐδέν[z] τι τῶν κατὰ
B τὴν[a] κτίσιν ἶσόν ἐστι, ῥήματι μόνῳ[b] τὸ τοιοῦτον θαῦμα συνίσταται, οὔτε ὅθεν οὔτε ὅπως οὔτε ἄλλό τι τοιοῦτον[c] παρασημηναμένου τοῦ λόγου· οὕτω[d] καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα, αἰθὴρ, ἀστέρες, ὁ διὰ μέσου ἀὴρ, θάλαττα, γῆ, ζῶα, φυτὰ, πάντα λόγῳ πρὸς γένεσιν ἄγεται· μόνῃ δὲ τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ[e] περιεσκεμμένως πρόσεισιν[f] ὁ τοῦ παντὸς ποιητὴς,

[h] φαινομένης om. b [i] φύσις] κτίσις g h p t [j] ὅτι] ὅπως l [k] + μὲν l [l] αὐτοῦ l [m] + τῶν a c n q [n] προβληθέντων a b c i k q s προ ὑποβληθέντων e 1 tum ὑποσχεδιάζεται e αὐτοσχεδιάζεται a c i k [o] κτῆσις n [p] συνισταμένη a b c i k l n r s [q] τυποῦται m t [r] φέρειν τὴν ὁμοιότητα b tum φέρει r 2 [s] τι b g h p s (sed corr. à pr. m.) [t] γινόμενον b g h i k l m n p s [u] προδι'ἐσκόπησεν n [v] αὐτῷ m om. n [w] κτησάμενος a α 1 δεξάμενον r tum ὁ Θεός φησιν alio ord. a i k n q [x] καθ' accessit ex a b e g h i k l n p q r s tum καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς om. n et καὶ τῶν πετεινῶν ad πάσης τῆς γῆς om. m t [y] + καὶ b et ᾧ pro ὧν a i k m q s ex corr.

CAPUT TERTIUM.

Quod preciosior omni creatura, quæ videtur, existat humana conditio.

Dignum vero[1] est, ut nec ista res nos incontemplata prætereat,[2] quòd tanti hujus orbis exstructio et partium ejus, quibus in elementis continetur universitas, à divinâ potentiâ perficiatur, extemplò[3] pariter cum jussione subsistens: hominis autem formationem artificis præcedat tanti consilium, et descriptione verbi quod futurum est antè signetur,[4] qualemque esse oporteat, et cujus primævæ[5] formæ similitudinem referat: ob quam etiam[6] causam fiat, quid fictus[7] efficiat, et quorum dominatum gerat, omnia prius à ratione[8] perspecta sunt, ut ante generationem suam homo antiquiorem quodammodo sortitus sit dignitatem, priusquam subsisteret universorum possidens principatum. Dixit enim Deus, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et dominetur piscibus maris, et bestiis terræ, et volatilibus coeli, et pecoribus universaeque[9] terrae.

2. O quale miraculum! sol fit, et nullum præcedit omnino[1] consilium: cœlum quoque, cui nichil in creaturis visibilibus simile reperitur, verbo solo perficitur, et opus tam mirabile nec unde fiat, nec qualiter, intimatur: sic et[2] singula quæque creaturarum, æther, stellæ, et aer qui medium locum continet,[3] mare, terra, animalia, et nascentia omnia, verbo tantummodo producuntur ut sint: ad hominis autem solius conditionem cum consilio quodammodo Conditor universitatis accedit, et materiam,[4] quæ constructioni

§ 1—1 vero *om.* b *post* est *ponit* c *tum* nos *om.* ed. 2 prætereatur ed. a 3 *ita* c exemplo ed. 4 signatur ed. 5 primæ ed. 6 etiam *om.* ed. 7 *ita* b quidve finctus a quidve finitus ed. quid definitus c 8 *ita* c prius oratione a prius actione ed. priusquam subsisteret b 9 que *om.* ed.
§ 1—2 omnino *om.* ed. 2 et *om.* b. 3 continent b 4 materia a

[z] *οὐδὲν* om. a i k n q r 1 [a] *τὴν* om. a(?) g h tum *θαυμάτων* pro *ἴσον* n
[b] *μόνον* n r tum *τὸ* om. i k n r mox *τοιοῦτο* g h p 2 s *τοσοῦτον* a i k n q r
[c] *τοιοῦτο* l m om. h [d] *οὔτως* r *ὅτι* α tum *καὶ* om. n et *τὰ* om. h l m t mox *καθέκαστον* α h i l et *αἰθὴρ ἀστέρες ὁ διὰ μέσου ἀὴρ* ante *οὔτω τ. κ. ε. π.* inserit n tum *θάλασσα* i ut semper [e] *μόνη ἡ κατασκευὴ* g h p
[f] *πρόεισιν* α 1 i n p 1

C ὡς καὶ ὕλην[ff] αὐτῷ τῆς συστάσεως προετοιμάσαι, καὶ ἀρχετύπῳ τινὶ κάλλει[3f] τὴν μορφὴν ὁμοιῶσαι, καὶ προθέντα τὸν σκοπὸν, οὗ χάριν γενήσεται, κατάλληλον αὐτῷ καὶ οἰκείαν ταῖς ἐνεργείαις δημιουργῆσαι τὴν[g] φύσιν, ἐπιτηδείως[gg] πρὸς τὸ προκείμενον ἔχουσαν.

Κεφάλαιον δ.

D Ὅτι διὰ πάντων ἐπισημαίνει τὴν ἀρχικὴν ἐξουσίαν ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευή·

Καθάπερ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ καταλλήλως τῇ χρείᾳ σχηματίζεται παρὰ τῶν τεχνιτευόντων τὸ ὄργανον· οὕτως οἷόν τι σκεῦος εἰς βασιλείας ἐνέργειαν ἐπιτήδειον τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ ἀριστοτέχνης ἐδημιούργησε, τοῖς τε κατὰ τὴν[h] ψυχὴν προ-
E τερήμασι καὶ αὐτῷ τῷ τοῦ σώματος σχήματι τοιοῦτον εἶναι παρασκευάσας, οἷον ἐπιτηδείως πρὸς βασιλείαν ἔχειν· ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τὸ βασιλικόν τε καὶ ἐκηρμένον αὐτόθεν δείκνυσι, πόρρω τῆς ἰδιωτικῆς ταπεινότητος[i] κεχωρισμένον, ἐκ τοῦ ἀδέσποτον αὐτὴν εἶναι καὶ αὐτεξούσιον, ἰδίοις θελήμασιν[j] αὐτοκρατορικῶς διοικουμένην· τίνος γὰρ ἄλλου[k] τοῦτο καὶ[l] οὐχὶ βασιλέως
53 ἐστίν; * καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τὸ τῆς δυναστευούσης τῶν πάντων φύσεως εἰκόνα[m] γενέσθαι, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ εὐθὺς βασιλίδα[n] δημιουργηθῆναι τὴν φύσιν. Ὥσπερ γὰρ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, οἱ[o] τὰς εἰκόνας τῶν κρατούντων κατασκευάζοντες, τόν τε χαρακτῆρα τῆς μορφῆς ἀναμάσσονται, καὶ τῇ περιβολῇ τῆς πορφυρίδος τὴν βασιλικὴν ἀξίαν συμπαραγράφουσι,[p] καὶ
B λέγεται κατὰ[q] συνήθειαν καὶ ἡ εἰκὼν, βασιλεύς· οὕτω[r] καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐπειδὴ πρὸς ἀρχὴν τῶν ἄλλων κατεσκευάζετο, διὰ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ παντὸς ὁμοιότητος, οἷόν τις ἔμψυχος[s] εἰκὼν ἀνεστάθη, κοινωνοῦσα τῷ ἀρχετύπῳ καὶ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ὀνόματος· οὐ πορφυρίδα περικειμένη, οὐδὲ[t] σκήπτρῳ καὶ διαδήματι τὴν ἀξίαν ἐπισημαίνουσα, οὐδὲ γὰρ τὸ

[ff] τὰ στοιχεία [3f] τὸ Κατ' εἰκόνα ἡμετέραν [gg] ἐπιτήδειον πρὸς τὰς θείας ἐνεργείας.

[g] τὴν om. a i k q [h] τὴν om. i [i] ταπεινώσεως n [j] + καὶ a i k n q tum αὐτοκρατορικοῖς n et διοικουμένη n [k] ἄλλου om. Damasc. [l] καὶ] εἰ Dam. tum ἔσται pro ἐστὶν a k q [m] εἰκόνα φύσεως m [n] βασιλέα a [o] οἱ om. n [p] συμπεριγράφουσι l n [q] + τὴν a Dam. tum ἡ ante εἰκὼν

ejus sit necessaria, præparat, et ad formam primævæ ac principalis pulchritudinis ejus coaptat similitudinem, et intentionem,[4] cujus rei gratia fiat, insinuat, congruam illi naturam effectibus suis instituens, quæ ad propositum aptissima esse probaretur.[5]

CAPUT QUARTUM.

Quod [1] per omnia imperiosam quandam potestatem ipsa constructio humana significet.

Sicut enim in hac vitâ ad quoslibet usus ab artificibus instrumenta competenter aptantur:[2] ita veluti res quædam ad opus imperii congruens ab optimo artifice natura nostra construitur, quæ sive juxta animæ prærogativam, seu juxta corporis habitum talis existeret, quæ ad imperandum opportunior appareret:[3] denique anima id quod[4] regale atque sublimissimum[5] suæ substantiæ est et à privatâ procul humilitate sejunctum clariùs hinc demonstratur[6] quòd nullius subjiciatur imperio, habens arbitrii libertatem, suoque se nutu atque moderamine[7] dispensans. cujus enim[8] hoc nisi imperantis est proprium? Super hæc[9] etiam totius creaturæ Dominus ad imaginem sui creatoris effectus, nichil aliud indicat, nisi quod mox in eo regia natura formata sit. Sicut enim juxta humanam consuetudinem qui principum imagines[10] fingunt, non solùm impressionem[11] formæ ejus imitantur, verum etiam amictu purpureo describunt regiam dignitatem, et imago ipsa jam pro consuetudine dicitur imperator: sic et humana substantia, quoniam ad aliorum regimen condebatur, propter regis universorum similitudinem, velut quædam imago animata componitur, primævæ[12] verò formæ et nomine et honore[13] participans, non tegmine circumamicta purpureo[14] nec sceptro vel diademate gloriam suæ dignitatis insinuans: (nec enim principalis forma in

4 et intentionem *om.* a b 5 probatur ed.

§ 1—1 Quare ed. 2 apta a 3 apparet ed. 4 id quod] quod b quidem a 5 sublimum a *tum* est suæ subs. ed. 6 demonstrat a c declaratur ed. 7 moderatione ed. c 8 enim *om.* c 9 hæc *om.* c 10 imaginem ed. 11 impressiones a circum 12 primæ ed. c 13 ore a b 14 circumamicto purpura ed. superamicta p. c 15 vestituta a

om. Dam. b i p 1 et ante βασιλεὺς + καὶ Dam. [r] οὕτως α r tum κατασκευάζεται r 1 [s] ἔμψυχος om. n [t] οὔτε n

ἀρχέτυπον ἐν τούτοις[u] ἐστίν· ἀλλ' ἀντὶ μὲν τῆς ἁλουργίδος[v] τὴν ἀρετὴν ἠμφιεσμένη, ὃ δὴ πάντων βασιλικώτατον[w] ἐσθημάτων ἐστίν· ἀντὶ δὲ τοῦ[x] σκήπτρου, τῇ μακαριότητι τῆς ἀθανασίας ἐρειδομένη· ἀντὶ δὲ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος, τῷ τῆς[y] δικαιο-
(21) σύνης στεφάνῳ κεκοσμημένη·[z] ὥστε διὰ πάντων ἐν τῷ τῆς βασιλείας ἀξιώματι δείκνυσθαι[a] δι' ἀκριβείας πρὸς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ὁμοιωθεῖσαν.

Κεφάλαιον ε.

D Ὅτι ὁμοίωμα τῆς θείας βασιλείας ὁ ἄνθρωπος.

Τὸ δὲ δὴ[b] θεῖον κάλλος οὐ σχήματί τινι καὶ μορφῆς εὐμοιρίᾳ, διά τινος εὐχροίας ἐναγλαΐζεται,[c] ἀλλ' ἐν ἀφράστῳ
E μακαριότητι κατ' ἀρετὴν θεωρεῖται. Ὥσπερ τοίνυν τὰς ἀνθρωπίνας μορφὰς διὰ χρωμάτων τινῶν[d] ἐπὶ τοὺς πίνακας οἱ γραφεῖς μεταφέρουσι,[e] τὰς οἰκείας τε[f] καὶ καταλλήλους βαφὰς ἐπαλείφοντες[g] τῷ μιμήματι, ὡς ἂν δι' ἀκριβείας τὸ ἀρχέτυπον κάλλος μετενεχθείη[h] πρὸς τὸ ὁμοίωμα· οὕτω μοι νόει καὶ τὸν ἡμέτερον πλάστην, οἷόν τισι βαφαῖς τῇ τῶν ἀρετῶν ἐπιβολῇ πρὸς τὸ ἴδιον κάλλος τὴν εἰκόνα περιανθίσαντα,[i] ἐν ἡμῖν δεῖξαι
54 τὴν ἰδίαν[j] ἀρχήν·* πολυειδῆ δὲ καὶ ποικίλα τὰ[k] οἱονεὶ χρώματα τῆς εἰκόνος, δι' ὧν ἡ ἀληθινὴ ἀναζωγραφεῖται[l] μορφή· οὐκ ἐρύθημα[m] καὶ λαμπρότης καὶ ἡ ποιὰ τούτων πρὸς ἄλληλα μίξις, οὐδέ τινος μέλανος ὑπογραφὴ ὀφρῦν τε καὶ ὀφθαλμὸν[n] ὑπαλείφουσα, καὶ κατά τινα κρᾶσιν[o] τὰ κοῖλα τοῦ χαρακτῆρος ὑποσκιάζουσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα ζωγράφων χεῖρες ἐπετεχνήσαντο,[p] ἀλλ' ἀντὶ τούτων καθαρότης, ἀπάθεια, μακαριότης,
B κακοῦ παντὸς ἀλλοτρίωσις, καὶ ὅσα τοῦ τοιούτου γένους ἐστὶ, δι' ὧν μορφοῦται τοῖς ἀνθρώποις ἡ πρὸς τὸ Θεῖον ὁμοίωσις·[q] τοιούτοις ἄνθεσιν ὁ Δημιουργὸς τῆς ἰδίας εἰκόνος τὴν ἡμετέραν διεχάραξε φύσιν.

[u] τοιούτοις r [v] ἀλουργίδος g n p r [w] + τῶν i [x] τοῦ om. n [y] τῷ τῆς om. m t [z] κοσμουμένη m κεκοσμημένος α [a] παραδείκνυσθαι a tum ὁμοιωθεῖσα l r [b] δὴ accessit ex a e g i l m n p q r s t [c] ita Dam. et codd. ἀναγλαΐζεται i ἐπαγλαΐζεται r I ἀγλαΐζεται ed. ἐναγκαλίζεται k [d] διὰ χρωμάτων τινῶν post γραφεῖς inserit r [e] μεταμορφοῦσι a [f] τε om. n [g] ita Dam. et codd. ἀπαλείφοντες ed. [h] μετενεχθῇ r [i] περιανθήσαντα e g i k n p q t [j] οἰκείαν i θείαν k [k] τὰ om. n [l] διαζωγραφεῖται a b k q r t ζωγραφεῖται i [m] ita α β g i k l m n p q r s

his esse conspicitur:) sed pro[15] purpureo velamine vestita[16] virtute est, quæ omnium ornamentorum regalium[17] preciosior approbatur: pro sceptro verò beatitudine et immortalitate sustollitur, et pro[18] regali serto justitiæ coronâ decoratur: ita ut per hæc omnia monstretur, ad dignitatem regiam genita, pulchritudinem[19] in se primævæ formæ diligenter exprimere.

CAPUT QUINTUM.

Quod homo similitudo quædam divini[1] probetur imperii.

Divinâ verò pulchritudine[2] non habitu quodam ac[3] specie, vel alicujus claritate coloris[4] ornatur, sed ineffabili[5] felicitatis honore provehitur.[6] Sicut enim formas hominum per colores quosdam pictores in tabulis transferunt, tincturas proprias congruasque miscentes, ita ut primævæ formæ decor[7] in similitudinem diligentissimâ imitatione[8] transmigret,[9] sic intellige[10] nostræ substantiæ Formatorem, velut quibusdam virtutum coloribus,[11] miram pulchritudinem suæ imagini contulisse, in nobis exprimens[12] proprium principatum. Sunt autem multiplices et multiformes colores hujus imaginis, quibus veræ formæ similitudo depingitur, non cerussa et purpurissus,[13] nec[14] horum mixta cum altero qualitas, nec alicujus nigredinis superductio cilia oculosque sublinit, et per aliquod[15] temperamentum depressa et concava characteris assimilat,[16] vel quæcunque similia pictorum manus artifici[17] composuere solertia: sed pro istis adest puritas, impassibilitas, beatitudo, malique totius aversio,[18] et quæcumque generis hujus[19] existunt, per quæ in hominibus imprimitur similitudo divina. Talibus floribus mirabilis[20] Conditor imaginem propriam, id est, naturam nostræ conditionis ornavit.

15 pro *om.* c 16 vestituta a 17 omnibus ornamentis regalibus ed. omn. reg. orn. b *alio ord.* 18 pro *om.* ed. 19 *ita* b c *et ante erasionem* a genitam pulchritudinem ed. genita pulchritudine a *ex corr.*

§ 1—1 quædam divini *om.* ed. 2 divinam v. pulchritudinem ed. divina v. pulchritudo c 3 ac] vel hac c hac a 4 claritatis coloribus b *tum* ornatam ed. 5 ineffabile a 6 provehi constat ed. 7 decore b 8 mutatione ed. 9 transmigrent b 10 intelligo ed. intellige mihi ac 11 virtutum coloribus] virtutibus b virtutem col. c 12 exprimentem ed. 13 *ita* a purpurisso ed. c 14 *add.* enim b 15 per aliquod] alia quæ a 16 assimilatur character ed. 17 artificis ed. 18 adversio a b 19 istius ed. 20 mirabilis] et miraculis b.

ἐρύθρημα ed. [n] ita a b i k m n r ὀφθαλμοὺς ed. [o] κράσιν β i τάξιν e g m p κρασιν καὶ τάξιν l [p] ἐπιτεχνάσαντο a b k q r s I ex corr. ἐτεχνάσαντο n ἐπιτεχνάζονται i ἀπετεχνήσαντο t [q] + τοῖς a b i k n q r I t

2. Εἰ δὲ καὶ τὰ ἄλλα συνεξετάζοις,[r] δι' ὧν τὸ θεῖον κάλλος
[s ἴσ. ἐκεῖνο] χαρακτηρίζεται, εὑρήσεις καὶ πρὸς ἐκεῖνα[s] δι' ἀκριβείας σωζομένην ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς εἰκόνι τὴν ὁμοιότητα. νοῦς καὶ λόγος
C ἡ Θειότης[t] ἐστιν·[tt] ἐν ἀρχῇ τε γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ
c. 1 Joan. v. 1 οἱ[u] κατὰ Παῦλον νοῦν Χριστοῦ ἔχουσι τὸν[v] ἐν αὐτοῖς
1 Cor. 2. 16
2 Cor. 13. 3 λαλοῦντα· οὐ πόρρω[w] τούτων καὶ τὸ ἀνθρώπινον· ὁρᾷς[x] ἐν σεαυτῷ καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν[y] διάνοιαν, μίμημα τοῦ ὄντως[z] νοῦ τε καὶ λόγου. ἀγάπη πάλιν ὁ Θεός, καὶ ἀγάπης πηγή·
1 Joan. 4. 7, 8 τοῦτο γάρ φησιν Ἰωάννης ὁ μέγας, ὅτι ἡ[a] ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν,[b] καὶ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί· τοῦτο[c] καὶ ἡμέτερον πεποίηται πρόσωπον ὁ τῆς φύσεως Πλάστης· ἐν
D τούτῳ γάρ, φησί, γνώσονται πάντες, ὅτι μαθηταί μου[d]
c. 13 Joan. v. 35 ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. οὐκοῦν μὴ παρούσης ταύτης, ἅπας ὁ χαρακτὴρ τῆς εἰκόνος μεταπεποίηται. Πάντα ἐπιβλέπει καὶ πάντα[e] ἐπακούει τὸ Θεῖον, καὶ πάντα διερευνᾶται· ἔχεις καὶ σὺ τὴν δι' ὄψεως καὶ ἀκοῆς τῶν ὄντων ἀντίληψιν, καὶ τὴν ζητητικήν[f] τε καὶ διερευνητικὴν τῶν ὄντων διάνοιαν.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐξέτασις τῆς τοῦ νοῦ πρὸς τὴν Φύσιν συγγενείας, ἐν ᾧ καὶ ἐκ παρόδου[g] τὸ τῶν Ἀνομοίων διελέγχεται[h] δόγμα.

Καί με μηδεὶς οἰέσθω καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἐν[i] διαφόροις δυνάμεσι[ii] τὸ Θεῖον λέγειν τῶν ὄντων
55 ἐφάπτεσθαι. Οὐ[j] γάρ* ἐστι δυνατὸν ἐν τῇ ἁπλότητι τῆς
[k ἴσ. θειότητος] Θειότητος[k] τὸ ποικίλον τε καὶ πολυειδὲς τῆς ἀντιληπτικῆς ἐνεργείας κατανοῆσαι· οὐδὲ γὰρ παρ'[l] ἡμῖν πολλαί τινες εἰσὶν αἱ[m] ἀντιληπτικαὶ τῶν πραγμάτων δυνάμεις, εἰ καὶ πολυτρόπως διὰ τῶν αἰσθήσεων τῶν κατὰ τὴν[n] ζωὴν ἐφαπτόμεθα· μία γάρ τις ἐστὶ δύναμις,[o] αὐτὸς ὁ ἐγκείμενος νοῦς, ὁ δι' ἑκάστου τῶν

[tt] τὸ καθ' ὁμοιότητα νοῦς καὶ λόγος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαπητικόν· φησὶ γάρ, ἡ ἀγάπη ὁ Θεός ἐστιν. [ii] διαμεριζόμενον ταῖς δυνάμεσι.

[r] συνεξετάζεις m [s] ἐκεῖνο e g i k l m p q s t [t] θεότης b e i k l m n r s [u] προφῆται quod hic + ed. om. codd. [v] ἔχουσιν n omisso quod seq. τὸν mox ἑαυτοῖς pro αὐτοῖς r [w] + δὲ b [x] + γὰρ i [y] τὴν accessit ex codd. tum μιμήματα n t [z] ὄντος a b k n p [a] ἡ accessit ex codd. [b] + ἐστι a b i k n q r et k ante ἐκ τοῦ Θεοῦ ponit [c] τοιοῦτον i tum ante ἡμέτερον + τὸ i [d] μου] ἐμοὶ e et ante μαθηταὶ ponit [e] πάντων b e

2. Si verò discutias et alia, per quæ divinum decus elucet, hæc[1] etiam in imagine ad illius similitudinem salva profectò reperies. Mens etenim et verbum est summa Divinitas. In principio namque erat Verbum, et qui secundùm Paulum proficiunt, mentem Christi, qui in eis loquitur, se habere profitentur. Non ergo procul hæc à naturâ humanâ conspicias. In te namque et verbum et intelligentia est, quæ imitantur Verbum[2] mentemque divinam. Item charitas Deus est[3] fonsque charitatis: hoc enim ait[4] magnus ille Johannes, quoniam charitas ex Deo est, et Deus charitas[5] est. Hanc autem nobis veluti personam Christus formator nostræ substantiæ conferens, ait: In hoc[6] cognoscent omnes, quoniam mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinvicem.[7] Quòd[8] si dilectio nobis ista defuerit, totius imaginis species figuraque solvetur. Cuncta etiam conspicit exauditque Divinitas, et omnia perscrutatur. Habes et tu per oculos et aures rei hujus[9] efficaciam vitalemque et[10] scrutatricem eorum quæ sunt intelligentiam te possidere cognoscis.

CAPUT SEXTUM.

Inquisitio[1] *quam cognationem mens habeat ad naturam, in quo etiam per transitum*[2] *Eunomianorum dogma refellitur.*

Nec me quispiam[3] suspicetur ad similitudinem operationis humanæ diversis effectibus divinam dicere potentiam cuncta complecti. Non[4] enim fas est, in illâ divinâ simplicitate variam atque multiplicem[5] virtutem operationis advertere, nec enim in nobis[6] multæ quædam sunt efficaces rerum causarumque potentiæ, licèt ea quæ ad vitam pertineant, multiplici videamur[7] operatione contingere. Una namque vis quædam nobis mentis inserta est, quæ per singulos sensus

§ 2—1 hoc b 2 verbum *om.* a 3 Deus est *om.* ed. 4 ait enim a c 5 et Deus charitas est *om.* ed. est *om.* b 6 hac a 7 invicem b 8 quoniam c 9 hujus rei ed. 10 vitalem et ed. vitalemque b
§ 1—1 *tit. om.* c. *tum* consignationem ed. 2 per transitum] *ita* a obiter ed. 3 quisquam ed. 4 non] nec ed. 5 variam multiplicemque ed. 6 in nobis enim ed. c 7 videantur ed.

[f] ζωτικὴν i n [g] ἐν παρόδῳ m [h] διελέγχει r [i] + ταῖς r [j] + δὲ r et ἐστι om. r [k] θεότητος a b e h i k l n r [l] παρ' accessit ex a b e i k l n q r s t [m] αἱ om. α g h k in p scr. in ras. à pr. m [n] τὴν + codd. et mox ed. ἐφαπτώμεθα pro ἐφαπτόμεθα repugn. codd. [o] δύναμις om. b mox ἐξιὼν b

αἰσθητηρίων διεξιὼν καὶ τῶν ὄντων ἐπιδρασσόμενος· οὗτος θεωρεῖ
διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ φαινόμενον·[p] οὗτος συνίησι[q] διὰ τῆς ἀκοῆς
B τὸ λεγόμενον, ἀγαπᾷ τε τὸ καταθύμιον,[r] καὶ τὸ μὴ καθ'
ἡδονὴν ἀποστρέφεται, καὶ τῇ χειρὶ χρῆται[s] πρὸς[t] ὅ, τι βού-
(422) λεται, κρατῶν τε[u] δι' αὐτῆς καὶ ἀπωθούμενος,[v] καθ' ὅπερ[w]
ἂν λυσιτελεῖν κρίνῃ τῇ τοῦ ὀργάνου συνεργίᾳ εἰς[x] τοῦτο
συγχρώμενος.

2. Εἰ τοίνυν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, κἂν διάφορα τύχῃ τὰ πρὸς
αἴσθησιν κατεσκευασμένα[y] παρὰ τῆς φύσεως ὄργανα, ὁ διὰ
πάντων ἐνεργῶν καὶ κινούμενος καὶ[z] καταλλήλως ἑκάστῳ πρὸς
τὸ προκείμενον κεχρημένος, εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς, ταῖς διαφοραῖς[a]
C τῶν ἐνεργειῶν οὐ συνεξαλλάσσων τὴν φύσιν· πῶς ἄν τις ἐπὶ τοῦ[b]
Θεοῦ διὰ τῶν ποικίλων δυνάμεων τὸ πολυμερὲς τῆς οὐσίας
Ps. 93. 9 καθυποπτεύσειεν;[c] ὁ γὰρ πλάσας τὸν ὀφθαλμὸν, καθώς
φησιν ὁ προφήτης, καὶ ὁ[d] φυτεύσας τὸ οὖς, πρὸς τὰ ἐν
αὐτῷ παραδείγματα τὰς ἐνεργείας ταύτας οἷόν τινας γνωριστι-
c. 1 Gen. v. 26 κοὺς χαρακτῆρας τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐνεσημήνατο· ποιή-
σωμεν γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν.[e]

D 3. Ἀλλὰ ποῦ μοι[f] τῶν Ἀνομοίων ἡ αἵρεσις; [g] τί πρὸς τὴν
τοιαύτην ἐροῦσι φωνήν; πῶς διασώσουσιν ἐν[h] τοῖς εἰρημένοις τοῦ
δόγματος αὐτῶν τὴν κενότητα; ἆρα δυνατὸν εἶναι φήσουσι,
μίαν εἰκόνα διαφόροις ὁμοιωθῆναι μορφαῖς; εἰ ἀνόμοιος κατὰ
τὴν φύσιν τῷ Πατρὶ[i] ὁ Υἱὸς, πῶς μίαν κατασκευάζει τῶν
c. 1 Gen. v. 26. διαφόρων φύσεων τὴν εἰκόνα; ὁ γὰρ ποιήσωμεν[j] κατ' εἰκόνα
ἡμετέραν εἰπὼν, καὶ διὰ τῆς πληθυντικῆς σημασίας τὴν ἁγίαν
Τριάδα δηλώσας, οὐκ ἂν τῆς εἰκόνος μοναδικῶς ἐπεμνήσθη,[k]
E εἴπερ ἀνομοίως εἶχε[l] πρὸς ἄλληλα τὰ ἀρχέτυπα· οὐδὲ[m] γὰρ
ἦν δυνατὸν τῶν ἀλλήλοις μὴ συμβαινόντων[n] ἓν ἀναδειχθῆναι
ὁμοίωμα· ἀλλ' εἰ διάφοροι ἦσαν αἱ φύσεις, διαφόρους ἂν[o]
πάντως καὶ τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἐνεστήσατο,[p] τὴν κατάλληλον
ἑκάστῃ[q] δημιουργήσας· ἀλλ' ἐπειδὴ μία μὲν ἡ[r] εἰκὼν, οὐχ ἓν
56 δὲ τὸ τῆς εἰκόνος ἀρχέτυπον·* τίς οὕτως[s] ἔξω διανοίας ἐστὶν ὡς
ἀγνοεῖν, ὅτι τὰ τῷ ἑνὶ ὁμοιούμενα καὶ πρὸς ἄλληλα πάντως

[p] βλεπόμενον r [q] ita a b e i k l n r s t συνιεῖ ed. συννοεῖ g h p tum δι' pro διὰ τῆς l [r] ita codd. κατευθύμιον ed. [s] χρᾶται r [t] τὸ quod + ed. om. a b e k l n q r s t [u] τε] δὲ m om. ed. tum ἑαυτῆς pro αὐτῆς α h p [v] + καὶ b [w] ita a b e i l q s καθ' ἅπερ p καθάπερ g h k m r t ἅπερ ed. tum κρίνοι i [x] εἰς om. g h m p tum τούτῳ h m [y] κατασκευασμένα g h [z] καὶ om. h m [a] διαφόροις r s [b] τοῦ om. a b i k n q t [c] ita a b e i k l n s t κατοπτεύσειεν ed. [d] ὁ om. g h m p r s tum αὐτῷ α β g h k l m n r et s ni fallor αυτῶ p αὐτῷ ed. ἑαυτῷ q mox γνωστικοὺς α t [e] + καὶ καθ' ὁμοίωσιν a b e i k l q r [f] μοι om. r [g] + ἢ a b k q [h] + τούτοις n tum καινότητα m t [i] τῷ πατρὶ ante κατὰ τὴν φύσιν ponit

excurrens ea quæ sibi offeruntur, amplectitur: hæc per oculos quæ videnda sunt, conspicit: hæc per aures quæ dicuntur, exaudit: hæc in his quæ sunt votiva, lætatur, et ab his quæ insuavia probantur avertitur. Manibus etiam perficit quæcumque voluerit, retinens his, et rursus abjiciens, horumque instrumentorum effectibus utens ut expedire probaverit.

2. Si ergo[1] in homine, cui diversa membrorum officia ab Autore formata sunt, una eademque res est, quæ per omnes sensus operatur, utens singulis congruenter ut causa poposcerit,[2] nec operationum[3] differentiis naturæ suæ vim potentiamque commutat: quanto magis in Deo, quia sunt[4] effectus virtutum varii, nullus debet multiplicem ejus essentiam suspicari? Qui enim plantavit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non considerat?[5] sicut Propheta testatur, per hæc exempla operationes hujusmodi veluti quasdam humanæ naturæ notissimas impressiones insinuans.[6] Faciamus enim, ait Deus, hominem ad imaginem et similitudinem nostram.

3. Sed ubi mihi nunc[1] hæresis Eunomianorum nefanda subsistet? quid adversus hanc dicturi sunt vocem? quomodo per hæc verba novitatem sui defensuri sunt dogmatis? Putasne possibile esse, dicent, uti[2] imago una dissimilium formarum similitudinem referat? Si enim juxta eorum[3] sententiam, naturæ Patris impar est Filius, quomodo diversarum naturarum unam Deus condidit imaginem? qui enim dixit, Faciamus hominem ad imaginem nostram, per pluralem significantiam sanctam nobis insinuans trinitatem, nequaquam singulariter suam[4] testaretur imaginem, si primævæ formæ sibi dissimiles extitissent. Nec enim possibile est, ut eorum qui sibi invicem non congruunt,[5] una similitudo monstretur: sed si[6] diversæ erant naturæ, profectò diversas eorum et singulis congruentes imagines condidisset. Verùm[7] quia una quidem imago, sed non una imaginis forma est, quis ita privatur intelligentiâ, ut ignorare queat, quòd ea quæ uni probantur esse similia, et[8] ad se invicem similitudinem propriam sine dubitatione conservent? et

§ 2—1 igitur b c *tum* auctore c 2 poscerit a 3 operationis b 4 sint ed. 5 contemplatur ed. 6 insinuant ed.

§ 3—1 nunc *om.* b 2 ut a 3 illorum ed. 4 suæ a 5 congruunt minimè ed. 6 si *om.* a 7 Utrum ed. 8 et *ad* dubitatione *om.* a b

n post ὁ υἱὸς l [j] ἄνθρωπον quod + ed. om. a b e g h i k m n p q r s tum κατ' εἰκόνα om. n [k] ἐμνημόνευσεν a b i k n q r [l] ita a b e i k l n q r t ἔχει g h m p ἔχοι ed. [m] ita codd. οὔτε n οὐ ed. [n] εἰς quod hic + ed. om. codd. tum ἓν om. t [o] ἂν accessit ex codd. tum pro πάντως καὶ τὰς q habet πάντας [p] ἀνεστήσατο a b i k n t ἀνεστήσαντο e [q] ἑκάστῳ n [r] ἡ om. i q r [s] οὕτω r

ὁμοίως ἔχει;[t] *διὰ τοῦτό φησι· (τάχα τὴν κακίαν ταύτην ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὁ λόγος ὑποσημαινόμενος)*
c. 1 Gen. v. 26 *ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν.*[u]

Κεφάλαιον ζ.

B *Διατί γυμνὸς τῶν ἐκ*[v] *φύσεως ὅπλων τε καὶ προκαλυμμάτων*[w] *ὁ ἄνθρωπος.*

Ἀλλὰ τί βούλεται τὸ τοῦ σχήματος ὄρθιον; τί δὲ οὐχὶ[x] *συμφυεῖς εἰσιν αἱ πρὸς τὸν βίον δυνάμεις τῷ σώματι, ἀλλὰ γυμνὸς μὲν τῶν φυσικῶν σκεπασμάτων, ἄοπλος*[y] *δέ τις καὶ πένης ὁ ἄνθρωπος καὶ τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἐνδεὴς ἁπάντων, ἐπὶ*
C *τὸν βίον*[z] *παράγεται, ἐλεεῖσθαι μᾶλλον ἢ μακαρίζεσθαι κατὰ*[a] *τὸ φαινόμενον ἄξιος, οὐ προβολαῖς κεράτων καθωπλισμένος, οὐκ ὀνύχων ἀκμαῖς, οὐχ ὁπλαῖς ἢ ὀδοῦσιν ἤ τινι κέντρῳ θανατηφόρον*[b] *ἰὸν ἐκ φύσεως ἔχοντι, οἷα δὴ τὰ*[c] *πολλὰ τῶν ζώων ἐν ἑαυτοῖς πρὸς τὴν τῶν λυπούντων ἄμυναν κέκτηται, οὐ τῇ τῶν τριχῶν περιβολῇ τὸ σῶμα κεκάλυπται,*[d] *καίτοιγε*[e] *ἴσως τὸν εἰς ἀρχὴν τῶν ἄλλων προτεταγμένον*[f] *οἰκείοις ὅπλοις ἔδει περιπεφράχθαι*[g] *παρὰ τῆς φύσεως, ὡς ἂν μὴ τῆς παρ' ἑτέρων ἐπικουρίας πρὸς τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν δέοιτο· νυνὶ δὲ λέων μὲν*
D *καὶ σῦς*[h] *καὶ τίγρις καὶ πάρδαλις καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἀρκοῦσαν ἔχει πρὸς σωτηρίαν τὴν ἐκ*[i] *φύσεως δύναμιν· καὶ τῷ ταύρῳ μὲν*[j] *τὸ κέρας, καὶ τῷ λαγωῷ*[k] *τὸ τάχος, καὶ τῇ δορκάδι τὸ πήδημα καὶ τὸ κατὰ τὸν*[l] *ὀφθαλμὸν ἀσφαλὲς, καὶ ἄλλῳ τινὶ ζώῳ τὸ μέγεθος, καὶ ἑτέροις ἡ προνομαία, καὶ τοῖς πετεινοῖς τὸ πτερὸν, καὶ τῇ μελίσσῃ*[m] *τὸ κέντρον, καὶ πᾶσι πάντως ἕν τι εἰς σωτηρίαν*[n] *παρὰ τῆς φύσεως ἐμπέφυκε· μόνος*
E *δὲ*[o] *πάντων ὁ ἄνθρωπος, τῶν μὲν ταχυδρομούντων ἀργότερος,*
(423) *τῶν δὲ πολυσαρκούντων βραχύτερος, τῶν δὲ τοῖς συμφύτοις*[p]

[t] *ὁμοίως ἔχει*] *ἔχει τὴν ὁμοιότητα* a b i k n r [u] *ἡμετέραν* ante *καὶ ὁμοίωσιν* ponit r tum ante *ὁμοίωσιν* + *καθ'* q [v] + *τῆς* n [w] *καλυμμάτων* r [x] + *καὶ* n [y] *ἄνοπλος* h n r t [z] + *πορεύεται καὶ* b tum *παραγίνεται* pro *παράγεται* n [a] *κατὰ*] *πρὸς* r tum *κατὰ τὸ φαινόμενον* post *ἄξιος* ponit b om. q [b] *θανατηφόρῳ* k m n [c] *τὰ* om. n [d] ita codd. *περικεκάλυπται* r *καλύπτεται* ed. [e] + *εἴποι τις ἂν* b e l r s [f] + *ὡς* b [g] *πεφράχθαι* a i k n q [h] *ὗς* a g i k m n p q *σῦς* ed. [i] + *τῆς* n r [j] *μὲν* om. a i k n q t [k] *καὶ τῷ λαγωῷ*] *τῷ δὲ λαγωῷ* b [l] *καὶ τὸ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἀσφαλὲς* om. n tum *κατ'* ed. sed *κατὰ τὸν* a b e g i k m p q r s t

propterea forsitan[9] sermo divinus hanc malitiam in conditione humanæ vitæ prospiciens, Eunomianorumque perversitatem resecans, ait: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem[10] nostram.

CAPUT SEPTIMUM.[1]

Cur nudus homo naturalibus armis et velaminibus approbetur.[2]

Sed quid sibi vult et[3] ipsius habitudinis rectitudo, quid autem[4] non ad vitam congenerantur corpori[5] virtutis effectus: verùm nudus quidem naturalibus tegumentis, inermis etiam et inops, omniumque necessariarum[6] rerum egentissimus homo in hanc producitur vitam, qui juxta id quod cernitur miseratione potius quàm felicitate dignus esse videatur. Non[7] armatur productione cornuum, non unguium vel dentium tuitione munitur, nec aliquo[8] aculeo lethiferum[9] virus infundit:[10] quibus rebus pleraque ferarum atque serpentium in ultionem sui naturaliter instruuntur: nec pilis corpus obtegitur, cùm oporteret eum qui ad aliorum proponebatur imperium, propriis armis naturali provisione vallari, ne[11] ad custodiam sui aliorum adminiculis indigeret. Nunc autem leo quidem et aper et tigris et pardus, vel si quid his simile est, sufficientem[12] pro salute suâ virtutem naturaliter possidet:[13] et tauro cornua sunt[14] et pernicitas lepori, cervoque saltus et certus intuitus, et aliis animalibus[15] magnitudo, et ceteris[16] prominens oris officium, quod proboscidem vulgus appellat, volatilibus etiam pennarum[17] officium, et apibus aculeum,[18] cunctisque prorsus unum quid[19] naturale præsidium constat esse collatum: solus autem homo præ omnibus creditur destitutus: et his quidem[20] qui currendi velocitate præeminent, pigrior, illis autem qui[21] corporis eminent mole tenuior, his etiam qui[22] natu-

9 fors. prop. ed. 10 et similitudinem *om.* a b

§1—1 *cap. notam om.* c 2 ornabatur a 3 etiam a b 4 quid est autem quod b 5 corporis a 6 necessarium a *ex cor.* c 7 enim *add.* ed. *tum* armatus c *et mox* munitus. 8 aliquo *om.* a 9 letifero b letiferum c 10 infunditur ed. 11 nec b *et paulo post* indigere 12 sufficienter b 13 possedit a 14 sunt *om.* a c corn. sunt tauro b 15 animantibus ed. 16 certis c tum probascidem c 17 plumarum a b 18 aculeus b 19 aliquod ed. 20 quidem *om.* ed. 21 autem qui] que a qui b 22 que a

[m] *καὶ τῇ μελίσσῃ τὸ κέντρον* om. q et *ταῖς μελίσσαις* a i k n r t

[n] *εἰς σωτηρίαν*] *τῆς σωτηρίας* g m p r post *παρὰ τῆς φύσεως* ponunt a b o i k n q t [o] + *τῶν* n r t [p] *ἐμφύτοις* l

ὅπλοις ἠσφαλισμένων[q] εὐαλωτότερος· καὶ πῶς, ἐρεῖ τις, ὁ τοιοῦτος τὴν ἀρχὴν τὴν[r] κατὰ πάντων κεκλήρωται;

2. Ἀλλ' οὐδὲν[s] οἶμαι χαλεπὸν δεῖξαι, ὅτι τὸ δοκοῦν ἐπιδεὲς τῆς φύσεως ἡμῶν,[t] ἀφορμὴ πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ὑποχειρίων ἐστίν· εἰ γὰρ οὕτω δυνάμεως εἶχεν ὁ ἄνθρωπος ὡς τῇ μὲν
57 ὠκύτητι[u] παρατρέχειν τὸν ἵππον,* ἄτριπτον[v] δὲ ὑπὸ στερρότητος ἔχειν τὸν πόδα, ὁπλαῖς τισιν ἢ χηλαῖς ἐρειδόμενον, κέρατα δὲ καὶ κέντρα καὶ ὄνυχας ἐν ἑαυτῷ φέρειν· πρῶτον μὲν θηριώδης τις ἂν ἦν καὶ δυσάντητος, τοιούτων αὐτοῦ τῷ σώματι συμπεφυκότων· ἔπειτα δὲ παρεῖδεν ἂν τὴν[w] τῶν ἄλλων ἀρχήν, οὐδὲν τῆς συνεργίας τῶν ὑποχειρίων δεόμενος· νυνὶ δὲ τούτου χάριν ἐφ' ἕκαστον τῶν ὑπεζευγμένων[x] ἡμῖν αἱ τοῦ βίου χρεῖαι κατεμερίσθησαν, ὡς ἀναγκαίαν ποιεῖν τὴν κατ' ἐκείνων ἀρχήν.

B 3. Τὸ μὲν γὰρ[y] βραδὺ τοῦ σώματος ἡμῶν καὶ[z] δυσκίνητον, τὸν ἵππον τῇ χρείᾳ προσήγαγέ τε καὶ ἐδαμάσατο·[a] ἡ δὲ τῆς σαρκὸς γυμνότης, ἀναγκαίαν τὴν τῶν προβάτων ἐπιστασίαν ἐποίησεν, ἐκ τῆς ἐτησίου τῶν ἐρίων φορᾶς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀναπληροῦσαν[b] τὸ λεῖπον· τὸ δὲ τὰς ἀφορμὰς ἡμῖν τὰς πρὸς τὸν βίον καὶ ἐξ ἑτέρων εἰσάγεσθαι, τὰ ἀχθοφόρα τῶν ζώων ταῖς[c] τοιαύταις ὑπηρεσίαις ὑπέζευξεν·[d] ἀλλὰ μὴν τὸ μὴ δύνασθαι
C καθ' ὁμοιότητα τῶν βοσκημάτων ποηφαγεῖν, ὑποχείριον τῷ βίῳ τὸν βοῦν ἀπειργάσατο, τοῖς ἰδίοις πόνοις τὴν ζωὴν[e] ἡμῖν ἐξευμαρίζοντα· ἐπεὶ δὲ καὶ ὀδόντων καὶ δήγματος ἦν[f] ἡμῖν χρεία πρὸς τὸ καταγωνίζεσθαί τινα τῶν ἄλλων ζώων[g] διὰ τῆς τῶν ὀδόντων λαβῆς,[h] πάρεσχεν ὁ κύων μετὰ τοῦ τάχους τὴν ἰδίαν γένυν τῇ ἡμετέρᾳ χρείᾳ, οἷόν τις ἔμψυχος μάχαιρα τῷ ἀνθρώπῳ γινόμενος·[i] κεράτων δὲ προβολῆς καὶ ὀνύχων ἀκμῆς ἰσχυρότερός[j] τε καὶ τομώτερος[k] ἐπινενόηται τοῖς ἀνθρώποις ὁ σίδηρος,
D οὐκ ἀεὶ[l] συμπεφυκὼς ἡμῖν, ὥσπερ τοῖς θηρίοις ἐκεῖνα, ἀλλ' ἐπὶ καιροῦ συμμαχήσας, τὸ λοιπὸν ἐφ' ἑαυτοῦ μένει· καὶ ἀντὶ τῆς [m]κροκοδείλου φολίδος, ἔστι μὲν καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ὅπλον ποιήσασθαι, κατὰ καιρὸν τὴν δορὰν περιθέμενον· εἰ δὲ μή, σχηματίζεται καὶ πρὸς τοῦτο[n] παρὰ τῆς τέχνης ὁ σίδηρος, ὃς ἐπὶ

[q] γρ. ἠμφιεσμένων r 2 in mg [r] τὴν om. α l [s] ἀλλ' οὐδὲν om. k [t] τῆς φύσεως ἡμῶν ἐπιδεὲς r [u] ὀξύτητι a b k n q [v] ἄτρεπτον α p 2 ni fallor t [w] + κατὰ a b i k n q t [x] ὑποζευγμένων n q r [y] γὰρ + codd. om. tum βραχὺ m [z] ἡμῶν καὶ accessit ex codd. om. tum τὸν om. n [a] ὠνομάσατο k [b] ἀναπληροῦσα b g n p q r s [c] ταῖς om. n [d] συνέζευξε b et σὺν τούτοις δὲ pro ἀλλὰ μὴν [e] ζωὴν] γῆν n tum ἡμῶν r quod om. k m [f] ἦν om. e g i l m p r s tum ἡμῖν accessit ex codd. omn. [g] τῶν ἄλλων ζώων τινα n [h] ita codd. βλάβης ed. [i] ita α g i l m n p q r s γενόμενος ed. [j] ita α β g i k l m n p 2 r s t ἰσχυρώτερος ed. tum τε om. n [k] καὶ τομώτερος post ὁ σίδηρος ponit n et mox τῶν ἀνθρώπων habet [l] ἀεὶ] εἰς n

ralibus armis excellunt, despectior esse cognoscitur. Et quomodo, dicet aliquis, universorum[23] talis sortitus est principatum?

2. Sed ad[1] hæc nichil arbitror esse difficile demonstrare quòd[2] per id quod naturæ nostræ deesse creditur, certa datur[3] occasio, quâ subditorum omnium dominium[4] consequatur. Nam si hujus esset homo potentiæ, ut equum velocitate superaret, nec pes ejus attereretur, sed ungularum inniteretur firmitate prævalidâ, cornua quoque vel aculeos[5] aliquos unguesque præferret ultores: primùm quidem bestiis existeret similis, et occursione ipsâ difficilis appareret, hujuscemodi corpori[6] ejus adminiculis naturaliter attributis:[7] deinde sperneret in alios exercere dominatum, quorum nullis[8] prorsus adjutoriis[9] indigeret. Nunc autem in singulis quæ nobis mancipantur, usus vitæ nostræ dirimitur, ut necessarium in eis penitus principatum[10] habere[11] videamus.

3. Nam corporis nostri tarditas, et ad motum celerem difficultas, equum[1] nobis adhibere atque[2] domare perdocuit. Nuditas autem carnis necessariam ovium habere providentiam fecit,[3] annuis lanarum reditibus ea quæ naturæ deerant[4] supplementa prospiciens: ex aliis quoque causis quæ ad vitam necessaria deerant, comprobantur.[5] Jumenta nobis ad onera gravia ferenda subjecta sunt,[6] et quod[7] adinstar animalium herbas depascere nequeamus,[8] boves nobis ad usum vitæ[9] mancipare curavimus, quorum labore victum faciliùs comparemus.[10] Quia verò et morsu indigebamus et dentibus ad cohibendas[11] tales bestias ultione, id quod nobis defuit, canum natura supplevit, qui[12] etiam cum velocitate congenitâ veluti quidam animatus gladius nostris est usibus attributus. Pro cornibus etiam vel unguibus fortius ac penetrabilius ferrum ab hominibus inventum est. Quod non semper nobis naturaliter inhæreret,[13] sicut illa munimina irrationabilibus bestiis: sed in tempore belli conferens præsidium gladius, deinceps maneret[14] ociosus. Item ejusdem ferri usus pro cocodrilli[15] squamis adsumetur.[16] Est autem quando et tergum[17] ipsius beluæ in prælio munimen impertit, alioquin (ut dictum est) ad ejus similitudinem ferrum ab artifice figuratur, quod necessitati deserviens

23 ed. *add.* dominus

§ 2—1 ad *om.* a b 2 quod *om.* ed. 3 dicitur a 4 dominum ed. 5 aculeus c 6 corporis a b 7 attribuens a 8 nullus a 9 adjutorium b 10 princ. pen. b c 11 haberi ed. *tum* videamur c

§ 3—1 equorum ed. 2 atque *ad* habere *om.* ed. 3 ed. *add.* quæ etiam 4 deerat a 5 comprobantes b comparantur c 6 subjecimus b 7 quia a 8 nequibamus a nequamus b 9 vitæ *om.* ed. 10 compararemus a *tum* et *om.* ed. *post* vero 11 cohercendas a b 12 quæ b *et mox* attributa b 13 inhæret ed. 14 manet ed. 15 *ita* a b corcodrilli c crocodili ed. 16 assumitur b c 17 tergus ed.

[m] τοῦ quod + ed. om. a b e g i k l m n p q s tum φολίδος a b e k l m n p2 q r s φωλίδος ed. [n] καὶ πρὸς τοῦτο σχηματίζεται a i k n q r t tum ἐνὶ καιρῷ pro ἐπὶ καιροῦ m

καιροῦ πρὸς τὸν πόλεμον ὑπηρετήσας, πάλιν ἐλεύθερον τοῦ
E ἄχθος ἐπ' εἰρήνης τὸν ὁπλίτην κατέλιπεν· ὑπηρετεῖ δὲ τῷ βίῳ
καὶ τὸ πτερὸν τῶν ὀρνέων, ὡς μηδὲ τοῦ πτηνοῦ [o] τάχους δι'
ἐπινοίας ἡμᾶς ἀπολείπεσθαι· τὰ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τιθασσὰ [p]
γίνεται, καὶ συνεργεῖ τοῖς θηρεύουσι· τὰ δὲ δι' ἐκείνων ταῖς
χρείαις [q] ἡμῶν δι' ἐπινοίας [r] ὑπάγεται· ἀλλὰ καὶ [s] πτερόεντας
58 ἡμῖν τοὺς ὀϊστοὺς ἡ τέχνη δι' ἐπινοίας ποιησαμένη, * τὸ πτηνὸν [t]
τάχος ταῖς ἡμετέραις χρείαις διὰ τοῦ τόξου χαρίζεται· τὸ δὲ
εὐπαθεῖς καὶ εὐτρίπτους [u] ἡμῖν πρὸς τὴν πορείαν [v] εἶναι τὰς
βάσεις, ἀναγκαίαν ποιεῖ τὴν ἐκ τῶν ὑποχειρίων συνεργίαν·
ἐκεῖθεν γάρ ἐστι τοῖς ποσὶ περιαρμόσαι τὰ πέδιλα.

Κεφάλαιον η.

B Διατί [w] ὄρθιον τοῦ ἀνθρώπου τὸ σχῆμα, [x] καὶ ὅτι διὰ τὸν λόγον
αἱ χεῖρες, ἐν ᾧ τις [y] καὶ περὶ διαφορᾶς ψυχῶν φιλοσοφία.

Ὄρθιον δὲ τῷ ἀνθρώπῳ [z] τὸ σχῆμα καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν
ἀνατείνεται καὶ ἄνω βλέπει· ἀρχικὰ καὶ ταῦτα καὶ τὴν
βασιλικὴν ἀξίαν [a] ἀποσημαίνοντα· τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οὖσι
τοιοῦτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τοῖς δ' [b] ἄλλοις ἅπασι πρὸς τὸ
C κάτω νενευκέναι τὰ σώματα, σαφῶς δείκνυσι τὴν τῆς ἀξίας
(424) διαφορὰν, τῶν τε ὑποκυπτόντων τῇ δυναστείᾳ καὶ τῆς ὑπερ-
ανεστώσης αὐτῶν ἐξουσίας· τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἅπασι [c] τὰ
ἔμπροσθεν κῶλα τοῦ σώματος πόδες εἰσὶ, διότι τὸ κεκυφὸς
ἐδεῖτο πάντως τοῦ ὑπερείδοντος· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ ἀνθρώπου [d]
κατασκευῆς χεῖρες τὰ [e] κῶλα ἐγένοντο· τοῦ γὰρ ὀρθίου [f] σχή-
ματος αὐτάρκης ἦν πρὸς τὴν χρείαν μία βάσις, διπλοῖς ποσὶν
D ἐν ἀσφαλείᾳ τὴν στάσιν ἐρείδουσα.

2. Ἄλλως δὲ καὶ τῇ τοῦ λόγου χρείᾳ συνεργός [g] ἐστιν ἡ τῶν
χειρῶν ὑπουργία· καί τις ἴδιον τῆς λογικῆς φύσεως τὴν τῶν
χειρῶν ὑπηρεσίαν εἰπὼν, οὐ τοῦ παντὸς ἁμαρτήσεται· οὐ μόνον
πρὸς τὸ κοινὸν τοῦτο [h] καὶ πρόχειρον ἀποτρέχων τῇ διανοίᾳ, ὅτι

[o] πτηναίου α b k q πτήναι a τῶν πτηνῶν r [p] τιθασά r s t tum τὸ pro τὰ t [q] τὰς χρείας n [r] δι' ἐπινοίας ἡμῶν g m p r tum ἐπάγεται n ἄγεται q pro ὑπάγεται [s] + ἐκ τῶν χηνῶν αἱ στρωμναί· καὶ ἐκ τῶν γυπῶν r [t] πτηνῶν m [u] εὐτρέπτους n t I [v] πρὸς τὴν πορείαν ἡμῖν n et post πορείαν + ἡμῶν r [w] διατί i k l m n p r ὅτι α post ὄρθιον δὲ ponit b qui etiam + δὲ ut et q [x] + καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνεται b [y] τις om. b d [z] τοῦ ἀνθρώπου b [a] ἀρχὴν b tum ἀποσημαίνοντα g k l p q s t ὑποσημαίνοντα b e i r ἐπισημαίνοντα α m n ἐπισημαίνονται ed. [b] ita α β g

quem armavit in belli tempore, reliquit[18] in pace. Nec non et volatilia nostris accommodata[19] sunt usibus, quorum etiam velocitatem ratio excogitata non præterit. nam quædam ex eis mansuefacta videntur cooperantibus, quædam verò præsentiâ sui capiendi[20] causa sunt aliis, quæ nostris utilitatibus applicentur. Sed et pennata tela nobis ars exquisita perfecit, quæ per arcum tensa cursum volucrem rebus humanis exhibuit. Quod autem pedum nostrorum vestigia ad conficiendum iter faciliùs atteruntur, necessaria subjectorum adminicula nobis[21] indicant ex quibus calceamenta congruenter aptentur.[22]

CAPUT OCTAVUM.[1]

Cur hominis rectus[2] habitus: et quia[3] propter rationem manus datæ sunt: in quo quædam et[4] de differentiis animarum disputatio naturalis inducitur.[5]

Quòd verò rectus est hominis habitus, et ad cœlum sese sustollens, sursumque respiciens, principalia et[6] hæc dona esse certissimum est, [7] approbantia regiam potestatem. Denique quòd solus ita formatus est, cæterorumque[8] omnium prona sunt[9] corpora, et in deorsum procliviùs inclinata, manifesta[10] differentia honoris ejus ostenditur: dum constet, illa quidem hujus esse subjecta potentiæ,[11] hunc autem supereminentis existere dignitatis. Nam aliis quidem omnibus anteriora membra corporis, pedes sunt: quia quod accline[12] est, egebat profectò firmitatis adnisu. In hominis autem conditione hæc membra manus effecta[13] sunt, quia rectitudine[14] habitûs ejus unus gressus videbatur esse sufficiens, quia[15] geminis pedibus standi constantiam cautâ[16] provisione firmaret.

2. Alias quoque ad usum rationis officia manus aptata sunt, et si quis rationali naturæ ministerium manuum proprium quid esse dixerit, minimè delinquet. Non solùm enim ad hoc quod commune et promptum[1] est intelligentiæ nostræ respicio, quòd scilicet verba

18 reliquid c derelinquit ed. 19 commendata ed. 20 capiendis a c 21 nobis *om.* a *tum* indicunt a c 22 aptemus a aptantur b

§ 1—1 cap. vii c *tum tit. om.* c 2 sit *add.* ed. 3 *ita* a quod ed. 4 etiam a 5 naturæ indicitur ed. 6 et *om.* ed. 7 et *add.* b. 8 ceterumque a 9 *ita* a sint ed. c *tum* ejus *om.* b 10 manifestata a 11 patientiæ ed. 12 acclive ed. 13 effectæ b c 14 rectitudini a b 15 qui a c 16 constantia cauta a cons. causa ed.

§ 2—1 proprium c

k m p q r s *δὶ* ed. tum *πᾶσι* pro *ἅπασι* a b e i k l n q t mox *τὰ* pro *τὸ* n [c] *πᾶσι* a b i k n q r t [d] *τοῦ ἀνθρώπου*] *ἀνθρώπου* r *ἀνθρωπίνης* g l m p s t [e] *χεῖρες τὰ*] *αἱ χεῖρες* n [f] *τῷ ὀρθίῳ τοῦ* a b i k n q r tum *αὔταρχες* r [g] *συνεργὸν* n tum *ἰδίαν* t [h] *τοῦτο* om. k

γράμμασι τὸν λόγον διὰ τῆς τῶν χειρῶν εὐφυΐας ἐνσημαινόμεθα·
ἔστι μὲν[i] γὰρ οὐδὲ τοῦτο λογικῆς χάριτος[j] ἄμοιρον, τὸ
E φθέγγεσθαι διὰ γραμμάτων ἡμᾶς, καὶ τρόπον τινὰ διὰ χειρὸς
διαλέγεσθαι, τοῖς τῶν στοιχείων χαρακτῆρσι τὰς φωνὰς δια-
σώζοντας·[k] ἀλλ' ἐγὼ[l] πρὸς ἕτερον[m] βλέπων, συνεργεῖν φημι
τὰς χεῖρας τῇ ἐκφωνήσει τοῦ λόγου.

3. Μᾶλλον δὲ πρὶν περὶ τούτου[n] διεξετάσαι,[o] τὸν παρεθέντα
λόγον κατανοήσωμεν·[p] μικροῦ γὰρ ἡμᾶς τὸ κατὰ τὴν τάξιν
59 τῶν γεγονότων διέλαθεν[q]—τίνος χάριν προηγεῖται * μὲν ἡ
βλάστη τῶν ἐκ τῆς[r] γῆς φυομένων, ἐπιγίνεται δὲ τὰ ἄλογα
τῶν ζώων, καὶ οὕτω μετὰ τὴν κατασκευὴν τούτων ὁ ἄνθρωπος·
τάχα γὰρ οὐ μόνον τὸ ἐκ τοῦ προχείρου νοούμενον διὰ τούτων[s]
μανθάνομεν,[t] ὅτι τῶν[u] ζώων ἕνεκεν ἡ πόα χρήσιμος ἐφάνη τῷ
Κτίσαντι, διὰ δὲ τὸν ἄνθρωπον τὰ βοτά· οὗ χάριν πρὸ μὲν τῶν
βοσκημάτων ἡ[v] ἐκείνων τροφὴ, πρὸ δὲ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὑπηρε-
B τεῖν μέλλον τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ.

4. Ἀλλ' ἐμοὶ[w] δοκεῖ δόγμα τι τῶν κεκρυμμένων[x] παρα-
δηλοῦν διὰ τούτων ὁ Μωϋσῆς, καὶ τὴν περὶ[y] ψυχῆς φιλοσοφίαν
δι' ἀπορρήτων παραδιδόναι,[z] ἣν ἐφαντάσθη μὲν καὶ ἡ ἔξωθεν[a]
παίδευσις, οὐ μὴν τηλαυγῶς κατενόησε· διδάσκει γὰρ ἡμᾶς[b]
διὰ τούτων ὁ λόγος, ἐν τρισὶ διαφοραῖς τὴν ζωτικὴν[c] καὶ
ψυχικὴν δύναμιν θεωρεῖσθαι· ἡ μὲν γάρ τις ἐστὶν αὐξητική[d] τε
μόνον καὶ θρεπτικὴ, τὸ κατάλληλον εἰς προσθήκην[e] τῶν τρεφο-
C μένων προσάγουσα, ἣ φυσική[f] τε λέγεται καὶ περὶ τὰ φυτὰ
[f] ἴσ. φυτικὴ θεωρεῖται· ἔστι γὰρ καὶ ἐν τοῖς φυομένοις ζωτικήν τινα δύναμιν
αἰσθήσεως ἄμοιρον κατανοῆσαι·[g] ἕτερον δὲ παρὰ τοῦτο ζωῆς
εἶδός ἐστιν, ὃ καὶ τοῦτο ἔχει καὶ τὸ κατ' αἴσθησιν οἰκονομῆσαι[h]
προσείληφεν, ὅπερ ἐν τῇ φύσει τῶν ἀλόγων ἐστίν· οὐ γὰρ μόνον[i]
τρέφεται[j] καὶ αὔξεται, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐνέργειάν τε[k]
D καὶ ἀντίληψιν ἔχει· ἡ δὲ τελεία ἐν σώματι ζωὴ ἐν τῇ λογικῇ,
τῇ ἀνθρωπίνῃ λέγω, καθορᾶται[l] φύσει, καὶ τρεφομένη[m] καὶ
αἰσθανομένη καὶ λόγου μετέχουσα καὶ νῷ διοικουμένη.

[i] μὲν om. n [j] χάριτος om. i [k] ἐναρμόζοντας a b i k n q r ı in textu t
[l] + καὶ a r [m] ἕτερα n r ἑτέρους a [n] περὶ τούτου] τοῦτο n tum τού-
του a b e g l m p q r s t τούτων ed. [o] κατ' ἐξετάσαι n tum pro παρεθέντα
παροθέντα (φ) t ex cor. παρατεθέντα a [p] διεξετάσωμεν i [q] παρέλαθε r [r] τῆς
om. r [s] ita a b e g i k m n p q r t τοῦτο l τούτου ed. [t] καταμανθάνομεν n
[u] + μὲν a b e i k n q r t tum ἕνεκα n [v] ἡ accessit ex codd.
[w] ἀλλά μοι a b i k n q r tum δόγμα δοκεῖ alio ord. n [y] τῶν κεκρυμ-
μένων] κεκρυμμένον n [y] περὶ om. n tum ante ψυχῆς + τῆς n r
[z] ἀποδιδόναι n et post eam + ἡμῖν r [a] ἔξω i n r [b] ἡμᾶς] οἶμαι a b i
k n q r t [c] + τε b i k n q r tum pro καὶ ψυχικὴν] καὶ ἔμψυχον r om. a l
[d] αὐξητική τις ἐστὶ i alio ord. tum τε om. i n mox μόνον om. i

literis manûs administratione signamus, et quidem nec ista gratia rationalis impar est dignitatis, quòd literis loqui[2] possumus, et modo quodam[3] manibus disputamus, in elementorum figuris nostrum reponentes eloquium. Sed ego ad alia prorsus intendens, studio quodam cooperationis obtemperare manus affirmo[4] rationis imperio.

3. Verùm antequam hoc idem discutiamus effusiùs, rationem magis, quam prætermisimus, inquiramus. Penè namque factorum nos ordo et causa latuit, cujus rei gratia præcedant germina[1] terræ virentia,[2] dehinc irrationabilia subsequantur animalia, et ita post[2] horum conditionem loco tertio[4] homo formetur. Fortassis enim per hæc non tantùm[5] ea quæ sunt manifesta sentimus, quòd propter jumenta vel maximè Conditor universitatis instituerit herbarum naturam, propter homines[6] autem jumenta creaverit.[7] Unde et ante greges pabula, ante hominem verò quæ humanæ vitæ possent adminicula præbere, produxerit.[8]

4. Sed[1] mihi videtur consequentia hujus eloquii aliquod dogma de absconditis intimare.[2] Sic enim Moyses de statu animæ divino imperio[3] philosophiæ reseravit[4] arcanum, de quâ re quidem et eruditio extera sibimet imaginata est aliquid: sed non[5] clarè quæ erant videnda, perspexit. Per hæc ergo, ut arbitror, ipsa ratio docet, quòd in tribus differentiis vitalis hæc atque animalis potentia declaretur. Herbarum siquidem natura incrementis est tantùm et nutrimentis accommoda, congruum præbens his qui[6] ex eâ præbentur[7] augmentum. quæ et[8] germinabilis dicitur, eademque in virgultis et arboribus substantia pervidetur. Est autem in his ipsis quæ germinantur,[9] vitalis quædam[10] potentia, sensûs animatione privata. Præter hanc verò est[11] et alia vitæ species, cui Creator et[12] crementa[13] contulit, et dispensandam[14] sensibus imperavit, quam in naturâ irrationabilium facilè contuemur, quæ non solùm ut herba crescens nutritur et nutrit, sed etiam sensibilem vim[15] possidere cognoscitur. Perfecta verò[16] tertia vita corporis in hominis essentiâ rationali constituta est, quæ et nutritur[12] et sentit, et rationis participans mente vegetatur.

2 quoque *add.* ed 3 quidem a 4 affirmo *om.* a

§ 3—1 germinent ed. 2 virentia *ad* tertio *om.* b 3 post *om.* a 4 ut *add.* b 5 non tantum] notandum b 6 hominem a 7 creavit b 8 produxit b

§ 4—1 sic c 2 intimari a c 3 per *add.* a par b 4 reservavit ed. 5 nondum a *mox* igitur *pro* ergo c 6 que a c 7 paventur ed. 8 etiam a b *tum* germinalis c 9 germinentur c 10 quidem b 11 est *om.* ed. 12 etiam b 13 incrementa ed. 14 dispensanda b 15 vim *om.* a 16 vero *om.* a 17 et nutrit *add.* ed.

τ

[e] *προσθήκας* b [f] *φυτικὴ* a β e i k l r s *φυσικὴ* b t tum *τε* accessit ex α β g i k l n p q r s t [g] *κατανοῆσαι αἰσθήσεως ἄμοιρον* r alio ord. mox *εἶδος ζωῆς* r item al. ord. [h] *οἰκονομεῖσθαι* a b e i k n q r s 2 [i] *μόνον γὰρ* b

[j] + *τε* a b i k q tum *καὶ αὔξεται* om. m [k] *τε* om. n [l] *καθορᾶται λέγω* alio ord. r [m] *καὶ τρεφ.* ita codd. *τρεφ. τε* ed.

5. Γένοιτο δ' ἂν[n] ἡμῖν τοιαύτη τις ἡ τοῦ λόγου διαίρεσις·
τῶν ὄντων τὸ μέν τι[o] νοητὸν, τὸ δὲ σωματικὸν πάντως ἐστίν·
ἀλλὰ τοῦ μὲν[p] νοητοῦ παρείσθω νῦν[q] ἡ πρὸς τὰ οἰκεῖα τομή·
οὐ γὰρ[r] τούτων ὁ λόγος· τοῦ δὲ σωματικοῦ, τὸ μὲν ἄμοιρον
D καθόλου ζωῆς,[rr] τὸ δὲ μετέχει ζωτικῆς ἐνεργείας·[3r] πάλιν τοῦ
ζωτικοῦ σώματος, τὸ μὲν[s] αἰσθήσει[ss] συζῇ, τὸ δὲ ἀμοιρεῖ τῆς
αἰσθήσεως·[3s] εἶτα τὸ αἰσθητικὸν τέμνεται πάλιν εἰς λογικόν τε[t]
καὶ ἄλογον· διὰ τοῦτο πρῶτον μετὰ τὴν ἄψυχον[u] ὕλην[uu] οἷον
(425) ὑποβάθραν τινὰ τῆς τῶν ἐμψύχων ἰδέας τὴν φυσικὴν[v] ταύτην
v ἴσ. φυτικὴν ζωὴν συστῆναι λέγει ὁ νομοθέτης, ἐν τῇ τῶν φυτῶν βλάστῃ[w]
προϋποστᾶσαν· * εἶθ' οὕτως ἐπάγει τῶν κατ' αἴσθησιν διοικου-
μένων τὴν γένεσιν· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν αὐτὴν[x] ἀκολουθίαν, τῶν
διὰ σαρκὸς τὴν ζωὴν εἰληχότων,[y] τὰ μὲν αἰσθητικὰ καὶ δίχα
τῆς νοερᾶς φύσεως ἐφ' ἑαυτῶν[z] εἶναι δύναται, τὸ δὲ λογικὸν οὐκ
ἂν ἑτέρως γένοιτο ἐν σώματι,[a] εἰ μὴ τῷ αἰσθητῷ[b] συγκραθείη·
διὰ τοῦτο τελευταῖος μετὰ τὰ[c] βλαστήματα καὶ τὰ[d] βοτὰ
B κατεσκευάσθη ὁ ἄνθρωπος, ὁδῷ τινι πρὸς τὸ τέλειον ἀκολούθως
προϊούσης[e] τῆς φύσεως· διὰ πάσης γὰρ ἰδέας τῶν ψυχῶν[f]
κατακιρνᾶται τὸ λογικὸν τοῦτο ζῶον,[g] ὁ ἄνθρωπος· τρέφεται
h ἴσ. φυτικὸν μὲν γὰρ κατὰ τὸ φυσικὸν[h] τῆς ψυχῆς εἶδος· τῇ δὲ αὐξητικῇ
δυνάμει ἡ αἰσθητικὴ προσεφύη, μέσως ἔχουσα κατὰ τὴν ἰδίαν
φύσιν τῆς τε νοερᾶς καὶ τῆς ὑλωδεστέρας οὐσίας· τοσούτῳ[i]
παχυμερεστέρα ταύτης ὅσῳ καθαρωτέρα ἐκείνης· εἶτά τις γίνε-
C ται πρὸς τὸ λεπτὸν καὶ φωτοειδὲς τῆς αἰσθητικῆς[j] φύσεως ἡ τῆς
νοερᾶς οὐσίας οἰκείωσίς τε καὶ ἀνάκρασις· ὡς ἐν[k] τρισὶ τούτοις
τὸν ἄνθρωπον[kk] τὴν σύστασιν ἔχειν· καθὼς καὶ παρὰ τοῦ
ἀποστόλου τὸ[l] τοιοῦτον ἐμάθομεν, ἐν οἷς πρὸς τοὺς Ἐφεσίους
1 Thes. 5. 23 ἔφη,[m] ἐπευχόμενος αὐτοῖς τὴν ὁλοτελῆ[n] χάριν τοῦ σώματος
καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος ἐν τῇ παρουσίᾳ
τοῦ Κυρίου φυλαχθῆναι· ἀντὶ τοῦ θρεπτικοῦ μέρους τὸ σῶμα
λέγων, τὸ δὲ αἰσθητικὸν τῇ ψυχῇ διασημαίνων,[o] τὸ νοερὸν δὲ

[rr] τὰ ἄψυχα [3r] τὰ φυτὰ [ss] τὰ ἄλογα [3s] τὰ φυτὰ
[uu] γῆν· πῦρ· ὕδωρ· ἀέρα [kk] τῇ φυτικῇ, τῇ αἰσθητικῇ, τῇ λογικῇ

[n] δὲ r [o] μέντοι b k τι expunct. r 2 [p] μὲν om. a b i k n q r 1 t [q] νῦν] μὲν l [r] + περὶ a b i k l n q r s t [s] + ἐν n [t] τε om. m [u] ἄψυχον om. m tum οἱονεὶ a b e i k n [v] φυτικὴν α i k q r ψυχικὴν n [w] βλαστήσει a b e k n q [x] αὐτὴν om. α k [y] εἰληφότων a b i k q r ἀνειληφότων n [z] ἐπ' αὐτῶν m ἀφ' ἑαυτῶν t tum δύναται εἶναι r alio ord. et δύνανται n [a] ἑτέρως γένοιτο ἐν σώματι] ἐν ἑτέρῳ σώματι γένοιτο a b ἑτέρῳ σώματι γένοιτο i k n q ἐν ἑτέρῳ γένοιτο σώματι r t ἑτέρως γένοιτο σώματι e [b] αἰσθητικῷ a b r (sed corr. à 1â m.) post αἰσθητῷ + ῷ t 2 [c] τὰ om. q r 1 [d] τὰ om. n [e] προϊούσης ἀκολούθως alio ord. α i k n q r t [f] ἐμψύχων n ψυχικῶν r

5. Debemus autem scire, quòd talis quædam eorum quæ sunt ratio[1] divisionis existat, ut aliud intellectuale sit, aliud corporale. Sed intellectualis essentiæ nunc omittatur in suâ proprietate divisio.[2] Nec enim nobis est de hac re sermonis occasio. Corporalis autem substantiæ, aliud est omnino[3] sine vitâ, aliud vitæ participat: rursum[4] vitalis corporalis,[5] alia sunt sensibilia, alia verò sensu carentia, ut sunt[6] etiam capilli nostri et ungues. Item sensibilia in naturas[7] rationabilium et irrationabilium[8] dividuntur. Propterea post exanimen[9] materiam primùm[10] velut crepidinem quandam hanc germinalem[11] substantiam legislator expressit: deinceps eorum generationem quæ sensibus tantummodo continentur, aperuit. Et quia secundùm istam consequentiam, ea quæ vitam in carne sortita sunt, sensibilia[12] quidem sine intelligibilibus per se subsistere videntur, rationabilis[13] autem substantia non potest in alio[14] nisi sensibili corpore[15] contineri:[16] idcirco post germina atque jumenta factus est homo, viâ quâdam consequenter ad perfectionem natura[17] proficiens. Omnium namque specierum, id est,[18] et crescentis germinis et sensualis animantis, hoc rationale animal homo participat. Nutritur enim juxta germinalem[19] substantiam animæ qualitas, incrementi verò vim sensuali subministratione sortitur, quæ juxta quendam modum suum inter intellectualem et materialem substantiam in medio collocata, quantùm illius comparatione crassior, tantùm hujus prælatione videtur esse sincerior. Deinde sensibilis rei quod est subtilissimum et lucidissimum[20] intellectuali[21] sociatum, fit quædam permixtio naturæ[22] conveniens, ita ut in tribus istis videatur homo subsistere. Quod[23] et Apostolum tale aliquid cognoscimus intimare, ubi pro Thessalonicensibus orans ait: Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester et anima et corpus sine querelâ[24] in adventum Domini nostri Jesu Christi servetur: pro nutribili parte corpus, pro sen-

§ 5—1 ratio *om.* a   2 divino b *tum* nec *ad* occasio *om.* c   3 omnino *om.* c   4 rursus ed.   5 corporis a b   6 sint b   7 naturis ed. c   8 et irrationabilium *om.* a   9 exanimem c examen ed.   10 quidem *add.* b   11 germinabilem b   12 sensibilia *om.* a   13 rationalis ed.   14 in alio *om.* a   15 corpori a   16 *ita* b contueri ed. c   17 naturæ c *tum* perficiens ed.   18 id est] idem a *tum* et *om.* b   19 germinabilem b naturalem ed.   20 et lucidissimum *om.* a b   21 intellectuale ed.   22 nat. perm. ed.   23 quod] nam ed.   24 querela *om.* a

tum καταχίρναται i k l   [g] ita a b e g n p q r s ζῶν ed.   [h] φυτικὸν a b e i k n q r t   [i] τοσοῦτον n t tum ὅσον pro ὅσῳ t   [j] αἰσθητῆς a b i k n q t tnm νοερᾶς . . αἰσθητῆς alio ord. n qui etiam om. οὐσίας   [k] + τοῖς r

[l] ita α β n p r s τὸν ed. tum θεσσαλονικεῖς k pro ἐφεσίους   [m] φησὶν α i k n q r t om. b tum ἐπευχόμενος codd. προσευχόμενος ed.   [n] τελεοτελῆ i

[o] τῇ ψυχῇ διασημαίνων] διὰ τῆς ψυχῆς σημαίνων r

D τῷ[p] πνεύματι· ὡσαύτως καὶ τὸν γραμματέα διὰ τοῦ εὐαγγε-
λίου παιδεύει ὁ Κύριος, πάσης ἐντολῆς[q] προτιθέναι τὴν εἰς Θεὸν
c. 12. Marci v. 30 ἀγάπην τὴν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ψυχῆς καὶ διανοίας
ἐνεργουμένην· καὶ γὰρ ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν[r] δοκεῖ μοι[s] διαφορὰν
ἑρμηνεύειν ὁ λόγος, τὴν μὲν σωματικωτέραν κατάστασιν καρδίαν
εἰπών, ψυχὴν δὲ τὴν μέσην, διάνοιαν δὲ τὴν ὑψηλοτέραν φύσιν,
τὴν νοεράν τε καὶ διανοητικὴν[t] δύναμιν.

6. Ὅθεν καὶ τρεῖς διαφορὰς προαιρέσεων[u] ὁ ἀπόστολος οἶδε,
E τὴν μὲν σαρκικὴν[v] κατονομάζων, ἣ[w] περὶ γαστέρα καὶ τὰς
περὶ ταύτην[x] ἡδυπαθείας ἠσχόληται· τὴν δὲ ψυχικήν, ἣ μέσως
πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἔχει, τῆς μὲν ὑπερανεστῶσα, τῆς δὲ
61 καθαρῶς οὐ μετέχουσα·* τὴν δὲ πνευματικήν, ἣ τὸ τέλειον
ἐνθεωρεῖ[y] τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας· διό φησι πρὸς Κορινθίους,
1 Cor. 3. 3 τὸ ἀπολαυστικὸν αὐτῶν καὶ ἐμπαθὲς ὀνειδίζων,[z] ὅτι σάρκινοί
ἐστε καὶ τῶν τελειοτέρων[a] δογμάτων[b] ἀχώρητοι· ἑτέρωθι δὲ
σύγκρισίν τινα τοῦ μέσου[c] πρὸς τὸ τέλειον ποιούμενος, λέγει,
1 Cor. 2. 14, 15 ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος·
μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν· ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει
B μὲν[d] πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται· ὡς
οὖν[e] ἀναβέβηκεν ὁ ψυχικὸς τὸν σαρκικόν, κατὰ τὴν αὐτὴν
ἀναλογίαν καὶ ὁ πνευματικὸς τούτου[f] ὑπερανέστηκεν.

7. Εἰ οὖν τελευταῖον μετὰ πᾶν[g] ἔμψυχον ἡ γραφὴ γεγε-
νῆσθαι λέγει τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲν ἕτερον ἢ φιλοσοφεῖ[h] τὰ περὶ
ψυχῆς ἡμῖν ὁ νομοθέτης, ἐπ' ἀναγκαίᾳ[i] τινὶ τῇ[j] τῆς τάξεως
ἀκολουθίᾳ τὸ τέλειον ἐν τελευταίοις βλέπων· ἐν μὲν γὰρ[k] τῷ
λογικῷ καὶ τὰ λοιπὰ περιείληπται, ἐν δὲ τῷ αἰσθητικῷ καὶ τὸ
1 γρ. φυτικὸν C φυσικὸν[l] εἶδος πάντως ἐστίν, ἐκεῖνο δὲ[m] περὶ τὸ ὑλικὸν θεωρεῖται
(426) μόνον· οὐκοῦν εἰκότως καθάπερ[n] διὰ βαθμῶν ἡ φύσις, τῶν τῆς
ζωῆς λέγω ἰδιωμάτων, ἀπὸ τῶν μικροτέρων ἐπὶ τὸ τέλειον
ποιεῖται τὴν ἄνοδον.

8. Ἐπειδὴ τοίνυν λογικόν τι ζῷόν ἐστιν[o] ὁ ἄνθρωπος, κατ-
άλληλον ἔδει τῇ χρείᾳ τοῦ λόγου κατασκευασθῆναι τὸ τοῦ
σώματος ὄργανον· καθάπερ[p] τοὺς μουσικούς ἐστιν ἰδεῖν πρὸς τὸ

[p] ita α β g n p r s τῷ δὲ ed. τῷ l [q] πάσης ἐντολῆς] πάντων b [r] τὴν αὐτὴν post δοκεῖ μοι ponit r post διαφορὰν n [s] + τὴν n [t] ita codd. ποιητικὴν ed. [u] ita codd. omn. προαιρέσεως ed. [v] σαρκίνην m [w] + τὰς l
[x] περὶ ταύτην] μετ' αὐτὴν n μετὰ ταύτην t [y] ἣ ἐνθεωρεῖται l n r
[z] + λέγει n [a] τελεωτέρων r τελείων n [b] διδαγμάτων a b e i k n q r t
[c] τοῦ μέσου post πρὸς τὸ τέλειον ponunt b i k n q r om. a tum ante ἄνθρωπος + ὁ l [d] + τὰ a b i n q r t [e] γοῦν r δὲ n γὰρ a b i k q tum ὑπεραναβέβηκεν i r mox σάρκινον m [f] τοῦτον n [g] πᾶν] τὴν n
[h] φιλοσοφεῖν r t et post νομοθέτης + παραδέδωκεν r [i] ἐν ἀναγκαίᾳ α i k r ἐναναγκαίᾳ b ἀναγκαίᾳ n t [j] τῇ om. α s quod seq. τῆς accessit ex codd.

sibili animam, pro intellectuali spiritum ponens. Similiter et scribam in evangelio Dominus instruens, omni mandato dilectionem in Dominum[25] præponit, quæ ex toto corde et ex totâ animâ et ex toto[26] intellectu perficitur. Nam et in præsenti eandem mihi sermo differentiam videtur interpretationis offerre, corpulentiorem quidem efficaciam cor appellans, animam verò mediam sedem tenere significans, intellectum autem[27] sublimiorem substantiam rationabilis insinuans perspicabilisque virtutis.

6. Unde et tres distantias voluntatum novit Apostolus: carnalem, quæ circa ventrem et inferiores partes[1] voluptatibus tantùm vitiosis obsequitur: animalem verò, quæ media inter virtutem malitiamque versatur, hanc quidem supergrediens, illius autem nequaquam particeps sinceritatis existens: et spiritualem, quæ[2] Deo-placitæ conversationis assequitur.[3] Sic enim scribens ad Corinthios exprobrat[4] eis studium voluptariæ[5] vitæ atque passibilis, dicens: nonne carnales estis, et secundùm hominem ambulatis, id est, doctrinis[6] perfectioribus incapaces esse probamini. Et alibi comparationem quandam mediæ hujus ad illam celsiorem perfectioremque faciens, dicit: animalis autem homo non percipit ea quae sunt Spiritûs Dei. Stultitia enim est[7] illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritalis[8] autem judicat omnia, ipse autem à nemine judicatur. Denique sicut carnali animalis supereminet: juxta eandem mensuram animalem quoque spiritualis excellit.

7. Quòd ergo[1] novissimum post omnia factum hominem Scriptura commemorat, nichil aliud quàm de statu animæ philosophari nos debere latenter informat, necessariâ quâdam rerum[2] consequentiâ, id quod[3] perfectum est[4] in postremis insinuans. Natura namque[5] rationalis cetera quoque continet, et incrementa germinis et sensus animantis: natura etiam sensibilis germinalem speciem sine dubitatione complectitur: hæc autem propter quod materialis[6] est, in[7] se solâ conspicitur.[8] Consequenter igitur natura[9] veluti per gradus quosdam,[10] vitæ dico proprietatum, ab inferioribus ad perfectiora conscendit.

CAPUT NONUM.[1]—*Quod aptissima hominis habitudo ad opus rationis constructa sit.*[2]

8. Quia igitur rationale animal homo est,[3] oportebat usui[4] rationis conveniens institui[5] corporis instrumentum. Sicut enim videmus

25 in Dominum] Domini ed. b in Deum c 26 corde *ad* toto *om.* a *et pro* ex toto intellectu b *habet* intellectu toto 27 autem] ad b

§ 6—1 partes *om.* ed. 2 spiritualitatem *sine* quæ ed. existens, quæ affectum spiritalem b 3 conversationi obsequitur a 4 exprobat ed. 5 voluptuariæ b 6 perf. doct. ed. 7 est enim a c *tum* illi est b 8 spiritualis b

§ 7—1 igitur a c 2 rerum *om.* a 3 quidem ed. 4 est *om.* ed. c 5 enim b *et paulo post* namque *pro* etiam b 6 immaterialis ed. 7 in *om.* ed. 8 complectitur ed. 9 consequentia ig. naturæ b 10 qu. gra. ed.

§ 8—1 cap viii c. *tum tit. om.* c 2 est a 3 est *om.* ed. 3 nisui ed. usu b 5 instituti ed. tum corpus c

[k] γὰρ om. n [l] φυτικὸν a b e g i k l m p r s [m] + πάντως n

[n] + ὡς n [o] ἐστιν om. b tum σώματος pro λόγου i [p] + γὰρ α i l r s

D τῶν ὀργάνων εἶδος τὴν μουσικὴν ἐκπονοῦντας, καὶ οὔτε διὰ
βαρβίτων [q] αὐλοῦντας οὔτε ἐν αὐλοῖς κιθαρίζοντας· κατὰ [r] τὸν
αὐτὸν τρόπον ἔδει τῷ λόγῳ [s] κατάλληλον εἶναι τὴν τῶν ὀργάνων
κατασκευήν, ὡς ἂν προσφυῶς ἐνηχοίη πρὸς τὴν τῶν ῥημάτων
χρείαν ὑπὸ τῶν φωνητικῶν μορίων [t] τυπούμενος· διὰ [u] τοῦτο
συνηρτήθησαν αἱ χεῖρες τῷ σώματι· εἰ γὰρ καὶ μυρίας ἐστὶν
ἀπαριθμήσασθαι τὰς κατὰ τὸν βίον χρείας πρὸς ἃς τὰ εὐμή-
D χανα ταῦτα καὶ πολυαρκῆ τῶν χειρῶν ὄργανα χρησίμως ἔχει,
πρὸς [v] πᾶσαν τέχνην καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν, τὸν [w] κατὰ πόλεμόν
τε [x] καὶ εἰρήνην, εὐαφῶς μετιόντα· ἀλλά γε [y] πρὸ τῶν ἄλλων
διαφερόντως τοῦ λόγου χάριν προσέθηκεν αὐτὰς ἡ φύσις τῷ
σώματι· εἰ γὰρ ἄμοιρος τῶν χειρῶν ὁ ἄνθρωπος ἦν, πάντως ἂν
αὐτῷ καθ' ὁμοιότητα τῶν τετραπόδων καταλλήλως [z] τῇ τῆς
62 τροφῆς χρείᾳ διεσκεύαστο [a] τοῦ προσώπου τὰ * μόρια· ὥστε
προμήκη τε [b] τὴν μορφὴν εἶναι καὶ ἐπὶ μυκτῆρας ἀπολεπτύ-
νεσθαι, καὶ προβεβλῆσθαι τὰ χείλη τοῦ στόματος τυλώδη [c] καὶ
σταθερὰ καὶ παχέα, πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τῆς πόας [d] ἐπιτηδείως
ἔχοντα· ἐγκεῖσθαι δὲ [e] τοῖς ὀδοῦσι τὴν γλῶτταν, [f] ἄλλην τινὰ
τοιαύτην, πολύσαρκον [g] καὶ ἀντιτυπῆ [h] καὶ τραχεῖαν καὶ συγ-
κατεργαζομένην τοῖς ὀδοῦσι τὸ ὑπ' [i] ὀδόντα γινόμενον· ἢ ὑγράν
B τε [j] καὶ διακεχυμένην κατὰ τὰ πλάγια, οἵα [k] ἡ τῶν κυνῶν τε
καὶ τῶν λοιπῶν [l] τῶν [m] ὠμοβόρων ἐστί, [n] τῷ καρχάρῳ [nn] τῶν
ὀδόντων μεταξὺ τῶν διαστημάτων ἐνδιαρρέουσα· εἰ οὖν μὴ
παρῆσαν αἱ χεῖρες [o] τῷ σώματι, πῶς ἂν ἔναρθρος τούτῳ ἐνετυ-
πώθη [p] φωνή, [q] τῆς κατασκευῆς τῶν κατὰ τὸ [r] στόμα μορίων οὐ
συνδιασχηματιζομένης πρὸς τὴν χρείαν τοῦ φθόγγου; ὡς ἐπά-
ναγκες εἶναι ἢ [s] βληχᾶσθαι [ss] πάντως ἢ μηκάζειν [t] ἢ ὑλακτεῖν ἢ
χρεμετίζειν τὸν ἄνθρωπον, ἢ βουσὶν ἢ ὄνοις βοᾶν παραπλήσιον,

[nn] καρχάρον φησὶ τὸ μεγαλόδοντον [ss] βληχᾶσθαι ὡς ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν

[q] βαλβίδων g m p t [r] κατὰ om. n r [s] τῷ λόγῳ post κατάλληλον εἶναι ponit i om. n [t] γρ. καὶ ὀργαιων r in mg forte pro μορίων (vide p. 148 n. [i]) [u] + τοι r tum συνήρτησαν n [v] πρὸς om. n r (sed + à 1mâ m.) t
[w] τῶν α β g n p q s [x] τε om. n tum εὐφυῶς n [y] + γε α β g i k l n p q r s t tum καὶ quod + ed. ante πρὸ om. α β g i k m n p q r 1 t
[z] + αὐτῷ e [a] διεσκέδαστο a κατεσκευάσατο t [b] om. τε n r
[c] ita codd. τυλλώδη ed. tum σταθηρὰ g r [d] ἀναίρεσιν τῆς πόας e
[e] τε n [f] ita α β c d e f g i k l m p r s γλῶσσαν ed. [g] τινα om. q r 1 post τοιαύτην πολύσαρκον inserunt b c i k n tum pro ἄλλην τινὰ τοιαύτην, πολύσαρκον a habet ἀλλ' οὐ τοιαύτην, πολύσαρκον δέ τινα mox post πολύσαρκόν t + τινα [h] ἀντίτυπον e m r ἀντιτυπεῖαν l tum τραχεῖαν καὶ

musicæ peritissimos juxta organi speciem studium modulaminis exercere, et neque tubicinare barbiton[5] nervis,[6] neque[7] citharizare tubicines: juxta hunc modum instrumentorum constructionem oportebat esse rationi consentientem:[8] ita ut aptissimè posset ad usum resonare sermonis, qui vocalium membrorum formaretur[9] officiis. Ideo ergo[10] manus coaptatæ sunt corpori, et quamvis utilitates mille vitæ hujus enumerare facillimum est, quas hæc opportuna et durabilia manuum instrumenta naviter[11] administrent, omnem artem omnemque operationem bello et pace competenter[12] explentia: tamen præ aliis omnibus rationis causâ manus corpori[13] natura congruenter apposuit. Nam si homo sine manibus extitisset, profectò percipiendorum ciborum necessitate membra vultûs ejus adinstar quadrupedum formarentur, ita ut oblonga facies tenuaretur, simul et emineret in naribus, oris etiam labia callosa et grossiora essent atque firmissima,[14] et ad carpendas herbas competenter aptata, nec non et lingua grandiori corpore durior esset et[15] asperior, quæ[16] cooperaretur dentibus, ad ea quæ mandenda perciperet liquidior existens, et juxta utrumque[17] latus effusior qualis est[18] canum et cæterorum quæ vescuntur carnibus, per aspera dentium intervalla discurrens. Si ergo manus non adessent corpori, quomodo ei vox articulata figuraretur, cùm talis oris ejus formatio ad usum sermonis minimè conveniret, ita ut necesse esset hominem vel balatus emittere vel latratus, aut ut equus hinniret, aut vocem daret bubus[19] asinisque consimilem, aut aliquem rugitum

5 barbitum c   6 barbiton nervis] citharædos b   7 *add.* tubicinas c   8 esse, os rationi consentiens a   9 formatur b   10 ergo] autem ed.   11 gnaviter c graviter b *tum* omnem artem *om.* ed.   12 paci competentem c   13 corpori] proprii c   14 firma a   15 et] atque b c   16 quæ] et b   17 utrumque *om.* a   18 est *om.* c   19 bobus b

ἀντιτυπῇ alio ord. r   [i] ita codd. ὑπὸ τὸν ed. tum ὀδόντας r   [j] τε om. b
[k] οἷα α d e f s ex corr. οἵους a   [l] τῶν λοιπῶν om. m   [m] τῶν om. d r s et αἱμοβόρων pro ὠμοβόρων habent d r s t   [n] + ἐν τῷ ἐσθίειν n
[o] αἱ χεῖρες] τὰ χείλη t   [p] ἐνετυπώθη τούτῳ alio ord. a b c i k n q r tum ἐτυπώθη d   [p] φωνῇ c d ɪ g ɪ (sed ab eâdem m. corr.) k n (sed à ɪmâ m. corr.)
[r] τὸ om. f g i l m p s   tum σῶμα n pro στόμα et συνδιασχηματιζομένη m
[s] ἢ om. a b c i k n q r t tum βληχάζειν n   [t] μυκάζειν a c d ɪ k n s (sed corr. à ɪmâ m.) μυκίζειν g p μυκᾶσθαι l

C ἤ τινα θηριώδη μυκηθμὸν [u] ἀφιέναι· νυνὶ δὲ, τῆς χειρὸς ἐντεθείσης τῷ σώματι, εὔσχολόν [v] ἐστι τὸ στόμα [w] τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ λόγου. οὐκοῦν ἴδιον τῆς λογικῆς φύσεως αἱ χεῖρες ἀναπεφήνασιν, οὕτω τοῦ Πλάστου διὰ τούτων ἐπινοήσαντος τῷ λόγῳ [x] τὴν εὐκολίαν.

Κεφάλαιον θ.

D Ὅτι ὀργανικὸν κατεσκευάσθη [y] τοῦ ἀνθρώπου τὸ σχῆμα [z] πρὸς τὴν τοῦ λόγου χρείαν.

Ἐπειδὴ τοίνυν θεοειδῆ τινα χάριν τῷ πλάσματι ἡμῶν ὁ ποιήσας δεδώρηται, τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ἐνθεὶς τῇ εἰκόνι τὰς ὁμοιότητας· [a] διὰ τοῦτο τὰ μὲν λοιπὰ τῶν ἀγαθῶν ἔδωκεν [b] ἐκ
E φιλοτιμίας τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει· νοῦ δὲ καὶ φρονήσεως οὐκ ἔστι κυρίως εἰπεῖν ὅτι δέδωκεν [c] ἀλλ' ὅτι μετέδωκε, τὸν ἴδιον αὐτοῦ τῆς φύσεως κόσμον [d] ἐπιβαλὼν τῇ εἰκόνι. ἐπεὶ [e] οὖν νοερόν τι χρῆμα καὶ ἀσώματόν ἐστιν ὁ νοῦς, ἀκοινώνητον ἂν [f] ἔσχε τὴν χάριν καὶ ἄμικτον, μὴ διά τινος ἐπινοίας φανερουμένης [g] αὐτοῦ
63 τῆς κινήσεως· * τούτου χάριν τῆς ὀργανικῆς [h] ταύτης προσεδεήθη κατασκευῆς, ἵνα πλήκτρου δίκην τῶν φωνητικῶν [hh] μορίων [i] ἁπτόμενος, διὰ τῆς ποιᾶς τῶν φθόγγων τυπώσεως ἑρμηνεύσῃ τὴν ἔνδοθεν κίνησιν.

2. Καὶ ὥσπερ [j] τις μουσικῆς ἔμπειρος ὤν, [k] ἰδίαν [l] ἐκ [m] πάθους μὴ ἔχοι [n] φωνὴν, βουλόμενος δὲ φανερὰν ποιῆσαι τὴν ἐπιστήμην, ἀλλοτρίαις ἐμμελῳδοίη [o] φωναῖς, δι' αὐλῶν ἢ λύρας δημοσιεύων τὴν τέχνην· οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, [p] παντο-
B δαπῶν νοημάτων εὑρετὴς ὢν, τῷ [q] μὴ δύνασθαι τοῖς [r] διὰ σωματικῶν αἰσθήσεων ἐπαΐουσι [s] [ss] γυμνῇ τῇ ψυχῇ δεικνύειν τὰς τῆς διανοίας ὁρμὰς, καθάπερ τις ἁρμοστὴς [t] ἔντεχνος, τῶν ἐμψύχων

[hh] γλώσσης, γαργαριῶνος, λαρῦγγος [ss] τουτέστι διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων

[u] βρυχηθμὸν a b c k n q r βρυχθμὸν i [v] εὔκολον r εὔσχημον l εὔσχολον ad τῇ om. t [w] στωμα r I σῶμα g m p mox ἐναπεφήνασιν m [x] τοῦ λόγου n r I t post τὴν εὐκολίαν inserit n [y] κατεσκευάσθη post χρείαν ponit n mox τὸ τοῦ ἀνθρώπου m alio ord. [z] σῶμα a b e i k [a] ἰδιότητας e i m [b] δέδωκεν r [c] ἔδωκεν a b i k n q t [d] κόσμον τῆς αὐτοῦ φύσεως i κόσμον τῆς φύσεως e [e] ἐπειδὴ r [f] ἂν om. d [g] φερομένης β [h] τῆς ὀργανικῆς om. b et post δίκην + ὀργανικοῦ cod. Leuen. [i] μορίων] ὀργάνων n [j] + εἰ a b d 2 i k m n q r s 2 t [k] ὢν om. n post ὢν + ἂν ed. quod om. a b d f g i k l m n p q r s t [l] ἠδείαν g r I ἠδεῖαν f l p

promeret bestialem: nunc autem manus accommodatæ sunt corpori, ut os[20] ad ministerium verbi liberum permaneret. Ergo proprium quiddam est naturæ rationali[21] habere manus in corpore, ita ut per eas omnium Conditore facilitatem[22] concedente sermonis.

1. Quoniam ergo divinum quendam gratiæ principatum imagini suæ[1] contulit Deus, et bonorum suorum munera rationali[2] figmento contribuit; propterea reliqua quidem bona humanæ naturæ piâ liberalitate largitus est: mentem verò et intelligentiam, non est propriè dicere quia dedit, sed quia contulit, proprium naturæ suæ decus imagini deferens. Mens[3] intelligibilis est et incorporea; ergo quia mens intelligibilis quædam et incorporea res est, incommunicabilem quodammodo possideret gratiam, nisi motus operationis[4] suæ aliquibus excogitationibus[5] intimaret. Hujus rei gratiâ hac indiguit constructione membrorum, ut in modum plectri vocabilia[6] instrumenta contingens, per qualitatem sonituum motum interpretaretur internum.

2. Et quemadmodum si quis musicâ imbutus arte, propriam vocem aliquâ passione non habeat, volensque suam manifestam facere disciplinam, alienis vocibus moduletur,[1] publicans artem lirâ vel tibiâ: sic[2] humana mens cùm omnimodorum intellectuum probetur inventrix, nec possit nudâ animâ his quæ per sensus corporis audiant, impetus suæ intelligentiæ declarare, quasi[3] per

20 os] has c 21 rationabili a 22 facultatem ed.
§ 1—1 imaginisque ed. 2 rationabili b 3 mens *ad* incorporea *om.* ed.
4 cognitionis b 5 sermonibus b 6 *ita* b c vocalia ed.
§ 2—1 æmuletur ed. 2 sicut b 3 quasi] quia si a *om.* b

m + τοῦ d tum βαθους b punctis supersc. ἐκ πάθους om. β n ἔχη (οι superscr.) f 1 ἔχει (οι superscr.) b 1 ἔχει i ἔχων n t tum ἀλλοτρίοις q o μελωδοίη a b i k n q ἐμμελωδοίη s tum φωνὴν β mox pro ἤ καὶ b 1 καὶ (ἤ superscr.) β p ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος a b i k n q t
q τὸ Vindob. et k r τοῖς + codd. s ita codd. ἐπαΐουσῃ ed. tum γυμνῇ accessit è codd. t ἐναρμοστὴς a b i k q tum ἐντέχνως i p 2 ἐντέχνῃ b t ἐν τέχνῃ k q

(427) τούτων [u] ὀργάνων [uu] ἁπτόμενος, διὰ τῆς ἐν τούτοις ἠχῆς φανερὰ ποιεῖ [v] τὰ κεκρυμμένα νοήματα.

3. Σύμμικτός δέ τις ἡ μουσικὴ περὶ τὸ ἀνθρώπινον ὄργανον αὐλοῦ καὶ λύρας, ὥσπερ ἐν συνῳδίᾳ [w] τινὶ κατὰ ταὐτὸν [x] ἀλλήλοις συμφθεγγομένων· τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα διὰ τῆς ἀρτηρίας C ἀπὸ τῶν πνευματοδόχων [xx] ἀγγείων ἀνωθούμενον, ὅταν ἡ ὁρμὴ τοῦ φθεγγομένου πρὸς φωνὴν τονώσῃ τὸ μέλος, [y] [yy] ταῖς ἔνδοθεν προσαρασσόμενον προσβολαῖς, [z] αἳ κυκλοτερῶς [zz] τὸν αὐλοειδῆ τοῦτον διειλήφασι πόρον, μιμεῖταί πως τὴν διὰ τοῦ αὐλοῦ γινομένην [a] φωνὴν, ταῖς ὑμενώδεσιν [aa] ἐξοχαῖς ἐν [b] κύκλῳ περιδονούμενον· ὑπερῷα [c] [cc] δὲ τὸν κάτωθεν φθόγγον ἐκδέχεται τῷ κατ' αὐτὴν κενώματι, διδύμοις αὐλοῖς τοῖς ἐπὶ τοὺς μυκτῆρας διήκουσι, καὶ οἷον λεπίδων τισὶν ἐξοχαῖς τοῖς περὶ D τὸν ἠθμὸν [d] [dd] χόνδροις τὴν φωνὴν περισχίζουσα, γεγωνοτέραν τὴν ἠχὴν ἀπεργάζεται· παρειὰ [e] δὲ καὶ γλῶσσα καὶ ἡ περὶ τὸν φάρυγγα διασκευὴ, καθ' ἣν ὁ ἀνθερεὼν [f] ὑποχαλᾶται κοιλαινόμενος, καὶ ὀξυτονῶν ἐπιτείνεται—ταῦτα πάντα τὴν ἐν ταῖς νευραῖς τοῦ πλήκτρου κίνησιν ὑποκρίνεται ποικίλως καὶ πολυτρόπως, ἐπὶ καιροῦ σὺν πολλῷ τῷ [g] τάχει μεθαρμόζοντα E πρὸς τὴν χρείαν τοὺς τόνους· χειλέων δὲ διαστολὴ καὶ ἐπίμυσις ταὐτὸν ποιεῖ τοῖς διὰ τῶν δακτύλων ἐπιλαμβάνουσι τοῦ αὐλοῦ τὸ πνεῦμα κατὰ [h] τὴν ἁρμονίαν τοῦ μέλους.

64 * Κεφάλαιον ι' [i]

Ὅτι διὰ τῶν αἰσθήσεων ὁ νοῦς ἐνεργεῖ. [j]

Οὕτω τοίνυν τοῦ νοῦ διὰ τῆς [k] ὀργανικῆς ταύτης κατασκευῆς ἐν ἡμῖν μουσουργοῦντος τὸν λόγον, [l] λογικοὶ γεγόναμεν, οὐκ ἂν (ὡς [m] οἶμαι) ἔχοντες τὴν τοῦ λόγου χάριν εἰ τὸ βαρύ [n] τε καὶ

[uu] τουτέστι γλώσσης, γαργαρεῶνος τουτέστι σταφυλῆς, λάρυγγος [xx] πνεύμονος, θώρακος [yy] τουτέστι, τὸν θώρακα [zz] αὐτὰ τὰ πνευματοδόχα μόρια, πνεύμων καὶ θώραξ ἐν κύκλῳ τὸν λάρυγγα περισφίγγουσιν [aa] τουτέστιν, τοῖς ὀμφοειδεῖσι (al. σοφοειδεῖσι) μορίοις τοῖς περὶ τὸν λάρυγγα [cc] τουτέστιν ὁ μυΐσκος κενῶν διὰ τῶν μυκτήρων τὸ πνεῦμα [dd] τὸν ἠθμόν φασιν ἐπάνω τῶν μυκτήρων ὀστέον ἐν τάξει ἠθμοῦ εἶναι, καὶ λέγονται οἱ τόποι ἠθμοειδεῖς χόνδροι

[u] τούτων om. n [v] φανεροποιεῖ n tum ποιεῖται pro ποιεῖ d i l r 2 s
[w] συνοδίᾳ β g k l et ed. Ald. συνόδῳ cod. Leuenkl. ᾠδῇ i [x] κατ' αὐτὸν d 1 q [y] ita codd. μέρος ed. [z] προβολαῖς m 2 n p r 2 t
[a] γενομένην e [b] ἐν om. n r 1 [c] ὑπερώα α l m r 2 ὑπερῷα s ὑπερών

modulationem quandam hæc artificiosius animata instrumenta[4] contingens, eorum sonis[5] intelligentiæ suæ occulta manifestat.

3. Mixtam verò variamque hanc musicam instrumentis humanorum possumus considerare membrorum ; quæ velut lira et tibia concentu[1] quodam idipsum sibi invicem resonant. Nam vas illud quod recepit[2] spiritum, si quando pulsatur loquentis impetu, et in vocem[3] formaverit eam partem quæ repercutitur internis accessibus, rotunditates[4] illæ quæ adinstar tibiarum factæ sunt, imitantur profectò illam vocem, quæ profertur ex tibiis quas in circuitu membranulæ prominentes exagitant. Superius verò palati[5] concavum de inferioribus sonum recipiens, et geminis fistulis ad nares usque pertingens, vocem erga[6] colatorii loca disrumpit, majoresque sonitus efficit, maxillarum quoque et linguæ fauciumque mira formatio, juxta quæ mentum leni fluxu deductum per speciem rotunditatis acuitur. Hæc autem omnia motum videntur similare[7] nervorum, quæ mens (ut sæpe dictum est) plectri vice contingens, variè atque multipliciter in suo tempore, prout opus exegerit, modos omnimodâ[8] velocitate componit : labiorum verò[9] adapertio atque conclusio idipsum facit quod digiti, qui spiritum tibiæ juxta consonantiam modulationis adsumit.[10]

1. Sic itaque[1] mens per hæc instrumenta membrorum rationem[2] modulatur in nobis, per quam etiam[3] rationales[4] probamur effecti, nequaquam, ut arbitror, habentes rationis gratiam, si hoc escarum[5]

4 instrumenta *om.* a 5 sonus c
§ 3—1 conventu a c 2 recipit c 3 et in vocem *om.* a 4 rotunditatibusque b 5 paulatim ed. 6 erga] gratia b 7 simulare c 8 omnimoda] nimia c *tum add.* mira b 9 vero *om.* a 10 assumunt a c
§ 1—1 *ita* a b scitaque ed. c 2 ratione c 3 etiam *om.* ed. 4 rationabiles b 5 sine hoc crassum b sine hoc casu ed.

[d] ἰθμὸν b f 2 ἴθμον t ἰσθμὸν l n cod. Leuenkl. λαιμὸν e sed in mg γρ. ἰσθμὸν mox ἰσχὺν pro ἠχὴν k et αὐτὴν pro τὴν ἠχὴν cod. Leuen. [e] παρειαὶ et γλῶσσαι r tum τὴν pro τὸν Vind. quidam α q [f] + καὶ n t [g] τῷ om. n
[h] ita codd. καὶ ed. [i] caput incipit inferius n. 2 in d e f g h i l m p s
[j] ἐνεργεῖται n q t tum οὕτως n [k] διὰ τῆς] δι' g p om. f tum ταύτης om. g m p [l] τοῦ λόγου l [m] ὡς om. d in textu tum σχόντες t
[n] βαρύτεροι f m tum τε om. a b c f k m n q

B ἐπίπονον τῆς κατὰ τὴν[o] βρῶσιν λατρείας[p] χείλεσι[q] τὴν χρείαν τοῦ σώματος ἐπορίζομεν· νυνὶ[r] δὲ τὴν[s] τοιαύτην λειτουργίαν αἱ χεῖρες εἰς ἑαυτὰς μετενέγκασαι,[t] εὔθετον τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ λόγου τὸ στόμα κατέλιπον.

2. [u] Διπλῆ δὲ περὶ τὸ ὄργανον ἡ ἐνέργεια· ἡ μὲν πρὸς ἐργασίαν ἠχῆς, ἡ δὲ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἔξωθεν νοημάτων· καὶ οὐκ
C ἐπιμίγνυται πρὸς τὴν ἑτέραν ἡ ἄλλη, ἀλλὰ παραμένει[v] τῇ ἐνεργείᾳ ἐφ' ᾗ[w] ἐτάχθη παρὰ τῆς φύσεως, οὐκ ἐνοχλοῦσα τῇ γείτονι, οὔτε τῆς ἀκοῆς λαλούσης, οὔτε τῆς φωνῆς ἀκουούσης· ἡ μὲν γὰρ ἀεί[x] τι πάντως προΐεται,[y] ἡ δὲ ἀκοὴ δεχομένη
c. 1 Eccl. v. 8. διηνεκῶς οὐκ ἐμπίπλαται,[z] καθώς φησί που[a] ὁ Σολομών.

3. Ὅ μοι δοκεῖ καὶ[b] μάλιστα τῶν ἐν ἡμῖν ἄξιον εἶναι καὶ[c] θαυμάζεσθαι, τί τὸ πλάτος ἐκείνου[d] τοῦ ἔνδοθεν[e] χωρήματος, εἰς ὃ πάντα συρρεῖ τὰ[f] διὰ τῆς ἀκοῆς εἰσχεόμενα; τίνες οἱ[g] ὑπομνηματογράφοι τῶν εἰσαγομένων ἐν αὐτῇ λόγων; καὶ ποῖα δοχεῖα τῶν ἐντιθεμένων τῇ ἀκοῇ νοημάτων; καὶ πῶς, πολλῶν
D τε[h] καὶ παντοδαπῶν ἀλλήλοις[i] ἐπεμβαλλομένων, σύγχυσις καὶ πλάνη κατὰ τὴν ἐπάλληλον θέσιν τῶν ἐγκειμένων οὐ γίνεται; τὸ ἶσον δ' ἄν τις καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ὄψεων ἐνεργείας[j] θαυμάσειεν· ὁμοίως γὰρ καὶ διὰ τούτων ὁ νοῦς τῶν ἔξω[k] τοῦ σώματος ἐπιδράσσεται, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκει τῶν φαινομένων τὰ εἴδωλα, τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὁρατῶν ἐν ἑαυτῷ καταγράφων.

4. Καὶ ὥσπερ εἴ τις πολύχωρος εἴη πόλις ἐκ διαφόρων
E εἰσόδων τοὺς πρὸς αὐτὴν συμφοιτῶντας εἰσδεχομένη, οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ[l] κατά τι τῶν ἐν[m] τῇ πόλει συνδραμοῦνται[n] οἱ πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν κατὰ τὴν[o] ἀγορὰν, οἱ δὲ κατὰ τὰς[p] οἰκήσεις, ἄλλοι δὲ[q] κατὰ[r] τὰς ἐκκλησίας ἢ τὰς πλατείας ἢ τοὺς στενωποὺς ἢ τὰ θέατρα, κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος γνώμην μεταχωρήσουσι·[s] τοιαύτην τινὰ βλέπω καὶ τὴν τοῦ νοῦ[t] πόλιν
(428) τὴν ἔνδοθεν ἐν[u] ἡμῖν συνῳκισμένην, ἣν[v] διάφοροι μὲν αἱ[w] διὰ τῶν

[o] τὴν om. b [p] τοῖς + ed. sed om. a b c g i k m n p q t [q] πρὸς + ed. ex conj. Leuen. sed om. a b c d e f g l m n p q r s t et ed. Ald. tum τῇ χρείᾳ pro τὴν χρείαν habent a b c i k n q t [r] νῦν c k [s] τὴν om. t tum λεπτουργίαν g p mox εἰς ἑαυτὰς αἱ χεῖρες alio ord. n [t] μετενεγκοῦσαι a b c i k n q r t

[u] incipit caput 10 in d e f g h i l m p s [v] + ἑκάστη r [w] ᾗ] ἧς a b c i k m n q t tum ἀκουούσης οὔτε τ. φω. λαλούσης alio ord. b [x] γὰρ ἀεί] ἕδρα εἴ f in textu g in textu h p tum post γὰρ + φωνὴ r [y] πρ εται f in textu προσίεται f in mg g p προσοίσεται h [z] ita b c d e h i k m n r s ἐμπίμπλαται ed. ἐμπίπλανται a ἐμπίπλαται (μ superscr.) f [a] που φησὶν alio ord. r tum καὶ pro που i mox ante σολομών + ὁ a b c e g i k n p q r t et σολομῶν habent β h i n p

[b] καὶ om. r tum καὶ μάλιστα post τῶν ἐν ἡμῖν ponit t [c] καὶ om. a b c

grave laboriosumque servitium corporis usibus tantummodo labiis[6] acquirere cogeremur. Nunc autem manus in se hoc officium transferentes, os liberum sermonis ministerio[7] reliquerunt.

Caput Decimum.—*Quod per sensus mens operetur.*

2. Duplex autem hujus instrumenti consideratur[1] effectus. Aliud enim ejus operatur eloquium, aliud verò vacat[2] ad suscipiendas intelligentias quæ extrinsecùs veniunt: nec alterum miscetur alteri, sed implet operationem quam natura constituit, nullam adferens[3] vicino molestiam. Nam nec auditus loquitur, nec vox audit. Hæc enim semper aliquid promit, auditus autem suscipiens jugiter non adimpletur, sicut Solomon quodam loco testatus est.

3. Quod etiam mihi videtur esse vel maximè præ omnibus quæ[1] in nobis sunt admiratione dignissimum, quæ sit latitudo illa capacitatis intrinsecùs, in quam cuncta confluunt quæ funduntur auditu, qui sunt illi memoriales,[2] qui introeuntium sensuum monumenta conscribunt, quàm ampla susceptoria intelligentiarum, quæ per aures reponuntur interiùs, et quomodo, quum multa et[3] multiplicia sint quæ supponantur alterutrum, confusio tamen et error juxta propriam positionem eorum quæ inferuntur, omnino non gignitur. Similiter etiam efficaciam visûs quis poterit æstimare? æquè enim per oculos mens ea quæ extra corpus sunt, apprehendit, et in se similitudines apparentium pertrahit, figuras similium sibi ipsâ describens.

4. Et quemadmodum si qua[1] civitas multitudinis capax, quæ diversis aditibus ad se recipit confluentes, non tamen in unum[2] civitatis locum universi conveniunt, sed et[3] alii quidem ad forum, alii ad habitacula sua, alii ad ecclesias et plateas, juxta suam quisque sententiam, properant: talem quodammodo etiam mentis nostræ considero civitatem interiùs constitutam, quàm licèt sensus nostri

6 labiorum ed. 7 ad serm. ministerium ed.

§ 2—1 consideretur ed. 2 vocat ed. 3 referens a c

§ 3—1 omnibus quæ] omnibusque ed. *et mox* sunt *pro* sub *recepi ex* a c 2 digiti *add.* b 3 multa et *om.* ed.

§ 4—1 sit *add.* b 2 in unum *om.* a 3 et *om.* c

e i k n q t [d] *ἐκεῖνο* a b c e i k n q r [e] *ἔνδον* a b c i k n q [f] *τὰ* om. n [g] *οἱ* om. n t [h] *τε* accessit ex codd. [i] *ἄλλοις* t tum *ἐπιλαμβανομένων* e et ante *κατὰ* + *τῶν* t tum *κατὰ* om. f [j] *ταῖς ἐνεργείαις* a c i k q t [k] *ἔξωθεν* r [l] + *δὲ* e [m] *ἐν* om. n [n] ita a b c d e (ex corr. à pr. m.) f i k l m n q r s t *συνδραμόντες* ed. [o] *κατὰ τὴν*] *κατ'* a b c i k n q t [p] *τὰς* + codd. [q] *ἄλλοι δὲ*] ita a b d e f i l q r s t *ἄλλοι μὲν* c *ἀλλ' οἱ μὲν* k *ἄλλοι* ed. *ἢ* n [r] *κατὰ* om. n *τὰς ἐκκλησίας* om. b

[s] ita codd. *χωρήσουσι* a *μεταχωροῦσι* ed. [t] *νοῦ*] *ἀνθρώπου* n [u] *ἐν* om. b r [v] *ἣν* om. t [w] *αἱ* om. b tum *διὰ* om. r

αἰσθήσεων εἴσοδοι καταπληροῦσιν· * *ἕκαστον δὲ τῶν εἰσιόντων φυλοκρινῶν*[x] *τε καὶ διεξετάζων ὁ νοῦς,*[y] *τοῖς καταλλήλοις τῆς γνώσεως τόποις ἐναποτίθεται.*

5. Καὶ *ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὑποδείγματος, ἔστι πολλάκις*[z] *ὁμοφύλους τινὰς ὄντας καὶ συγγενεῖς μὴ διὰ*[a] *τῆς αὐτῆς πύλης ἐντὸς γενέσθαι, ἄλλου κατ' ἄλλην εἴσοδον κατὰ τὸ συμβὰν εἰσδραμόντος, οὐδὲν δὲ*[b] *ἧττον ἐντὸς*[c] *τῆς περιβολῆς*[d] *τοῦ τείχους γενόμενοι, πάλιν μετ' ἀλλήλων εἰσί,*[e] *πρὸς ἀλλή-*
B *λους οἰκείως ἔχοντες· καὶ τὸ ἔμπαλίν ἐστιν εὑρεῖν γινόμενον·*[f] *οἱ γὰρ ἀπεξενωμένοι τε καὶ ἄγνωστοι ἀλλήλων*[g] *μιᾷ χρῶνται πρὸς τὴν πόλιν εἰσόδῳ πολλάκις, ἀλλ' οὐ συνάπτει τούτους ἀλλήλοις ἡ κατὰ τὴν εἴσοδον κοινωνία· δύνανται*[h] *γὰρ καὶ ἐντὸς γενόμενοι διακριθῆναι πρὸς τὸ ὁμόφυλον· τοιοῦτόν τι βλέπω καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν νοῦν εὐρυχωρίας· πολλάκις γὰρ καὶ*[i] *ἐκ διαφόρων τῶν*[j] *αἰσθητηρίων μία γνῶσις ἡμῖν συναγείρεται,*[k] *τοῦ αὐτοῦ πράγματος πολυμερῶς πρὸς τὰς αἰσθήσεις μεριζομένου· πάλιν δ' αὖ τὸ ἐναντίον, ἔστιν ἐκ μιᾶς τινος τῶν αἰσθήσεων*
C *πολλὰ καὶ ποικίλα μαθεῖν, οὐδὲν ἀλλήλοις κατὰ τὴν φύσιν συμβαίνοντα.*

6. Οἷον· *κρεῖττον γὰρ ἐν ὑποδείγματι διασαφηνίσαι*[l] *τὸν λόγον· προκείσθω ζητεῖσθαί τι περὶ χυμῶν ἰδιότητος, τί μὲν ἡδὺ πρὸς τὴν αἴσθησιν, τί δὲ φευκτὸν τοῖς γευομένοις*[m] *ἐστίν· οὐκοῦν εὑρέθη*[n] *διὰ τῆς*[o] *πείρας ἥτε*[p] *τῆς χολῆς πικρότης καὶ τὸ*[q] *προσηνὲς τῆς κατὰ τὸ μέλι ποιότητος· φανερῶν*[r] *δὲ ὄντων τούτων, μίαν εἰσάγει γνῶσιν (τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πολυμερῶς τῇ*
D *διανοίᾳ εἰσοικιζόμενον) ἡ γεῦσις,*[s] *ἡ ὄσφρησις,*[t] *ἡ ἀκοή,*[u] *πολλάκις δὲ καὶ ἡ ἁφὴ καὶ ἡ ὄψις·*[v] *καὶ γὰρ*[w] *ἰδών τις τὸ μέλι, καὶ τοῦ ὀνόματος ἀκούσας, καὶ τῇ γεύσει λαβών, καὶ τὸν ἀτμὸν διὰ τῆς ὀσφρήσεως ἐπιγνούς, καὶ τῇ*[x] *ἁφῇ δοκιμάσας, τὸ αὐτὸ πρᾶγμα δι' ἑκάστου τῶν αἰσθητηρίων*[y] *ἐγνώρισε.*

[x] ita a b c d e g h k r s *φιλοκρινῶν* ed. β *φυλοκρίνῶν* t *φιλοκρινῶν* f à 1mâ m. *φυλοκρινεῖ* n 1 *φιλοκρινεῖ* n 2 *φυλοκρίνων* p tum *τε καὶ* om. n [y] + *καὶ* n tum *κατ' αὐτὴν* l [z] + *ἰδεῖν* n r [a] ita codd. *μηδὲ* ed. tum *αὐτῆς* om. α [b] *δὲ* om. f [c] *τῆς περιβολῆς ἐντὸς* e et *ἐκτὸς* t [d] + *καὶ* d e tum *γινόμενοι* i [e] + *οἱ* α b i k m n q t [f] *γινόμενον εὑρεῖν* d e f g h l m p s et *γενόμενον* n [g] *ἀγνοοῦντες ἀλλήλους* a b i k n q r t [h] *δυνατὸν* r et *γενομένους* r tum *πρὸς τὸ ὁμόφυλον διακριθῆναι* e [i] *καὶ* om. a β g h i k m p q [j] *τῶν* + codd. [k] *συνεγείρεται* Vindob. quidam k [l] *διασαφῆσαι* a β i k n q t *σαφηνίσαι* l tum *ζητῆσαι* k et *τί ζητεῖσθαι* n [m] *γενομένοις* g l p 1 *γεγευμένοις* e r ex corr. *γεγευσμένοις* d r 1 *λεγευομένοις* q [n] *ηὑρέθη* n [o] *τῆς* om. n t [p] *ἤ* n *ἧτε* α [q] *τὸ* om. p [r] ita codd. *διαφόρων* ed. [s] *ἡ γεῦσις*] ita codd. *ἡ πεῦσις* b *ἡ γεύσει* ed. ex conj. Leuen. hic et paulo post [t] *ἡ ὄσφρησις*] ita

diversis aditibus impleant, tamen singula introeuntium genera mens eadem dijudicans atque discernens, locis intelligentiæ congruis universa disponit.

5. Et sicut civitatis exemplo,[1] videmus unius gentis atque cognationis homines, non per easdem portas ingredi, sed alios per alium aditum, ut sors se obtulerit, introire: nichilo minus tamen intra muros effectos iterum simul esse, qui familiaritate mutuâ jungebantur: et[2] è contrario fieri posse concedas, ut[3] qui sibi sunt extranei vel incogniti, uno sæpius civitatis[4] aditu utantur, sed non copulentur invicem communionis introitu. possunt enim intrinsecus constituti habitaculis dirimi. Tale quid et in mentis[5] nostræ latitudine fieri posse conspicio. Frequenter enim ex diversis sensibus scientia una nobis[6] colligitur, quæ eandem[7] rem multiplici sensuum varietate distribuit. Itemque huic contrarium est videre, ex uno aliquo sensu multa variaque,[8] nichil sibi invicem juxta naturam concordantia consonantiaque perdiscere.

6. Utpote[1] proponatur (melius est[2] exemplis enucleare sententiam) [3]aliquid de humorum[4] proprietate perquiri, quid suave sit sensibus, quidve gustantibus sit vitandum. Experientia quippe ipsa reperit amaritudinem fellis, mellisque gratissimam qualitatem. Cùm hæc igitur[5] certa sint, unam confert[6] scientiam res eadem intelligentiæ nostræ multifariè[7] conquisitam,[8] id est, per gustum, visum, auditum,[9] odoratum, etiam frequenter et tactum. Nam mel quispiam videns, et nomen ejus audiens, et gustum[10] percipiens, et odorem sentiens, et tactu comprobans, unam rem per omnes sensus agnoscit.

§ 5—1 *ita* c civitas exemplo a civitas exemplum ed. 2 *ita* b c ut ed. 3 et ed. 4 civ. sæp. c 5 mentis] scientiæ b 6 nobis una c 7 eandem] unamquamque b 8 que *om.* c

§ 6—1 ut puta c 2 enim *add.* b *tum* exemplo ed. 3 et *add.* b 4 *ita dedi ex conjec.* humorem c morum ed. 5 ergo ed. 6 conferre c 7 multifariam c 8 *ita* a c conquisita ed. 9 auditum *om.* ed. 10 gustu c

d e f g h l n p r s t ἡ ὄψις a b c i k m q ἢ ὀσφρήσει ed. [u] ἡ ἀκοὴ] ita codd. ἢ ἀκοῇ ed. tum ἡ ἀφὴ codd. ἀφὴ l n τῇ ἀφῇ ed. [v] ἡ ὄψις] ita d f g h l p s t ἡ ὅρασις e n r τῇ ὄψει ed. ἡ ὄσφρησις a b c i k m q [w] + καὶ a ? c k n q [x] τῇ om n [y] αἰσθήσεων g h

7. Ποικίλα δὲ πάλιν [z] καὶ πολυειδῆ διὰ μιᾶς τινος αἰσθήσεως διδασκόμεθα· τῆς τε ἀκοῆς παντοίας δεχομένης [a] φωνάς, τῆς τε διὰ [b] τῶν ὀφθαλμῶν ἀντιλήψεως ἀδιάκριτον ἐχούσης τὴν ἐνέρ-
E γειαν ἐπὶ τῆς τῶν ἑτερογενῶν [bb] θεωρίας· ὁμοίως γὰρ λευκῷ τε [c] προσπίπτει καὶ μέλανι καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὸ ἐναντίον διεστῶσι τῷ χρώματι. οὕτως ἡ γεῦσις, οὕτως ἡ ὄσφρησις,[d] οὕτως ἡ διὰ τῆς ἁφῆς κατανόησις, παντοδαπῶν πραγμάτων ἑκάστη διὰ τῆς οἰκείας ἀντιλήψεως τὴν γνῶσιν ἐντίθησιν.

66 * Κεφάλαιον ια.

Ὅτι ἀθεώρητος ἡ τοῦ νοῦ [e] φύσις.

Τί τοίνυν ἐστὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ νοῦς, ὁ [f] ταῖς
B αἰσθητικαῖς δυνάμεσιν ἑαυτὸν ἐπιμερίζων, καὶ δι' ἑκάστης καταλλήλως τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν ἀναλαμβάνων; ὅτι γὰρ ἄλλο τι παρὰ τὰς αἰσθήσεις ἐστὶν, οὐκ ἂν οἶμαί τινα τῶν ἐμφρόνων [g] ἀμφιβάλλειν· εἰ γὰρ ταὐτὸν ἦν τῇ αἰσθήσει, πρὸς ἓν [h] πάντως εἶχε τῶν κατ' αἴσθησιν ἐνεργουμένων τὴν οἰκειότητα, διὰ τὸ ἁπλοῦν [i] μὲν αὐτὸν εἶναι, μηδὲν δὲ ποικίλον ἐν τῷ ἁπλῷ θεωρεῖσθαι· νυνὶ [j] δὲ πάντων [k] συντιθεμένων, ἄλλο μέν τι τὴν
C ἁφὴν εἶναι,[l] ἄλλο δὲ [m] τὴν ὄσφρησιν, καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως ἀκοινωνήτως τε καὶ ἀμίκτως πρὸς ἄλληλα διακειμένων, ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἴσον ἑκάστῃ καταλλήλως πάρεστιν, ἕτερόν τινα [n] χρὴ πάντως αὐτὸν[o] παρὰ τὴν αἰσθητικὴν [p] ὑποτίθεσθαι φύσιν, ὡς ἂν μή τις ποικιλία [q] τῷ νοητῷ [r] συμμιχθείη.

c. 11 ad Rom. v. 34 2. Τίς [s] ἔγνω νοῦν Κυρίου; φησὶν ὁ ἀπόστολος· [t] ἐγὼ δὲ παρὰ τοῦτό φημι, τίς τὸν ἴδιον νοῦν κατενόησεν; εἰπάτωσαν οἱ τοῦ Θεοῦ τὴν φύσιν ἐντὸς ποιούμενοι τῆς ἑαυτῶν καταλήψεως, εἰ ἑαυτοὺς κατενόησαν; εἰ τοῦ ἰδίου νοῦ τὴν φύσιν ἐπέγνωσαν; [u]
D Πολυμερής τις ἐστὶ καὶ πολυσύνθετος; καὶ πῶς τὸ νοητὸν ἐν συνθέσει; [v] ἢ τίς ὁ τῆς τῶν ἑτερογενῶν ἀνακράσεως τρόπος;

[bb] ἑτερογενῆ φασι τὰ δέκα γένη· οὐσία· ποσόν· ποιόν· πρός τί· ποῦ· πότε· κεῖσθαι. ἔχειν· ποιεῖν· πάσχειν.

[z] πάλιν om. n t tum πολυσχιδῆ n [a] εἰσδεχομένης e [b] + τῆς i [c] τε ante γὰρ λευκῷ ponit h om. n [d] οὕτως ἡ ὄσφρησις om. i [e] ita codd. ἀνθρώπου ed. [f] ὁ om. β l tum ἐν ed. ex conj. Leuen. ὅταν ed. Ald. ταῖς codd. [g] εὐφρονούντων f [h] + ἂν a b c i k m n q r t [i] ἁπλοῦς a b c t tum αὐτὸς a b c k t quod ante μὲν ponit h et om. q [j] νῦν n [k] πάντως c [l] εἶναι τὴν ἁφὴν r [m] + τι n [n] τι α i n t [o] ita codd. ed. ponit

7. Item varia quoque et multiformia [1] per unum [2] quempiam ex sensibus complectimur et tenemus; nam et auditus multimodas excipit voces, et oculorum visus indiscretam atque multiplicem habet efficaciam ad contuendum [3] ea quæ genere sunt diversa. Similiter enim album [4] tuetur [5] et nigrum, et omnia quæ sibi sunt colorum [6] contrarietate distantia: [7] sic [8] odoratus, sic [9] gustus et tactus omnimodarum scientiam [10] rerum suis capere probantur [11] effectibus. [12]

CAPUT UNDECIMUM.

Quod invisibilis natura mentis existat.

1. Quid igitur est mens juxta naturam propriam, quæ sensualibus potentiis sese distribuit, et per singulos competenter eorum quæ sunt scientiam sumit? Quòd enim aliud quiddam sit præter sensum, quemlibet prudentium dubitare non arbitror. Nam si idipsum mens quod sensus esset, unius [1] profectò juxta sensûs efficaciam [2] proprietatis existeret, propterea [3] quòd simplex quidem ipsa sit, et nichil in re simplici varium conspici queat; nunc autem omnibus consentientibus, aliud est tactus, aliud est [4] odoratus, et alios [5] quidem incommunicabiles [6] et impermixtos similiter esse sensus adinvicem, et quia mens singulis æqualiter adest: aliud quid oportet eam præter sensualem diffinire [7] substantiam, ne quid rei intelligibili possit varietatis [8] ascribi.

2. Quis cognovit sensum Domini? Apostolus ait: Ego autem dico, quis propriam mentem considerare prævaluit? Dicant qui Dei naturam se putant posse comprehendere, si se considerant, si mentis suæ substantiam norunt, si multifida [1] quædam est variæque compositionis, quomodo in multiplices sensus inseritur, quo-

§ 7—1 multiforma c 2 per unum *om.* a 3 contuenda b 4 album *om.* c. 5 *ita* a b contemplatur ed. c 6 oculorum c 7 distincta a 8 sicut ed. 9 sicut ed. 10 sententiam b 11 probatur ed. 12 effectus a.

§ 1—1 unus c 2 efficientiam c 3 preterea a 4 est *om.* ed. 5 aliud a 6 incommutabiles ed. 7 definiri c 8 varietas b *tum* adscribi c

§ 2—1 multimoda ed.

τί χρὴ post πάντως αὐτὸν et om. i [p] ita codd. αἰσθητὴν ed. r 1 tum ὑποθεσθαι p ὑποθέσθαι n t [q] ποικίλα n [r] τῶν νοητῶν h τῷ νῶι r τῶν ὄντων α [s] + γὰρ e [t] φησιν ὁ ἀπόστολος] ὡς ὁ παῦλός φησιν e [u] ἔγνωσαν n [v] συναισθήσει h tum ὁ τῆς om. t

Ἀλλ' ἁπλοῦς καὶ ἀσύνθετος; καὶ πῶς εἰς τὴν πολυμέρειαν τὴν αἰσθητικὴν διασπείρεται; πῶς ἐν μονότητι τὸ ποικίλον; πῶς ἐν ποικιλίᾳ τὸ ἕν;

3. *Ἀλλ' ἔγνων τῶν ἠπορημένων τὴν λύσιν, ἐπ' αὐτὴν ἀνα-*
(429) *δραμὼν τοῦ Θεοῦ τὴν φωνήν·*[w] *ποιήσωμεν γάρ,*[x] *φησὶν,*
E *ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν.*
c. 1 Gen. v. 26. *ἡ γὰρ εἰκὼν ἕως ἂν ἐν*[y] *μηδενὶ λείπηται τῶν κατὰ τὸ ἀρχέτυπον*
νοουμένων, κυρίως ἐστὶν εἰκών· καθ' ὃ δ' ἂν διαπέσῃ τῆς πρὸς
τὸ πρωτότυπον ὁμοιότητος,[z] *κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος εἰκὼν οὐκ*
ἔστιν·[a] *οὐκοῦν ἐπειδὴ ἓν τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν θεωρουμένων*
67 *ἐστὶ τὸ ἀκατάληπτον τῆς οὐσίας· ἀνάγκη* * *πᾶσα καὶ τούτῳ*[b]
τὴν εἰκόνα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἔχειν τὴν μίμησιν.[c]

4. *Εἰ γὰρ ἡ μὲν τῆς εἰκόνος φύσις κατελαμβάνετο, τὸ δὲ*
πρωτότυπον ὑπὲρ κατάληψιν ἦν· ἡ ἐναντιότης τῶν ἐπιθεωρου-
μένων τὸ διημαρτημένον τῆς εἰκόνος διήλεγχεν· ἐπειδὴ[d] *δὲ δια-*
φεύγει τὴν γνῶσιν ἡ κατὰ τὸν[e] *νοῦν τὸν ἡμέτερον φύσις, ὅς ἐστι*
κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος, ἀκριβῆ πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἔχει
B *τὴν ὁμοιότητα, τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀγνώστῳ χαρακτηρίζων τὴν*
ἀκατάληπτον φύσιν.

Κεφάλαιον ιβ.

Ἐξέτασις ἐν τίνι τὸ ἡγεμονικὸν νομιστέον, ἐν ᾧ[f] *καὶ περὶ δακρύων καὶ*[g] *γέλωτος φυσιολογία, καὶ*[h] *θεώρημά τι φυσικὸν περὶ τῆς κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸν νοῦν κοινωνίας.*

C *Σιγάτω τοίνυν πᾶσα στοχαστικὴ ματαιολογία τῶν μορίοις τισὶ σωματικοῖς τὴν νοητὴν*[i] *ἐναποκλειόντων ἐνέργειαν· ὧν οἱ μὲν ἐν καρδίᾳ τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι τίθενται, οἱ δὲ τῷ ἐγκεφάλῳ τὸν νοῦν ἐνδιαιτᾶσθαί φασιν, ἐπιπολαίοις τισὶ πιθανότησι τὰς τοιαύτας ἐπινοίας*[j] *κρατοῦντες. Ὁ μὲν γὰρ τῇ καρδίᾳ προστιθεὶς*[k] *τὴν ἡγεμονίαν, τὴν κατὰ τόπον αὐτῆς θέσιν*[l] *ποιεῖται τοῦ λόγου*

[w] *τὴν φωνὴν τοῦ θεοῦ* e [x] *γὰρ* om. b l q tum *φησιν* post *ἄνθρωπον* ponunt i t om. a b c k l q mox *ἄνθρωπον* om. d et *ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν* alio ord. b e i n r tum *καθ'* ante *ὁμοίωσιν* om. e [y] *ἐν* om. c g i k n r
[z] *ὁμοιώσεως* e n r [a] *οὐκ ἔστιν εἰκὼν* b [b] *τούτῳ*] ita a b c g h i k m p q r 1 s *ἐν τούτῳ* ed. *τοῦτο* d f 1 l *τούτου* a e f 2 r 2 t [c] *μίμησιν*] *ὁμοιότητα* i [d] *ἐπεὶ* a c i m n q r [e] *τὸν* om. n [f] *ἐν ᾧ* om. n
[g] *περὶ* quod + ed. om. codd. [h] *καὶ* ad *κοινωνίας* om. a b c i k n q t
[i] *διανοητικὴν* Mon. 562 *νοητικὴν* r 2 tum *ἀποκλειόντων* idem cod. Mon.

modo in singularitate quod varium,[2] quomodo in varietate quod singulare est, invenitur?

3. Sed agnovi solutionem difficillimæ quæstionis, ad ipsam vocem divinam recurrens: faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Imago namque quamdiu in nullo deficit[1] ab his quæ in primævâ formâ substant, propriè imago cognoscitur.[2] Si verò à[3] similitudine formæ recesserit,[4] juxta eam partem imago non erit. Quomodo, igitur, et hoc unum ex his est, quæ in divinâ naturâ considerantur, quòd incomprehensibilis habetur essentiæ, necesse est[5] et imaginem primævæ formæ imitari substantiam.

4. Quòd si imaginis[1] natura comprehendi[2] potest, cùm primæva forma in suâ incomprehensibilitate[3] permaneat, ex hac ipsâ contrarietate quâ comprehenditur, esse dissimilis comprobatur. Porrò cùm fugiat humanam scientiam[4] mentis nostræ natura, quæ est effecta ad imaginem Conditoris,[5] diligentissimam ad ejus eminentem substantiam similitudinem refert[6] incomprehensibilitate sui omnipotentiam naturæ incomprehensibilis exprimens.

CAPUT DUODECIMUM.

Inquisitio, ubi id quod principale hominis esse videatur, in quo de lachrymis et risu est insertio.

1. Sileat igitur[1] omnis conjecturalis et vana locutio, quæ mille quibusdam rebus corporeis vim intellectualis[2] operationis includit; ex quibus quidam id quod hominis principale est, in corde constituunt: quidam verò in cerebro subsistere suspicantur, quadam[3] superficie persuasionum[4] opiniones hujuscemodi[5] roborantes. Is enim qui in corde principale hominis esse definit,[6] ex loci situ argumenta

2 varium quom. in var. quod *om.* a b

§ 3—1 proficit ed. 2 agnoscitur b 3 si vero à *om.* a 4 reciderit c *tum* juxta *om.* c 5 est *om.* c

§ 4—1 imagines ed. 2 comprehendere ed. 3 comprehensibilitate ed. 4 scientiam *om.* a 5 conditoris *ad* similitudinem *om.* ed. 6 infert b

§ 1—1 ergo ed. 2 intellectum b 3 quidam c 4 persuasionis c 5 opinionem hujus ed. 6 dicit ed.

j *ἐπινοίας*] *ὑπονοίας* a b c i k n q r I t tum pro *κρατοῦντες* a b c d i k l m q r s t et cod. Mon. à 2dâ m. habent *κρατύνοντες* k *προτιθεὶς* e l *προσθεὶς* n

l *τὴν καθ' ὑπόθεσιν αὐτῆς* i *θέσιν αὐτῆς* a b c k n q t

D τεκμήριον, διὰ τὸ δοκεῖν πως τὴν μέσην τοῦ παντὸς σώματος
ἐπέχειν[m] χώραν αὐτὴν, ὡς τῆς προαιρετικῆς κινήσεως[n] εὐκόλως
ἐκ τοῦ μέσου πρὸς ἅπαν μεριζομένης τὸ[o] σῶμα, καὶ οὕτως εἰς
ἐνέργειαν προϊούσης· καὶ μαρτύριον ποιεῖται[p] τοῦ λόγου τὴν
λυπηράν τε καὶ θυμώδη τοῦ ἀνθρώπου διάθεσιν, ὅτι δοκεῖ πως
τὰ τοιαῦτα[q] πάθη συγκινεῖν τὸ μέρος τοῦτο πρὸς τὴν συμ-
E πάθειαν. Οἱ δὲ τὸν ἐγκέφαλον ἀφιεροῦντες τῷ λογισμῷ, ὥσπερ
ἀκρόπολίν τινα τοῦ παντὸς σώματος τὴν κεφαλὴν δεδομῆσθαι[r]
παρὰ τῆς φύσεως λέγουσιν· ἐνοικεῖν δὲ ταύτῃ καθάπερ τινὰ
βασιλέα τὸν νοῦν, οἷόν τισιν ἀγγελοφόροις[s] ἢ ὑπασπισταῖς, τοῖς
αἰσθητηρίοις ἐν κύκλῳ δορυφορούμενον· σημεῖον δὲ καὶ οὗτοι[t]
68 τῆς τοιαύτης[u] ὑπονοίας ποιοῦνται,* τὸ[v] παράγεσθαι τοῦ
καθεστηκότος[w] τὸν λογισμὸν τῶν κεκακωμένων[x] τὰς μήνιγγας,
καὶ τὸ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέποντος γίνεσθαι τοὺς ἐν μέθῃ καρη-
βαρήσαντας.

2. Προστιθέασι[y] δὲ καί τινας φυσικωτέρας αἰτίας[z] τῆς
τοιαύτης περὶ τὸ ἡγεμονικὸν ὑπονοίας ἑκάτερος[a] τῶν ταύταις
ταῖς δόξαις παρισταμένων.[b] Ὁ μὲν γὰρ πρὸς τὸ πυρῶδες
συγγενῶς ἔχειν[c] τὴν ἐκ τῆς διανοίας κίνησιν λέγει, διὰ τὸ
B ἀεικίνητον[d] εἶναι καὶ τὸ πῦρ καὶ τὴν διάνοιαν· καὶ ἐπειδὴ
πηγάζειν ἐν τῷ μορίῳ τῆς καρδίας ἡ θερμότης[e] ὁμολογεῖται,
διὰ τοῦτο τῷ εὐκινήτῳ τῆς θερμότητος τὴν τοῦ νοῦ κίνησιν ἀνα-
κεκρᾶσθαι λέγων, δοχεῖον τῆς νοερᾶς φύσεως τὴν καρδίαν εἶναί
φησιν, ἐν ᾗ τὸ θερμὸν περιείληπται. Ὁ δὲ[f] ἕτερος πᾶσι τοῖς
αἰσθητηρίοις οἷον ὑποβάθραν τινὰ καὶ ῥίζαν εἶναι λέγει τὴν
C μήνιγγα (οὕτω γὰρ ὀνομάζουσι τὸν περιεκτικὸν τοῦ ἐγκεφάλου
ὑμένα) καὶ τούτῳ[g] πιστοῦται τὸν ἴδιον λόγον· ὡς οὐχ ἑτέρωθι
τῆς νοητικῆς ἐνεργείας καθιδρυμένης, εἰ μὴ κατ' ἐκεῖνο τὸ
μέρος,[h] ᾧ καὶ τὸ οὖς ἐφηρμοσμένον τὰς ἐμπιπτούσας αὐτῷ
φωνὰς προσαράσσει· καὶ ἡ ὄψις κατὰ τὸν πυθμένα τῆς τῶν
ὀφθαλμῶν ἕδρας συμπεφυκυῖα, διὰ[i] τῶν ἐμπιπτόντων ταῖς

[m] περιέχειν cod. Mon. [n] δυνάμεως l [o] τὸ accessit ex codd. [p] τοῦ λόγου ποιεῖται a b c i k q r alio ord. ποιοῦνται habet n [q] τοιαῦτα ἀπάθειαν· οἱ δὲ k intermed. om. πάθειαν habet c pro συμπάθειαν [r] δεδωρῆσθαι a b c i k·q
[s] ἀγγελιαφόροις ed. a 2 r s ἀγγελαφόροις a 1 ἀγγελιφόροις m ἀγγελιοφόροις α 1 ἀγγελοφόροις f g h p Mon. 562 ἀγγεληφόροις b c i k n q [t] αὐτοὶ a b c i k q [u] αὐτῆς e tum ἐπινοίας cod. Mon. [v] τοῦ g h p et Mon. tum παραγενέσθαι β [w] ita codd. καθεστῶτος ed. [x] κεκαμένων d 1 κεκαυμένων n
[y] προστίθησι α n r t et Mon. [z] αἰτίας φυσικωτέρας n [a] ἕκαστος n
[b] προϊσταμένων d r s περιϊσταμένων m προσισταμένων Mon. [c] ἔχειν συγγενῶς i [d] εὐκίνητον Mon. et post εἶναι om. καὶ [e] ἡ θερμότης om. n

AT THE PITSLIGO PRESS BURNTISLAND.
(Continued.)

Price 2s 6d, cloth. 1s 6d, boards.

THOUGHTS CONCERNING MAN'S DUTIES AND HOPES, by Alexander, third LORD PITSLIGO; fourth edition, with a Memoir of the author by LORD MEDWYN, and a Review of the Memoir (reprinted by permission from Blackwood's Magazine) by SIR WALTER SCOTT.

*** This review is not contained in Sir Walter's collected works.

"Highly calculated, in my opinion, to interest not only those who love to look upon the noble spectacle of a brave and lofty-minded man contending with the storms of adversity, but the feelings of that lighter-minded class of readers who enjoy the interest annexed to hair-breath escapes, and the detail of singular sufferings."—Sir WALTER SCOTT.

"A most interesting narrative."—LITERARY CHURCHMAN.

Price 2s, 6d.

S. GREGORII NYSSENI, Basilii Magni fratris, Opera Omnia, Græcè et Latinè ad fidem MSS edidit Georgius H. Forbesius.

Tom. 1. fasciculus 1.

This work is the continuation of the plan which the Benedictines were engaged in carrying out when they were interrupted by the Great French Revolution. Their editions of the Greek Fathers have been brought down as far as S. Gregory Nazianzen; the last volume of which has recently been printed from the copy which they had prepared for the press. The treatises of S. Gregory of Nyssa (whom they would naturally have next taken up) have hitherto been little studied by divines owing to the very corrupt state of the editions which have hitherto been published. It is hoped that the present edition will remedy this defect, and make them as accessible as their great importance merits. Neither expense nor labour have been spared to render the work as complete as possible. In some cases as many as twenty MSS. have been collated, and when it is added that the Libraries of Oxford, London, Paris, Munich, Vienna, Turin, Venice, and Rome, have all contributed towards it, it is believed that the text will be found satisfactory.

To this it must be added that the genuine works of this Father have hitherto been so mixed up with the compositions of other writers (some of them of much later date) that much distrust has not unreasonably been felt in adducing them at all as authorities. An endeavour will be made to separate those that are spurious from such as are genuine, and it is hoped that satisfactory results will be arrived at.

In the Press.

THE FARM of APTONGA, a story for children, of the times of S. Cyprian. By the REV. J. M. NEALE, Warden of Sackville College.